د لیکوالۍ عملي لارښود

لیکوال: محب الله زغم نسیمي

Ketabton.com

۳۹۰

ketabton.com - The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

کتاب : **د لیکوالۍ عملي لارښود**

لیکوال: **محب الله زغم نسیمي**

چاپ کال: **۱۳۹۹**

چاپ شمېر: **۱۰۰۰**

ketabton.com - The Digital Library

اروانباد عاشق الله یعقوب

ډالۍ!

گرانه ملگریه! زما استاده!

هغه وختونه مې ښه په یاد دي. د ۱۳۸۳ هجري کال منی و. تازه تازه مې په پښتو ژبه مقاله لیکل پیل کړي وو. په هره جمله یا دوو جملو کې به مې یوه تېروتنه خامخا وه. ته به د چهلستون په جگړو ځپلي کنډواله باغ کې پر پوله راسره ناست وې او په نرمه غاړه به دې زما تېروتنې اصلاح کولې. دا دی اوس، د چهلستون باغ او ماڼۍ ښه ښایسته رغول شوي او زما نثر هم دومره ښه شوی دی چې داسې کتابونه پرې لیکلی شم.

خو، دربغه چې ته نه یې!

د دې کتاب ټول مادي او معنوي امتیاز تا ته ډالۍ کوم.

ketabton.com - The Digital Library

دا کتاب مې ولې ولیکه؟

موږ ډېر پښتانه کادرونه لرو چې په مختلفو مسلکونو کې یې تر ماسټرۍ او ان تر پي ایچ ډي پورې زده کړې کړې دي، خو له یو څو تنو پرته، نور یې په خپل مسلک کې، په خپله ژبه مقاله نه شي لیکلی. همدارنګه د پښتو ادبیاتو د پوهنځي خورا لږ فارغان د لیکوالۍ جوګه وي. همدارنګه، ځینې کسان ښې ښکلې مفکورې لري، خو لیکلی یې نه شي او که ویې لیکي، د خبرو هغه خوند او رنګ یې په لیکنه کې نه وي. دوی ګرم په دې نه دي چې نه په ښوونځي او نه په پوهنځي کې چا د لیکوالۍ تخنیکونه او د نثر لیکلو هنر ورښوولی دی.

یو کال کېږي چې د پوهنې وزارت د تعلیمي نصاب د ریاست له پښتو څانګې سره د نوي نصاب په جوړولو کې همکاري کوم. تېر کال زموږ د همکارانو ډېر وخت د پخوانیو کتابونو پر ایډېټ تېر شو. ما هم په ایډېټ کې ورسره برخه واخیسته. ځینې کتابونه دومره خراب لیکل شوي وو چې تر سم ناسم په کې زیات وو: د کلمو املاء غلطه، د جملو جوړښت فارسي، مفهوم ګونګ او په ځینو ځایونو کې معلومات ناسم ... جالبه دا چې د پښتو ژبې کتابونه یې هم، په دې لحاظ، تر نورو مضمونونو ډېر ښه نه وو.

د ښوونځیو د تعلیمي نصاب نوي مفردات د بهرنیو متخصصانو په همکارۍ برابر شوي دي چې بشپړ متفاوت او ښه دي. په نویو کتابونو کې به مختلف معلوماتي، روایتي، او اقناعي متنونه، او له خاطرې رانیولې تر لنډې کیسې، ناول او شعره پورې بېلابېل تخیلي او ناتخیلي ژانرونه راغلي وي. زموږ نوي کتابونه به شاګردانو ته د مقالې د مختلفو ډولونو او همدارنګه د خاطرې، کیسې، ډرامې، بیوګرافۍ او نورو ژانرونو لیکل ورزده کړي او که دا نصاب له خیره سره سم تطبیق شو، راتلونکي نسلونه به مو په لیکوالۍ کې تکړه وي.

خو زموږ هغه نسلونه چې تر دې دمخه له ښوونځیو او پوهنځیو فارغ شوي دي یا د نویو کتابونو تر تألیف او تطبیق مخکې فارغېږي، هغوی به د لیکوالۍ مهارتونه څنګه زده کوي؟ دې پوښتنې د دې کتاب لیکلو ته وهڅولم. دا چې سر و کار مې له تعلیمي نصاب سره و، نو فکر مې وکړ چې د لیکوالۍ لارښود باید د درسي کتاب غوندې ولیکم چې لوستونکو ته عملي تمرینونه ولري، یعنې د فعالې زده کړې میتود به کاروم.

ketabton.com - The Digital Library

دا کتاب د ښوونځیو شاگردانو، د پوهنتون محصلانو او د لیکوالۍ ځوانو مینهوالو ته لیکل شوی دی او پنځه برخې لري. لومړۍ برخه یې د ژانر تعریف، د ژانر ډولونه، او د لیکوالۍ عمومي تخنیکونه رانغاړي. دا داسې تخنیکونه دي چې د ډېرو ژانرونو د لیکلو لپاره په کارېږي. دوهمه برخه یې د پراگراف او مقالې د مختلفو ډولونو لیکل درزده کوي. په درېیمه برخه کې هغه ادبي ژانرونه راغلي دي چې لیکل یې نسبتاً آسانه دي. څلورمه برخه د متنونو تحلیل، ارزونې او نقد ته ځانگړې شوې ده. د کتاب په وروستۍ برخه کې به د ژبې (املاء، انشاء، گرامر، لیکنښې ...) په اړه زما مقالې ولولئ. په دې مقالو کې زموږ د متنونو عامې تېروتنې، ناسمې ژباړې، د نثر ښکلا او ځینې نورې خبرې راسپړل شوې دي. البته، د کتاب په څلورو لومړیو برخو کې یوازې د لیکلو نه، بلکې د مختلفو متنونو د درک او فهم، تحلیل او ارزونې، تغییر او خلاصه کولو فعالیتونه هم راغلي دي چې د زدهکوونکو او محصلانو لپاره به گټور وي.

لیکوالي داسې مهارت دی چې ډېر تمرین او ریاضت غواړي نو که غواړې چې نثر دې ښه او لیکوالي دې پخه شي، د دې کتاب د هرې برخې ټول فعالیتونه ترسره کړه. که غواړې پوه شې چې د دې کتاب تمرینونو څومره گټه درته کړې ده، د کتاب تر لوستلو مخکې د یوې موضوع په اړه مقاله ولیکه. دا لیکنه درسره وساته او بیا چې دې کتاب تمام کړ، پر هماغه موضوع یو ځل بیا مقاله ولیکه. بیا یې له لومړۍ مقالې سره مقایسه کړه.

د ایلینو خپرندویې ټولنې او قدرمن زاهد صمدزي منندوی یم چې دا کتاب یې راته چاپ کړ. دوی له لیکوال/ ژباړن سره د واضح او روښانه لیکلي قرارداد پر اساس کتابونه چاپوي او د لیکوال/ ژباړن حق الزحمه مني. دا به په افغانستان کې د کتاب او تألیف په کار و بار کې نوی باب وي.

همدارنگه د ډاکټر عبدالحمید بهیج زیاته مننه کوم چې د پښتو ژبې لپاره یې ښایسته فونټونه جوړ کړي دي. زه چې هره لیکنه کوم، د بهیج صاحب فونټونه کاروم او که یې مننه ونه کړم، پور به یې راباندې شي.

په دې هیله چې دا کتاب به دې د لیکوالۍ مهارتونه لا زیات وغوړوي.

په مینه او درنښت

چهلستون – کابل – جمعه د ۱۳۹۹ د ثور ۱۲

ketabton.com - The Digital Library

فهرست

دا کتاب مې ولې ولیکه؟ 2

لومړی برخه 7

۱. د لیکوالۍ عمومي تخنیکونه 7

۱.۱. ژانرونه/ د متنونو ډولونه/ Genres 7

۱. ۲. تشبیه/ Simile 8

۱. ۳. توصیف/ Description 10

۱. ۴. صحنه/ Scene 13

۱. ۵. مکالمه/ Dialogue 16

۱. ٦. کرکټر کښنه/ Characterization 19

۱. ۷. لیدلوری/Point of View 23

۱. ۸. روایت/Narrative 27

دوهمه برخه 31

۲. پراګراف او مقاله 31

۲. ۱. پراګراف/ Paragraph 31

۲. ۱. ۱. د پراګراف لیکلو پړاوونه 36

۲. ۱. ۲. د پراګراف ډولونه 41

۲. ۲. ۱. د مقالې تحلیل 61

۲. ۲. ۳. د مقالې جوړښت 64

۲. ۲. ۴. د مقاله لیکنې پړاوونه 82

۲. ۲. ۵. د مقالې ډولونه 88

درېمه برخه 113

۳. ادبي ژانرونه 113

ketabton.com - The Digital Library

۳. ۱. غیر تخیلي ادبي ژانرونه 113
۳. ۱. ۱. خاطره Memoir 113
۳. ۱. ۲. یونلیک/ سفرنامه Travelogue....................118
۳. ۱. ۳. خاکه یا طرحه/ Literary Sketch 122
۳. ۱. ۴. ژوندلیک Biography 125
۳. ۱. ۵. خپل ژوندلیک Autobiography.................135
۳. ۲. تخیلي ادبي ژانرونه 140
۳. ۲. ۱. ادبي ټوټه 140
۳. ۲. ۲. طنز Satire/ Irony 143
۳. ۲. ۳. لنډه کیسه Short Story............................148
د کیسې تحلیل 154

څلورمه برخه..172

۴. نقد او تحلیل 172
۴. ۱. انتقادي مطالعه Critical Reading 172
۴. ۲. تحلیل Analysis 179
۴. ۳. نقد Critique/ Review 192

پنځمه برخه 202

۵. ژبه، املأ او انشأ...202
۵. ۱. په پښتو کې د «ی» ډولونه 202
۵. ۲. په قتل ورسېدل، سم که نا سم؟ 203
۵. ۳. د خبریالانو ځینې ژبنۍ تېروتنې.........................206
۵. ۴. معیاري ژبه، اړتیا که هوس؟ 208
۵. ۵. د لهجو کمال...211
۵. ٦. په نومونو او لوحو کې د اضافت اضافي «د» 213
۵. ۷. دقت، گردان او ښکلا....................................215

ketabton.com - The Digital Library

۵. ۸. د لیکوال سبک او د ژبې ظرفیت 217
۵. ۹. فاصله 220
۵. ۱۰. د فعلونو تکرار/ د اوبو د ځاځکو څڅك 222
۵. ۱۱. لیکنښې..222

مأخذ: 237

ketabton.com - The Digital Library

لومړۍ برخه

۱. د ليکوالۍ عمومي تخنيکونه

۱.۱. ژانرونه/ د متنونو ډولونه/ Genres

ژانر هغه قالب، چوکاټ يا فارمټ دی چې يو متن په کې ليکل کېږي. هر ژانر داسې ځانګړنې لري چې له نورو ژانرونو يې بېلوي. دغه ځانګړنې د متن له شکل او محتوا دواړو سره رابطه لري. ژانر دا هم معلوموي چې يوه موضوع په کوم ډول ژبه بايد وليکو؛ مثلاً: د خاطرې موضوع زموږ شخصي تجربې دي او خاطره په صميمي ژبه ليکو او خپل احساسات او عواطف هم په کې بيانولی شو خو د علمي مقالې موضوع ثابت شوي واقعيتونه او علمي تجربې وي چې په رسمي ژبه ليکل کېږي او د عواطفو له پاره چندانې ځای په کې نشته. مثلاً، په خاطره کې وايم: «بې درکه خوشحاله وم. هغه مې ډېره موده وروسته وليده. له هيجانه مې زړه ټوپونه وهل. لاسونه مې رېږدېدل.» خو په علمي مقاله کې ليکم: «ناولې اوبه د نس ناستي، پېچش او ځينو نورو ناروغيو عمده سبب دی.»

ژانرونه له لويه سره په دوو عمده ډلو وېشل کېږي:

تخيلي او غيرتخيلي (Fiction and Non Fiction).

تخيلي ژانرونه هغه دي چې محتوا يې د ليکوال د تخيل زېږنده وي يا لږ تر لږه تخيل په کې دخيل وي يعنې نږه واقعيت نه وي، لکه: شعر، لنډه کيسه، ادبي ټوټه، ناول، ډرامه، سناريو. دغه ژانرونه ليکوال په خيال کې جوړوي. سره له دې چې د دې ژانرونو د محتوا خام مواد په ټولنه او/ يا په طبيعت کې وي خو پخول کېږي د هنرمند (شاعر، ليکوال) په ذهن کې. کله کله تخيلي ژانرونه د واقعيتونو پر بنا هم پنځول کېږي؛ مثلاً: تاريخي ناولونه چې د تاريخي واقعاتو له مخې ليکل کېږي يا ځينې ناولونه، ډرامې يا فلمنامې چې د يو چا د ژوند په اړه جوړېږي او د هغه/ هغې د ژوند واقعي پېښې بيانوي خو د پېښو ځينې جزيات، د کرکټرونو تر منځ ځينې خبرې اترې او همدارنګه ځينې پېښې او صحنې ليکوال د تخيل په مټ ورته جوړوي.

ketabton.com - The Digital Library

غیرتخیلي ژانرونه هغه دي چې د عیني واقعیتونو د بیان له پاره کارېږي؛ لکه: خاطره، یونلیک، ژوندلیک، خپل ژوندلیک، مقاله، گزارش، او نور. خاطره زموږ د سترگو لیدلی حال وي، یونلیک/ سفرنامه د هغو پېښو او ځایونو بیان دی چې په واقعیت کې مو لیدلي دي، مقاله د علمي واقعیتونو پر بنا لیکل کېږي، ژوندلیک او خپل ژوندلیک (Autobiography) د خاطرې په شان د چا د ژوند واقعي کړه وړه او پېښې رانغاړي. په دې ټولو ژانرونو کې خیالي پېښې نه ځايېږي خو په خاطره، یونلیک او ژوندلیک کې د تخیل ځینې عنصرونه لکه تشبیه، استعاره، کنایه، او سیمبولیک بیان راتلی شي.

په دې کتاب کې به عمدتاً د غیرتخیلي ژانرونو د لیکلو تخنیکونه له بېلگو او تمرینونو سره بیان کړو خو د ځینو تخیلي ژانرونو اساسات به هم راوسپړو. پر دې سربېره، په پیل کې به ځینې داسې تخنیکونه تشریح کړو چې د ډېرو تخیلي او غیرتخیلي ژانرونو د لیکلو له پاره په کارېږي، لکه: تشبیه، توصیف، صحنه، مکالمه، لیدلوری، کرکټرکښنه، او روایت.

۱. ۲. تشبیه/ Simile

د آشنا شیانو په مرسته د ناآشنا شیانو توضیح کولو ته تشبیه وايي. تشبیه د شیانو، منظرو، او پېښو د بیان له پاره په کارېږي او تقریباً په هر ډول لیکنه کې ورنه گټه اخیستلی شو. موږ او تاسې په عادي خبرو اترو کې د دې له پاره چې مخاطب مو یو شی سم درک کړي، له تشبیه څخه کار اخلو. مثلاً وایو:

په اتڼ کې داسې تېز تاوېده لکه بړبوکی.
رنگ يې د تبې غوندې تور و.
داسې مړ بوی ترې لتېده لکه د ماهي.
لاسونه يې داسې ځیړه وو لکه رېگمال.
نه یو مخ خوږ و، نه بېخي تروش، د انارو غوندې ترسکون و.
هوا يې داسې سړه وه لکه سايبريا.

موږ پوهېږو چې مخاطب مو د بوړبوکی په چټکتیا پوهېږي؛ تبې پېژني او د توروالي اندازه يې ورته معلومه ده؛ د ماهي بوی، د رېگمال ځیږوالی او د انارو ترسکون خوند يې تجربه کړي دي

ketabton.com - The Digital Library

نو کله چې دا آشنا شیان ورته یادوو، تمه مو دا وي چې هغه ناآشنا شیان به په ذهن کې ښه مجسم کړی شي.

که فرضاً ووایم چې بوی یې داسې و لکه د شنل (Chanel) عطر، خوند یې د پاین اپل (Pine Apple) غوندې دی، شونډې یې د انجلینا جولي غوندې وې، غږ یې د استاد قاسم افغان په شان دی ... دلته دا سمه ده چې شنل د دنیا یو مشهور عطر دی خو زموږ د وطن څو کسانو به دا عطر لیدلي او بوی کړي وي؟ پاین اپل یا انناس به د هماغه شي د خوند له پاره ښه مثال وي، خو دا مېوه زموږ په وطن کې څو کسانو خوړلې وي؟ د یو چا شونډې به کټ مټ د انجلینا جولي د شونډو په شان وي خو زموږ کلیوالو به د دې فلمي ستورې عکسونه لیدلي وي؟ د یو چا غږ به د استاد قاسم افغان آواز ته ډېر ورته وي، خو استاد قاسم د امان الله خان د دور سړی و او ډېرې کمې سندرې یې ثبت شوې دي نو زما مخاطب چې د افغانستان عام لوستونکی دی، د هغه غږ به وپېژني؟ سایبریا خورا یخ وطن دی خو ټول لوستونکي به د سایبریا د هوا په اړه معلومات ولري؟ نو کله چې غواړو یو شی د تشبیه په وسیله خپلو لوستونکو ته ښه ور وپېژنو، باید د مخاطب سویه، د معلوماتو اندازه او د لیدلو، اورېدلو او د تجربو دایره یې په پام کې ونیسو. هسې نه چې د هغه ړانده ټوکه ځنې جوړه شي.

وایي چا ړانده ته وویل چې پلانکی شی تک سپین دی.

هغه پوښتنه وکړه چې سپین څنګه وي؟

ده وویل: سپین د زاڼې رنګ دی.

ړانده بیا وپوښتل: زاڼه څه شی دی؟

هغه وویل: هغه اوږده غړۍ چې لري.

بیا یې د ړانده لاس د هغه پر امسا تېر کړ، ویې ویل: لکه دغه.

ړانده وویل: پوه شوم. معنا دا چې سپین زما د امسا غوندې شی وي.

په تشبیه کې باید واقعیت په پام کې ولرو او مبالغه ونه‌کړو. مثلاً که یو غنمرګی انسان له کارغه یا تبې سره تشبیه کړو، دا مبالغه ده. که د چا اورمېږ یوه لوېشت اوږده وي او ووایو چې د اوښ په شان یې غاړه ده، مبالغه به مو کړې وي. البته په شعر کې مبالغه عامه ده خو په نثري ژانرونو کې په تېره بیا په غیرتخیلي ژانرونو کې تشبیه باید واقعیت ته نژدې وي.

ketabton.com - The Digital Library

لومړی فعالیت: خپل شاوخوا ته وګوره. یو څو شیان انتخاب کړه. ښه ورته ځیر شه. اوس یې د اندازې، رنګ، بڼې، بوی، خوند ... د بیان له پاره په ذهن کې داسې شیان پیدا کړه چې د انتخاب شویو شیانو ځانګړنو ته ورته وي، نورو ته آشنا وي او بل چا ته یې درک آسانه کړي. اوس یې ولیکه.

دوهم فعالیت: خپلې جملې ولوله او وګوره چې:

۱. هغه آشنا شی چې تا د ناآشنا شي د تشبیه له پاره غوره کړی، مناسب دی که نه؟ یعنې مشبه او مشبه‌به یو بل ته څومره ورته دي؟

۲. ستا مخاطب (عام لوستونکی) به دغه شیان پېژني چې تا د تشبیه له پاره ورنه کار اخیستی؟

۳. تشبیه دې واقعیت ته نژدې ده که مبالغه دې په کې کړې ده؟

۴. جملې دې بل چا ته ولوله او وګوره چې په ذهن کې یې د تشبیه شویو شیانو سم تصور پیدا کېږي که نه؟

۱. ۳. توصیف/ Description

توصیف د یوه ځای یا یوې منظرې تفصیلي او مشرح بیان دی. توصیف د لنډې کیسې، ناول، ادبي ټوټې، خاطرې، یونلیک، ژوندلیک او ګزارش د لیکلو له پاره په کارېږي.

بېلګه

خوندور وږم مې حس کړ. دغه خوشبویي راته آشنا غوندې وه، خو داسې بوی پخوا هېڅکله راباندې نه و نښتی. دا وږم داسې و لکه د سنځلو او د ګلابو خوشبویي چې سره ګډه شوې وي.

اسمان تک شین و، داسې روڼ لکه له بارانه وروسته چې وي. لمر نېغ زما پر سر ولاړ و. نه ګرمي وه، نه یخني. چارچاپېره ونې وې، ګلان وو. سره، سپین، زېړ، نارنجي، ګلابي، تور، او نیلي ګلونه. د ونو پاڼې او د ګلونو ګلپاڼې داسې پاکې، داسې ځلېدونکې وې لکه هره یوه دې چې په خپل لاس په رڼو اوبو مینځلې وي. ټوله ځمکه په شنه چمن پوښلې وه. چمن داسې پوست و لکه بخمل. نري سپین کالي مې پر تن وو. کالي مې داسې پاسته او ښوی وو لکه د ګلابو ګلپاڼې.

ketabton.com - The Digital Library

ښنګ ته مې د مڼو ونه، ډکې ښانګې ولاړه وه. په هره ښانګه کې يې هر رنګه مڼې ځړېدې، زېړې، شنې، نيلي، ګلابي، سرې او تورې. مڼې يې د سپنج غوندې وې، خورا نرمې، خورا خوږې. مڼې په خوله کې داسې وېلې کېدې لکه شيريخ چې په خوله کې اوبه کېږي او ژويولو ته يې حاجت نه وي. مڼو نه زړي لرل، نه خلي. د ايسته غورځولو هېڅ شی په کې نه و. [زما د ناچاپ ناول «دوزخ په جنت کې» يوه برخه]

د دې له پاره چې ښه توصيف وليکو، بايد هر شي ته په ځير وګورو. بايد د هر شي فيزيکي خصوصياتو يعنې بڼې، رنګ، اندازې، بوی، کلکوالي/ پوستوالي، او (که د خوراک شی وي) خوند ته يې دقت وکړو.

کله چې د يوه ځای توصيف ليکو، هر څه بايد هماغسې تشريح کړو چې پخپله مو درک کړي دي. د دې کار له پاره جملې بايد داسې وليکو چې هماغه ځای او شيان د لوستونکو سترګو ته ودروي. که ووايو چې:

«د پغمان دره ډېره ښکلې ده – هوا يې سړه ده. د پغمان په دره کې لوی سيند بهېږي – هلته دنګې ونې او رنګ رنګ ګلونه دي.»

دلته «ښکلې، لوی، دنګې، رنګ رنګ» مبهم او ګونګ صفتونه دي ځکه چې ښکلا، لويوالی، دنګوالی او رنګ رنګوالی نسبي مفاهيم دي. لوی يعنې څومره؟ د کوټې په اندازه؟ د غونډۍ په اندازه؟ د غره په اندازه؟ د سمندر په اندازه؟ دنګ بوټی ممکن دوه متره وي او دنګه ونه کېدای شي دېرش متره وي. يو منار که شل متره لوړ وي، دنګ بلل کېږي او که شپيته متره وي هم. نو د دې له پاره چې دغه توصيف واضح شي، بايد ابهام ځنې وباسو.

دا بېلګه وګوره:

«د پغمان درې هوا داسې سړه ده چې د اوړي په سره غرمه کې هم څوک نه خولې کېږي. هلته يو سيند دی چې پنځه ګزه يې سور دی او دومره ژور چې سړی تر اوږو پورې په کې ډوبېږي. دا سيند ډک بهېږي او اوبه يې داسې تېزې روانې وې چې که دې څپلۍ يوسي، په منډه هم ورپسې نه شې رسېدلی. د اوبو شرهار يې له سل متره لرې واټن څخه اورېدل کېږي. اوبه يې دومره رڼې دي چې په تل کې يې سپينې ګردې تيږې ليدلی شې او د ګوتې په اندازه واړه واړه سپين او زرين کبان په کې وينې چې دې خوا ها خوا ګرځي. د سيند په دواړو غاړو کې د چنار

ketabton.com - The Digital Library

دومره دنګې ونې ولاړې دي چې دوه پوړيز کورونه يې تر نيمايي هم نه دي. تر ونو ها خوا د مرسل سره، زېړ، نارنجي، سپين او ګلابي ګلونه قطار دي.»

په دې دوهمه بېلګه کې د تشبيه، مقياس او مقايسې، او د مخاطب د عيني تجربو په مرسته د هر شي وصف داسې شوی دی چې لوستونکي ته يې درک آسانه کړی او مبهم په کې څه پاتې نه شي. د سيند لويوالی د ګز په مقياس، د اوبو د شرهارو د غږ تېزي د متر په مقياس توضيح شوي دي. د چنارونو دنګ والی د دوه پوړيزو کورنو له دنګوالي سره پرتله شوی دی. د اوبو روڼوالی د عيني تجربې په مټ ښودل شوی دی. کېدای شي ډېر کسان د سيند په تل کې د تيږو او کبانو د ليدلو تجربه ولري نو له همدې عيني تجربې څخه د اوبو د روڼوالي له پاره يو مقياس جوړوو. لوستونکی د اوړي د سختې ګرمۍ تجربه لري او کله چې ورته وايې د پغمان هوا داسې سړه ده چې د اوړي په سره غرمه کې هم په کې نه خولې کېږې نو د دې سوړوالي تصور خامخا کولی شي.

توصيف بايد داسې وليکو چې د لوستونکو پنځه ګونو حواسو ته خطاب وکړي. د اوبو شرهار د اورېدلو حس ته، د ګلونو رنګ، د سيند د اوبو روڼوالی او د ونو دنګوالی د ليدلو حس ته، د ګلونو وږم د بويولو، خوږوالی د ذايقې حس ته او د هوا سوړوالی د لامسې حس ته خطاب کوي. کله چې لوستونکی داسې بيان لولي، هر څه داسې احساسوي لکه په خپلو حواسو يې چې درک کوي.

لومړی فعاليت: په هر ځای کې چې يې، شاوخوا ته دې ښه ځير شه. د هر شي بڼه، رنګ، اندازه يا حجم، پوستوالی، ځيږوالی او نورې ځانګړنې په ذهن کې وساته. خپل ټول حواس وکاروه. څه وينې، څه اورې، څه بويوې، څه لمس کوې؟

اوس نو سترګې پټې کړه او دا هر څه په ذهن کې مجسم کړه. بيا سترګې پرانيزه او وګوره چې د هر څه ځانګړنې دې سمې په ياد وې که نه؟ يو وار بيا هر شي ته ځير شه. کاغذ او قلم راواخله. خپله مشاهده داسې وليکه چې لوستونکي ته هر څه له جزيياتو سره واضح بيان کړي. په ياد ولره چې د لوستونکي ټول حواس به په پام کې نيسې او د منظرې بيان به ورته داسې کوې چې هر څه ويني، واوري، بوی کړي، لمس کړي او (که د څکلو شی وي) وڅکي.

دوهم فعاليت: اوس خپل متن ولوله، يو ځل بيا شاوخوا ته وګوره او دغو پوښتنو ته ځواب ورکړه:

ketabton.com - The Digital Library

۱. په متن کې هر څه واضح بیان شوي دي؟
۲. کله چې متن لولې، داسې احساس کوې چې ته پخپله په هماغه ځای کې یې؟
۳. په متن کې مختلفو حواسو ته خطاب شوی دی؟
۴. مبهم یا ګونګ صفتونه په کې راغلي دي؟
۵. داسې څه شته چې هلته وي او تا نه وي بیان کړي؟

۱. ۴. صحنه/ Scene

تعریف: څنګه چې توصیف د یوه ځای یا منظرې تشریح ده، صحنه هم د پېښو تفصیلي بیان ته وایي. استاد اسدالله غضنفر په یوه مقاله کې صحنه داسې تعریفوي: «هغه څه ته چې په واحد زمان و مکان کې پېښېږي او لوستونکي ته په مستقیم ډول وړاندې کېږي؛ د داستان صحنه وایو. د ادبي اصطلاحاتو په یوه ډکشنري کې لولو: د داستاني آثارو په بحث کې صحنه د روایت نمایشي [ډراماتیک] ډول ته وایي چې پېښې پکې هماغسې، لکه څنګه چې د پېښېدلو تصور یې کوو، وړاندې کېږي.»

البته صحنه یوازې په داستاني ادبیاتو (لنډه کیسه، ناول، ډرامه) پورې محدوده نه ده، بلکې د توصیف په شان د خاطرې، یونلیک، ژوندلیک او ګزارش د لیکلو له پاره هم په کارېږي.

بېلګه

لمر د چهلستون د غره له سره لا یو نیزه پورته شوی و چې لارۍ بېرته راغله. د خیرآباد د غونډۍ په بېخ کې یوه سپینه کرولا ولاړه وه. بانټ یې پورته و. یوه سړي د موټر په ماشین کې ګوتې وهلې.

بل سړي لارۍ ته لاس ونیو، و یې ویل: استاده! ته خو یو وار دا موټر وګوره. سم دم روان و، ناڅاپه ګل شو.

موټروان په ملنډو وویل: تاسې ټول د شټرنګ ډرېوران یئ.

له جلوه راکښته شو. د کرولا خوا ته روان شو.

ناڅاپه «ټک» شو.

شا ته یې مخ واړاوه.

ketabton.com - The Digital Library

میوند ورته تمانچه نیولې وه.

ده چې شا ته کتل، فهیم رامنډې کړې او په څټ کې ورته کلکه لغته ورکړه.

سړی پړمخې ولوېد.

فهیم یې لاسونه شا ته وروتړل.

سړي چیغه کړه: څه مې کړي دي؟ تاسې څوک یئ؟

میوند یې خوله په پلن رابړ ټېپ سره بنده کړه.

فهیم او میوند موټروان له مټو ونیو، د کرولا په شاتني سیټ کې یې څملاوه. پښې یې هم وروتړلې.

میوند کرولا چالانه کړه.

فهیم له لارۍ څخه پل موندونکی راواخیست او په منډه کرولا ته وروخوت.

[«د ولسمشر فرمان» له ناول څخه]

صحنه به یا واقعي پېښه بیانوي یا خیالي. د واقعي پېښې بیان د ګزارش، خاطرې، یونلیک او ژوندلیک له پاره په کارېږي او خیالي صحنه بیا د لنډې کیسې، ادبي ټوټې، ډرامې او ناول له پاره جوړېږي. هماغسې چې د یوه ځای یا منظرې د توصیف له پاره لیکوال باید هر څه ته په ځیر وګوري او په خپل ټول حس سره یې درک کړي، د صحنې د لیکلو له پاره هم باید همداسې وکړي.

کله چې صحنه لیکو، باید هڅه وکړو چې تر ممکنه حده پورې د لوستونکو بېلابېلو حسونو ته خطاب وکړو. په پورتنۍ بېلګه کې یوازې دوو حسونو، لیدلو او اورېدلو، ته خطاب شوی دی. د کرکټرونو ترمنځ خبرې او په تمانچه کې د مرمۍ د تېرولو غږ «ټک» په لوستونکي اورېدل کېږي او د کرکټرونو حرکتونه، د لمر موقعیت، د کرولا موټر سپین رنګ او پورته شوی بانټ ... د لیدلو حس ته مخاطب دي. خو که په پېښه کې فرضاً د عطرو بوی، سوړ باد، تېزه ګرمي ... هم وي، باید داسې بیان شي چې لوستونکی فکر وکړي چې پخپله د پېښې په ځای کې ولاړ دی او هر څه په خپلو حواسو درک کوي.

دا مهمه ده چې پېښه په زماني ترتیب سره بیان شي؛ یعنې اول څه پېښېږي، بیا څه کېږي او همداسې تر پایه پورې. په دې مثال کې اول د لارۍ ډرېور وینې چې یوه سپینه کرولا ولاړه ده

ketabton.com - The Digital Library

او بانټ يې پورته دی. بیا یو سړی د لارۍ مخې ته درېږي او لاس ورته نیسي چې ودرېږي. ورپسې میوند ورته وايي چې موټر يې خراب دی. بیا موټړوان کوزېږي. وروسته په تمانچه کې د مرمۍ د تېرولو غږ اوري. بیا د شا له خوا په لغته وهل کېږي ....

پېښه هم د توصیف په شان، د صفتونو او مقیاسونو په مرسته بیانېږي خو دا چې په پېښه کې حرکت او عمل هم وي نو د عملونو د توصیف له پاره ممکن قیدونه هم وکارول شي. دا صفتونه او قیدونه باید مناسب او دقیق وي او د پېښې د مجسم کولو چاره آسانه کړي. په راغلې بېلګه کې «سپینه، کلکه او پلن» صفتونه دي چې د کرولا رنګ، د لغتې شدت او د رابرټېپ اندازه راښيي. «سم دم، ناڅاپه، په ملنډو، په منډه» قیدونه دي چې د موټر د روانېدو او درېدو، د موټړوان د خبرو انداز او د فهیم د حرکت څرنګوالی ښيي.

لومړی فعالیت: په کلي، ښار، مکتب، پوهنتون یا هر ځای کې چې یې، خامخا یوه نیمه پېښه پېښېږي. حتمي نه ده چې دا پېښه دې عجیبه او حیرانوونکې وي. هره عادي پېښه چې وینې، ښه ورته ځیر شه. د پېښې جزیاتو ته دقت وکړه. مثلاً:

⇐ لیني موټر ته منتظر یې. ماښام نږدې دی. ډېر خلک د سړک په غاړه ولاړ دي خو موټر نشته. اوس نو هر موټر چې رارسېږي، وګوره چې خلک د موټر خوا ته څنګه ځي؟ ورو ورو ځي که منډې کوي؟ نوبت ته ګوري که هر څوک هڅه کوي پخپله موټر ته وخېژي؟ د ښځو، سپین ږیرو، ماشومانو پروا کوي که یوازې د ځان غم کوي؟

⇐ له دوکان څخه سودا اخلې. وګوره چې دوکاندار شیان څنګه بیه کوي؟ څنګه یې تلي؟ څنګه یې په کڅوړه کې اچوي؟ پیسې چې ورکوې، څنګه ورته ګوري؟ پیسې په جیب کې اچوي که په دخل کې؟

⇐ په صنف کې ناست یې. استاد لا نه دی راغلی. شاګردان څه کوي؟ څه وايي؟ استاد صنف ته په کوم انداز راننوځي؟ شاګردان د استاد په راتلو سره څه کوي؟

⇐ د سړک پر غاړه ولاړ یې. د موټرو ټکر کېږي. وګوره چې دا ټکر څنګه پېښېږي؟ موټروانان له ټکر وروسته څه کوي او څه وايي؟ ټرافیک څه وايي؟ خلک څه کوي؟

ketabton.com - The Digital Library

قلم او کاغذ راواخله او څه دې چې لیدلي، اورېدلي او حس کړي دي، په تفصیل سره یې ولیکه. کولی شې د هغو پېښو بیان هم ولیکې چې پخوا دې لیدلې دي. حافظه دې وکاروه. د پېښې جزیات در یاد کړه او ویې لیکه.

دوهم فعالیت: اوس دې نو لیکلی متن ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه:

۱. د پېښې جزیات واضح بیان شوي دي؟

۲. پېښه په ترتیب سره راغلې ده؟

۳. کله چې متن لولې، داسې احساسوې چې ته پخپله په هماغه ځای کې یې؟

۳. په متن کې مختلفو حواسو ته خطاب شوی دی؟

۴. د پېښې د بیان له پاره کارول شوي صفتونه او قیدونه، مناسب او دقیق دي؟

۵. داسې څه شته چې په پېښه کې وي خو تا لیکلي نه دي؟

که واقعي پېښو ته ښه ځیر شې او د لیکلو چل یې زده کړې، بیا به تخیلي پېښې هم ولیکلای شې. کله چې په ذهن کې یوه خیالي پېښه جوړوې، داسې یې جوړه کړه چې د واقعي پېښې غوندې وي یعنې منطقي وي او لوستونکو ته داسې ښکاره شي چې په رښتیا به پېښه شوې وي.

۱. ۵. مکالمه/ Dialogue

د دوو یا څو کسانو ترمنځ خبرو اترو ته مکالمه یا ډیالوګ وایي. مکالمه هم د صحنې غوندې کېدای شي واقعي وي چې دا ډول یې په خاطرو، ګزارشونو، ژوندلیکونو او یونلیکونو کې راوړل کېږي او یا به خیالي وي چې لیکوال یې په خپل ذهن کې جوړوي. خیالي مکالمه د تخیلي ژانرونو (لنډه کیسه، ناول، ډرامه) برخه وي.

د واقعي مکالمې په لیکلو کې باید صداقت په پام کې ولرو. د هر چا خبرې باید هماغسې راواخلو چې کړې یې دي، نه دا چې د هغه له خبرو خپل تعبیر ولیکو. [خبریالونو څو وارې راسره ټیلفوني مرکې کړې دي خو کله یې چې لیکلې دي، بل شی یې ترې جوړ کړی. اوس که څوک د هغوی لیکنه ولولي، فکر کوي چې ما به هماغسې خبرې کړې وي. دا کار ناسم دی.] کله چې د بل خبره لیکو، باید امین وو.

ketabton.com - The Digital Library

همدارنګه د هر چا د خبرو انداز متفاوت وي او هر څوک له خپلې پوهې او سويې سره سمې کلمې او جملې کاروي. يو بېسواده کس به «ارواپوهنه، بنسټپالنه، ترهګريز، روزنيز، ښوونه او روزنه، ...» کلمې په خپلو خبرو کې نه وايي.

خيالي مکالمه چې ليکوال يې د خپلې لنډې کيسې، ناول يا ډرامې له پاره جوړوي هم بايد د هر کرکټر له سويې، پوهې، ارواييي حالت، مقام، سيمې او لهجې سره اړخ ولګوي. د خيالي مکالمې ليکل نورې باريکۍ هم لري او که غواړې تخيلي ژانرونه وليکې نو په دې باره کې د استاد اسدالله غضنفر مقاله ولوله.

د خيالي مکالمې بېلګه:

د جومات له بل سره په پاکو سپينو جامو، تور واسکټ او سپينې پګړۍ کې يو نوراني سړی زما خوا ته راغی.

په لويه ړيره کې يې ګوتې وهلې. څنګ ته مې کېناست. ويې ويل: مهاجر يې؟

- هو.

- خه، خه، خه، خه. ماشأالله، ماشأالله. سه روزګار کيې؟

- د ټاييلونو په فبکټرۍ کې مزدوري کوم.

- ګوره، بچيه! د دنيوي کارونو ختمېدا نيشتې. لګ لګ د آخرت کارونه هم کوه کنه، سه پوی شوې؟

- څنګه؟

- جي، هغه داسې چې تبليغ وکه. د نبي کريم سنت. ګوره ته خو خپله خه سړی يې، مونز دې قايم کړې خو د نورو بنده ګانو غم به هم کيې که نه. نورو له به هم تبليغ کيې، امر بالمعروف و نهی عن المنکر به کيې.

- مولانا صيب! زه کله په څه پوهېږم. ايله مې يو څو سورتونه زده کړي چې په لمانځه کې يې ووايم. نور نو «ان پړهـ» سړی يم. قرآن شريف له رويه لا نه شم ويلی.

- جي، هېس پروا نيشتې. دومره خو پوهېګې چې مونز فرض دې، روژه فرض دې، زکات فرض دې، حج فرض دې. تبليغ خو بل سه نه دې، همدقه خبرې به خلکو له کيې کنه.

ketabton.com - The Digital Library

- په دې خو نو هر څوک پوهېږي. مولانا صیب! زه غریب سړی یم، خپله مزدوري به کوم.

- خو زم درله همدا وایم چې مونګه سره رایشه. خرما او ثواب دواړه به وګټې جي. خرڅه به درله درکو. نورو زایونو له به دې لېګو. لاهور له، پېښور له، اسلام آباد له. که دې وخت راسره تېر کو، بیا دې یورپ له لېګو، امریکې له دې لېګو. سوچ وکه جي. [زما د ناچاپ ناول «دوزخ په جنت کې» یوه برخه]

لومړی فعالیت: هره ورځ د یو څو کسانو خبرو ته غوږ شه. وګوره چې څه رقم غږېږي، کوم تکیه کلام کاروي، کومې کلمې او څه ډول جملې وایي. بیا د هغوی خبرې ټکي په ټکي هماغسې ولیکه چې دوی کړې وي. بله ورځ بیا د هماغه کسانو خبرو ته ځیر شه او خپله لیکلې مکالمه وګوره چې د دوی له خبرو څخه څه توپیر لري. که د واقعي مکالمو لیکل زیات تمرین کړې بیا خیالي مکالمې هم لیکلی شې.

دوهم فعالیت: که غواړې چې خیالي مکالمه ولیکې، دوه کسان په ذهن کې مجسم کړه. د هر یوه د پوهې او معلوماتو اندازه، تحصیل، مقام او دنده په پام کې ونیسه او بیا پر یوې موضوع د دوی ترمنځ کېدونکې خبرې اترې ولیکه. د کار د آسانۍ له پاره لاندې د کرکټرونو ځانګړنې او د خبرو اترو موضوعګانې درکړل شوې دي. ته ورته مکالمې ولیکه.

- ✓ یو ډاکټر چې حرص یې زیات دی، له لابراتوار او اکسرې والا سره لاره لري او د معایناتو په بدل کې کمېشن ورنه اخلي. بل کرکټر یو بېوسه او بېسواده کلیوال ناروغ دی. ډاکټر غواړي هغه قانع کړي چې ډېر معاینات وکړي. اوس د دوی تر منځ یوه مکالمه په ذهن کې جوړه کړه او ویې لیکه.
- ✓ یو رشتخوره مامور چې د پنځوسو کالو دی او یو ځوان چې هروخت یې د رشوت او فساد پر ضد په خپل فېسبوک کې لیکنې کړې دي. د ده کار قانوني دی خو مامور یې ورته نه کوي. دی ډېره بېړه لري او که کار یې همدا نن اجرا نه شي، ډېر تاوان به وکړي. د دوی ترمنځ مکالمه جوړه کړه.
- ✓ یو تکړه محصل چې په امتحان کې یې نومرې کمې شوې دي او دی باور لري چې باید یې نومرې پوره وای. دی له هغه استاد سره خبرې کوي چې د ده نومرې یې کمې کړې دي. محصل ته ویل شوي دي چې دا استاد پیسې خوري.
- ✓ په اډه کې وار د یوه موټر دی خو بل موټروان سپرلۍ خپل موټر ته خېژولې دي. دغه موټروان هر وخت سرزوري کوي او د بل وار ته نه ګوري خو هغه بل د اډې

ketabton.com - The Digital Library

قانون مني، عاجز انسان دی خو له خپل حقه هم نه تېرېږي. درېم کس د اړې منشي دی. هغه ډارن دی او له سرزوري ډېر ځخه وېرېږي. د درې واړو تر منځ يوه مکالمه جوړه کړه.

۱. ٦. کرکټر کښنه/ Characterization

د وګړو د ظاهري او باطني ځانګړنو بيان ته کرکټر کښنه وايي. هماغسې چې د ځايونو او منظرو د بيان له پاره توصيف او د پېښو د انځورولو له پاره صحنه ليکل کېږي، د کسانو پېژندګلوي هم په کرکټر کښنه کېږي.

کرکټر کښنه د توصيف، مکالمې او صحنې غوندې هم د تخيلي ژانرونو له پاره په کارېږي هم د غيرتخيلي هغو ته. که د چا په اړه خپله خاطره ليکو، که د چا يا خپل ژوندليک او يا خپل يونليک ليکو، نو د دې له پاره چې کرکټرونه د لوستونکي سترګو ته ودروو، سم يې بايد معرفي کړو.

۱. ظاهري ځانګړنې: د کرکټر په ظاهري ځانګړنو کې د هغه ونه، بڼه، رنګ، مخ، سترګې، پوزه، خوله، اندامونه، کالي ... شامل دي.

بېلګه

يو دنګ غنم رنګی هلک د ښوونځي په دروازه راننوت. برګ نيم لستوڼی کميس يې د پتلانه پر سر پروت و. نه دومره ډنګر و، نه چاغ. له چابک تګ سره يې تور وېښتان پورته پورته غورځېدل. لاسونه يې ډېر خوځول. نرۍ شونډې يې موسکې وې. کله يې ښي طرف ته کتل او چا ته يې د سلام لپاره لاس پورته کاوه او کله چپ طرف ته. په شنو سترګو کې يې اثرناکه ځلا وه. [«ترلی» لنډه کيسه «د ... فلسفه» له ټولګې ځخه]

په دې بېلګه کې د کرکټر ځينې ظاهري ځانګړنې او ځينې باطني خصوصيتونه بيان شوي دي. جامې، د پوستکي، وېښتانو او سترګو رنګ، جسامت، ونه ... يې ظاهري خصوصيات دي. دا چې موسک وی او هر چا ته د سلام له پاره لاس جګوي، د ده اجتماعي توب ښيي او باطني ځانګړنې يې دي. البته که د يوه کرکټر د ظاهر او باطن په اړه ټول معلومات يوستوي او په يوه

ketabton.com - The Digital Library

ځای کې ولیکو، د لوستونکي زړه ورسره تنګېږي. ښه بـه دا وي چـې د داسـتان یـا بلـې لیکنـې پـه اوږدو کې په مختلفو پېښو او صحنو کـې کرکټـر ورو ورو معـرفي کـړو. پورتـه مثـال لـه یـوې لنـډې کیسې اخیستل شوی دی. کرکټر ایمـل نـومېږي او لوسـتونکی د هغـه شخصـیت هغـه مهـال سـم پېژني چې کیسه تر پایه پورې ولولي.

د کرکټرونـو یـا وګـړو ظـاهري بڼـه معمـولاً پـه دوو لارو بیـانېږي. یـوه دا چـې د یـو چـا ټـولې ځانګړنې یوستوې بیان کړې؛ مثلاً:

په ونه ټیټ و خو داسې چاغ لکه بېلر. خېټه یې راوتلې وه. غمبوري یې لـه ډېـرې چـاغۍ نـه پر ژامې راځړېدلي وو. له رنګه تک تور و. مخ یې ګرد لکه دایره، سـترګې یـې وړې او پـوزه یـې پېـړه وه. د پوزې سر یې د یوه غټ متک په اندازه و. ږیره یې تر ټټره پورې رسېده او برېتونه یې خـریيلي. غاړه یې دومره لنډه وه چـې تـه وا سر یـې پـه اوږو کـې ننـوتلی دی. د سر څېـرۍ یـې پـک و خـو د ټېکونو له پاسه او په څټ کې یې تار تار ویښته ښکارېده. سپین کمـیس پرتـوګ یـې پـه خیـرو کـې زېړبخون شوي وو. په تور واسکټ کې یې سپېره خاپونه وو لکه پر غوړ ټوکر چې دوړې ناستې وي.

دا ډول بیان کـه اوږد شي، ممکـن د لوسـتونکي زړه تنـګ کـړي او د «و، وه، وو» فعلونـو ډېـر تکرار هم بېخوندي جوړوي.

د کرکټر د انځورولو بله لاره دا ده چې د کرکټر ځانګړنې د هغه د حرکتونو په تـرڅ کـې بیـان کړې، لکه ښاغلي نصیر احمد احمدي چې په «رڼا» ناول کې دا کار کـړی دی. دلتـه بـه یـې بېلګـه وګورې:

« په وره کې یو ګردی سړی ودرېد. دی له ونې ټیټ و، راوتلې ګېډه یې درلوده او پاسنۍ شونډه یې په ګڼو سپینو ویښتو کې پټه وه ... سړي خپل پټکی په غولي کېښود، د ککرۍ تار، تار سپین ویښته یې په خولو لانده وو. بیا یې په خپله ګڼه ږیره کې د ښي لاس لنډې ګوتې تېرې کړې.»

څنګه چې په دې بېلګو کې یې ګورې، کرکټر کښنه هم د صفتونو او تشبیه‌ګانو په مټ کېږي.

لومړی فعالیت: هغه چا تـه چـې غـواړې ظاهري بڼه یـې بیـان کـړې، ښـه پـه ځیـر وګـوره. سترګې دې پټې کړه او د هغه بڼه له ټولـو جزیـاتو سره پـه ذهـن کـې راژونـدۍ کـړه. سـترګې دې

ketabton.com - The Digital Library

پرانیزه او بیا ورته ځیر شه. وګوره چې کومې ټکي درنه هېر وو. هماغو ټکو ته بیا هم وګوره. **اوس** نو د مناسبو صفتونو او تشبیه‌ګانو په مرسته، د هغه ظاهري ځانګړنې یوستوې ولیکه.

دوهم فعالیت: اوس د هماغه کس ظاهري خصوصیتونه په تدریج سره د پېښې یا حرکتونو په ترڅ کې بیان کړه چې له یوستوي حالت څخه راوځي.

که د واقعي کسانو د ظاهري بڼې لیکل ښه تمرین کړې، بیا کولی شې خیالي کرکټرونه هم په کامیابۍ سره وکاږې.

۲. باطني ځانګړنې: د کرکټر باطني ځانګړنې یعنې شخصیت، اخلاق، مفکورې او باورونه د هغه په کړو وړو او خبرو اترو کې معلومېږي. لکه دغه فارسي شعر چې وايي:

تا مرد سخن نگفته باشد

عیب و هنرش نهفته باشد

ځینې کسان وي چې په ظاهره کې به یې هر څه ښه برابر وي، ښه لوکس کالي یې اغوستي وي، خو کله چې خبرو ته خوله خلاصه کړي، بیا ګورې چې هېڅ کمال نه لري. داسې هم کېږي چې د چا خبرې ښې وي خو چې کارونو ته یې وګورې، د خپلو خبرو خلاف، په عمل کې چندان سړی نه وي.

په هره توګه، د کرکټر د کړو وړو او خبرو اترو بیان هماغسې کېږي چې د صحنې او مکالمې په برخه کې مو وویل. د یوه کرکټر د خوی بوی د تشریح کولو له پاره معمولاً له صفتونو څخه کار اخیستل کېږي؛ لکه: هغه ډېر شوم و. کریم مهربانه انسان دی. ګل ببو زړه سواندې ده. جبار سخت غوسه ناک سړی و.

خو که د یوه کرکټر باطني ځانګړنې د صفتونو په مرسته بیان کړو، دا به د هغوی په اړه زموږ قضاوت وي او پر لوستونکو به چنداني اغېزه ونه کړي. که غواړې چې لوستونکي دې پخپله د یوه کرکټر د شخصیت په باره کې قضاوت وکړي، د کرکټر خویونه، باورونه او اخلاق د هغه/ هغې په خبرو او عملونو کې ونښیيه.

ketabton.com - The Digital Library

بېلګه

ډاکټر د سپين ږيري ناروغ د وينې د معاينې نتيجه وکتله. ويې ويل: هماغه زما خبره ده. محرقه يې.

نسخه يې وليکله. ناروغ ته يې ورکړه.

ناروغ په ټيټ غږ وويل: ډاکټر صيب! امممممم. دا دوايي به د څو روپيو وي؟

ډاکټر نسخه بېرته واخيسته، څو شېبې يې ورته وکتل. د هرې کرښې په کتلو سره به تر شونډو لاندې بونګېده. په آخر کې يې وويل: يو دوه – دوه نيم زره افغانۍ.

نسخه يې بېرته سپين ږيري ته ورکړه.

ډاکټر پوښتنه وکړه: کاکا، څه کار و بار کوې؟

ناروغ وويل: روز مزدوري کوم، خووو ... که پيدا شي.

ډاکټر وويل: دوايي دې واخله، ښه به شې. خدای مهربانه دی.

ناروغ د زاړه واسکټ له بغلي جېب څخه څو زاړه سلګون نوټونه راوايستل. مخ يې دېوال ته واړاوه. په ځېرو ګوتو يې وګڼلې. څلور دانې وې. پيسې يې بېرته جېب ته کړې. اسويلی يې وکيښ.

ډاکټر مخ بلې خوا ته کړی و خو د سترګو له کونجه يې ناروغ څاره.

ناروغ پاڅېد. ويې ويل: خير يوسې ډاکټر صيب.

دی لا د کتنځي وره ته نه و رسېدلی چې ډاکټر پرې غږ وکړ: کاکا! دوايي دې بيا راوړه چې ويې ګورم.

ناروغ مخ راواړاوه، ويې ويل: ولا ډاکټر صيب، اوس خو پيسې نه لرم. چې پيدا مې کړې، وابه يې خلم.

ډاکټر له ځايه پاڅېد. درې چابک ګامونه يې واخيستل. ناروغ ته يې ځان ورساوه. له لاسه يې نسخه واخيسته.

ناروغ وويل: خير دی ډاکټر صيب، ستا فيس به پرې کړم، نسخه مه رانه اخله.

ډاکټر له وره ووت، ويې ويل: ته راځه.

ketabton.com - The Digital Library

نسخه يې درملتون والا ته ورکړه، ويې ويل: کاکا ته دوايي پوره ورکړه، پيسې يې په ما پسې وليکه.

که دغه بېلګې ته ځير شې، وبه وينې چې د کرکټرونو د معرفۍ له پاره هيڅ صفت نه دی راغلی خو د ناروغ او د ډاکټر د شخصيتونو او وضعيت په اړه دې خپل تصور او قضاوت جوړ شوی دی.

لومړۍ فعاليت: پورتنۍ بېلګه يو ځل بيا ولوله. د ناروغ او ډاکتر خبرو اترو او کړو وړو ته ځير شه او د هر يوه له پاره درې درې صفتونه وليکه. مثلاً د ناروغ يو صفت دا دی چې هغه غريب دی.

دوهم فعاليت: لاندې د يو څو کرکټرونو له پاره مې صفتونه راوړي دي. ته د هر يوه صفت د هغه/ هغې په عملونو کې داسې راوښيه چې د خيرمن، مهربان، ظالم، سخي، ... کلمې په کې رانه شي.

- ❖ خيرمنه ښځه
- ❖ ظالم قوماندان
- ❖ مهربانه نجلۍ
- ❖ سخي دوکاندار
- ❖ غوسه‌ناک موټروان
- ❖ ډارن هلک
- ❖ ريشخند ځوان
- ❖ ټوکي سپين ږيری

۱. ۷. ليدلوری/Point of View

ليدلوری يعنې پېښو ته له کوم لوري څخه ګورې. په دې کې دوې خبرې دي: ستا موقعيت او ستا مفکوره. همدا اوس چې په هر ځای کې يې، تا ته هغه څه ښکاريږي چې مخې ته دې پراته دي يا پېښيږي خو څه چې ستا له سترګو پناه دي، درته نه ښکاريږي. دلته ستا موقعيت ستا ليدلوری تعيينوي خو دا چې پېښو يا شيانو ته په کومه سترګه ګورې، دا هم د ليدلوري برخه ده. په بله وينا ليدلوری يعنې دا چې څه وينې او څنګه يې وينې. دې پېښې ته ځير شه:

ketabton.com - The Digital Library

احمد او محمد په یوه وخت کې یوې حجرې ته ورننوځي. هلته یو سپین ږیری سړی د حجرې په بر سر کې پر چوکۍ ناست دی. اوږده ږیره یې ده او وېښتان یې په تورې پګړۍ کې پټ دي. سپین کالي یې په تن او امسا یې په لاس کې ده. په یوه لیکه کې ځوانان، ماشومان او بوډاګان ولاړ دي. یو یو کس په وار سره سپین ږیري ته ورځي، مخې ته یې سجده کوي. پښې یې ښکلوي. لاس یې مچوي او پر سترګو یې موښي. بیا د کوټې له دېوال سره د نورو کسانو په څنګ کې کېني. په لیکه کې ټول ولاړ کسان چې دا وار تېر کړي او کېني، بیا ذکر شروع کېږي. «هی، هو، الله هو» نارې کوي او سر او سټه وړاندې وروسته خوځوي. بیا د دې کسانو له منځه یو تن راپاځي او په لوړ غږ د «هل و هو» نارې کوي او ګرد تاوېږي راتاوېږي. سترګې یې د کوټې چت ته نیولې دي او لکه بړبوکۍ څرخېږي، څرخېږي، څرخېږي. وار په وار سره تېزېږي او په آخر کې ګرېوان په دواړو لاسو راشکوي او خپل کمیس تر لمنې پورې څیروي. بیا نور کسان پاڅېږي او هغه راټینګوي.

پېښه هماغه ده چې پورته مو ولوسته. اوس نو په دې دوو کسانو کې چې دې حجرې ته تللي دي او دا پېښه یې لیدلې ده، احمد صوفي‌وزمه سړی دی او په پیرانو عقیده لري خو محمد دا کارونه غیرشرعي ګڼي. همدا پېښه به د دواړو له لیدلوریو جلا جلا ولیکو.

الف. د احمد له لیدلوري:

قربان یې شم، د پیر صاحب حجرې ته تللی وم. محمد هم راسره و. پیر صاحب مبارک نو داسې نوراني و چې له مخ څخه یې نور ورېده. پیر صاحب د کوټې په بر سر کې پر مبارکه چوکۍ ناست و. مریدان ورته په لیکه کې ولاړ وو. یو یو به د مبارک مخې ته تعظیم وکړ. مبارکې پښې به یې ښکل کړې. مبارک لاسونه به یې مچو کړل او بیا به د نورو مریدانو په خوا کې کېناستل او د کوټې یوه دېوال ته به یې ډډه ولګوله. دا څومره بختور کسان دي چې د پیر صاحب زیارت یې په نصیب شوی دی. ترې جار مې کړې، پیر صاحب نو پر مریدانو دومره مهربانه دی چې ټولو ته یې اجازه ورکړه چې خپلې شونډې او سترګې د ده مبارک په پښو او لاسونو متبرکې کړي. بیا نو ذکر شروع شو. اخ چې څومره راباندې ښه لګېده. «هی، هو، الله هو» دې نارو داسې اثر راباندې وکړ چې د بدن ویښتان مې نېغ ودرېدل. زړه مې په ټوپو و. په رګونو کې مې عشق جاري و، د پیر صاحب عشق. بیا نو یو مرید جذباتي شو. راپاڅېد او ګډ شو. څومره بختور مرید و. که په چا

ketabton.com - The Digital Library

باندې د پير صاحب خاص نظر نه وي، هغه هېڅ کله نه جذباتي کېږي. نو دا مريد سخت بختور و. دومره جذباتي شو چې وڅرخېد، وڅرخېد، وڅرخېد او بيا يې ګرېوان ته لاس واچاوه، خپل کميس يې تر لمنې پورې يې وشکاوه. خو افسوس چې نورو مريدانو هغه غريب راټينګ کړ او پرې يې نه ښود چې د جذبې کيف يې پوره شي.

ب. د محمد له ليدلوري:

له يو چا سره يوې حجرې ته تللی وم خو په تلو پښېمانه شوم. داسې خرافاتي کارونه مې وليدل چې نه په شرع کې شته، نه په عقل کې. يو سپين ږيری چې پير پير يې باله، د کوټې په بر سر کې پر چوکۍ ناست و. ښه اوږده ږيره يې وه خو داسې په کبر ناست و چې ته وا فرعون دی. يو څو جاهل او له دينه ناخبره کسان ورته په ليکه کې ولاړ وو. هر يوه به په وار سره ورته سجده کوله. خدای دې يې غرق کړي چې دومره هم نه پوهېږي چې سجده يوازې الله ته کېږي، بنده ته نه کېږي. بيا به يې د پير خيرنې پښې ښکلولې، لاسونه به يې داسې مچو کول او پر خپلو سترګو يې موښل چې ته وا بالاتشبيه قرآن شريف وي. دا خو يې لا څه کوې چې وروسته يې د لېونيانو غوندې شور جوړ کړ: «هی، هو، الله هو» الله هو مو ملا ماته کړه، دا نو څه شی شو؟ بيا نو يو چرسي غوندې ببر سری راپاڅېد. داسې ګرد تاوېده او څرخېده چې ته وا پېريان پرې ناست دي يا خو کوم لېونی دی چې پړې يې شکولې دي. وڅرخېد، وڅرخېد، وڅرخېد او بيا يې ګرېوان ته لاسونه بند کړل، خپل کميس يې تر لمنې پورې وشکاوه. خدای خبر چې څومره نور لېونتوب به يې کاوه خو ښه شو چې نور جاهلان راپاڅېدل او هغه يې راټينګ کړ.

پېښه يوه ده خو پاس د روايت درې بڼې وينې. په اول روايت کې يوازې يوه پېښه بيان شوې ده. راوي (څوک چې پېښه بيانوي) نه ورته ښه وايي، نه بد. هغه يوازې هغه څه بيانوي چې ليدلي اورېدلي يې دي او خپل نظر راته نه وايي. دوهم روايت احمد راته کوي. هغه چې پخپله هم په پيرانو عقيده لري، دا هر څه ورته ښه ښکاري او محمد چې د دې شيانو خلاف دی، پېښه بل رقم بيانوي او غندي يې. د دې له پاره چې د ليدلوري اهميت ښه واضح شي، د پېښې دغه برخه په درې واړو روايتونو کې بيا وګوره:

۱ . بيا د دې کسانو له منځه يو تن راپاڅي او په لوړ غږ د هل و هو نارې کوې او ګرد تاوېږي راتاوېږي. سترګې يې د کوټې چت ته نيولې دي او لکه برېوکۍ څرخېږي، څرخېږي، څرخېږي.

ketabton.com - The Digital Library

وار په وار سره تېزېږي او په آخر کې ګرېوان په دواړو لاسو راشکوي او خپل کميس تر لمنې پورې څيروي. بيا نور کسان پاڅېږي او هغه راټينګوي.

۲. بيا نو يو مريد جذباتي شو. راپاڅېد او ګډ شو. څومره بختور مريد و. که په چا باندې د پير صاحب خاص نظر نه وي، هغه هېڅ کله نه جذباتي کېږي. نو دا مريد سخت بختور و. دومره جذباتي شو چې وڅرخېد، وڅرخېد، وڅرخېد او بيا يې ګرېوان ته لاس واچاوه، خپل کميس يې تر لمنې پورې وشکاوه. خو افسوس چې نورو مريدانو هغه غريب راټينګ کړ او پرې يې نه ښود چې د جذبې کيف يې پوره شي.

۳. بيا نو يو چرسي غوندې ببر سری راپاڅېد. داسې ګرد تاوېده او څرخېده چې تا وا پېريان پرې ناست دي يا خو کوم لېونی دی چې پړي يې شکولي دي. وڅرخېد، وڅرخېد، وڅرخېد او بيا يې ګرېوان ته لاسونه بند کړل، خپل کميس يې تر لمنې پورې وشکاوه. خدای خبر چې څومره نور لېونتوب به يې کاوه خو ښه شو چې نور جاهلان راپاڅېدل او هغه يې راټينګ کړ.

لومړی فعاليت: په ټلوېزيون کې يوه نجلۍ/ ښځه سندره وايي. سر يې لوڅ دی. اوږد تنګ کميس يې اغوستی دی چې د بدن لوړې ژورې يې اوچتې ښکاري. له سندرې سره لړه لړه ګډېږي هم. ډېر سينګار يې کړی دی. هغه کتونکي چکچکو ته رابولي او پر شونډو يې موسکا ده. مخامخ ډېر خلک ورته ناست دي، سړي، ښځې، هلکان او نجونې. ټول خاندي خوشحالي کوي، چکچکې وهې او ځينې يې نارې کوي او شپېلکې وهي. يو نيم ځوان د سندرې په منځ کې راپاڅي او ګډېږي.

اوس نو:

۱. دغه پېښه د هغه چا له ليدلوري بيان کړه چې سخت مذهبي دی. سندرې او موسيقي ورته حرامه ښکاري. سندرو ته کېناستل او چکچکې وهل او نڅا کفري اعمال بولي.

۲. همدغه پېښه د داسې کس له ليدلوري وليکه چې موسيقي او نڅا ته د هنر په سترګه ګوري، خوشحالي، شور او هيجان د روغتيا په ګټه بولي او په دې باور دی چې هنر د انسان د ذوق د خړوبولو له پاره مهم دی.

دوهم فعاليت: يوه داسې دردوونکې خاطره درياده کړه چې چا خپه کړی وې او ته فکر کوې چې سل په سلو کې ګرم هغه و او تا هېڅ ګناه نه درلوده. لومړی هغه پېښه څنګه چې تا

ketabton.com - The Digital Library

احساس کړې ده، وليکه. د هغه کس په اړه خپل نظر او خپل احساسات بيان کړه. وروسته هماغه پېښه د هغه بل کس له ليدلوري وليکه. د هغه په سترګو پېښې ته وګوره او فکر وکړه چې هغه به ستا په اړه څه نظر لري او د خپل کار له پاره به څه دليلونه لري.

يادونه

د روايت لومړۍ بڼه، هغه چې راوي د کامرې غوندې يوازې هغه څه راښکاره کوي چې پېښ شوي دي او د ښه يا بد قضاوت يې لوستونکو ته پرېږدي، د تخيلي او غيرتخيلي ژانرونو دواړو له پاره په کارېږي، په تېره بيا کله چې واقعي ژانرونه يعنې خاطره، يونليک، ژوندليک او ګزارش ليکې؛ بهتره ده چې په همدې بڼه يې وليکې خو علمي مقاله بايد خامخا په همداسې ناپلوي نثر وليکل شي.

که د تخيلي ژانرونو يعنې لنډې کيسې، ډرامې، ناول ... د ليکلو شوق لرې نو دا بايد زده کړې چې څنګه د بل چا په سترګو پېښو ته وګورې. دا کار کټ مټ د تمثيل غوندې دی. تکړه ممثل هم د غله نقش ډېر ښه لوبوي او هم د پوليس. تکړه ليکوال واقعيتونه د نورو له ليدلوري هم بيانولی شي او له خپل ليدلوري هم او ان کولی شي عين پېښه له متضادو ليدلوريو بيان کړي.

۱ . ۸. روايت/ Narrative

هر متن چې لولې، داسې احساس کوې چې يو څوک درته خبرې کوي. په همدې وجه د داستاني ژانرونو بيان ته روايت ويل کېږي او هغه چا ته چې يوه پېښه روايت کوي، راوي وايو.

لومړی فعاليت: دغه درې بېلګې ولوله او د روايتونو توپير ته يې ځير شه.

۱ . راباندې ناوخته و. په بيړه مې جامې بدلې کړې. جورابې او بوټونه مې ژر ژر په پښو کړل. له کوره راووتم. چابک ګامونه مې واخيستل او پاخه سړک ته مې ځان ورساوه. هر موټر چې تېرېده، ډک به و. يوه ټکسي راغله. لاس مې ورته ونيو. ټکسي ودرېده. د کرايې پوښتنه مې و نه کړه، په زړه کې مې وويل چې دا يې شل دېرش افغانۍ زياتې اخيستې، مقصد چې ژر مې ورسوي. دفتر ته چې ورسېدم، پوښتنه مې وکړه: کرايه دې څو شوه؟

ketabton.com - The Digital Library

جېب ته مې لاس کړ. تش و. په همدې وخت کې مې رایاده شوه چې بټوه مې په کور کې پاتې ده. حیران شوم چې اوس به څه کوم. ګورم چې همکار مې له دفتره راووت. سخت خوشحاله شوم. غږ مې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

۲. ورباندې ناوخته و. په بېړه یې جامې بدلې کړې. جورابې او بوټونه یې ژر ژر په پښو کړل. له کوره ووت. چابک ګامونه یې واخیستل او پاخه سړک ته یې ځان ورساوه. هر موټر چې تېرېده، ډک به و. یوه ټکسي راغله. لاس یې ورته ونیو. ټکسي ودرېده. د کرایې پوښتنه یې ونه کړه. په زړه کې یې وویل چې دا یې شل دېرش افغانۍ زیاتې اخیستې، مقصد چې ژر مې ورسوي. دفتر ته چې ورسېد، پوښتنه یې وکړه: کرایه دې څو شوه؟

جېب ته یې لاس کړ. تش و. رنګ یې والوت. اوتر اوتر یې دې خوا اخوا وکتل. بټوه یې په کور کې پاتې وه. یو همکار یې له دفتره راووت. د هغه په لیدو موسکی شو. غږ یې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

۳. درباندې ناوخته و. په بیړه دې جامې بدلې کړې. جورابې او بوټونه دې ژر ژر په پښو کړل. له کوره راووتې. چابک ګامونه دې واخیستل او پاخه سړک ته دې ځان ورساوه. هر موټر چې تېرېده، ډک به و. یوه ټکسي راغله. لاس دې ورته ونیو. ټکسي ودرېده. د کرایې پوښتنه دې و نه کړه، په زړه کې دې وویل چې دا یې شل دېرش افغانۍ زیاتې اخیستې، مقصد چې ژر مې ورسوي. دفتر ته چې ورسېدې، پوښتنه دې وکړه: کرایه دې څو شوه؟

جېب ته دې لاس کړ. تش و. په همدې وخت کې دریاده شوه چې بټوه دې په کور کې پاتې ده. حیران شوې چې اوس به څه کوې. ګورې چې همکار دې له دفتره راووت. سخت خوشحاله شوې. غږ دې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

راوي درې ډوله وي. هغه راوي چې د متکلم په ژبه روایت کوي اول ګړی راوي بلل کېږي. دغه راوي خپله کیسه درته کوي، لکه لومړی بېلګه. هغه راوي چې د بل چا کیسه کوي، دریېمګړی راوي دی. دی په خپله د روایت په پېښو کې دخیل نه وي او نقش په کې نه لري بلکې پر بل چا تېره شوې پېښه بیانوي، لکه دوهمه بېلګه. په درېم مثال کې راوي ستا کیسه کوي. د هغه مخاطب ته یې او کله یې چې روایت لولې، فکر کوې چې پر تا باندې تېره شوې پېښه بیانوي. دغه راوي دوهم ګړی راوي دی.

ketabton.com - The Digital Library

کله چې خپله خاطره، یونلیک یا ژوندلیک لیکو، روایت مو د اول ګړي راوي وي. کله چې د بل چا په اړه څه لیکو مثلاً د بل چا ژوندلیک یا کیسه لیکو، دریم ګړی راوي غوړوو. په داستاني ادبیاتو کې که چېرې کیسه د هغه چا له خولې کوو چې پخپله د کیسې کرکټر وي، راوي به مو اول ګړی وي. دا کرکټر معمولاً، خو نه همېشه، د کیسې اتل یا مرکزي کرکټر وي. خو که یو داستان د داسې کس له خولې بیانوو چې په کیسه کې دخیل نه وي او د کیسې پېښې او کرکټرونه لکه یو نندارچي له پاسه یا له لرې ویني، راوي به یې دریم ګړی وي. اکثره داستانونه یا د اول ګړي روایت وي یا د دریم ګړي. داسې داستانونه خورا کم دي چې راوي یې دوهم ګړی وي او کله چې داستان لولې، فکر کوې چې ستا کیسه کوي. مقالې بیا معمولاً د دریم ګړي راوي په ژبه لیکل کېږي.

دوهم فعالیت: د اول ګړي او دریم ګړي راویانو د روایت دغه برخه بیا ولوله او توپیر ته یې ښه ځیر شه.

اول ګړی راوي: جېب ته مې لاس کړ. تش و. په همدې وخت کې مې رایاده شوه چې بټوه مې په کور کې پاتې ده. حیران شوم چې اوس به څه کوم. ګورم چې همکار مې له دفتره راووت. سخت خوشحاله شوم. غږ مې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

دریم ګړی راوي: جېب ته یې لاس کړ. تش و. رنګ یې والوت. اوتر اوتر یې دې خوا اخوا وکتل. بټوه یې په کور کې پاتې وه. یو همکار یې له دفتره راووت. د هغه په لیدو موسکی شو. غږ یې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

څه فکر کوې چې په راویتونو کې دا توپیر ولې راغلی دی؟

خپل دلیل/ دلیلونه په کتابچه کې ولیکه.

دریم فعالیت: دغه بېلګه ولوله او بیا یې د اول ګړي راوي له خولې بیان کړه، داسې چې راوي یې ابراهیم وي.

«هغوی لاړل او ابراهیم کور ته راغی.

بلنداژ ته ورکښته شو.

ببو سونګېده.

ټول غلي وو.

ابراهیم یې څنګ ته کېناست: ببو! ولې ژاړې؟

ketabton.com - The Digital Library

ببو د تور پړوني په پيڅکه اوښکې وچې کړې، ويې ويل: خدای دې يې وبخښي. څومره ښه سړی و.

ابراهيم ورغبرگه کړه: تېر کال منی دې په زړه دی. په خپله کراچۍ کې يې لرگي راته راوړل. غريب و خو غيرتي. يوه روپۍ يې رانه وانه خيسته.»

څلورم فعاليت: دا بل مثال د اول گړي راوي روايت دی. ته يې د درېيم گړي راوي په روايت واړوه.

«د عاشقان و عارفان مکتب ته تلم. په صنف کې راسره يو څو تنه هندوان او سيکهان هم وو. دوی به د قرآن کريم په ساعت کې له صنفه وتل. کله کله به مو هغوی ځورول. سيکهه ماشومان د سر ويښتان د سر په څېرۍ کې لکه غونډاره تړي. نه پوهېږم چا دا خبره کړې وه چې دوی په لونگۍ کې کچالو پټوي. زما زړه ته هم لوېدلې وه چې رښتيا به وي. د دوی لونگۍ ته به مې لاس اچاوه چې راوباسه کچالو دې. دوی به رانه تښتېدل. يوه ورځ يې سرمعلم ته شکايت وکړ. سرمعلم په چپړاسي باندې قف پايي کړم. داسې يې ووهلم چې بيا نه پوهېدم پر ځمکه روان يم که پر سکروټو. ان بوټونه مې په پښو کې تنگ شوي وو. خو سبا بيا هغه زه وم، هغه د سردار زامن.»

ketabton.com - The Digital Library

دوهمه برخه

۲. پراگراف او مقاله

۲. ۱. پراگراف/ Paragraph

پراگراف د هر نثري متن واحد دی. پراگراف څو جملې دي چې يوه اصلي مفکوره بيانوي. د پراگراف هره جمله بايد د اصلي مفکورې له شرحې او بيان سره مرسته وکړي. پراگراف بايد داخلي انسجام ولري او د جملو تر منځ يې منطقي تړاو وي. يو پراگراف کېدای شي ډېرې جملې ولري خو که ډېر اوږد شي د لوستونکي زړه تنگوي.

هر پراگراف درې برخې لري: موضوعي يا اساسي جمله، ملاتړې جملې، او رانغاړونکې جمله. موضوعي جمله د پراگراف اصلي موضوع مطرح کوي. په حقيقت کې موضوعي جمله يوه ادعا کوي او يا يوه خبره کوي. ورپسې جملې ملاتړې جملې بلل کېږي چې په موضوعي جمله کې د شوې ادعا د اثبات له پاره دليلونه، شواهد، مثالونه، ثبوتونه او د نورو وېناوې رانغاړي او يا د موضوعي جملې په اړه نور معلومات او تفصيل وړاندې کوي. ملاتړې جملې بايد د لوستونکي د قانع کولو له پاره کافي وي. رانغاړونکې جمله بيا هماغه خبره چې په موضوعي جمله کې شوې ده، په نورو ټکو کوي.

ښه پراگراف ليکل د ليکوالۍ اساس دی. که ښه پراگراف وليکلی شې، ښه مقاله، رساله او کتاب به هم وليکې ځکه چې مقالې له پراگرافونو رغېږي او رسالې او کتابونه د مقالو ټولگه وي. نو که غواړې چې ښه نثر ليکونکی شې، د ښه پراگراف ليکل زده کړه.

ketabton.com - The Digital Library

بېلګه

افغان ادبي بهیر د ځوانانو په روزلو کې لوی لاس لري. د بهیر په اونیزو غونډو کې کره کتنه او مشاعره کېږي، لکچرونه وړاندې کېږي او ورکشاپونه دایرېږي. د ادبیاتو محصلان د بهیر په غونډو کې عملي کره کتنه زده کوي او د ادبیاتو د تیورۍ په اړه خبرې اوري. نوي شاعران او لیکوال د تکړه بهیروالو تجربې خپلوي. ځوانان د ادبیاتو او ځینو نورو موضوعاتو په اړه لکچرونه اوري او نوي معلومات ترلاسه کوي. په ورکشاپونو کې بهیروال د لیکوالۍ هنر او تخنیکونه په عملي بڼه زده کوي. د دې دور اکثره نوموتي لیکوال او شاعران په افغان ادبي بهیر کې روزل شوي دي. لنډه دا چې افغان ادبي بهیر د نوي نسل د فکر او هنر په وده کې مهم نقش لوبولی دی.

تشریح

په پاسني مثال کې لومړۍ جمله موضوعي جمله ده. هغه اساسي مفکوره چې دا جمله یې بیانوي «د ځوانانو په روزولو کې د افغان ادبي بهیر نقش» دی. دلته ادعا کېږي چې افغان ادبي بهیر د ځوانانو په روزلو کې لوی لاس لري.

وروسته څو نورې جملې د همدې ادعا د اثبات له پاره راغلې دي. دا جملې هغه فعالیتونه چې د افغان ادبي بهیر په غونډو کې ترسره کېږي، بیانوي او دا چې د ادبیاتو محصلان او ځوان لیکوال او شاعران له دې فعالیتونو څخه څنګه ګټه اخلي، همدارنګه وایي چې اوسني اکثره تکړه او نوموتي لیکوال او شاعران په افغان ادبي بهیر کې روزل شوي دي.

وروستۍ جمله، رانغاړونکې جمله ده « لنډه دا چې افغان ادبي بهیر د نوي نسل د فکر او هنر په وده کې مهم نقش لوبولی دی.» دا جمله په حقیقت کې هماغه خبره کوي چې په لومړۍ جمله یعنې په موضوعي جمله کې شوې ده.

موضوعي جمله معمولاً د پراګراف په سر کې راځي خو کله کله د پراګراف په آخر کې هم راتلی شي او که داسې شوي وي، رانغاړونکې جمله به خپل ځای موضوعي جملې ته ورکوي او په پراګراف کې به رانغاړونکې جمله نه وي.

هغه مفکوره چې موضوعي جمله یې بیانوي باید نه ډېره لویه وي، نه ډېره وړه او جزئي. که موضوع لویه وي، په یوه پراګراف کې یې نه شو تشریح کولی. که ولیکو چې «په تېرو شلو کلونو کې د افغانستان داستاني ادبیات ښه غوړېدلي دي.» دا موضوع په یوه پراګراف کې نه ځایېږي.

ketabton.com - The Digital Library

که موضوعي جمله دا وي چې «ور او دروازه سره مترادفې کلمې دي.» دلته د خبرو له پاره څه پاتې شول چې په نورو جملو کې يې وکړو؟ نو د پراگراف موضوعي جمله بايد داسې څه ووايي چې نه ډېره کُلي خبره وي او نه ډېره وړه خبره.

موضوعي جمله بايد تلوسه وزېږوي او لوستونکی د پراگراف د نورو جملو لوستلو ته لېواله کړي. په همدې وجه کله کله موضوعي جمله د پوښتنې په انداز ليکل کېږي. مثلاً د پورتني پراگراف موضوعي جمله داسې هم ليکلی شو: «افغان ادبي بهير د ځوانانو په روزلو کې څومره لاس لري؟» يا «د ځوانانو په روزلو کې د افغان ادبي بهير نقش څه دی؟»

رانغاړونکې جمله د پراگراف مهم ټکي په لنډ ډول بيانوي او موضوعي جمله په متفاوتو کلمو سره بيا تکراروي. رانغاړونکې جمله بايد کومه نوې موضوع يا نوې مفکوره مطرح نه کړي. رانغاړونکې جمله عموماً د اوښتلو په کلمو لکه: نو، بناً، لنډه دا چې، نتيجه دا چې، د پای خبره دا چې ... پيلېږي.

لومړی فعاليت: دغه پراگراف ولوله او موضوعي جمله، اصلي مفکوره، ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله په کې په نښه کړه.

په کلاسيکو غربي نقاشيو کې د شيانو يا کسانو موقعيتونه ځانته معناگانې لري. هغه څه چې د تابلو په ښی او پاسنی برخه کې کښل شوي دي، بر يا مهم دي او کوم شيان چې د تابلو په کينه يا کښتنی څنډه کې وي، کم اهميته وي. په دې تابلوگانو کې اصل په منځ کې او فروع په حاشيو کې وي. د غرب په کلاسيکو تابلوگانو کې معمولاً نارينه د تابلوگانو په مهمه برخه کې ځای لري او ښځمنې يې په کم اهميته څنډه کې. همدارنگه مذهبي نښې او سېمبولونه د نرينه‌وو غوندې مرکزي موقعيتونه لري. نو د غربي نقاشانو په کلاسيکو آثارو کې د وگړو يا شيانو موقعيت هسې اټکلي نه وي انتخاب شوی بلکې په ټولنه کې د هغوی اهميت او مقام ته په کتلو سره شوی وي.

دوهم فعاليت: دا بل پراگراف رانغاړونکې جمله نه لري. ته د موضوعي او ملاتړو جملو له مخې ورته يوه مناسبه رانغاړونکې جمله وليکه.

په تابلوگانو کې ځينې شيان سېمبوليکه معنا لري. مثلاً کله کله وينو چې د يوه تابلو په کښتنی برخه کې ښځې او ماشومان ښکاري او لږ اخوا ته مېړې او پسونه انځور شوي دي. بيا

ketabton.com - The Digital Library

د هغوی او د څارویو شاوخوا ته د شپاله په شان لرګينه کټاره راتاوه ده. په داسې تابلوګانو کې هنرمند غواړي ووايي چې د هغه په ټولنه کې ښځې او ماشومان د څارويو هومره کم اهميته دي. دلته کټارې د ایسارولو او محدودولو په معنا دي او هنرمند پر ښځو باندې د ټولنې لګول شوي محدوديتونه انځور کړي دي.

رانغاړونکې جمله:

....

....

دریم فعالیت: د دې موضوعګانو په اړه موضوعي جملې وليکه.

- ښه ملګری
- د مطالعې ګټې
- زموږ ښه دودونه
- ناوړه چلند
- زما د خوښې سيمه

اوس خپلو موضوعي جملو ته په انتقادي نظر وګوره او دا پوښتنې ځواب کړه:

۱. جمله دې د موضوع په اړه یوه اصلي مفکوره لري؟

۲. جمله دې واضحه او روانه ده؟

۳. جمله دې کشش لري او لوستونکي ته تلوسه پیدا کوي؟

۴. په جمله کې کومه ادعا شوې ده؟

۵. جمله دې داسې څه لري چې ملاتړې جملې یې بايد تشریح کړي، مثالونه او دلیلونه ورته راوړي او اثبات یې کړي؟

څلورم فعالیت: د دغو دریو موضوعي جملو له پاره ملاتړې جملې او نتيجه وليکه.

- د فېسبوک ډېر کارول تاوان لري.
- فيزيکي لوبې د ماشومانو له بدني او ذهني ودې سره مرسته کوي.
- ښه استاد کومې ځانګړنې لري؟

پنځم فعالیت: د پورتنيو موضوعګانو په اړه خپل ليکلي پراګرافونه وارزوه او وګوره چې:

۱. ملاتړې جملې د اصلي مفکورې د اثبات او توضيح له پاره کافي دي؟

ketabton.com - The Digital Library

۲. ملاتړې جملې لوستونکي قانع کولی شي؟
۳. په ملاتړو جملو کې راغلي دلیلونه او شواهد منطقي او واقعي دي؟
۴. ملاتړې جملې انسجام لري؟
۵. ملاتړې جملې یوه له بلې سره منطقي تړاو لري که نه؟
٦. رانغاړونکې جمله اصلي مفکوره په نورو ټکو تکراروي؟

ketabton.com - The Digital Library

۲. ۱. ۱. د پراګراف لیکلو پړاوونه

۱. تر لیکلو مخکې پړاو

په دې پړاو کې د پراګراف لیکلو له پاره یوه موضوع غوره کوې او په باره کې یې معلومات، مفکورې او خبرې راټولوې. د موضوع په اړه مفکورې او خبرې په څو لارو راټولولی شې. که موضوع علمي یا د بل چا په اړه وي، باید لومړی دا معلومه کړې چې کوم اړخونه به یې څېړې. بیا د هماغو برخو په اړه یې مطالعه وکړه او یادښتونه واخله. که موضوع شخصي یا ستا د کور کلي په اړه یا داسې څه وي چې معلومات یې ستا په ذهن کې تیار پراته دي نو د مغزي باران له میتوده کار واخله. داسې چې د کاغذ په سر کې موضوع یا عنوان ولیکه او بیا د موضوع په اړه هره کلمه او هر خبره چې دې په ذهن کې تېرېږي، ویې لیکه. په دې پسې مه ګرځه چې دا کلمې او خبرې به دې د پراګراف د لیکلو پر مهال پکارېږي که نه. هر څه چې دریادېږي، ویې لیکه.

لومړی فعالیت (د مفکورو مغزي باران)

د پراګراف موضوع ده: هغه څوک چې زما په بریاوو کې لوی لاس لري. د هغو کسانو لست جوړ کړه چې ستا په بریاوو کې یې مهم نقش لرلی دی؛ مثلاً:

پلار	نیکه	تره	مور
مشر ورور	ملګری	د تره زوی	شاه‌ولي خان (زما معلم)

اوس په دې منځ کې یو کس انتخاب کړه. فرضاً دا کس ستا پلار دی. اوس د پلار په باره کې چې هره خبره ذهن ته درځي، پر کاغذ یې ولیکه؛ لکه دا:

بې سواده خواري کښ (د خلکو دهقاني)

غریب صادق او امانت کاره

پخپله به یې سپوره خوړله خو مور ته به یې شیدې مستې راکولې

تنګاکي لاسونه او چاودې پښې

مهربانه (مور یې نه وهلو)

ښار یې نه و لیدلی ډېر نه غږېده

مکتب کې یې شامل کړم کیسې به یې راته کولې

د چا حق یې نه خواړه نفلي روژې

په اخترونو کې جامې د درسونو پوښتنه

ketabton.com - The Digital Library

درسونو ته به يې هڅولم   تربيه

دوهم فعاليت

اوس هغه ټکي چې د پلار په اړه دې ليکلي دي، بيا ولوله او وګوره چې کوم يې د موضوع بيانولو ته په کارېږي او کوم يې بايد پرېږدې. هغه ټکي چې نه غواړې په پراګراف کې يې وليکې، کرښه پرې وکاږه. په انتخاب کې بايد دقيق وې او يوازې هغه څه بايد انتخاب کړې چې اصلي موضوع پرې توضيح کېدای شي؛ مثلاً:

بې سواده   خواري کښ (د خلکو دهقاني)

غريب   صادق او امانت کاره

پخپله به يې سپوره خوړله خو مور ته به يې شيدې مستې راکولې

تڼاکې لاسونه او چاودې پښې

مهربانه (مور يې نه وهلو)

ښار يې نه و ليدلی   ډېر نه غړېده

مکتب کې يې شامل کړم   کيسې به يې راته کولې

د چا حق يې نه خوړه   نفلي روژې

په اخترونو کې جامې   د درسونو پوښتنه

درسونو ته به يې هڅولم   تربيه

ketabton.com - The Digital Library

۲. د معلوماتو او مفکورو ترتیبول

په دې پړاو کې هغه معلومات او مفکورې چې د پراګراف د لیکلو له پاره دې راټول کړي دي، په څو ډلو ترتیب او تنظیم کړه. هره ډله به یې یوه اساسي مفکوره (main idea) شي او دغه ټولې اساسي مفکورې به د اساسي موضوع په توضیح کې مرسته وکړي. پاسنۍ بېلګه به راواخلو او معلومات به یې ترتیب کړو:

زما پلار زما په برياوو کې لوی لاس لري ځکه چې:

۱. تعلیم

- پخپله بې‌سواده و خو په ما باندې یې ښه تعلیم وکړ.
- هر وخت به یې د درسونو پوښتنه راڅخه کوله.
- درسونو ته به یې هڅولم.

۲. اخلاق

- غریب و خو صادق او امانت کاره.
- مور یې نه وهلو.
- کیسې به یې راته کولې.

۳. فداکاري

- پخپله به یې سپوره خوړله.
- په اخترونو کې به یې ځان ته جامې نه کولې.

۴. زیار

- خواري کښ و او د زیار ایستلو درس یې راکړ.

په پاسنۍ بېلګه کې څلور عمده مفکورې ترتیب شوې. اوس باید پر دې فکر وشي چې کومه یې باید په اول سر کې راشي، کومه ورپسې او کومه په آخر کې. دا انتخاب باید منطقي وي.

۳. د پراګراف خاکه

په دې پړاو کې له راټولو شویو او ترتیب شویو معلوماتو او مفکورو څخه پراګراف لیکل کېږي. عنوان، موضوعي جمله، ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله ورته جوړېږي؛ لکه:

ketabton.com - The Digital Library

زما پلار او زما بریاوې

زما پلار زما په بریاوو کې لوی لاس لري. پلار ښه تعلیم راباندې وکړ، ښه تربیه یې راکړه، د زیار ایستلو درس یې راکړ او له نورو سره خواخوږي او مهرباني یې رازده کړه. پلار مې پخپله بې سواده و خو زه یې په مکتب کې شامل کړم. هره شپه به یې رانه پوښتنه کوله چې نن مو په مکتب کې څه زده کړل. نورو کلیوالو به د غنملو په وخت کې خپل زامن مکتب ته نه پرېښودل او لو به یې ورباندې کاوه خو زما پلار به ویل چې مکتب به نه قضا کوې. پلار مې غریب و خو د بل مال ته به یې سترگې نه وې. هغه خواري کوله. د نورو دهقاني به یې کوله، لاسونه به یې هر وخت تناکې وو خو په حرام مال به یې لاسونه نه ټکورول. مور ته به یې ویل: «حرامه گوله به له ستوني نه تېروئ.» پلار مې مهربانه انسان و. مور به یې نه وهلو. لکه ملگري به یې را ته کیسې کولې. ما له پلار څخه دا زده کړل چې څنگه د نورو په اړه فکر وکړم. هغه به تر ځان مور ته ډېر پام کاوه. پخپله به یې سپوره ډوډۍ خوړله خو پر مور به یې شیدې او مستې خوړې. پخپله به یې یوه جوړه جامې درې څلور کال اغوستلې خو مور ته به یې په هر اختر کې نوې جامې کولې. دا چې پلار راباندې ښه تعلیم وکړ نو په آسانۍ سره مې کار پیدا کړ. هغه زیارکښ، صادق او امانت کاره روزلی یم نو اداره مې له کاره خوشحاله ده او ورځ تر بلې په کې ترقي کوم. همدارنگه دا چې پلار مې له نورو سره خواخوږي رازده کړې ده، له همکارانو او دوستانو سره مې اړیکي ښه دي او پر هغوی گران یم او دا ټول زما د پلار له برکته دي.

فعالیت:

۱. په پاسني پراگراف کې موضوعي جمله او رانغاړونکې جمله وښیه.
۲. پخپله ورته نوې موضوعي او رانغاړونکې جملې ولیکه.
۳. د عمده مفکورو ترتیب یې وارزوه.

ketabton.com - The Digital Library

۴. د پراګراف د خاکې اېډېټ

په دې پړاو کې د پراګراف خاکه د ژبې، ګرامر، او ترتیب او تنظیم په لحاظ اېډېټ کېږي.

لیکوال باید وګورې چې:

۱. د کلمو املأ او د جملو ترتیب او اوډون یې سم دی؟

۲. د متن ژبه یې ساده، واضحه، روانه او ښایسته ده که نه؟

۳. کوم فعلونه، صفتونه، قیدونه یې مناسب نه دي او باید بدل شي؟

۴. معلومات او عمده مفکورې یې په منطقي ترتیب راغلي دي که نه؟

۵. کله چې پراګراف بل چا ته لولي، هغه یې په مفهوم او مطلب سم پوهېږي که نه؟

۵. د پراګراف له سره لیکل

تر اېډېټ وروسته پراګراف له سره لیکل کېږي او که کومه نیمګړتیا په کې پاتې وي، هغه هم لرې کېږي.

یادونه: پاخه لیکوال مجبور نه دي چې ټول پورتني پړاوونه عملي کړي. دوی کولی شي چې خپل معلومات او مفکورې مخامخ په پراګراف کې ولیکي او ته هم که د لیکلو ډېر تمرین وکړې، همداسې به وکولی شې.

ketabton.com - The Digital Library

۲. ۱. ۲. د پراگراف ډولونه

پراگرافونه له لويه سره درې ډوله دي. ۱) معلوماتي پراگراف، ۲) روايتي پراگراف، ۳) اقناعي پراگراف. معلوماتي پراگراف حقايق او معلومات وړاندې کوي. روايتي پراگراف د يوې پيښې کيسه راته کوي. اقناعي پراگراف يو نظر يا مفکوره بيانوي، يا مو د يوه فکر او باور منلو ته هڅوي.

د پراگراف هره ډله بيا څو نور ډولونه لري چې په دې ډياگرام کې يې گورې.

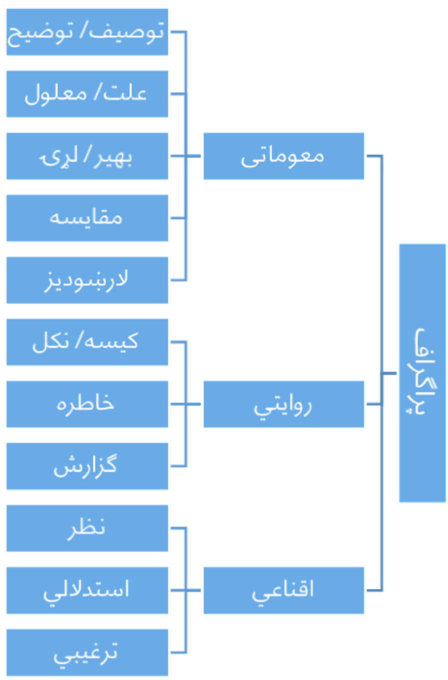

دلته به د پراگراف د هرې ډلې څو نمونې وړاندې شي.

۱. توضيحي پراگراف/ Expository Paragraph

دا ډول پراگراف د يوې موضوع په باره کې معلومات د توضيح او تشريح په بڼه وړاندې کوي. معلومات بايد دقيق، واضح او په روانه ژبه وي. د دې ډول پراگراف تر ليکلو مخکې بايد د دې پوښتنو په اړه فکر وکړو: دا معلومات ولې ليکم؟ چا ته يې ليکم؟ څنگه يې بايد وليکم؟

ketabton.com - The Digital Library

- د «ولې یې لیکم؟» پوښتنه لیکوال مجبوروي چې د موضوع د اهمیت په باره کې فکر وکړي یعنې دا معلومات څومره ګټور دي او زما د مخاطب په کوم درد به ولګېږي. هوښیار لیکوال داسې معلومات انتخابوي چې مخاطبانو ته یې خیر ورسوي، ښو ته یې وهڅوي، په عملي ژوند کې ورته په کار شي او ستونزه یې پرې لرې شي. دنیا له معلوماتو ډکه ده خو د دغو خورا ډېرو معلوماتو له منځه انتخاب دقت غواړي. یو حکایت دی وایي چې یو سړی یوه حکیم ته ورغی. ورته یې وویل: یوه خبره مې درته کوله.

حکیم وویل: څه چې راته وایې، رښتیا دي؟

سړي وویل: اممممم. رښتیا او دروغ خو یې راته نه دي معلوم.

حکیم پوښتنه وکړه: د خیر خبره ده که د شر؟

سړي ځواب ورکړ: د خیر خبره خو نه ده.

حکیم وویل: نو داسې خبره ولې راته کوې چې رښتیا او دروغ یې نه دي معلوم او د چا خیر هم په کې نشته؟

نو که معلومات سم او رښتیاني هم وي خو د ټولنې په زیان وي، لیکل یې نه دي په کار.

- «چا ته یې لیکم؟» د لیکوال مخاطب معلوموي. هر ډول لیکنه چې کوو باید مخاطب مو مشخص وي. د مخاطب عمر، سویه، او د معلوماتو کچه باید په پام کې ونیسو. د وړو ماشومانو له پاره لیکنه باید په ډېره ساده ژبه او لنډو جملو ولیکل شي. انتزاعي او مجرد مفاهیم ورته ونه لیکل شي او داسې کلمې باید په متن کې نه وي چې ماشوم پرې نه پوهېږي. د ماشومانو له پاره ساده مثالونه او عیني مفاهیم باید راوړل شي. همدارنګه عامو خلکو ته لیکل له هغو لیکنو باید توپیر ولري چې مسلکي کسانو ته یې کوو. طبي معلومات د طب د محصلانو له پاره په علمي ژبه او د طب په اصطلاحاتو لیکل کېږي خو عامو خلکو ته په عامه او آسانه ژبه. همدارنګه د متن اوږدوالی هم په مخاطب پورې فرق کوي. د ماشومانو له پاره متنونه باید لنډ وي خو د لویانو یا د مسلکي کسانو له پاره تفصیلي معلومات په کار وي. هغو تجارتي اعلانونو او د مختلفو ادارو پیغامونو ته ځیر شه چې په راډیوګانو او ټلویزیونو کې خپرېږي. عام خلک به د دې پیغامونو په مفهوم پوه شي؟

ketabton.com - The Digital Library

- «څنګه ليکل» په موضوع او مخاطب دواړو پورې اړه لري. هره موضوع د ليکلو خپل طرز غواړي او دا هم چې د چا له پاره ليکل کېږي، بايد په پام کې ونيول شي. په ټوله کې ليکنه بايد په زړه پورې وي. ژبه يې ساده، روانه او خوندوره وي. ليکنه بايد داسې تلوسه ولري چې لوستونکی يې تر پايه پورې په خوند ولولي. که موضوع هر څومره په زړه پورې او ګټوره هم وي خو د ليکنې ژبه يې ستومانوونکې وي، څوک يې نه لولي.

بېلګه

منډيګک د افغانستان د پنځه زره کلن تمدن ثبوت دی. له ميلاد څخه ۳۵۰۰ تر ۳۰۰۰ کاله پخوا يعنې له نن څخه پنځه – پنځه نيم زره کاله مخکې، دلته يو تمدن ايجاد شوی و. ډېر خلک دلته په يوه سيمه کې اوسېدل، کورونه او معبدونه يې جوړ کړي وو، کر کيله يې کوله او هنر يې ايجاد کړی و. دا ټول د تمدن نښې او ځانګړنې دي. د منډيګک د اوسېدونکو هنر له دې معلومېږي چې پر کولالي لوښو يې د پيچک ګل او ښکلي هندسي شکلونه کښلي وو. دوی له خټو څخه د انسان څېرې يا مجسمې جوړې کړې وې. په دې مجسمو کې يوه د اناهيتا وه. اناهيتا د پخوانيو آرياييانو الهه وه. دوی باور درلود چې اناهيتا بارانونه اوروي او ځمکه ښېرازه کوي. د منډيګک په راسپړل شويو خونو کې يوه خونه تر نورو لويه ده او د سالون بڼه لري. داسې ښکاري چې دا به د هاغه وخت د واکمنانو دفتر و او د اداري چارو له پاره به کار ځنې اخيستل کېده. د دې خونې تهدابونه په ځينو ځايونو کې راوتلې او په ځينو ځايونو کې ننوتلې برخې لري يعنې دوی د ودانۍ ښکلا ته هم پام کاوه. له دې ځای څخه د مختلفو دورو آثار کشف شوي دي. د نوي ډبرپېر، د مسو ـ ډبر پېر او نورو دورو آثار په کې موندل شوي دي، لکه له مسو څخه جوړې شوې ګانې، کولالي لوښي، د اوبدلو وسايل، د کر کيلې سامان، د غَلو دانو کندوان، او ډبرينې مجسمې. نو د منډيګک په کشف او راسپړلو سره، دا ثابته شوه چې افغانستان د تمدن پنځه زره کلن تاريخ لري.

لومړی فعاليت: پورتنی پراګراف يو ځل بيا ولوله. دې پوښتنو ته ځواب ووايه:

۱. موضوع يې په زړه پورې ده؟

۲. ورکړل شوي معلومات د لوستونکي په درد لګېږي؟

۳. دا معلومات لوستونکو ته څه پيغام ورکوي؟

۴. متن تلوسه لري، که د لوستونکي زړه تنګوي؟

ketabton.com - The Digital Library

۵. کومه خبره په کې گونگه او مبهمه ده؟

٦. د متن ژبه څنگه ده؟ (د وضاحت، روانوالي، او خوند په لحاظ يې ورازوه)

دوهم فعالیت: لاندې د يوې موضوع په باره کې په څو جملو کې معلومات راغلي دي. ته يې د توضيحي پراگراف په بڼه وليکه. البته موضوعي جمله او نتيجه به يې پخپله ورته ليکې.

⇐ آکسيجن د انسانانو او حيواناتو له پاره ډېر مهم دی.

⇐ ونې د هوا کاربن ډای اکسايډ جذبوي او له دې سره د هوا د بې درکه تودېدو مخه نيسي.

⇐ ونې آکسيجن توليدوي.

⇐ د ونو پاڼې د هوا گرد او دوړې جذبوي.

⇐ د ونو ولې/ ريښې د ځمکې خاوره کلکوي او نه پرېږدي چې د واورې او باران اوبه ځمکه وښويوي.

⇐ هماغسې چې د اخېړ له پاره له ختې سره بوس گډوو او بې له بوسو ختې پر دېوال يا بام نه ټينگېږي، د ونو ريښې هم همدغه کار کوي.

⇐ ونې د مختلو مرغانو او ژويو د اوسېدو ځالې دي.

⇐ ونې انسانانو او ډېرو ژويو ته خواړه برابروي.

⇐ د ونو له لرگيو څخه کړکۍ، دروازې، تيرونه، الماری، مېزونه، څوکۍ، کاغذ او ځينې نور شيان جوړېږي.

درېيم فعالیت: لاندې څو موضوعي جملې راغلې دي. د هرې موضوعي جملې له پاره څو ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله وليکه چې توضيحي پراگراف ورنه جوړ شي.

❖ په دولتي ادارو کې فساد ناامني زياتوي.

❖ د هوا بې درکه گرمېدل، ډېر تاوانونه لري.

❖ زموږ په سيمه کې اخترونه خوندور دي.

❖ د کوکنارو له کرلو سره په افغانستان کې معتادان زيات شوي دي.

څلورم فعالیت: دغه توضيحي پراگراف داسې وليکه چې جملې يې سمې، روانې او خوندورې شي.

دموکراسي اخيستل شوې ده د دوه کلمو څخه چې عبارت ده له دمو او کراسي څخه. دمو په معنا د وگړي ده چې دا يوناني لغت دی او کراسي حکومت کولو ته ويل شوي دي او دا

ketabton.com - The Digital Library

لغت هم ريښه په يوناني کې لري. نو د دې کلمې څخه مراد عبارت ده له حکومت د خلکو څخه. د دموکراسي په صورت کې خلک د خپلو رايو په کار وړلو سره خپل حاکمان ټاکي او خپل حکومت ته مشروعيت وربخښي. خلک بايد د خپل نظر وړ نوماند څخه بشپړه پېژندنه ولري او بيا هغه ته د خپلې رايې په کار وړلو ته اقدام وکړي. هغه کس چې د خلکو د رايو په لاس ته راوړلو سره مشروعيت په لاس راوړي صلاحيت لرونکی وي.

۲. ترغيبي پراګراف/ Persuasive Paragraph

دا پراګراف د لوستونکي د قانع کولو او هڅولو له پاره ليکل کېږي. ليکوال د هغې خبرې له پاره چې غواړي په لوستونکو يې ومني، دليلونه او شواهد وړاندې کوي. دليلونه بايد منطقي او شواهد واقعي وي. بله خبره دا ده چې ډېر ټينګار او تأکيد لوستونکي ستا پر خبرې بې باوره کوي نو که غواړې چې لوستونکي دې خبره ومني، بې ځايه ټينګار مه کوه.

بېلګه

د خپلې ناروغۍ د تشخيص له پاره د اضافي معايناتو مخه ونيسئ. د هرې ناروغۍ د سم تشخيص له پاره څلور پړاوونه وي. لومړی پړاو يې د ناروغ خبرې دي. ناروغ ډاکټر ته خپل شکايتونه وايي، مثلاً وايي چې تېزه تبه مې ده، ملا او هډونه مې خوږېږي، اشتها مې نشته ... ډاکټر چې د ناروغ شکايتونه واوري، ځو ناروغۍ يې ذهن ته ورځي چې يا به دا وي، يا دا او يا هغه ناروغي. بيا ډاکټر د ناروغ فيزيکي معاينه کوي. په دې معاينه کې ډاکټر د ناروغ مختلف سيستمونه او حياتي علايم يعنې نبض، فشار، د تنفس اندازه او د بدن حرارت ګوري. دا کار ډاکټر د ناروغۍ تشخيصولو ته نژدې کوي. په درېيم پړاو کې، د دې له پاره چې تشخيص يقيني شي ډاکټر ځينې لابراتواري معاينات ليکي. که په دې معايناتو هم ونه شو، څلورم پړاو ته ځي يعنې نور پرمخ تللي معاينات چې معمولاً قيمتي وي، تجويزوي. نو څومره چې ډاکټر ته د خپلې ناروغۍ په باره کې ډېر او دقيق معلومات ورکړئ، هماغومره به د ناروغۍ تشخيص ورته آسانه شي او اضافي معاينات به دربانديې نه کوي.

لومړی فعاليت: پورتنی ترغيبي پراګراف بيا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووايه.

۱. دليلونه يې درته واقعي ښکاري؟

۲. دا دليلونه به لوستونکی قانع کړي؟

ketabton.com - The Digital Library

۳. لیکوال پر خپلو خبرو ټینګار کړی دی؟

ښه به دا وي چې توضیحي او ترغیبي پراګرافونه په خنثی نثر ولیکل شي یعنې لیکوال خپل عواطف او احساسات په کې دخیل نه کړي.

دوهم فعالیت: دلته د توضیحي او ترغیبي پراګرافونو بله بېلګه ولولې. چېرته چې د لیکوال عواطف او احساسات یا مبالغه درته ښکاري، په نښه یې کړه.

د توضیحي پراګراف بېلګه:

منډیګک زموږ د ګران افغانستان د ویاړلي پنځه زره کلن تمدن داسې ښکاره ثبوت دی چې غلیم ترې انکار کولی نه شي. له میلاد څخه ۳۵۰۰ تر ۳۰۰۰ کاله پخوا یعنې له نن څخه پنځه – پنځه نیم زره کاله مخکې، زموږ باتورو آریایي نیکونو دلته یو تمدن ایجاد کړی و. ډېر خلک دلته په یوه سیمه کې اوسېدل، ښایسته کورونه او معبدونه یې جوړ کړي وو، کر کیله یې کوله او لوړ هنر یې ایجاد کړی و. دا ټول د رښتیني تمدن نښې او ځانګړنې دي. د منډیګک د اوسېدونکو لوړ هنر پر کولالي لوښو د پیچک ګل او ښکلو هندسي شکلونو له انځورونو معلومېږي. زموږ نیکونه د مجسمو په جوړولو کې هم ډېر تکړه وو. دوی له خټو څخه د انسان ډېرې ښکلې څېرې یا مجسمې جوړې کړې وې. په دې مجسمو کې یوه د اناهیتا وه. اناهیتا د پخوانیو آریاییانو یعنې زموږ د نیکونو سپېڅلې الهه وه. دوی باور درلود چې اناهیتا بارانونه اوروي او ځمکه ښېرازه کوي.

د ترغیبي پراګراف بېلګه

زړه ته رانژدې لوستونکو! تاسې په ډېرې آسانۍ سره د خپلې ناروغۍ د تشخیص له پاره د اضافي معایناتو مخه نیولی شئ. د هرې ناروغۍ د سم تشخیص له پاره څلور پړاوونه وي. لومړی پړاو یې چې خورا زیات مهم دی، د ناروغ خبرې دي. ناروغ ډاکټر ته خپل شکایتونه وایي، مثلاً وایي چې تېزه تبه مې ده، ملا او هډونه مې خوږېږي، اشتها مې نشته ... ډاکټر چې د ناروغ شکایتونه واوري، څو ناروغۍ یې ذهن ته ورځي چې یا به دا وي یا دا او یا هغه ناروغي. بیا ډاکټر د ناروغ فیزیکي معاینه کوي. په دې معاینه کې ډاکټر د ناروغ مختلف سیستمونه او حیاتي علایم یعنې نبض، فشار، د تنفس اندازه او د بدن حرارت ګوري. دا کار ډاکټر د ناروغۍ تشخیصولو ته بیخي نژدې کوي. په دریم پړاو کې، د دې له پاره چې تشخیص پوره یقیني شي ډاکټر ځینې لابراتواري معاینات لیکي. که په دې معایناتو هم ونه شو، څلورم پړاو ته ځي یعنې نور پرمخ تللي معاینات چې معمولاً ډېر قیمتي وي، تجویزوي. نو ښاغلو او آغلو! څومره چې

ketabton.com - The Digital Library

ډاکټر ته د خپلې ناروغۍ په باره کې ښه ډېر او پوره دقيق معلومات ورکړئ، هماغومره به د ناروغۍ تشخيص ورته آسانه شي او پر تاسو عزيزانو به هسې غير ضروري اضافي معاينات نه کوي.

درېيم فعاليت: د دغو موضوعاتو په اړه ترغيبي پراګراف وليکه.

- ❖ د پوليو واکسين
- ❖ د مطالعې ګټې
- ❖ بل ته احترام
- ❖ د جګړې تاوانونه

څلورم فعاليت: اوس خپل ليکلي پراګرافونه ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووايه.

١. دليلونه او شواهد يې لوستونکی قانع کولی شي؟
٢. جملې يې واضحې او روانې دي؟
٣. د ليکوال احساسات او عواطف په کې ښکاري؟
۴. مبالغه په کې شته؟
۵. دليلونه يې منطقي دي؟
٦. بې ځايه ټينګار په کې وينې؟

٣. روايتي پراګراف/ Narrative Paragraph

روايتي پراګراف د يوې پېښې روايت دی. دا پېښه به يا واقعي وي يا خيالي. که پېښه پر تا تېره شوې وي او پر تا يې اغېزه کړې وي کولی، شې خپل احساسات او عواطف هم په کې شامل کړې خو مبالغه به نه کوې. روايتي پراګراف به په داسې صميمي انداز ليکې چې ګواکې له يوه ملګري سره خواله کوې.

بېلګه

ورمه شپه د يوه ملګري (فريد خوشبخت) مېلمه وم. زه چې نه وم، مجيب الله، وړوکی زوی مې چې شپږ کلن دی، بستره په شا کړې وه، د بابا کره تللی و. مور ته يې ويلي وو: «زه پوه شوم چې دی له مېلمستياوو نه درېږي.»

ketabton.com - The Digital Library

بېګاه چې کور ته راغلم، ګیله یې وکړه چې ته هر وخت د فرید کره ځې او ما یوازې پرېږدې. بیا یې بستره واخیسته چې بابا ته ځم.

مور یې وویل: «زوی درنه ولاړ، نور به هره شپه د بابا کره وي.»

ومې ویل چې داسې نه ده. اوس به یې وګورې چې څنګه به بېرته راځي.

نهه نیمې بجې به وې چې ور یې راوټکاوه. بېرته راغلی و. را ته کړه یې: «راشه نو کیسه راته ووایه چې ویده شم.»

ومې ویل: سمه ده. خو یو څو شېبې صبر وکړه.

پخلنځي ته ولاړم. اوبه مې وڅښلې. د انګړ ور مې قلف کړ، نو په دې کې څو دقیقې تېرې شوې.

چې بېرته راغلم، ویې ویل: چېرې ورک وې؟

ومې ویل: ته پخپله تر اوسه پورې چېرې ورک وې؟

لنډ ځواب یې راکړ: د فرید کره.

فعالیت: درې داسې پېښې چې اغېزه یې دربانديې کړې وي، په جلا جلا پراګرافونو کې ولیکه.

ketabton.com - The Digital Library

۴. توصيفي پراګراف/ Descriptive Paragraph

څرنګه چې د کتاب په لومړۍ برخه کې مو ولوستل، په توصيفي پراګراف کې د يوې سيمې يا منظرې جزيات تشريح کېږي. هڅه وکړه چې د لوستونکو مختلفو حسونو (ليدلو، اورېدلو، بويولو، څکلو او لمس کولو) ته خطاب وکړې.

بېلګه

د آيوا سيند منظره ډېره په زړه پورې ده. د آيوا سيند لوی او آرام دی. تقريباً ۱۲۰ متره سور به يې وي او هر وخت ډک بهېږي خو اوبه په کې په کراره درومي، داسې ورو ورو چې د بهيدو په لوري هم نه پوهېږې. د آيوا د سيند په غاړو کې دنګې څانګورې ونې ولاړې دي. دوی د اوړي په ګرميو کې خپل سيوری له لارويو څخه نه دريغوي، لکه سخي مالدار چې په تنګسه کې د خلکو مرسته کوي. د سيند په غاړو کې سپېره ځمکه نه وينې. چې هرې خوا ته ورشې، شنه چمنونه دي. د سيند په غاړه کې هوا يو څه نمجنه وي او چې ساه اخلې، د اوبو خوږ لوند بوی په کې احساسوې. د مختلفو مرغانو چغهار اورې او نرۍ شمال دې پوستکی نازوي. د شپې چې ورشې، د سيند اوبه د سپوږمۍ رڼا ته د سپينو زرو په شان ځلېږي. د اوبو پر سر د سپوږمۍ تصوير پروت وي او د سيند د داوړو خواوو د کورونو ژېړ، سره او شنه څراغونه په اوبو کې داسې انعکاس کوي چې ته وا تر اوبو لاندې بلېږي.

فعاليت: هغه درې ځايونه درياد کړه چې ډېر دې خوښېږي. د هر يوه په باره کې يو توصيفي پراګراف وليکه چې د لوستونکو مختلفو حسونو ته په کې خطاب شوی وي.

ketabton.com - The Digital Library

۵. د علت او معلول پراګراف Cause/ Effect Paragraph

په دې ډول پراګراف کې هغه سببونه چې په اثر کې یې یوه پېښه رامنځته شوې ده، بیانېږي. هغه عاملونه چې بیانېږي، باید منطقي او پر واقعیتونو ولاړ وي.

بېلګه

په تېرو دوو کلونو کې د ملکي تلفاتو زیاتېدل درې عمده سببونه لري. د دولت مخالفانو خپل بریدونه زیات کړي دي چې د سولې په خبرو اترو کې زورور ښکاره شي او زیات امتیاز ترلاسه کړي. د لویو ښارونو نیول ان که د لنډ وخت له پاره هم وو، د دوی له پاره لویه بریا ګڼل کېده. په همدې وجه دوی د کندوز، غزني او فراه پر ښارونو لویې حملې وکړې چې په نتیجه کې یې ډېر کسان ووژل شول. همدارنګه طالبانو پر مختلفو ولسوالیو باندې بریدونه وکړل او په کابل کې پر دولتي تأسیساتو یې حملې وکړې چې د دې پېښو اکثره قربانیان ملکي وګړي وو، لکه د مخابراتو پر وزارت باندې حمله. له بلې خوا د دولت په بمباریو کې هم ډېر ملکي کسان تلف شول. له یوې خوا دولت هم د خپل قوت د ښودلو له پاره پر مخالفانو خپل بریدونه زیات کړل چې په دې کې هوایي حملې هم زیاتې شوې. له بلې خوا ناسم استخباراتي راپورنه د دې سبب شول چې د عامو خلکو پر کورونو بمباري وشي. دریم سبب یې په کلیو، جوماتونو او د خلکو په کورونو کې د طالبانو دېره کېدل دي. کله چې دولت پر داسې ځایونو حملې کوي، خامخا د طالبانو تر څنګ ملکي وګړو ته هم مرګ ژوبله اوړي. نو ملکي تلفات ځکه زیات شوي دي چې جنګ تېز شوی دی، د دولت استخباراتي معلومات دقیق نه دي او طالبان د ملکي وګړو په منځ کې ځانونه پټوي.

تشریح

په دې ډول پراګراف کې هم موضوعي جمله، ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله وي. موضوعي جمله په واضحو ټکو سره د علت او معلول خبره کوي لکه په دې پراګراف کې چې وايي: « په تېرو دوو کلونو کې د ملکي تلفاتو زیاتېدل درې عمده سببونه لري.» ملاتړې جملې هغه سببونه تشریح کوي چې نتیجه او اثر یې په موضوعي جمله کې یاد شوي دي. رانغاړونکې جمله: «نو ملکي تلفات ځکه زیات شوي دي چې جنګ تېز شوی دی، د دولت استخباراتي معلومات دقیق نه دي او طالبان د ملکي وګړو په منځ کې ځانونه پټوي.» سببونه او نتیجه یې په لنډو ټکو رانغاړي. رانغاړونکې جمله یو ځل بیا د لوستونکي پام د پراګراف عمده ټکو ته واړوي.

ketabton.com - The Digital Library

لومړۍ فعالیت: د علت او معلول دغه پراګراف موضوعي او رانغاړونکې جمله نه لري. ته ورته مناسبه موضوعي او رانغاړونکې جمله ولیکه.

موضوعي جمله: ....

د ناروغیو په تشخیص کې ستونزه وي ځکه چې ځینې لابراتوارونه معیاري نه دي او که د عین ناروغ معاینات په څو لابراتوارونو کې وکړې، مختلفې نتیجې راوځي. په بازار کې بې کیفیته درمل خرڅېږي ځکه چې د چارواکو په وینا د افغانستان سرحدونه خلاص دي او دولت یې د کنټرول توان نه لري نو قاچاقچیان په قاچاقي لارو بې کیفیته درمل واردوي. بله دا چې پر صحي سیستم کافي نظارت نشته نو په ځینو ځایونو کې نرسان هم ناروغان ګوري او نسخې ورکوي او په ډېرو ځایونو کې ځینې ډاکټران د خپلې څانګې او تخصص خلاف ناروغان تداوي کوي؛ مثلاً: که د یوه ډاکټر مسلک به جراحي وي خو هغه به د داخله ناروغیو مریضان هم ګوري.

رانغاړونکې جمله:

....

دوهم فعالیت: د دغو موضوعي جملو له پاره د علت او معلول پراګرافونه ولیکه.

⇐ په روژه کې د خوراکي موادو ګرانېدل څو سببونه لري.

⇐ د کابل – کندهار پر لویه لاره د ټرافیکو پېښو عمده عاملونه کوم دي؟

⇐ څلور عاملونه د دې سبب شوي دي چې شاګردان د ساینسي مضمونونو د زده کړې له پاره کورسونو ته ورشي.

⇐ د نړۍ د اقلیمي بدلون عمده سببونه درې دي.

درېیم فعالیت: د خپلې سیمې (کور، کلی، ښار) د یوه لوی بدلون په اړه فکر وکړه. هغه عاملونه پیدا کړه چې د دې بدلانه سبب شوي دي. بیا ورته د علت او معلول پراګراف ولیکه.

ketabton.com - The Digital Library

٦. د تعریف پراګراف/ Definition Paragraph

دا پراګراف د ځینو انتزاعي مفاهیمو، د معنا اسمونو او د دودونو د تعریفولو له پاره لیکل کېږي. انتزاعي مفاهیم او د معنا نومونه هغه دي چې د انسان په ذهن کې شته خو په فیزیکي نړۍ کې نشته، په بله وینا مادي بڼه نه لري؛ لکه: مینه، کرکه، سوله، مېړانه، زړورتوب. همدارنګه ځینې دودونه چې ممکن د نورو له پاره ناآشنا وي؛ مثلاً: نذر، د نوروز مېله، عاشورا، په زرمت کې د طالبانو مېله او نور.

د طالبانو مېله

د طالبانو مېله د زرمت ډېره پخوانۍ مېله ده خو د پیل تاریخ یې دقیق نه دی معلوم. لیکوال او قومي مشر میراجان سیقي وایي چې دی په ځواني کې یعنې په ۱۳۱۹ لمریز کال دغې مېلې ته ورغلی و چې هغه وخت هم دا مېله کافي پخوانۍ وه. د طالبانو یا د توتو مېله په لومړي سر کې د زرمت د مرکز تعمیر په جنوب ختیځ کې د مموزو په کلي کې جوړېدله. وروسته د منځ زیارت ته راغله او بیا د خواجه فتح الله زیارت ته چې د ډمانو په زیارت هم مشهور دی او د توتو ډېر باغونه لري، ولېږدول شوه. بیا تر پایه پورې هر کال د جوزا په میاشت یعنې د توتو د رسېدو په موسم کې همدلته جوړېدله. دغه مېله به کله درې ورځې او کله هم اوه ورځې روانه وه. د سیمې ملایانو او طالبانو به د دغې میلې چارواکي وو. دوی به یو ځانګړی حکومت جوړاوو. پاچا، صدراعظم او وزیران به یې لرل او د مېلې د تنظیم لپاره به یې ځانګړي پولیس، چې زیاتره به طالبان او چړیان وو، موظف کړل. پاچا او صدراعظم به دریشي اغوستلې. دوی به په مېله کې ګرځېدل. مېله‌والو به یې هر امر مانه. دغه حکومت به ځانګړي نرخونه ټاکل چې پر ټولو به منل کېدل. د زیارت خوا ته به طالبانو د سندرو او ګډا ځانګړي مراسم جوړ کړي وو چې ډېر خلک به یې ننداري ته ولاړ وو. خو په دغه مېله کې په ساز او سرود بندیز و. د توتو یا طالبانو مېلې ته به د پکتیا د نورو ولسوالیو او شاوخوا ولایتونو لکه غزني، میدان وردګ، زابل، لوګر او کله له کابل او له ختیځو ولایتونو څخه هم خلک راتلل. د نورو سیمو خلکو به خپل ځینې حاصلات، حیوانات او نور شیان د خرڅلاو لپاره دغې مېلې ته راوړل چې د مېلې په څو ورځو کې ټول خرڅېدل. په دغه مېله کې به اکثره وخت ملا عبیداله یا د خواجه ګانو د کلي ملا چې په خواجه صاحب مشهور و، د طالبانو پاچا و.

ketabton.com - The Digital Library

صدراعظم به یې ډېر وخت د ظفرخېلو کلي ملا، ګل رسول و. [د زرمت ولسوالۍ پخوانیو مېلو ته کتنه، د ښاغلي علم ګل سحر مقاله. د مقالې دا برخه مې د سحر صاحب په اجازه راخیستې او رالنډه کړې ده.]

لومړۍ فعالیت: د پورتني پراګراف موضوعي جمله پیدا کړه. هغه موضوع چې په دې جمله کې بیان شوې ده، په نښه یې کړه. د موضوع د تعریفولو له پاره څو عمده ټکي بیان شوي دي؟ په یوه لست کې یې ولیکه.

بله بېلګه

خواخوږي هغه احساس دی چې د بل په درد دردېږي او د بل غم احساسوي. خوا د زړه معنا لري او خوږ درد ته وايي؛ معنا دا چې زړه دې په نورو وخوږېږي. کله چې پر چا ظلم شوی وي، د چا یو عزیز مړ شوی وي، چا ماتې خوړلې وي، څوک په امتحان کې ناکام شوی وي یا په بله وجه غمجن وي؛ انسان ورسره د خواخوږۍ احساس کوي. په دې وخت کې خواخوږی انسان هغه ته داد او تسلي ورکوي او داسې خبرې ورته کوي چې غم یې هېر شي. خواخوږي یوازې له انسان سره نه، بلکې له حیواناتو سره هم په کار ده. که څوک له نورو سره خواخوږي ولري، په آسانۍ سره چا ته زیان نه رسوي نو که خواخوږي زیاته شي، په ټولنه کې ظلم، تېری او جنایت کمېږي.

دوهم فعالیت: وګوره چې د خواخوږۍ د تعریف او توضیح له پاره کوم ټکي یاد شوي دي. دغه ټکي په کټګوریو ووېشه. فکر کوې چې دا خبرې به د خواخوږۍ د تعریفولو له پاره کافي وي؟

درېم فعالیت: د خپلې سیمې داسې دود چې ممکن نورو ته ناآشنا وي، پیدا کړه او بیا یو تعریفي پراګراف ورته ولیکه.

څلورم فعالیت: د دغو مفاهیمو له پاره خپل ذهن څخه یو یو تعریفي پراګراف ولیکه خو په قاموسونو او یا انټرنټ کې به یې په معنا پسې نه ګرځې بلکې هماغسې به یې تعریفوې چې تا درک کړي دي.

- انسانیت
- زړورتوب
- بخیلي/ کنجوسي
- مرسته

ketabton.com - The Digital Library

۷. د مقایسې یا پرتلې پراګراف Comparison/ Contrast Paragraph

ډېرځله لیکوال مجبورېږي چې دوه پدیدې سره پرتله کړي. د دوو پدیدو تر منځ د توپیرونو او ورته والیو په بیانولو سره لیکوال کولی شي لوستونکو ته مهم معلومات وړاندې کړي. د مقایسې تخنیک په تجارتي اعلانونو، انتخاباتي کمپاینونو، علمي بحثونو او ادبي ځېړنو کې ډېر کارول کېږي. که مو په یاد وي، د ۲۰۱۴ په انتخاباتو کې به اشرف غني احمدزي ویل: «موږ د کابل بانک ټیم نه یو، موږ د افغانستان بانک ټیم یو.» ده به په همدې دوو جملو کې د خپلې او مخالفې ډلې یو لوی توپیر بیاناوه. د ده مطلب دا و چې رقیبان یې هغه کسان دي چې کابل بانک یې لوټ کړ.

بېلګه

خاطره او لنډه کیسه ځینې شباهتونه او ځینې توپیرونه لري. خاطره او لنډه کیسه دواړه روایتي ژانرونه دي. په دواړو کې توصیف، صحنه، کرکټرکښنه، او مکالمې وي. خو خاطره غیرتخیلي ژانر دی او لنډه کیسه تخیلي. په خاطره کې هغه څه بیانېږي چې په واقعیت کې پېښ شوي وي خو د لنډې کیسې پېښې د لیکوال په تخیل کې پنځول کېږي. همدارنګه د خاطرې ځای زمان او کرکټرونه رښتیاني وي خو د لنډې کیسې زمان، مکان او شخصیتونه کېدای شي خیالي وي. بل توپیر یې په جوړښت کې دی. لنډه کیسه منظم پلاټ غواړي چې د پېښو ترمنځ یې باید منطقي تسلسل وي. همدارنګه غوټه په کې وي چې دا غوټه د کرکټرونو یا نورو عاملونو ترمنځ له ټکر څخه پیدا کېږي او د غوټې په حل کېدو سره کیسه ختمېږي. معنا دا چې لنډه کیسه پیل، اوج او پای لري چې دا هره برخه یې د خاصو اصولو له مخې لیکل کېږي خو خاطره داسې نه ده. خاطره څنګه چې ده، هماغسې بیانېږي او همدا ورته بس دی چې په زړه پورې وي. نو خاطره او لنډه کیسه ځینې توپیرونه او ځینې ورته‌والي لري. دا چې دواړه روایت کېږي، په دواړو کې کرکټرونه، ځای، پېښې او خبرې اترې وي دا ژانرونه سره ورته کوي خو په دې چې خاطره واقعي پېښه بیانوي او لنډه کیسه خیالي پېښه او همدارنګه لنډه کیسه ځان ته منظم جوړښت لري، له یو بله توپیر لري.

لومړی فعالیت:

۱. په پاسني پراګراف کې موضوعي جمله او اصلي مفکوره کومه ده؟

ketabton.com - The Digital Library

۲. په ملاتړو جملو کې کوم عمده ټکي بيان شوي دي؟
۳. رانغاړونکې جمله/ جملې يې په نښه کړئ.
۴. د لنډې کيسې او خاطرې تر منځ کوم توپير/ توپيرونه په دې پراګراف کې نه دي ياد شوي؟
۵. ستا په فکر، خاطره او لنډه کيسه نور ورته‌والي هم لري؟

دوهم فعاليت: لاندې د مقايسې بل پراګراف لولې چې يوازې ملاتړې جملې لري. موضوعي او رانغاړونکې جملې به ورته پخپله ليکې.

موضوعي جمله:

....

ډسک ټاپ کمپيوټر سکرين، سي پي يو، کيبورډ او موس لري. لپ ټاپ کمپيوټر هم سي پي يو، سکرين، کيبورډ او موس لري خو دا هرڅه په يوه وسيله کې ځای پر ځای شوي دي او بېل بېل نه دي. ډسک ټاپ کمپيوټر لوی وي خو لپ ټاپ وړوکی او سپک دی او له ځانه سره يې وړلی شې. لپ ټاپ بېټرۍ لري او بې له برقه هم يو يا څو ساعته کار کوي خو ډسک ټاپ خپله بېټرۍ نه لري او که برق نه وي، کار نه کوي. که په ډسک ټاپ کمپيوټر دې ځينې کارونه کړي وي خو خوندي کړي دې نه وي، د برق له پرې کېدو سره کړی کار دې په اوبو لاهو کېږي خو په لپ ټاپ کې بيا دا ستونزه نشته. ډېر کارونه په لپ ټاپ او ډسک ټاپ دواړو کې کېږي خو ځينې کارونه لکه ډيزاين او انيمېشن چې لوړ ګرافيک غواړي، په خاصو ډسک ټاپونو کې ښه ترسره کېدای شي.

رانغاړونکې جمله:

....

دريم فعاليت: په دې موضوعاتو کې دوه انتخاب کړه او د مقايسې پراګرافونه ورته وليکه.

- ❖ په قلم او په کمپيوټر سره ليکل
- ❖ خصوصي او دولتي پوهنتونونه
- ❖ په وطن او په بهر کې اوسېدل
- ❖ په وطن او په بهر کې د ناروغانو علاج
- ❖ کرېکټ او فوټبال
- ❖ فيزيکي او کمپيوټري لوبې (فيزيکي لوبې لکه خوسی، ټوپ ډنډه، غېږه نيول ...)

ketabton.com - The Digital Library

۸. د پروسې يا بهير پراګراف Process Paragraph

دا ډول پراګراف د هغه څه د توضيح کولو له پاره ليکل کېږي چې مختلف پړاوونه لري. په دې ډول پراګراف کې د تخنيکي وسايلو د کارونې، د مختلفو خوړو د پخولو طريقه، يوه هدف ته د رسېدو لارې چارې ... ليکلی شو. ليکوال بايد پړاوونه په زماني ترتيب سره بيان کړي؛ يعنې څه چې اول بايد وشي، په سر کې او څه چې په آخر کې بايد وشي، په پای کې وليکي.

بېلګه

فعاله غوږ نيول

فعاله غوږ نيول يو اساسي مهارت دی چې درې پړاونه لري. تر وينا مخکې، د وينا په بهير کې، او تر وينا وروسته. که د وينا له پيله مخکې د موضوع په اړه مطالعه وکړې، وينا به درته په زړه پورې شي او د ويناوال پر خبرو به لا ښه پوه شې. کله چې څوک وينا کوي، سترګو ته يې وګوره، نرۍ موسکا وکړه، د تأييدولو له پاره سر ورته وخوځوه، همدارنګه کله چې د ويناوال له خبرو سره موافق يې، په خوله ورته ووايه «هو»، «همداسې ده»، «امممم»، «ډېر ښه». البته دا ټکي دومره ډېر بايد ونه وايې چې د ويناوال خبرې اخلال کړې. يوې خوا ته د سر کوږ نيول يا مخې ته لږ کاږه کېناستل هم د فعاله غوږ نيولو نښې دي. د ويناوال د خبرو مهم ټکي وليکه او که په اړه يې تبصره يا پوښتنه لرې، په مناسب وخت کې يې مطرح کړه. د وينا په پای کې خپل يادښتونه بيا ولوله او که ممکن وي خلاصه يې په واضحو ټکو ويناوال ته ووايه.

لومړی فعاليت:

۱. د پاسني پراګراف موضوعي جمله او رانغاړونکې جمله په نښه کړه.

۲. په ملاتړو جملو کې کوم عمده ټکي ياد شوي دي؟ لست يې کړه.

۳. د فعاله غوږ نيولو له پاره سپارښتنې په زماني لحاظ ترتيب کړه: ۱) د وينا له پيلېدو څخه مخکې؛ ۲) د وينا په بهير کې؛ او ۳) تر وينا وروسته

د پروسې په پراګراف کې رانغاړونکې جمله کله کله لکه پورتنې پراګراف کې يې چې وينې، د پروسې وروستی پړاو بيانوي. دا بېلګه هم ولوله:

ketabton.com - The Digital Library

پر متن ځان څنګه وپوهوو؟

د دې له پاره چې پر متن سم وپوهېږئ، دغه کارونه باید وکړئ. لومړی، متن له سره تر پایه له نظره تېر کړئ. په دې کار سره به د متن کُلي موضوع درته ښکاره شي چې ليکوال د څه شي په اړه خبرې کړې دي. بيا متن له سره په دقت ولولئ. پنسل راواخلئ او هغه کلمې او اصطلاحات چې په معنا يې نه پوهېږئ، په نښه يې کړئ. بيا يې معنا له قاموس يا انټرنټ څخه راوباسئ او د هماغه پراګراف په څنګ کې يې وليکئ چې دا اصطلاح په کې راغلې ده. په دې پړاو کې به د متن لوستلو ته کافي وخت ورکوئ. وروسته، متن يو ځل بيا ولولئ او عمده خبرې يې پيدا کړئ. تر مهمو کلمو يې کرښې وباسئ. ښه متن معمولاً په هر پراګراف کې يوه عمده خبره بيانوي. د هر پراګراف اصلي مفکوره په نښه کړئ او وګورئ چې د موضوع په اړه يې څه ويلي دي. وروسته متن کېږدئ او عمده ټکي او اصلي مفکوره يې په ذهن کې تېر کړئ. بيا قلم او کاغذ راواخلئ او د متن د عمده خبرو توضيح لنډه وليکئ خو د ليکوال عبارتونه او جملې به ټکي په ټکي نه تکراروئ، بلکې له خپل ذهنه به يې په نويو جملو کې ليکئ.

لومړی فعاليت:

۱. د دې پراګراف موضوعي او رانغاړونکې جملې ته ځير شه او فکر وکړه چې د نورو پراګرافونو له موضوعي او رانغاړونکې جملې څخه څه توپير لري.

۲. د دې پراګراف لارښوونې په جلا جلا جملو کې په ترتيب وليکه خو جملې به دې په نويو کلمو او عبارتونو وي، نه دا چې کټ مټ د پراګراف جملې رانقل کړې، لکه:

۱. پر متن يو ځغلنده نظر واچوئ.

۲. ...

۳. ...

۴. ....

۵. ....

دوهم فعاليت: په لاندې موضوعاتو کې دوه انتخاب کړه او د بهير يا پروسې پراګرافونه ورته وليکه.

* خپله غوسه څنګه قابو کړو؟
* اي مېل آدرس څنګه جوړولی شو؟
* که څوک غواړي چې تذکره واخلي، څه باید وکړي؟
* کاغذ څنګه جوړېږي؟

ketabton.com - The Digital Library

۲. ۲. مقاله Essay

د پراګراف په بحث کې مو وویل چې که د پراګراف لیکل زده کړې، مقاله به هم په آسانۍ سره ولیکې. مقاله هم د جوړښت په لحاظ د پراګراف غوندې درې برخې لري: موضوعي پراګراف یا د معرفۍ برخه، ملاتړي پراګرافونه او رانغاړونکی پراګراف. په حقیقت کې په مقاله کې د موضوعي جملې پر ځای موضوعي یا پیلوونکی پراګراف، د ملاتړو جملو پر ځای ملاتړي پراګرافونه او د رانغاړونکې جملې پر ځای رانغاړونکی پراګراف یا نتیجه لرو. د مقالې او پراګراف توپیر دا دی چې مقاله اوږده وي او یوه موضوع له ځو اړخونو بیانوي. په تېره برخه کې دې د پراګراف لیکلو تمرین وکړ، اوس به مقاله لیکل زده کړې. لومړی به د توضیحي مقالې یوه بېلګه وګورو.

د علم په وده کې د مسلمانانو ونډه

مسلمانانو د ساینس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لویه برخه اخیستې ده. که په تېرو پېړیو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه وای، نن به دومره ډېر علمي پرمختګونه، عصري ټکنالوجي او هوساینه نه وای. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو ۱۰۰۰ داسې اختراعګانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم ګڼل کېږي.

د نړۍ لومړنی پوهنتون یوې مسلمانې نجلۍ جوړ کړی دی. دا نجلۍ فاطمه الفهري نومېده او د مراکش وه. فاطمې په ۸۵۹ میلادي کال کې د «القرویین» په نامه پوهنتون تأسیس کړی و چې ساینس او دیني علوم به په کې تدریسېدل. [۱]

په منځنیو پېړیو کې پر ټوله اروپا د کلیسا واکمني خپره وه. کلیسا د خلکو فکرونه یرغمل کړي وو. د کلیسا کسانو به ریاضي، فزیک، کیمیا او نورو علمونو ته د کفر په سترګه کتل. هغوی به پوهان جادوګران بلل او ژوندي به یې په اور کې اچول. دوی د علم او حکمت ټول پخواني کتابونه وسوځول. خو په همدې وخت کې مسلمانان د علم او فلسفې په راټولولو، خوندي کولو او بډای کولو لګیا وو. مسلمانانو د لرغوني یونان علمي او فلسفي آثار عربي ته راوژباړل. دوی پر دې سربېره چې د لرغوني یونان پوهه یې خوندي کړه، نقد یې هم ورباندې وکړ، د هغوی پوهه یې اصلاح کړه او نوې مفکورې یې په کې ورزیاتې کړې. وروسته بیا همدغه آثار د څو پېړیو په ترځ کې

ketabton.com - The Digital Library

لاتين او نورو اروپايي ژبو ته وژباړل شول. نو که مسلمانانو دغه آثار نه وای خوندي کړي، اوس به يې څرک هم نه وو پاتې. [۴]

ډېر خلک په دې باور دي چې د امريکا لويه وچه، کريستوف کولمب کشف کړه. خو واقعيت دا دی چې ابوريحان البيروني تر هغه ۵۰۰ کاله مخکې ويلي وو چې داسې يوه لويه وچه به وي. هغه د دې وچې موقعيت هم ښودلی و چې څومره لرې به وي. اوس چې له آسيا او افريقا څخه د امريکا واټن اندازه شوی، له هغه څه چې البيروني ښودلي وو، يوازې ۱۱۷ مايله توپير لري. البيروني د هندسې او مثلثاتو په مرسته د ځمکې شعاع او د ځمکې محيط داسې دقيق اندازه کړي وو چې له اوسنيو محاسبو ډېر کم توپير لري. [۲]

مسلمانو پوهانو د طب په وده کې مهم کارونه کړي دي. د عباسي خلافت په دور کې ابـوبکر رازي يو طبي شاهکار «فی الجدری و الحصبه» وليکه. دا کتاب چې د انتاني ناروغيو لومړنی دقيـق او سم کتاب و، تر اتلسمې پېړۍ يعنې تقريباً زر کالـه د اروپـا د طبـي پوهنتونونـو معتـبر کتـاب و. «الحاوي» د ده بل کتاب و چې معنا يې ده جامع. د دې کتاب لوستل د اروپا پـه طبـي پوهنځيـو کې تر پنځو سوو کلونـو پـورې لازمـي وو. همدارنګـه ابـن سـينا بـل لـوی مسـلمان طبيـب و چـې د «القانون فی الطب» په نوم کتاب يې تأليف کړ. دغه کتاب تر اتلسمې پېړۍ پـورې پـه اروپـا کـې د طب معياري درسي کتاب و. [۴]

پـه سـتورپوهنه کـې هـم مسـلمانانو ډېـر شـيان کشـف کـړي دي. د سـتورو، سـيارو، لمـر او سپوږمۍ د حرکت په اړه د ابو عبدالله البطاني ليکنې دومره ارزښـتناکې وې چـې شـپږ سـوه کالـه وروسته کوپرنيک او ګاليليو يې ځينې برخې راواخيستې. عمر خيـام لـومړنی ريـاضي پـوه و چـې د جذرالمکعب معادله يې حل کړه. خيام د يـوه لمريـز کـال مـوده تـر شـپږمې اعشـاريې پـورې ډېـره دقيقه محاسبه کړه او ويې ويل چې يو کال ۳۶۵، ۲۴۲۱۹۳ ورځې دی. [۴]

کيميا هغه علـم دی چـې مسـلمانانو لـه ډېـر پخـوا څخـه پـه کـې تجربـې کـولې. ابوريحـان البيـروني د قيمتـي کـاڼو او نـورو ډېـرو مخصـوص وزن معلـوم کـړي وو. د ده کتـاب «الجماهـر فـی الجواهر» د کيميا معتبر او مهم کتاب و. همدارنګه ابوبکر رازی او نورو مسلمانو پوهـانو هـم پـه دې برخه مهم کارونه کړي دي. د انګليسي ژبې «کميسټري» د عربي ژبـې لـه الکيميـا څخـه اخيسـتل شوې ده. [۳]

ketabton.com - The Digital Library

خلک په دې باور دي چې الوتکه د امریکایي رایټ ورونو له تجربې وروسته جوړه شوه. هغوی په خپلو متو پورې وزرونه وتړل او له یوه لوړ ځای څخه یې ځانونه راخوشي کړل. خو همدغه کار تر دوی څو پېړۍ د مخه عباس ابن فرناس هم کړی و. [۱]

په اوسنۍ نړۍ کې چې څومره علمي پرمختگونه شوي دي، اساس یې مسلمانو پوهانو ایښی دی. د عباسیانو، غزنویانو او عثماني ترکانو دربارونه د نامتو طبیبانو، عالمانو، سایسنپوهانو او فیلسوفانو پالنځایونه وو. مسلمانانو د علم، فلسفې او هنر په وده او پراختیا کې نه هېرېدونکې ونډه اخیستې ده. ځینې پوهان خو وایي چې د اروپا د رنسانس په دور کې ځینو غربي پوهانو د مسلمانانو علمي څېړنې په خپلو نومونو خپاره کړي دي.

مأخذ:

۱. زغم، محب الله د ابیاتو ښار، د امریکا یونلیک، کابل، ۱۳۹۴
۲. ستار، فریدریک، د منځنۍ آسیا زرین پېر، ژباړن محب الله زغم، ۲۰۱۸
۳. قیومي، ډاکټر محمد همایون، د علم په وده کې د البیروني ونډه، کابل، ۱۳۹۷
۴. گراهام، مارک، اسلام او مډرنه نړۍ، ژباړن سترجنرال شیر محمد کریمي، کابل، ۱۳۹۸

لومړی فعالیت: پورتنۍ مقاله یو ځل بیا ولوله او:

۱. د هر پراگراف موضوعي او رانغاړونکې جمله پیدا کړه.

۲. د مقالې عمده ټکي په نښه کړه او د هر عمده ټکي په اړه یې څو جملې ولیکه خو د مقالې عبارتونه او جملې به کټ مټ نه تکراروې.

۳. د پیل په پراگراف کې کومه ادعا شوې ده؟

۴. د مقالې له پاره یو بل موضوعي پراگراف ولیکه.

معمولاً د مقالو په لومړي پراگراف کې لومړی د موضوع په اړه یوه عمومي خبره کېږي چې د لوستونکي پام ورواوړي: «مسلمانانو د ساینس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لویه برخه اخیستې ده.» بیا یوه ادعا کېږي، لکه په دې مقاله کې چې ادعا شوې ده:

ketabton.com - The Digital Library

«که په تېرو پېړيو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه وای، نن به دومره ډېر علمي پرمختګونه، عصري ټکنالوجي او هوساينه نه وای. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو زر داسې اختراع ګانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم دي.»

همدې ادعا ته فرضيه يا تيسز thesis وايي. ملاتړي پراګرافونه د همدې ادعا د اثبات له پاره شواهد، مثالونه، ارقام او د نورو قولونه رانقلوي او يا د ليکوال مشاهدې او تجربې او موندنې بيانوي. که دغه معلومات له نورو منابعو څخه راخيستل شوي وي، بايد د هر پراګراف په پای کې هماغه مأخذ شمېره ياده شي چې دا معلومات ورنه نقل شوي دي؛ لکه په دې مقاله کې چې د پراګرافونو په پای کې په لويو لينديو [ ] کې شمېرې وينئ. د مقالې په آخر کې مأخذونه بايد په تفصيل سره وليکل شي.

۲. ۲. ۱. د مقالې تحليل

لاندې مقاله ولوله او د هر پرګراف معلوماتو ته يې ځير شه.

اشاري - بدني ژبه Body Language

په يوه نوي هېواد او نوې ژبه کې له خلکو سره د مؤثرې رابطې لپاره يوازې د هغوی د ژبې زده کول بس نه دي. تر ژبې ورهاخوا، د رابطې نيولو نورې وسيلې لکه اشاري ژبه هم په هماغه اندازه مهمه ده. انسان په خپله خبره، د بدن په حرکتونو او فيزيکي تماس سره هم مخاطب ته داسې غښتلي پيغامونه ورکوي چې تر کلمو ورتېر دي. نو هر څوک چې په يوه بل هېواد کې ژوند، کار، يا زده کړه کوي؛ بايد د هماغه هېواد د وګړو اشاري ژبه لکه د مخ او لاس حرکتونه، د بدن حرکتونه او د فيزيکي تماس بڼه زده کړي.

لومړی، راځئ وګورو چې خلک په مخ سره څه ډول رابطه نيسي- او څه بيانوي. څېړنه يې راښيي چې د هر ځای خلک خپل اساسي احساسات او عواطف لکه خوښي، خپګان، هيجان، حيراني او نور د مخ د عضلاتو په مختلفو حرکتونو سره بيانوي. خو دا چې خلک خپل عواطف څومره بيانوي، په مختلفو خلکو کې متفاوت وي. د بېلګې په توګه، د اسپانيې او ايټاليې خلک د احساساتو د بيانولو له پاره د خبرې او مخ له حرکتونو څخه خورا زيات کار اخلي. دوی خپل

ketabton.com - The Digital Library

عواطف او احساسات ډېر او په آسانۍ سره ښکاره کوي. د آسیایي هېوادونو خلک بیا خپل احساسات هغومره زیات او چټک نه ښیي. د څېرې د رابطې یوه مهمه برخه د سترګو تماس دی. د امریکا په متحدو ایالتونو کې وینااوال له مخاطبانو سره د سترګو تماس ساتي او مخاطبان هم د وینااوال سترګو ته په کتو سره وینا ته خپله لېوالتیا ښکاره کوي. خو که مخاطب د وینااوال سترګو ته همداسې نېغ وګوري او سترګې بېخي ونه څمبي، معنا یې دا ده چې وینا ورته ستومانوونکې ده او دی ګنګس، په غوسه او بېزاره شوی دی. د لاتینې امریکا په ځینو فرهنګونو کې سترګې کښته اچول او چا ته مخامخ نه کتل، د احترام او درناوي معنا لري.

د سر، اوږو، لاسونو او متو خوځول هم د اړیکو مهمې وسیلې دي. په اکثرو هېوادونو کې دواړو خواوو ته د سر خوځول د «نه» او د سر کښته پورته خوځول د «هو» او تأیید معنا لري خو په بلغاریا کې بیا اپوټه ده. هلته د سر کښته پورته خوځول یعنې «نه» او ښي او چپ طرف ته د سر خوځول یعنې «هو». د اوږو پورته خوځول په داسې حال کې چې متې پرانیستې او د لاسونو ورغوي لږ غوندې پورته کېږي، په غربي فرهنګونو کې مختلفې معناوې لري. په اکثرو فرهنګونو کې د دې حرکت معنا «شک او نه اطمینان» دی خو دا معنا هم لري چې «جالبه راته نه ده/ زه یې پروا نه لرم.» په اکثرو فرهنګونو کې د بټې ګوتې پورته کول د تأییدولو او قبلولو په معنا دي خو په ایران، عراق او ځینو نورو ځایونو کې دا بده او سپکه معنا ښندي. همدارنګه په اکثرو غربي فرهنګونو کې داسې اشاره چې بټه ګوته د اشارې له ګوتې سره لګېږي او کړۍ یا د (O) علامه جوړوي، یعنې «هر څه سم دي.» خو په فرانسه او بلجیم کې بیا د «صفر، هېڅ» او «بې اهمیته» معنا لري. همدغه اشاره په جاپان کې د «پیسو» په معنا ده خو په روسیه، برازیل او ترکیه کې سپکاوی دی. ښکاره ده چې دغه اشارې چې خلک یې هره ورځ کاروي، که بې ځایه وکارول شي، سؤتفاهم پیدا کوي ځکه چې ستا مطلب به یو شی وي خو مخاطب به بله معنا ورنه اخلي.

د مخ پر اشارو او د بدن پر حرکتونو سربېره، د بدن فیزیکي تماس هم د اشاري ژبې بل اړخ دی. جالبه دا ده چې فکر کېږي د امریکا د متحدو ایالتونو خلک صمیمي دي خو د بدني تماس په لحاظ داسې نه دي. امریکایان د نورو فرهنګونو خلکو ته ساړه او ناصمیمي ښکاري ځکه چې دوی غوره ګڼي له مخاطب څخه لږ لرې ودرېږي. دوی اغلباً هغه مهال هوسا وي چې له نورو څخه دوه درې فوټه (٦٠-٩٠ سانتي متره) لرې وي. کله چې څوک غواړي ورنژدې شي، دوی شا ته ځي

ketabton.com - The Digital Library

چې له هغه شخه په دومره واټن کې ودرېږي چې ځان په کې هوسا احساسوي. همدارنګه امریکایان کله چې له چا سره په لومړي ځل ګوري، د روغبړ په وخت کې لاس یې د لنډې مودې له پاره په لاس کې نیسي، ټکان ورکوي او بېرته یې خوشې کوي. دوی که له چا سره ډېر نږدې روابط ونه لري، په عام محضر کې په غېږه سترې مه شي ورسره نه کوي. پر دې سربېره، امریکایان که له چا سره د مینې رابطه ونه لري، په عام محضر کې ورسره لاس په لاس نه ګرځي. که څوک د فیزیکي تماس په برخه کې د امریکایانو په اړه معلومات ونه لري، ممکن د هغوی په باره کې غلط فکر وکړي او دا به یې پر بین الفرهنګي روابطو منفي اغېزه وښندي.

لنډه دا چې اشاري – بدني ژبه د رابطې یوه مهمه بڼه ده چې په هر ځای کې یو شان نه وي. کله چې څوک بل ځای ته سفر کوي، باید داسې ونه ګڼي چې د دوی د خپل فرهنګ اشاري – بدني ژبه به په هر ځای کې وچلېږي. په حقیقت کې، څنګه چې خلک د یوې ژبې د ګرامر او لغاتو په زده کولو کې هڅه کوي، هماغسې باید خپل وخت او انرژي د هماغه ژبې، هېواد او فرهنګ د اشاري – بدني ژبې په زده کولو کې هم ولګوي.

[Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014]

دوهم فعالیت: مقاله له سره ولوله او دغو پوښتنو ته ځواب ورکړه.

۱. د مقالې په موضوعي یا د پیل په پراګراف کې کوم تیسز وړاندې شوی دی؟

۲. هر پراګراف د اشاري ژبې کوم اړخ څېړلی دی؟

۳. په مقاله کې معلومات پر کوم اساس ترتیب شوي دي؛ منطقي ترتیب، زماني ترتیب (بهیر/ پروسه)، یا د پرتلې پر اساس؟

درېیم فعالیت: په خپل فرهنګ کې د اشاري – بدني ژبې اړخونو ته فکر وکړه. بیا د پورتنۍ مقالې له معلوماتو څخه په استفادې سره یوه مقاله ولیکه چې زموږ او د نورو فرهنګونو تر منځ د اشاري – بدنې ژبې توپیرونه او شباهتونه (د پرتلې پراګراف غونډې) په کې بیان شوي وي.

ketabton.com - The Digital Library

۲. ۲. ۲. د مقالې جوړښت

مقاله له درېو برخو رغېږي: مقدمه يا موضوعي پراګراف، ملاتړي پراګرافونه، نتيجه.

الف. مقدمه يا موضوعي پراګراف

د مقالې لومړی پراګراف موضوعي پراګراف يا مقدمه ده چې دوې برخې لري. لمړۍ برخه يې د موضوع په اړه عمومي خبره يا د موضوع مخينه بيانوي او لوستونکي ته تلوسه پيدا کوي چې مقاله تر پايه ولولي. دوهمه برخه يې د موضوع په اړه يوه فرضيه يا تيسز وړاندې کوي يعنې يوه ادعا کوي. نو د موضوعي پراګراف دوې دندې دي: ۱) د لوستونکي د پام راخپلول؛ ۲) د تيسز طرح کول.

موضوعي پراګراف مختلف ډولونه لري. يو ډول يې قيف ډوله مقدمه ده. په دې ډول موضوعي پراګراف يا مقدمه کې د موضوع په اړه څو کُلي او عمومي خبرې او يو تيسز وړاندې کېږي. کُلي او عمومي بيانونه لوستونکو ته د موضوع په اړه معلومات ورکوي. دغه معلومات بايد لوستونکی له يوه کُلي موضوع څخه ورو ورو جزئي او مشخصې موضوع ته بوځي. يعنې څومره چې له پاسه کښته خوا ته ځو، د قيف غوندې د معلوماتو ساحه ورو ورو راکمېږي او مشخص کېږي. د پاسنۍ مقالې مقدمه يا موضوعي پراګراف به وڅېړو:

۱. په يوه نوي هېواد او نوې ژبه کې له خلکو سره د مؤثرې رابطې لپاره يوازې د هغوی د ژبې زده کول بس نه دي.

په دې جمله کې د مؤثرې رابطې خبره شوې ده چې دا ډېره کُلي موضوع ده. همدارنګه د لوستونکي توجه راخپله شوې ده.

۲. تر ژبې ورهاخوا د رابطې نيولو نورې وسيلې لکه اشاري ژبه هم د ژبې د زده کولو هومره مهمه ده.

دوهمه جمله موضوع له «مؤثرې رابطې» څخه چې ډېره کُلي ده، د رابطې يوې مشخصې وسيلې «اشاري ژبې» ته رالنډه کړې ده.

۳. انسان په خپله څېره، د بدن په حرکتونو او فيزيکي تماس سره هم مخاطب ته داسې غښتلي پيغامونه ورکوي چې تر کلمو ورتېر دي.

ketabton.com - The Digital Library

دغه جمله د «اشاري ژبې» درې مشخصې بڼې «څېره، د بدن حرکتونه، او فيزيکي تماس» يادوي او د موضوع ساحه لا پسې کموي.

۴. نو هر څوک چې په يوه بل هېواد کې ژوند، کار، يا زده کړه کوي، بايد د هماغه هېواد د وګړو اشاري ژبه لکه د مخ او لاس حرکتونه، د بدن حرکتونه او د فيزيکي تماس بڼه زده کړي.

وروستۍ جمله د ليکوال تيسز يا ادعا «خلک بايد د بل هېواد اشاري ژبه زده کړي» بيانوي.

وينو چې په دې پراګراف کې موضوع لکه په قيف کې چې اچول شوې وي، وار په وار سره له عمومي‌توب څخه د مشخص‌توب خوا ته ځي.

لومړی فعاليت: د لومړۍ مقالې مقدمه يا موضوعي پراګراف يو ځل بيا ولوله او د اشاري ژبې د مقالې له موضوعي پراګراف سره يې پرتله کړه.

«مسلمانانو د ساينس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لويه برخه اخيستې ده. که په تېرو پېړيو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه وای، نن به دومره ډېر علمي پرمختګونه، عصري ټکنالوجي او هوساينه نه وای. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو زر داسې اختراع‌ګانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم ګڼل کېږي.»

پوښتنه: دا موضوعي پراګراف هم د قيف په بڼه موضوع له کُل څخه جز ته رالنډوي؟

وړاندې مو وويل چې موضوعي پراګرافونه څو ډولونه لري. د دې پراګراف جملو ته ځير شه.

۱. مسلمانانو د ساينس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لويه برخه اخيستې ده.

۲. که په تېرو پېړيو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه وای، نن به دومره ډېر علمي پرمختګونه، عصري ټکنالوجي او هوساينه نه وای.

۳. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو زر داسې اختراع‌ګانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم ګڼل کېږي.

لومړۍ جمله د ساينس، فلسفې او علمونو په وده کې د مسلمانانو د ونډې خبره کوي. دا جمله د لوستونکو پام مقالې ته را اړوي.

دوهمه جمله د سبب/ اثر تخنيک کاروي او وايي چې په تېرو پېړيو کې د مسلمانو پوهانو د هلو ځلو په سبب نننى علمي پرمختګونه، ټکنالوجي او هوساينه رامنځته شوي دي. دا جمله د لوستونکو تلوسه لا زياتوي.

ketabton.com - The Digital Library

وروستۍ جمله وايي مسلمانانو زر داسې اختراعګانې او کشفونه کړي دي چې د غربي پوهانو په باور د علم په انکشاف کې ډېر مهم ګڼل کېږي. دا جمله هم د دوهمې جملې په شان، تلوسه لا پسې زياتوي. له بلې خوا د مقالې تيسز هم په همدې جمله کې بيان شوی دی او بل کار يې دا دی چې د مقالې په نورو پراګرافونو کې د راغليو معلوماتو په اړه لوستونکو ته يو څرک ورکوي. لوستونکي د دې جملې په لوستلو سره پوهېږي چې په مقاله کې به د همدغو اختراعګانو او کشفونو ځينې نمونې راغلې وي.

له بلې خوا دغه پراګراف هم د قيف په بڼه عمل کوي:

«د ساينس، فلسفې او علمونو په وده کې د مسلمانانو نقش»

«نننی علمي پرمختګونه، ټکنالوجي او هوساينه»

«زر علمي اختراعګانې او کشفونه»

دوهم فعاليت: لاندې د څو مقالو له پاره موضوعي پراګرافونه راغلي دي. د هر موضوعي پراګراف جملې داسې ترتيب کړه چې وار په وار سره عمومي موضوع لا وړوکې او لا مشخصه کړي.

لومړی پراګراف

له هنري آثارو خوند اخيستل

۱) د انځورګرۍ د آثارو له کتلو څخه لا زيات خوند اخيستلی شو خو که يې چل زده کړو. ۲) له هنري آثارو څخه خوند اخيستل زده کېدای شي. ۳) د هنري تابلوګانو په خوند د پوهېدا لپاره درې کارونه کولی شو: د تابلو جزئياتو ته پام کول؛ په تابلو کې د مختلفو موقعيتونو په معنا ځان پوهول؛ او د موضوع د مخينې په اړه معلومات پيدا کول. ۴) څنګه له هنري آثارو څخه خوند واخلو؟ [د ادبياتو ښار، د امريکا يونليک، محب الله زغم]

دوهم پراګراف

د اخلاقو فلسفه

۱) په هره ساحه کې فلسفه بنيادي سوال طرحه کوي. ۲) همدارنګه د خير او شر په مسأله کې همدا بنيادي سوال منځ ته راځي او همدا د اخلاقو د فلسفې موضوع ده. ۳) د انسان حکمونه او قضاوتونه درې معياره لري: (ا) يا ښکلا او بدشکلي ده چې د جمال فلسفه

ketabton.com - The Digital Library

پرې خبرې کوي. یا (II) د حقیقت او خطا ارزښ دی چې د پوهې د تیوري موضوع ده. یا (III) د ښه او بد (خیر او شر) مسأله ده چې د اخلاقو فلسفه پرې تحقیق کوي. ۴) مثلاً د جمال په باره کې دا پوښتنه کېږي چې د انسان د ښکلا او بدشکلۍ حکم په څه اساس کوي؟ د پوهې په باره کې دا سوال پیدا کوي چې موږ د حقیقت او خطا تمیز څرنګه کوو؟ حقیقت څه ته وایي؟ [د جبر او اختیار دیالکتیک، پوهاند ډاکټر سید بهاالدین مجروح، کابل،]

دریم پراګراف

ژبه باید جدي وګڼو

۱. بنيآدم ډېر مفاهیم د ژبې له لارې زده کوي او د ژبې په وسیله یې نورو ته لېږدوي. خو دا د ژبې یوازینی کار نه‌دی، مشهور فیلسوف ویتګنشتاین وایي: «زما ژبه زما نړۍ ده. ګواکې موږ د ژبې په مرسته په دنیا کې ساه اخلو او له دنیا سره او په دنیا کې، د ژبې په مرسته اوسېږو.»

۲. ژبه یعنې د بنيآدم ناطقه ځواک.

۳. د ابن رشد په وینا انسان ځکه «ناطق حیوان» بلل شوی دی چې نطق د انسان د پوهېدا ښښه ده.

۴. د پخوانو په نظر، څه چې انسان له حیوانه بېلوي او د بنيآدم امتیاز ګڼل کېږي، همدغه ناطقه ځواک دی.

[واللیل اذا عسعس، د استاد محمد محق لیکنه، ژباړونکی محب الله زغم]

د مقالې په مقدمه یا موضوعي پراګراف کې باید د مقالې د محتوا په اړه خبره وکړې خو ټوله محتوا به یې نه افشا کوې. که داسې وکړې، لوستونکی به داسې وګڼي چې ټوله مقاله یې لوستې ده او د مقالې نور پراګرافونه به ونه لولي. مقاله که لنډه وي، که اوږده، مقدمه یې باید لنډه وي. معمولاً درې – څلور یا پنځه جملې به بس وي. د دې له پاره چې د لوستونکي تلوسه وپاروې، کولی شې د مقالې په مقدمه کې یوه پوښتنه مطرح کړې؛ یا یو په زړه پورې واقعیت په کې بیان کړې؛ او یا یوه جالبه یا خندوونکې خبره وکړې.

دوهم فعالیت: لاندې د دوو مقالو موضوعي پراګرافونه راغلي دي. پراګرافونه په ځیر ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه.

ketabton.com - The Digital Library

۱. کومه جمله د مقالې لوستلو ته د لوستونکو پام او لېوالتیا اړوي؟
۲. کومه جمله د مقالې تیسز یا د بحث موضوع بیانوي؟
۳. په پراګراف کې یوه عمومي موضوع مشخصې موضوع ته رالنډه شوې ده که نه؟

دین او تاریخ

د اسلام د تاریخ په تعبیر او تفسیر کې اختلاف وینو. دغه اختلاف د رسول الله مبارک له وفاته وروسته د هغه د ځای ناستي د ټاکنې له موضوع پیلېږي. تاریخ راته وایي چې ان د خلفای راشدین په زمانه کې، د څلورم خلیفه په دوران کې د مسلمانانو مخالفې ډلې له یو بل سره وجنګېدلې او د خپلو ایماني وروڼو وینې یې وبهولې.

[د ډاکټر مبارک علي لیکنه، ژباړن استاد اسدالله غضنفر]

زور او مذهب

په سیاست باندې مذهب معمولاً هغه وخت غلبه کوي چې دولت او موسسې یې کمزورې وي. کله چې حکومت د خلکو د اړتیاوو په پوره کولو کې پاتې راشي او د خارجي و داخلي خطرونو په مقابل کې د خلکو د ساتلو وس ونه لري نو دغه وخت مذهبي عناصر چې له فاسد سیاسي نظامه د ټولنې د ژغورلو او د عدالت د راوستلو خبره کوي، د قدرت د حصول په لور ګام اخلي. په دغسې حالت کې مذهب په سیاست لاسبرې کېږي او د خپلو شعایرو د عملي کولو ذریعه ورنه جوړوي.

[د ډاکټر مبارک علي لیکنه، ژباړن استاد اسدالله غضنفر]

دریېم فعالیت: دلته به دوې مقالې ولولې چې مقدمه یا موضوعي پراګرافونه یې لرې شوې دي. مقالې په ځیر سره ولوله او د هرې مقالې له پاره مقدمه پراګراف ولیکه.

فلسفي سوال

....

....

....

ketabton.com - The Digital Library

د مبهم سوال مثال به داسې وي: جهان یعنې څه؟ انسان یعنې څه؟ دا دواړه سوالونه مبهم دي ځکه چې په هر یوه کې یو مفهوم په جلا او مجرد شکل پروت دی، بل کوم مشخص مفهوم نشته چې رابطه ورسره ټینګه کړي، ځکه: «یعنې څه» یوازې د پوښتنې علامه ده او پخپله کوم مفهوم نه دی. لومړی باید په «یعنې څه» انتقاد وشي او پوښتنه وشي چې د «یعنې څه» څخه مراد څه دی؟

فلسفي سوال هله طرح کېږي چې په مفاهیمو کې حرکت او جنبش را پیدا شي. او که سوال غلط طرح شي، نو فکر له ځایه نه خوځېږي او د سکون په حالت کې پاتې کېږي. او یا د تخیلاتو او تصوراتو لار نیسي او فکر صحیح په کار اچول همدې ته وایي چې انسان د فکر اصلي او حقیقي حرکت او ژوند پیدا کړي. ځکه چې هر فکر ځان ته ژوند او حرکت لري او د افکارو له حرکت او تصادم څخه حقیقت راوځي.

همدارنګه که موږ ووایو: «جبر او اختیار یعنې څه؟» دا یو مبهم سوال دی او موږ مجبور یو چې په یو بل شکل یې طرح کړو او مثلاً ووایو: «انسان مجبور دی که مختار؟» دلته موږ یو نوی مفهوم یعنې «انسان» په مسأله کې داخل کړ او سوال لږ څه له ابهام څخه راووت او د «انسان» او «جبر»، «انسان» او «اختیار» په مفکورو کې څه رابطه او حرکت را پیدا شو. اوس که موږ د دې مفاهیمو حرکت ته په ځیر وګورو، نو را معلومه به شي کوم تصادم چې د دوی په منځ کې واقع کېږي، د دې تصادم په نتیجه کې دا دواړه مفاهیم، انسان او جبر له یوې خوا، انسان او اختیار له بلې خوا یو په بل کې ننوځي او یو نوی مفهوم ترې جوړېږي په دې ډول: «مجبور انسان»، «مختار انسان» او زموږ طرح شوی سوال بیا خپل د اولني مفهوم حالت ته راګرځي، په دې شکل: «مختار انسان یعنې څه؟»، «مجبور انسان یعنې څه؟» دلته بیا موږ ته په کار دی چې د «یعنې څه» په ځای «نور څه» داخل کړو چې په افکارو کې بیا حرکت را پیدا شي او زموږ سوال معنا راپیدا کړي. نو به وایو: مجبور یا مختار انسان د څه شي په مقابل کې؟ د دې «څه شي» له سر سري تحلیل څخه دا لاندې مفاهیم راوځي: مجبور یا مختار انسان د طبیعت په مقابل کې، د ماوراألطبیعت په مقابل کې، د خپل ځان په مقابل کې، د بل انسان په مقابل کې... په دې ډول د جبر او اختیار په مسأله کې جلا جلا جنبې را پیدا شوې او موږ اوس کولای شو په هرې یوې جلا جلا بحث وکړو. [د جبر او اختیار دیالکتیک، پوهاند ډاکټر سید بهاألدین مجروح، کابل،]

ketabton.com - The Digital Library

اخلاقي ديانت، غيراخلاقي ديانت

....
....
....
....

اخلاقي ديانت هغه دی چې د اخلاقي مکارمو او فضايلو پر اساس بنا کېږي. په دې ډول ديانت کې، انسان دغه فضايل د خپلې ديندارۍ معيار او محک ګڼي او په خپل ژوند کې د نېکو اخلاقو د پالنې همت کوي. سره له دې چې اخلاقي ارزښتونو ته پام کول، د دين د عبادي واجباتو له التزام سره په ټکر کې نه دي او ديني مناسک نه بې ارزښته کوي؛ خو په اخلاقي ديانت باورمن کسان پوهېږي چې که دغه کارونه د هغوی د اخلاقي شخصيت په وده کې مرسته و نه کړي، بې ګټې دي. دا وګړي عبادتونه داسې تمرينونه ګڼي چې له بلې دنيا سره د پيمان د تجديد په وسيله، د هغوی د اخلاقو له دوامدارې ودې او ښه کېدو سره مرسته کوي (محمد غزالي: اسلامي اخلاق، سريزه). که دوی احساس کړي چې عبادت دغه نتيجه نه ده لرلې، د خپلو عبادتونو په ګټه او اغېزې باندې شک کوي او پوهېږي چې عبادتونه يې يوازې د ديندارۍ کاذبه ننداره ده. دا خلک ديني مناسکو او تعبدي چارو ته له پابندۍ سره هم مهاله پر خپلو اخلاقي فضايلو او له رذايلو په اجتناب باندې تمرکز کوي او د همداسې ديانت له لارې اخلاقي انسان ځنې جوړېږي..

په مقابل کې يې، غير اخلاقي ديانت هغه دی چې پر ديني مناسکو او سېمبوليکو چارو تمرکز لري او همدا د ديندارۍ معيار ګڼي. دا وګړي ځومره چې زيات عبادتونه کړي، هماغومره ځانونه له نېکو اخلاقو بې نيازه ګڼي (فقهي ديانت). د دې ديانت پالونکي د فضايلو او رذايلو ترمنځ پوله چنداني نه پېژني او حتی فضايل يوازې د يو څو سېمبوليکو مذهبي عملونو د ترسره کولو سطحې ته راټيټوي. د دې ډلې کسان خپلې اخلاقي نيمګړتياوې په عبادت جبيره کوي او ان د يو څو تعبدي عملونو په ترسره کولو چې د دوی د ديانت اصلي معيارونه دي، خاص غرور پيدا کوي او بې له دې چې خپلو اخلاقي نيمګړتياوو ته يې پام وي، نورو ته په سپکه سترګه ګوري او ځان ته په درنه (ابن الجوزي: تلبيس ابليس)

ketabton.com - The Digital Library

بدمرغي هله یو په دوه کېږي چې غیراخلاقي دیانت له سیاست سره او واک ته د رسېدو له هڅو سره غوټه شي. دلیل یې ښکاره دی: سیاست په سختۍ سره له اخلاقي فضایلو سره جوړېږي. غیراخلاقي دیانت له سیاست سره چې له اخلاقو تښتي، په یوه ډول سره همرنګي لري. (سیاست مو دیانت دی او دیانت مو سیاست!!)

په دې دیانت کې د جمعې لمونځ، اعتکاف، د روژې پروګرامونه، حج، ډله‌ییز نفلونه، د قران او حدیث درسونه، او دې ته ورته نورې چارې د سیاسي هدفونو لپاره په وسایلو بدلېږي. سیاسي هدفونه یې د خلکو د اعتماد جلبول او په ټولنه کې ځای موندل دي چې د هغوی خورا زیاتې مرستې راجلب کاندي او په خپلو مدرسو، مرکزونو، او بنسټونو یې ولګوي او دا هغه ځایونه دي چې د دوی د قدرت مرکز ګڼل کېږي. دوی له همدې ځایونو څخه د خپلو رقیبانو او حریفانو پر ضد کار اخلي او حاکمان او مخالف ګوندونه وربانديې ډاروي او په غیر مستقیم ډول هغه کسان ګواښوي چې نور فکرونه لري.

[سترګې به پرانیزو، لیکوال محمد محق، ژباړن محب الله زغم]

د مقالې مقدمه یا موضوعي پراګراف د مقالې په مختلفو ډولونو کې څه نا څه توپیر لري. دلته به د مقالې د مختلفو ډولونو مقدمې وګورې.

۱. د استدلالي/ Argumentative مقالې مقدمه: د دې ډول مقالې په مقدمه کې خپل نظر او لیدلوری بیانوې؛ لکه:

لیکوالي فطري ده که کسبي؟

د لیکوالۍ په اړه دوه نظرونه شته. ځینې وايي چې لیکوالي هنر دی او د نورو هنرونو په شان طبیعي استعداد غواړي. ځینې په دې باور دي چې لیکوالي په تمرین او ریاضت زده کېدای شي. زما په نظر د لیکوالۍ له پاره دوه شیان په کار دي: تخیل او د لیکلو مهارت. تخیل هر روغ بنيآدم لري او د لیکلو مهارت هم په تمرین سره زده کېږي نو هر څوک لیکوالي کولی شي.

ketabton.com - The Digital Library

۲. د ترغیبي/ Persuasive مقالې مقدمه: د ترغیبي مقالې په مقدمه کې هم مهمه ده چې د موضوع په اړه خپل شخصي نظر وړاندې کړې؛ د دې بېلګې غوندې:

د مطالعې لپاره د کتابونو انتخاب

دا مشهوره مقوله ده چې وايي هر کتاب په یو ځل لوستلو ارزي. خو ځینې کتابونه دي چې تعصب خپروي او د خلکو په زړونه کې کرکه او بدبیني زیاتوي؛ ځینې نور یې ناسم معلومات وړاندې کوي؛ او ځینې کتابونه یوازې د یوې خاصې ایډیالوژۍ تبلیغ کوي. نو د داسې کتابونو لوستل د زهر غوندې اثر کوي؛ په تېره بیا که لوستونکی د نوې ځوانۍ په عمر کې وي چې لا یې د تعقل او تفکر ځواکونو پوره وده نه وي کړې. نو زه وایم چې ځینې کتابونه هېڅ په لوستلو نه ارزي.

۳. د مقایسې/ Comparison and Contrast مقالې مقدمه: د دې ډول مقالې په مقدمه کې د دوو موضوعاتو یا مفاهیمو یا لیدلوریو تر منځ مشابهتونو او توپیرونو ته اشاره کېږي. په سر کې به مسئله په لنډه توګه تشریح کېږي او بیا به یې دواړه اړخونه بیانېږي؛ لکه:

استدلالي او ترغیبي مقالې

استدلالي او ترغیبي مقالې ځینې شباهتونه لري. په دواړو مقالو کې لیکوال هڅه کوي چې لوستونکی د خپل نظر او لیدلوري منلو ته وهڅوي. په دواړو مقالو کې لیکوال باید منطقي دلیلونه او شواهد وړاندې کړي. خو ځینې توپیرونه هم لري. په دې مقاله کې به دغه توپیرونه او مشابهتونه وڅېړو.

لومړی فعالیت: په پورتنیو دریو مقدمو کې:

۱. هغه جملې په نښه کړه چې د مخاطب د پام راخپلولو لپاره لیکل شوې دي.

۲. د لیکوال تیسز یا اصلي موضوع په نښه کړه.

۳. د درې واړو پراګرافونو توپیرونه پیدا کړه.

دوهم فعالیت: د مقالې د هر ډول لپاره له لاندې موضوعاتو څخه یوه انتخاب کړه او مقدمه پراګراف ورته ولیکه.

ketabton.com - The Digital Library

استدلالي مقاله

* اخلاق څه دی؟
* سوله په کومه بیه؟
* څه ډول مطالعه؟
* څومره دیني زده کړې؟

ترغیبي مقاله

- د ورزش اهمیت
- د شوق پالل
- پر ځان باور
- هڅه او هاند

د مقایسې مقاله

- لنډه کیسه او ناول
- خصوصي او دولتي مکتبونه
- ښار او کلی
- د چاپي او الکټرونیکي کتابونو مطالعه

ketabton.com - The Digital Library

ب. ملاتړي پراګرافونه

ملاتړي پراګرافونه لکه د پراګراف ملاتړې جملې د مقالې د ادعا د اثبات له پاره شواهد، دليلونه، قولونه، شمېرې او ثبوتونه وړاندې کوي. هر ملاتړی پراګراف بايد يو اساسي ټکی راونغاړي معنا دا چې د پراګرافونو وېش د اساسي ټکو له مخې کېږي. په دې پراګرافونو کې دليلونه بايد منطقي وي؛ شواهد واقعي او ثبوتونه معتبر وي. که د موضوع په اړه د چا خبره رانقلوو، دوه لارې په مخ کې لرو: که يې خبرې هو بهو را اخلو، د غبرګو وړو لينديو «» په منځ کې به يې ليکو او که د خبرو مفهوم يې په نويو ټکو کې بيانوو، بيا لينديو ته حاجت نشته. هر ملاتړی پراګراف موضوعي جمله لري چې ورپسې ملاتړې جملې راځي خو رانغاړونکې يا د نتيجې جمله کېدای شي ونه لري؛ په تېره بيا کله چې دغه پراګرافونه سره تړلې موضوعات بيانوي نو بيا حتمي نه وي چې رانغاړونکې جمله دې ولري.

بېلګه

د تخيل اهميت

....

....

اينشتين وايي: «تخيل تر پوهې لا زيات مهم دی.» پوهه د معلومو شيانو په باره کې معلومات دي چې انسان يې بايد زده کړي؛ مثلاً: پوهه راته وايي چې ځمکه جاذبه لري او هر شی د ځان خوا ته راکاږي. خو تخيل د هغه څه خبره کوي چې لا ممکن نه دي. انسان څو پېړۍ مخکې تر دې چې الوتکې او فضايي بېړۍ جوړې کړي، د تخيل په مرسته الوځي، د ځمکې له جاذبې څخه تښتي او د ځمکې له مداره وځي. په نکلونو او افسانو کې اتل پر جاينماز دوه رکعته نفل کوي او جاينماز الوځي. ابن سينا تقريباً زر کاله پخوا د «سلامان او ابسال» کيسه وليکله چې د کيسې اتل سپوږمۍ او ستورو ته سفر کوي او هلته له فضايي موجوداتو او پردي تمدن سره مخامخ کېږي. دغه تخيل انسان فکر کولو ته اړ باسي چې څنګه کېدای شي په واقعيت کې هم داسې وسايل جوړ کړي چې دی په هوا کړي. هره اختراع او هر کشف د تخيل له برکته کېږي. نو همدا وجه ده چې اينشتين وايي چې تخيل تر پوهې زيات اهميت لري.

***

ketabton.com - The Digital Library

فعالیت: پورتنی ملاتړی پراګراف بیا ولوله او:

۱. اساسي ټکی یې په نښه کړه.

۲. نقل قولونه په کې پیدا کړه او معلومه کړه چې کوم قول هو بهو را اخیستل شوی او کوم یې د ویناوال د خبرو مفهوم ویلی دی.

۳. لیکوال د تخیل د اهمیت له پاره کوم دلیل راوړی دی؟

اوس به د مقالې د یو څو ډولونو له پاره د ملاتړي پراګرافونو نمونې وګورو.

۱. د استدلالي مقالې ملاتړی پراګراف

لیکوالي فطري ده که کسبي؟

مقدمه

د لیکوالۍ په اړه دوه نظرونه شته. ځینې وایي چې لیکوالي هنر دی او د نورو هنرونو په شان طبیعي استعداد غواړي. ځینې په دې باور دي چې لیکوالي په تمرین او ریاضت زده کېدای شي. زما په نظر د لیکوالۍ له پاره دوه شیان په کار دي: تخیل او د لیکلو مهارت. تخیل هر روغ بنيآدم لري او د لیکلو مهارت هم په تمرین سره زده کېږي. نو هر څوک لیکوالي کولی شي خو په دې شرط چې تمرین وکړي.

ملاتړی پراګراف

د لیکوالۍ له پاره یو ضروري عنصر تخیل دی. تخیل هغه ځواک دی چې یوازې انسان یې لري او د الن لیسلي په باور د انسان او حیوان توپیر په همدې کې دی چې حیوان تخیل نه لري. د تخیل په وسیله انسان د بل پر ځای فکر کولی شي؛ د بل درد درک کولی شي؛ د بل پر احساساتو او عواطفو پوهېدی شي. په لیکوالۍ کې لیکوال باید د خپل داستان د مختلفو کرکټرونو حال بیان کړي؛ د هغوی په خوله خبرې وکړي؛ او د پېښو په مقابل کې د هغوی غبرګونونه وښيي. دا کار هله کېدی شي چې لیکوال ځان د داستان د کرکټرونو پر ځای وګڼي؛ د هغوی غوندې فکر وکړي؛ او د هغوی غوندې احساس ولري. څرنګه چې یو ممثل په تمرین سره تکړه کېږي؛ لیکوال هم د تخیل په تمرین کولو سره دا هنر زده کولی شي.

لومړی فعالیت: پورتنی ملاتړی پراګراف یو ځل بیا ولوله او دغو پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. د پراګراف اساسي ټکی څه دی؟

۲. دغه پراګراف د لیکوال د تیسز له کومې برخې سره مرسته کوي؟

ketabton.com - The Digital Library

۳. د ليکوال استدلال منطقي برېښي؟
۴. په پراگراف کې راغلی نقل قول څه ډول دی؟

دوهم فعاليت: د دې مقالې لپاره يو بل ملاتړی پراگراف وليکه چې عمده مفکوره يا اساسي ټکی يې «د ليکلو مهارت» وي.

۲. د ترغيبي مقالې ملاتړی پراگراف

د مطالعې لپاره د کتابونو انتخاب

مقدمه

دا مشهوره مقوله ده چې وايي هر کتاب په يو ځل لوستلو ارزي. خو ځينې کتابونه دي چې تعصب خپروي او د خلکو په زړونه کې کرکه او بدبيني زياتوي؛ ځينې نور يې ناسم معلومات وړاندې کوي؛ او ځينې کتابونه يوازې د يوې خاصې ايډيالوژۍ تبليغ کوي. نو د داسې کتابونو لوستل د زهر غوندې اثر کوي؛ په تېره بيا کله لوستونکی د نوي ځوانۍ په عمر کې وي چې لا يې د تعقل او تفکر ځواکونو وده نه وي کړې. نو زه وايم چې ځينې کتابونه هېڅ په لوستلو نه ارزي.

ملاتړی پراگراف

د پاکستاني ليکوال نسيم حجازي ناولونو زموږ د ډېرو ځوانانو ژوند اخيستی دی. پاکستان يو ناڅاپه ظاهراً د دين په نوم رامنځته شو او د يوه هېواد په حيث يې تاريخ او مخينه نه درلوده او له بلې خوا په پاکستان کې مختلف قومونه له مختلفو ژبو او فرهنگونو سره اوسېدل نو پاکستاني ليکوالو بايد داسې څه توليد کړي وای چې دغه ټول قومونه متحد کړي. همدا و چې د اسلامي فتوحاتو تاريخي ناولونه يې وليکل چې په پاکستانيانو کې ديني جذبه راوپاروي او په زړونو کې يې د نورو دينونو او فرهنگونو له خلکو سره دښمني او له هغوی څخه کرکه پيدا کړي؛ البته د دوی اصلي موخه هندوان او هندي کلتور و. خو د جهاد په کلونو کې دغه ناولونه پښتو ته راوژباړل شول او تر ننه پورې هم زموږ د کليوالو سيمو ځوانان د همدې کتابونو په لوستلو سره ټوپک را اخلي او د جگړې ډگر ته وردانگي او سرونه بايلي.

لومړی فعاليت: د مقالې ملاتړی پراگراف بيا ولوله او:

۱. عمده ټکی په کې پيدا کړه.

ketabton.com - The Digital Library

۲. په پراګراف کې ليکوال د خپلې ادعا د اثبات له پاره څه راوړي دي: نقل قول، دليل، مثال، يا احصائيه؟

۳. پراګراف د مقالې له تيسز سره څه رابطه لري؟

دوهم فعاليت: د همدې مقالې لپاره يو بل ملاتړی پراګراف د هغو کتابونو په اړه وليکه چې ناسم معلومات خپروي.

۳. د مقايسې مقالې ملاتړی پراګراف

استدلالي او ترغيبي مقالې

مقدمه	استدلالي او ترغيبي مقالې ځينې شباهتونه او ځينې توپيرونه لري. په دواړو مقالو کې ليکوال هڅه کوي چې لوستونکی د خپل نظر او ليدلوري منلو ته وهڅوي. په دواړو مقالو کې ليکوال بايد منطقي دليلونه او شواهد وړاندې کړي. خو ځينې توپيرونه هم لري. په دې مقاله کې به دغه توپيرونه او مشابهتونه وڅېړو.
ملاتړی پراګراف	استدلالي او ترغيبي مقالې د موضوع په لحاظ سره توپير لري. په استدلالي مقاله کې معمولاً داسې موضوع را اخيستل کېږي چې په اړه يې دوه يا څو مختلف او متضاد نظرونه وي او ليکوال د يوه نظر په پلوي دليلونه راوړي؛ مثلاً د نجونو او هلکانو د ګډ تعليم په اړه دوه متضاد نظرونه دي. ځينې خلک وايي چې نجونې او هلکان بايد په ګډو مکتبونو کې تعليم وکړي خو ځينې وايي نه، بايد د هلکانو مکتب بېل وي او د نجونو بېل. نو ليکوال که هره خوا نيسي د مخالف لوري نظرونو ته په پام سره داسې استدلال کوي چې د هغوی نظر غلط وښيي. خو په ترغيبي مقاله کې ليکوال يوه کار يا مفکورې ته د مخاطب د هڅولو هڅه کوي؛ بې له دې چې مخالف نظرونه په پام کې ونيسي؛ مثلاً د مطالعې د اهميت په اړه دليلونه، شواهد او مثالونه راوړي چې لوستونکي مطالعې ته وهڅوي.

لومړی فعاليت: د مقالې ملاتړی پراګراف بيا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووايه:

۱. د پراګراف عمده ټکی څه شی دی؟

۲. په پراګراف کې د استدلالي او ترغيبي مقالو کوم توپير بيان شوی دی؟

ketabton.com - The Digital Library

۳. د ليکوال دليل څومره منطقي دی؟

دوهم فعاليت: د استدلالي او ترغيبي مقالو يو شباهت په بل ملاتړي پراګراف کې وليکه.

ج. رانغاړونکی يا د نتيجې پراګراف

د مقالې وروستی پراګراف د نتيجې پراګراف دی. رانغاړونکی پراګراف درې کارونه کوي:

۱. د مقالې پای رانښيي.

۲. لوستونکو ته د ليکوال خبرې بيا ور په زړه کوي.

۳. مخاطب ته د ليکوال وروستۍ خبره کوي.

د رانغاړونکي پراګراف په لومړۍ برخه کې ليکوال د خپل تيسز خبره په نورو ټکو کې تکراروي او/ يا د مقالې د عمده ټکو خلاصه بيانوي. په دوهمه برخه کې يې ليکوال خپله وروستۍ خبره کوي چې دا کېدای شي د هغه نظر، وړانديز، قضاوت او پرېکړه يا د موضوع په اړه وړاندوينه وي. د رانغاړونکي پراګراف وروستۍ خبره بايد له هغې موضوع سره پوره تړاو ولري چې په ټوله مقاله کې بيان شوې ده؛ نه دا چې بله نوې موضوع ياده کړي.

لاندې د اشاري – بدني ژبې د مقالې وروستی پراګراف يو ځل بيا ولوله.

«لنډه دا چې اشاري – بدني ژبه د رابطې يوه مهمه بڼه ده چې په هر ځای کې يو شان نه وي. کله چې څوک بل ځای ته سفر کوي، بايد داسې ونه ګڼي چې د دوی د خپل فرهنګ اشاري – بدني ژبه به په هر ځای کې وچلېږي. په حقيقت کې، څنګه چې خلک د يوې ژبې د ګرامر او لغاتو په زده کولو کې هڅه کوي، هماغسې بايد خپل وخت او انرژي د هماغه ژبې، هېواد او فرهنګ د اشاري – بدني ژبې په زده کولو کې هم ولګوي.»

وګوره چې دلته ليکوال د رانغاړونکي پراګراف درې موخې څنګه رانغاړلې دي.

۱. په لومړۍ جمله کې وايي «لنډه دا چې ...» دغه عبارت راته وايي چې مقاله پای ته ورسېده.

۲. بيا د تيسز موضوع په نورو ټکو بيانوي: «کله چې څوک بل ځای ته سفر کوي، بايد داسې ونه ګڼي چې د دوی د خپل فرهنګ اشاري – بدني ژبه به په هر ځای کې وچلېږي.»

ketabton.com - The Digital Library

۳. ليکوال خپله وروستۍ خبره داسې کوي: «څنګه چې خلک د يوې ژبې د ګرامر او لغاتو په زده کولو کې هڅه کوي، هماغسې بايد خپل وخت او انرژي د هماغه ژبې، هېواد او فرهنګ د اشاري – بدني ژبې په زده کولو کې هم ولګوي.»

لومړۍ فعاليت: دلته د يوې مقالې مقدمه لولې. وروسته د مقالې د ملاتړي پراګراف له پاره څلور جملې درکړل شوې دي. وګوره چې د موضوعي جملې لپاره کومه جمله تر ټولو زياته مناسبه ده او کړۍ ترې تاوه کړه. بيا دوه رانغاړونکي پراګرافونه درکړل شوي دي. مناسب هغه يې په نښه کړه.

تجارتي اعلانونه

د ځمکې پر مخ له لرې پراته ټاپو نه به غير چې په هر ځای کې واوسې، له تجارتي اعلانونو نه دې خلاصی نشته. په اوسنۍ موډرنه نړۍ کې هر انسان مدام له تجارتي اعلانونو سره مخ کېږي. راډيو، ټلويزيون، بل بورډونه، انټرنټ او ټولنيزې شبکې له اعلانونو ډک دي. خو تجارتي اعلانونه نوې پديده نه ده. د اعلانونو تاريخ يې رابښيي چې له ډېر پخوا وخت راهيسې دا شی و.

د ملاتړي پراګراف لپاره جملې

الف. له ميلاد څخه ۳۰۰۰ کاله مخکې به سوداګرو پر خپلو دوکانونو له لرګيو، خټې او ډبرې څخه جوړې شوې لوحې لګولې.

ب. په لرغوني مصر کې به سوداګرو جارچيان ګومارل چې په واټونو کې وګرځي او د دوی د مالونو او بېړيو د رارسېدو خبر خپور کړي.

ج. د منځنيو پېړيو په اروپا کې به دوکاندارانو جارچيان ګومارل چې مشتريان د دوی د دوکانونو خوا ته وروبولي.

د. په پنځلسمه پېړۍ کې د مطبعې اختراع د هغو تجارتي اعلانونو پيل ګڼل کېږي چې نن ورسره آشنا يو.

ketabton.com - The Digital Library

رانغاړونکي پراګرافونه

۱. نتيجه دا چې اعلانونه لږ تر لږه د ۵۰۰۰ کلونو له پاره د کاروبار او تجارت يوه برخه پاتې شوې ده. اعلانونه د لرغوني بابل د دوکانونو له لوحو رانيولې تر هغو پيغامونو پورې چې نن سبا زموږ د کمپيوټر پر ښيښې راڅرګنديږي، د ورځني ژوند يوه برخه وه او ده. کېداي شي د تجارتي اعلانونو بڼه بدله شي خو بې له شکه چې په ډېرو نورو راتلونکو وختونو کې به هم پاتې وي.

۲. نتيجه دا چې تجارتي اعلانونه هم د پلورنکي او هم د پېرېدونکي له پاره ګټور دي. پلورونکو ته يې ګټه دا ده چې خلک د دوی له مالونو او خدمتونو خبروي. پېرېدونکو ته دا ګټه کوي چې کولی شي د اخيستلو له پاره مناسب دوکان انتخاب کړي. کېداي شي د تجارتي اعلانونو بڼه بدله شي خو بې له شکه چې په ډېرو نورو راتلونکو وختونو کې به هم پاتې وي.

[Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014]

دوهم فعاليت: پورته دې د استدلالي، ترغيبي، او پرتلنې د مقالو مقدمې او ملاتړي پراګرافونه ولوستل. اوس يې بيا ولوله او د هرې مقالې له پاره د لاندې رانغاړونکو پراګرافونو له منځه، مناسب هغه يې په نښه کړه.

ليکوالي فطري ده که کسبي؟

۱. لنډه دا چې ليکوالي کسبي هنر دی. د ليکوالۍ دواړه ضروري عنصرونه يعنې تخيل او تفکر او د ليکلو مهارت زده کېداي شي. څوک چې غواړي ښه ليکوالي وکړي؛ بايد مطالعه، تمرين او رياضت وکړي چې فکر يې پوخ، تخيل يې پياوړی او د ليکوالۍ مهارت يې زيات شي.

۲. وروستۍ خبره دا چې ښه ليکوال بايد د ټولنې خير او نېکمرغي په پام کې ونيسي. ښه ليکوال بايد داسې څه ونه ليکي چې د لوستونکي په زړه کې د کرکې او دښمنۍ زړي وکري. ليکوالي سپېڅلی هنر دی او بايد سپېڅلی پاتې شي.

د مطالعې لپاره د کتابونو انتخاب

۱. نتيجه دا چې د کتابونو مطالعه ډېرې ګټې لري. څوک چې ډېره مطالعه کوي، معلومات يې ډېرېږي او ذهن يې پراخېږي. مطالعه که د چاپي کتابونو وي که د الکترونيکي؛ ضروري ده.

ketabton.com - The Digital Library

که غواړئ چې په ټولنه کې مو قدر زيات وي او د ژوند لارې چارې زده کړئ نو هره ورځ مطالعه وکړئ.

۲. نو د هر کتاب مطالعه ګټوره نه ده. د کتابونو په انتخاب کې بايد دقت وکړو. مخکې له دې چې د مطالعې له پاره يو کتاب غوره کوو، بايد د ليکوال په اړه يې تحقيق وکړو چې هغه څه رنګه انسان دی؛ په کومې ايډيالوژۍ باورمن دی؛ خيرمن دی که شرپسنده. په تېره بيا خپلو ماشومانو او ځوانانو ته بايد داسې کتابونه واخلو چې ګټور معلومات، سوله‌ييز ژوند، او له خلکو سره مينه او خواخوږي وروښيي.

استدلالي او ترغيبي مقالې

۱. د پای خبره دا چې استدلالي او ترغيبي مقالې د دې له پاره ليکل کېږي چې د مخاطب فکر بدل کړي. د مخاطب د فکر د بدلولو لپاره بايد کافي شواهد او دليلونه وړاندې شي. که داسې ونه شي، د ليکوال خبرې به پر لوستونکو اغېز ونه کړي.

۲. لنډه دا چې استدلالي او ترغيبي مقالې سره له دې چې د موضوع او د ليدلوريو په لحاظ سره توپير لري خو د ليکلو تخنيکونه يې سره ورته دي. د مقالې په دې دواړو ډولونو کې ليکوال بايد قوي منطق او فصيحه ژبه وکاروي چې پر مخاطب خپل نظر په آسانۍ سره ومنلی شي. په استدلالي او ترغيبي مقالو کې تر احساساتي خبرو، علمي او منطقي خبرې اغېزناکې وي.

ketabton.com - The Digital Library

۲. ۲. ۳. د مقاله ليکنې پړاوونه

د پراګراف ليکلو پړاوونه مو مخکې تشريح کړل. د مقالې د ليکلو لپاره هم هماغه پړاوونه په مخ کې لرو. لومړی معلومات راټولوو، بیا راټول شوي معلومات ترتيبوو، وروسته د مقالې خاکه ليکو، بيا د مقالې خاکه ابډېټ کوو، په پای کې مقاله له سره ليکو.

۱. تر ليکلو مخکې پړاو

په دې پړاو کې د مقالې لپاره موضوع انتخابېږي او بيا د موضوع په اړه معلومات راټولېږي. د معلوماتو او مفکورو د راټولولو له پاره مختلفې لارې شته. ځينې تکړه ليکوال چې د موضوع په اړه کافي معلومات او خبرې لري، بې له دې چې معلومات راټول، ترتيب او په پراګرافونو ووېشي-؛ نېغ په نېغه د مقالې په ليکلو شروع کوي او ذهني بهير يې دومره منظم او چټک وي چې مقاله په آسانۍ سره ليکلی شي. خو مبتدي او تازه کاره ليکوال کولی شي چې د موضوع په اړه څه چې په ذهن کې يې ګرځي، نوټ کړي؛ موضوع په نورو وړو موضوعاتو ووېشي- او د هرې فرعي موضوع لپاره يې مفکورې يا معلومات وليکي؛ د ملګرو او دوستانو نظرونه او مفکورې وپوښتي؛ يا د موضوع په اړه تحقيق او مطالعه وکړي.

په دې لاندې بېلګه کې ليکوال غواړي د دروغو د ډولونو په باره کې مقاله وليکي نو په لومړي پړاو کې هر هغه څه چې د دروغ ويلو په اړه يې په ذهن کې تېرېږي؛ په يوه لست کې داسې ليکي.

د دروغو ډولونه

- د يو چا تحفه دې خوښه نه ده خو وايې چې خوښه مې شوه.
- صنف ته ناوخته راغلی يې خو معلم ته دروغ وايې.
- ټرافيک دې موټر د زيات سرعت په وجه دروي او ته دروغ وايې چې عاجل مريض لرم.
- نقل کوې.
- ملګري دې خپل ويښتان خراب جوړ کړي دي خو ته وايې چې ښه ښکارېږي.
- داسې ژمنه کوې چې پوره کولی يې نه شې.
- يو کار کولی شې خو وايې چې نه يې شم کولی.
- د کار په غوښتنليک کې دې د ځان په اړه داسې څه وليکې چې هغسې نه يې.

ketabton.com - The Digital Library

- معلم ته وایې چې کوړنۍ دنده مې په کور کې هېره ده؛ حال دا چې ترسره کړې دې نه ده.
- یوه محفل ته د ورتلو ژمنه کوې؛ په داسې حال کې چې ډېر بوخت یې او ورتلی نه شې.

۲. د معلوماتو ترتیبول

- په دې پړاو کې راټول کړي معلومات او مفکورې په منطقي لحاظ ترتیبوې او په ډلو کې یې وېشې. په هره ډله کې به یوه اساسي مفکوره یا عمده ټکی تعیینېږي. په دې وخت کې کولی شې چې ځینې معلومات کم یا زیات کړې.
- بیا د مقالې طرحه جوړوې چې کومه مفکوره په کوم پراګراف کې باید راشي.
- د خپلې طرحې له مخې د مقالې لیکل پیلوې.

د دروغ ویلو د ډولونو په اړه دې لومړی پړاو وکوت. په دوهم پړاو کې لیکوال هغه څه چې لست کړي یې وو، په کټګوریو وېشي. دې ته ځیر شه چې په دوهم پړاو کې لیکوال په دې لست کې څه زیات کړي دي او څه یې ورنه کم کړي دي.

• د نورو د نه خپه کولو په خاطر دروغ ویل	• له مجازاتو څخه د ځان د خلاصولو لپاره دروغونه	• هغه دروغونه چې نورو ته زیان اړوي
د چا تحفه دې خوښه نه ده خو وایې چې خوښه مې ده.	صنف ته د ناوخته ورتلو په خاطر د دروغو پلمه جوړوې.	نقل کول.
ملګري دې خپل ویښتان خراب جوړ کړي دي خو ته وایې چې ښه ښکارېږي.	معلم ته وایې چې کوړنۍ دنده دې په کور کې پاتې ده؛ حال دا چې ترسره کړې دې نه ده.	داسې دروغ چې د بل شهرت او اعتبار خرابوي.
داسې ژمنه کوې چې پوره کولی یې نه شې.	د ډېر سرعت په خاطر ټرافیک ته د دروغو پلمه کوې.	ادبي غلا (د چا د لیکنې، هنر یا مفکورې غلا کول)

وینې چې لیکوال د دروغو ډولونه په دریو کټګورۍ ووېشل. اوس هره کټګوري په یوه ملاتړي پراګراف کې بیانوي نو درې ملاتړي پراګرافونه به ولیکي. دی د پراګرافونو ترتیب داسې جوړوي:

ketabton.com - The Digital Library

د دروغو ډولونه

۱. مقدمه: خلک د درېو عمده دلیلونو په خاطر دورغ وایي. کېدای شي د دې لپاره چې څوک خپه نه شي، د زړه خبره پټه کړي؛ یا له مجازاتو څخه د ځان د خلاصولو لپاره رښتیا ونه وایي او یا قصداً دروغ ووایي چې چا ته زیان واړوي.

۲. ملاتړي پراګرافونه

الف. لومړی دا چې خلک د دې لپاره چې د چا احساس زخمي نه کړي، دروغ وایي.

۱. د چا د تحفې په اخیستلو سره

- وایي تحفه مې خوښه شوه خو خوښه یې نه وي.
- تحفه یوازې هغه مهال کاروي چې د تحفې ورکوونکی ورسره وي.

۲. د یوه ملګري د څېرې او ظاهر په اړه

- ویښتان یې خراب جوړ کړي دي خو ورته وایې چې ښه درسره ښکاري.
- په نویو جامو کې ښه نه ښکاري خو ته یې ستایې چې زړه یې خپه نه شي.

۳. داسې ژمنه کوې چې پوره کولی یې نه شې

- زه به درته ټیلفون وکړم.
- محفل ته به مو درشم.

ب. د دروغ ویلو دوهم ډول لا جدي وي ځکه چې د خپل مسوولیت له منلو د ډډه کولو لپاره ویل کېږي.

۱. په مکتب کې پلمې

- وایې چې کورنۍ دنده دې په کور کې پاتې ده؛ حال دا چې ترسره کړې دې نه ده.
- وایې کورنۍ دنده مې ځکه پاتې شوه چې انټرنټ مو کار نه کاوه؛ حال دا چې خبره داسې نه ده.

۲. ټرافیک ته پلمې کول

- وایې چې پام مې نه و چې سرعت مې زیات دی.
- وایې خبر نه وم چې د برېک اشاره مې کار نه کوي؛ حال دا چې خبر وې.

ج. د دروغ ویلو درېیم ډول ډېر بد دی ځکه چې خورا بدې نتیجې به ولري.

ketabton.com - The Digital Library

۱. داسې دروغ چې نورو ته زيان اړوي.

- د يو چا د اعتبار او شهرت د خرابولو لپاره له ځانه کيسې او خبرې جوړول.
- په يو چا پسې دروغ وايې چې لانجه ورته جوړه شي.

۲. نقل او ادبي غلا

- په امتحان کې د اصولو او قواعدو نه مراعاتول.
- د بل چا ليکنه په خپل نوم تېرول؛ ادبي غلا

۳. نتيجه

ښکاره ده چې خلک په مختلفو دليلونو دروغ وايي. خو څه چې څرګنده نه ده، دا ده چې کوم ډول دروغ د منلو دی او کوم ډول يې نه دی. د چا د نه خپه کولو په خاطر دروغ په ښه نيت ويل کېږي او د دروغو د نورو ډولونو په پرتله يې منفي نتيجې کمې دي خو بيا هم دروغ دی. ښه به دا وي چې موږ ټول له ځان سره فکر وکړو چې څنګه له دروغ ويلو ډډه وکړو.

نوټ: پورتنۍ بېلګه له دې کتاب څخه راخيستل شوې ده: {Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014}

لومړی فعاليت: لاندې د بې‌ادبيو د ډولونو لست درکړل شوی دی. لست په ځير ولوله او د بې‌ادبيو ډولونه په کټګوريو ووېشه.

پر چا ملنډې وهل
سپکې خبرې کول
په بنده فضا کې سګرټ څکول
د خبرو په وخت مخاطب ته خوله ورنژدې کول
د وره له ټکولو پرته، د چا دفتر ته ننوتل
د ملګري په رسمي دفتر کې بنډار کول
په صنف کې مزاحمت کول
نوبت نه مراعاتول
په رسمي ځايونو کې په لوړ غږ خبرې کول
د چا په خبرو کې ورلوېدل

ketabton.com - The Digital Library

د ټوخېدو په وخت کې مخ نه اړول
داسې پرنجېدل چې د پوزې اوبه مو پر چا ولوېږي
په عامه ځایونو کې سپکې ټوکې کول
مېرمنو ته بیا بیا کتل
په لارو کوڅو کې د نجونو څورول
په رسمي غونډو کې خپل منځي خبرې
په رسمي غونډو کې د ټیلفون نه غلی کول
په مجلس کې په خپل موبایل کې بوخت کېدل
د غم په مراسمو کې خندل
بې له اجازې د چا شخصي وسایل اخیستل
بې له اجازې د چا له موبایل نه زنګ وهل
د بل چا د ټیلفون ځوابول
د بل چا فیسبوک یا اي مېل ته ورننوتل
د چا د شخصي لیکونو او یادښتونو لوستل
بې له اجازې چا ته ویډیوکال کول
بې له اجازې د چا د ټیلفون نمبر یا نور شخصي معلومات نورو ته ورکول

دوهم فعالیت: د بېادبیو د ډولونو هره کټګوري د یوه پراګراف په قالب کې ترتیب کړه. بیا لکه پورتنۍ بېلګې ورته مقدمه او نتیجه هم ولیکه.

دریېم فعالیت: په لاندې موضوعاتو کې یوه خوښه کړه. د موضوع په اړه هر څه چې ذهن ته درځي، ویې لیکه. بیا یې په کټګوریو ووېشه، د هرې کټګورۍ لپاره یو پراګراف ولیکه او مقاله ترې جوړه کړه.

⇐ د افغانستان د جګړې عاملونه
⇐ بد اخلاقي څه ده؟
⇐ د افغان مېرمنو ستونزې
⇐ د مکتب په کتابونو کې تېروتنې

ketabton.com - The Digital Library

⇐ د لوبو ګټې

۳. د مقالې د لومړۍ خاکې ليکل

په دې پړاو کې وروسته له هغې چې د موضوع په اړه معلومات دې راټول، لست، ډلبندي او پر پراګرافونو ووېشل، د مقالې لومړۍ خاکه ليکې.

۴. د لومړۍ خاکې اېډېټ او بياکتنه

کله چې د مقالې لومړۍ خاکه بشپړه شوه، يوه ملګري يا ټولګيوال ته يې ورکړه چې ويې لولي او خپل نظر درسره شريک کړي. د هغه نظر وګوره چې د مقالې په ښه کولو کې څه مرسته درسره کوي او منطقي وړانديزونه يې په مقاله کې عملي کړه. وروسته سمه شوې مقاله دې د ګرامر، ليکنښو او د جملو د جوړښت په لحاظ اېډېټ کړه.

۵. د مقالې وروستۍ بڼه

تر اېډېټ او بيا کتنې وروسته، مقاله دې له سره وليکه. بيا مقاله په لوړ غږ ولوله. که د مقالې په کوم ځای کې دې ژبه ونښته، يا کومه جمله روانه او آهنګينه نه وه، اصلاح يې کړه.

ketabton.com - The Digital Library

۲. ۲. ۴. د مقالې ډولونه

مقالې هم د پراګراف غونډې درې عمده کټګورۍ لري: معلوماتي، روايتي او اقناعي. معلوماتي مقاله د یوه شي په اړه واقعیتونه او فکټونه بیانوي او هدف یې د معلوماتو وړاندې کول وي. دا معلومات کېدای شي د دوو شیانو یا پدیدو مقایسه وي (د مقایسې مقاله)؛ یا د یوې پروسې پړاوونه راته تشریح کړي (د بهیر/ لړۍ مقاله)؛ یا یوه موضوع شرح او توضیح کړي (توضیحي/ تشریحي مقاله)؛ یا هم د یوه مهارت د کسبولو پړاوونه یا د یوې وسیلې د کارولو طریقه راوښیي (لارښودیزه مقاله). روايتي مقالې تېرې پېښې راته بیانوي لکه خاطره، ګزارش، د تاریخي پېښې بیان او داسې نور. اقناعي مقالې چې ترغیبي، د نظریې مقاله او استدلالي مقاله یې ډولونه دي، خپلې مفکورې ته د لوستونکو د راماتولو لپاره لیکل کېږي او لیکوال داسې دلیلونه او شواهد وړاندې کوي چې مخاطب قانع کړي. د پراګراف لیکنې په برخه کې مو د پراګراف د ځینو ډولونو لیکل تمرین کړل، دلته به د مقالې لاندې ډولونه وګورو:

۱. اقناعي مقالې

*د نظریې مقاله

*ترغیبي مقاله

*استدلالي مقاله

۲. روايتي مقالې

*روايتي مقاله (خاطره)

۳. معلوماتي مقالې

*د مقایسې مقاله

*توضیحي/ تشریحي مقاله

ketabton.com - The Digital Library

۱. د نظريې مقاله

په دې مقاله کې لیکوال د یوې موضوع په اړه خپله نظریه بیانوي. لیکوال غواړي مخاطب د ځان هم نظره کړي نو د خپلې نظریې د سموالي په اړه دلیلونه او شواهد وړاندې کوي. په لاندې مقاله کې وګوره چې ډاکټر احسان الله درمل د خپلې نظریې له پاره څه ډول استدلال کوي.

لیکوالي او مسوولیت

د لیکوالۍ ذاتي تخنیکونه کسبي دي او که یو کس څیرک وي، د لویو لیکوالو له لیکنو یې هم زده کولای شي. املاً، لیکنښې، د جملو اوډون او سمه ژبه لیکل به زده شي خو تر ټولو لوی مسوولیت تر دې وروسته پیلېږي. اوس به وایې څه؟

له لیکواله د خلکو تمه دا وي چې نوې خبره ورته وکړي. هغه خبره چې د جومات په پیتاوي، د زړو ښځمنو په بنډار او د ښاري ټیکسیو له مساپرو یې نشو اورېدلای. دقیق لیکوال هغه دی چې د لیکلو تر موضوعاتو د نه لیکلو موضوعات ښه وپېژني. دا خبره کوم انګرېز لیکوال کړې چې: "د لیکلو تر هنر د نه لیکلو هغه ډېر مهم دی."

د لیکوال فکر و منطق د ټولنې تر عادي وګړو لوړ او ظریف وي. دی په بدرنګیو کې حسن پیدا کولای شي او د حسن له بدرنګیو نقابونه ښویوي. لوی لیکوال عموماً معتدل فکر لري او لکه خامه میوه په خپل ښاخ پورې کلک نه نښلي. لیکوال د ساینسي- لابراتوار غوندې د پدیدو له حقیقت سره کار لري او د خپل عقدو، عقایدو او افکارو پر بنسټ د پدیدو هویتونه په لوی لاس نه مسخه کوي. دی له لیکوالۍ د لوښي استفاده کوي او په دې ښایسته لوښي کې خلکو ته زهر نه، بلکې د ژوند اوبه ورکوي.

لیکوال په بیه او معاش د قلم عفت نه پلوري. دی په یو څو پیسو خپلو روغو سترګو ته د بل چا رنګینې عینکې نه اچوي او حقایق یوازې هغسې تعبیروي چې دي.

لیکوال د څلورلاري کاریګر نه دی چې کولنګ او بېلچه پر مټ له هر چا سره روان شي. کاریګر خپل ګولنګ او بېلچه د ټاکلي مزد په بدل کې پلوري. که بادار وویل چې بام وران کړه؛ دی یې اخېړولای نشي او که یې وویل چې دېوال جوړ کړه؛ دی یې ورانولای نشي. د کاریګر د کار

ketabton.com - The Digital Library

لوښي کرایه کېدای شي خو قلم د کرایې ګولنګ نـه دی چـې کـه چـا درتـه وویـل چـې د پـلانـي د شخصیت مانۍ په ونړوه، ته سمدستي لاس ورته په ناړو کړې.

لیکوالي د ارزښتونو د ساتلو کلا ده؛ د وطن او خلکو د علیا ګټو د څلولو او ساتلو هـنر دی او بالاخره خپلو نسلونو ته د سمې او منځنۍ لارې په ګوته کول دي.

ښايي د ليکوال يوه نيمه خبره د ټولنې د مزاج مخالفه وي؛ ښايي ليکـوال پـه ځينـو خـبرو د ستايلو پر ځای ورټل شي خو دی بيا هم هغه خبره کوي چې سمه وي او د خلکو پکې خير وي.

ليکوال دوکاندار نه دی چې بايد پر دوکان يې ګڼه ګوڼه وي. دوکانداران د ګټـې لپـاره هغـه شيان هم پلوري چې ممکن د روغتيا لپاره مضر وي؛ خو ليکوال يوازې هغـه اجنـاس وړانـدې کـوي چې د لوستونکيو ذوقي او فکري وده ورسره تړلې وي.

ليکوالي صرف سترګې پټول او خوله خلاصول نه دي؛ بلکې د خپلې هرې کليمې مسووليت اخيستل دي. هغه ليکوال چې د ليکلو او د کليماتو د دقيق استعمال له مسووليته خـبر وي؛ د زړه وينې يې خوراک وي. داسې ليکوال د يوې مهمې موضوع او حتی يـوې دقيقـې کليمـې د مونـدلو لپاره شپه ورځ پر ځان يوه کوي خو په عادي موضوع او نامناسبه کليمه قناعت نه کوي.

د ښې ليکوالۍ لپاره ليکوال ښې ذهني تغذيې ته اړتيـا لـري. ذهنـي تغذيـه د لويـو ليکوالـو شهکارونه او د لويو مفکرينو اثار دي چې اول ډول اثار ليکوال ته د څنګه ويلـو او دوهـم ډول يـې د څه ويلو تخنيکونه ور زده کوي.

افغانستان ته چې سوشيل ميډيا راغله، ګڼو لوسـتو او نالوسـتو د ليکـوالۍ عـادي تخنيکونـه زده کړل خو د ليکوالۍ ډېره مهمه برخه چې فلسفي تفکر او تعمق دي، هېر شول. زلمکيو ليکوالـو د يو څو عقدهيي او تش مغزو ښـکنځلمارو لاره ونيـوه او پـه دې توګـه ليکـل زيـات شـول خـو د کـار خبرې بيخي د مرغۍ پۍ شوې. بله لويه غميزه دا چـې ليکـوالي د نـوي فکـر او خـبرې پـر ځـای د خپلو سياسي او ټولنيزو ګروپونو او عقدو د ازادېدو وسېله شوه. فلهذا، د دليل او منطق ځای پوچـو ښکنځلو او چټياتو ونيو. اوس چې څوک نوی کس زموږ سوشيل ميډيا ته راشي نو د سـپکو سـپورو، بې منطقيو، خرافاتو، تورونو، پيغورونو او ښکنځلو شور دومـره لـوړ وي چـې د کـار خـبره دې کـه تـر

ketabton.com - The Digital Library

غوړه شوه، بختور به يې. لوستونکی نه پوهېږي چې دی د لیکوالو نظريات لولي که د جومات په پيتاوي، د ښځمنو په جنګ او يا د ټيکسي په منځ کې ناست دی.

لوی لیکوال د لوستونکيو له سترګو د جهل، عقدو او خرافاتو پردې لرې کوي خو زموږ لیکوال روغو سترګو ته خاورې شېندي. د لیکوال کار د خلکو سترګور کول دي خو موږ خلک ړندوو. هره پديده چې د خپل فطرت مخالف کار وکړي، پاراډوکس رامنځته کېږي. زموږ لیکوالي د پاراډوکس تر ټولو جالبه بېلګه ده. د غالب خبره ده چې:

غلطيهای مضامين مت پوچھ !

لوگ نالے کو رسا باندھتے ہيں

لومړی فعالیت: قلم او کاغذ راواخله. لاندې چوکاټ کاپي کړه او بیا د دې پوښتنو ځوابونه وليکه:

د لیکوال نظر/ ادعا	د لیکوال دلیلونه	زما نظر
۱. لیکوال دوکاندار نه دی	دوکاندار مضر شيان هم خرڅوي خو لیکوال یوازې د لوستونکو فکري او ذوقي ودې لپاره لیکل کوي.	دا دليل منطقي دی. ليکوال بايد د ټولنې خير وغواړي. موږ وينو چې ځينې ليکوال داسې کتابونه خپروي چې لوستونکو ته غلطه لاره ښيي.
۲.		
۳.		

پوښتنې:

۱. په دې مقاله کې لیکوال د لیکوالۍ په باب کوم نظر وړاندې کوي؟

۲. د خپل نظر د توجیه لپاره کوم دلیلونه وايي؟

۳. د لیکوال دلیلونه منطقي او ربښتياني دي؟

۴. لیکوال په دې بریالی شو چې تا له ځان سره همفکره کړي؟

دوهم فعالیت: پورته مقاله له سره ولوله او عمده ټکي يې نوټ کړه.

دريم فعالیت: د مقالې خلاصه داسې وليکه چې یوازې عمده ټکي يې په کې راشي، نه تفصيل او جزيات يې؛ د لیکوال جملې به نه کاپي کوې؛ بلکې د هغه د خبرو مفهوم په خپلو کلمو بیانوې؛ او خپل نظر به په کې نه لیکې.

ketabton.com - The Digital Library

۲. ترغيبي مقاله

د ترغيبي مقالې ليکوال غواړي چې مخاطب يوه کار يا د يوې نظريې منلو ته وهڅوي. د دې کار له پاره بايد د خپل تيسز لپاره کافي دليلونه، شواهد او مثالونه راوړي. لکه څنګه چې د ښاغلي ډاکټر احسان الله درمل په مقاله کې مو ولوستل؛ ښه ليکوال خپلو لوستونکو ته د خير ښېګڼې خبرې کوي او هغوی داسې کارونو او فکرونو ته هڅوي چې د انسان او ټولنې په ګټه وي خو ځينې شر پسنده ليکوال هم شته چې د ليکوالۍ له مهارتونو په استفادې سره د مخاطبانو، په تېره بيا د ځوانانو، له احساساتو ناوړه ګټه اخلي او هغوی ورانکاريو ته هڅوي. نو ترغيبي مقالې کېدای شي لوستونکو ته مثبت پيغام ورکړي او کېدای شي منفي فکر ورته ورکړي. لاندې د ترغيبي مقالې بېلګه لوستلی شې.

هغه څه چې په وېشلو نه کمېږي

علم، فن او هنر په وېشلو او له نورو سره په شريکولو نه کمېږي. دا لکه د کوهي اوبه دي چې که ويې نه باسې، خوسا به شي خو که يې وباسې تازه او رڼې به پاتې شي. پخوا خلک په دې باور نه وو. پخوا به عالمان او هنرمندان غوښتل چې پر خپل علم او هنر انحصار ولري او ډېر کم کسان د دوی غوندې تکړه وي؛ ګنې د دوی قدر به کم شي.

د لرغوني يونان مشهور طبيب هايپوکرات يوه لوړه جوړه کړې وه چې تر ننه پورې هم د طب محصلان د همدې لوړې نوې بڼه د فراغت په ورځ په لوړ آواز لولي او قسم کوي. د دې لوړې په اصلي نسخه کې راغلي دي: «زه به د خپل استاد کورنۍ خپل ورونه وګڼم او که وغواړي چې دا هنر زده کړي، زه به يې بې له فيس يا قرارداده ورزده کړم. زه به د طب ټول درسونه يوازې خپلو زامنو او د خپل استاد زامنو او يوازې هغو متعهدو شاګردانو ته ورزده کړم چې د طبيبانو لوړه ادا کوي خو بل چا ته به يې نه ورزده کوم.»

زموږ په هېواد کې به پخوا اکثرو جراحانو خپله پوهه او هنر په آسانۍ سره چا ته نه ورزده کول. که به چا غوښتل چې جراحي زده کړي؛ نو مجبور به و چې د استاد راز راز نخرې او نازونه پر ځان ومني، منونکی پاتې شي او ان استاد ته چاپلوسي وکړي.

د پهلوانانو په اړه ويل کېږي چې پهلوان هر څه خپل شاګرد ته ښيي خو وروستی چل ځان ته ساتي. هر پهلوان داسې يو چل لري چې هېچا ته يې نه ورزده کوي. دا د دې لپاره چې که

ketabton.com - The Digital Library

شاګرد يې د دوی په وينا نا اهله وخېژي او د خپل استاد مخې ته ودرېږي نو استاد به يې په هماغه چل مات کړي.

پخوا به که چا د خياط، نجار يا د کوم بل کسبګر شاګردي کوله؛ نو کلونه به يې په وړو او بې ارزښته کارونو تېرول. استاد نه غوښتل چې خپل کمال په آسانۍ سره چا ته ورزده کړي. دليل به يې دا و چې که کسبګر زيات شي، د دوی پيدا به کمه شي. دغه کار د ټولنې د وروسته پاتې کېدو سبب ګرځېده. له بلې خوا به کسبګرو خپل شاګردان د بګۍ د آس په شان رزول چې يوازې خپله مخه ليدای شي او اړخونو ته نه شي کتلی.دوی به يوازې هغه څه کول چې له استاده به يې زده کړي وو. په همدې وجه به پخوا په ټولو کسبونو کې نوښت خورا لږ و. تر هغې پورې چې زموږ خلك پاکستان ته نه وو مهاجر شوي، نژدې دوه لسيزې د خت پرتوګ هماغه يو ډول ګنډل دود وو؛ خو مهاجرت خياطانو ته نوي موډونه او نوي ډولونه ورزده کړل. زموږ نجاري، معماري او نور کسبونه هم همداسې وو.

وايي چې د يوه سپين ږيري متقاعد ډاکټر زوی موټر وواهه. کله چې دی روغتون ته ورسېد، خبر شو چې دوه شاګردان يې د ده د زوی عمليات کوي. ده اجازه واخيسته او پخپله هم عملياتخانې ته ورغی. عمليات ډېر وخت ونيو. ده وليدل چې ډاکټران هڅه کوي د ده د زوی يو عصبي رګ وګنډي خو دا کار يې نه شو کولی. بوډا ډاکټر ته ورپه زړه شو چې ده دغه چل له خپلو شاګردانو پټ ساتلی و. ده بل چا ته دا کار نه و ورزده کړی او اوس يې پخپله هم نه شو کولی.

خو ټول داسې نه دي. په طب کې زموږ د دورې اول نمره همايون سعيدي و. همايون ته خدای له زيات استعداد سره خورا ښه اخلاق هم ورکړي دي. لا د طب په درېيم صنف کې وو چې ده د طبي انګليسي کورس راته شروع کړ. موږ شل پينځه ويشت ټولګيوال به هر سهار وختې دغه کورس ته ورتلو. همايون په شپږو مياشتو کې داسې مطلوبه انګليسي- رازده کړه چې موږ له هر ډول انګليسي طبي کتابه استفاده کولی شوه. په ستاژ دوره کې يې د زړه د ګراف کورس راته جوړ کړ. په تېرو لسو کلونو کې يې هر کال د ګراف د کورسونو دوه درې دورې فارغې کړي، چې په هره دوره کې يې شل دېرش تنه محصلان او ډاکتران ګډون کړی دی. البته ډاکترانو ته ضروري ده چې د زړه په ګراف وپوهېږي خصوصاً هغو ته چې په داخله څانګه کې کار کوي. د ده به چې هر

ketabton.com - The Digital Library

څه زده وو، نورو ته به يې هم ورزده کول. ده په دې کار بانـدې هـېڅ شی لـه لاسـه نـه دی ورکـړی، بلکې د نورو احترام او مینه يې هم خپله کړې ده.

د نیکولي په نامه یوه ښځه یو انټرنتي سایټ لـري چـې بـې بي سـلیپ سـایټ (Baby sleep site) یا د ماشوم د خوب سایټ نومېږي. دا نه ډاکټره ده، نه نرسه، نه د ماشوم متخصصه؛ دا يـوازې د یوې مور په توګه خپلـې تجربـې لـه نـورو سره شریکـوي. د دې اولادونـه بـه پـه سـختۍ سره ویـده کېدل. نو د ماشوم د ویدولو په اړه يې پوښـتنې ګروپېرنــې او پلټنــې وکـړې؛ کتابونـه یـې ولوسـتل او تجربې يې وکړې؛ بالاخره يې داسې لارې چارې ومونډلې چـې ماشـوم پـه آسـانۍ سره ویـده کـړي. اوس د دې لپاره چې نورې میندې هم د دې په شان دومره ډېرې سـتونزې ونـه ګـالي، خپلـه تیـاره تجربه يې د نورو مخې ته ایښې ده. ممکن د غربي ملکونو د پرمختګ یـو اسـاسي او مهـم راز همـدا وي چې دوی خپل معلومات او خپلې تجربې له نورو نه پټوي.

هغه کسان چې نورو ته خپل کمال لـه دې وېـرې نـه ښـيي چـې کسـبګر بـه زیـات شي او د دوی کمال به کم ارزښته شي، تېروتنه کوي. که سړی واقعاً هنرمن او باکمالـه وي، هغـه بـه ورځ تـر بلې مخ ته ځي او نوي شیان به خلقوي. هر انسان د تخلیـق اسـتعداد لـري. کـه شـاګرد تـر اسـتاد مخته هم شي او نوي شیان خلق کړي؛ نو ګټه به يې استاد تـه هـم ورسـېږي ځکـه چـې د دوی پـه کسب او هنر کې به رنګارنګي او تنوع پیدا شي او استادان به هم نوي شـیان زده کـړي. پـه نتیجـه کې به يې په ټولنه کې معلومات، پوهه، هنر او کمال زیات شي.

نو د پوهې او هنر په وېشلو او خپرولو کې بخیلي نه ده په کار. ځوک چې خپله پوهه، تجربـه او هنر له نورو سره شریکوي، تاوان نه کوي بلکې ګټه کوي. پوهه او هنر لکه مینـه ده؛ څـومره چـې نورو ته مینه ورکوې، بېرته هماغومره مینه ترلاسه کوې.

لومړی فعالیت: مقاله یو ځل بیا ولوله او دغه پوښتنې ځواب کړه.

١. په دې مقاله کې لوستونکي څه شي ته هڅول کېږي؟

٢. د لیکوال نیت د خیر دی که د شر؟

٣. راغلي دلیلونه د مخاطب د قانع کولو له پاره کافي دي؟

۴. د مقالې د لا اغېزناکه کېدو لپاره نور کوم ټکي باید په کې راشي؟

دوهم فعالیت: که د مقالې له تیسز سره موافق یې، نو د تأیید لپاره یې درې نور ملاتـړي پراګرافونه ولیکه. په هر پراګراف کې به جلا دلیـل، شـواهد، یـا احصائیوي معلومـات لیکـې. کـه

ketabton.com - The Digital Library

فکر کوي چې د مقالې خبره سمه نه ده او ته یې مخالف یې نو په مخالفت کې یې یوه بله مقاله ولیکه او خپل دلیلونه، شواهد او معلومات په جلا جلا پراګرافونو کې ترتیب کړه.

دریم فعالیت: په لاندې ادعاګانو کې یوه خوښه کړه او د اثبات لپاره یې دلیلونه، شواهد، او نقل قولونه پیدا کړه. بیا د هر دلیل او نقل قول لپاره یو پراګراف ولیکه. وروسته د مقدمې یا موضوعي پراګراف او همدارنګه د پای یا رانغاړونکی پراګراف هم ورته ولیکه.

- له بېوزلو سره مرسته، له ځان سره مرسته ده.
- نارینه د کور په کارونو کې باید مرسته وکړي.
- له مېرمنو سره خشونت غیر اسلامي او غیر اخلاقي چاره ده.
- هره خبره د کولو نه وي.
- ښه ملګری د ملګري ښه غواړي.

۳. استدلالي مقاله

په استدلالي مقاله کې داسې موضوع څېړل کېږي چې په اړه یې مختلف او متضاد نظرونه وي. لیکوال موافق او مخالف نظرونه دواړه راسپړي، توضیح کوي یې او هغه خوا چې د ده په نظر سمه ده، د استدلال او شواهدو په وړاندې کولو سره تأییدوي. لیکوال باید منطقي دلیلونه او عیني او مستند شواهد وړاندې کړي چې لوستونکي قانع کاندي. د دې کار لپاره لیکوال باید کافي مطالعه او څېړنه وکړي؛ همدارنګه د موضوع له مسلکي او متخصصو کسانو سره مرکې وکړي؛ شواهد، احصایې او نورې څېړنې راټول کړي چې د استدلال لپاره استفاده ځنې وکړي. په دې مقاله کې لیکوال باید د مخالف نظر قوي ټکي یو په یو یاد کړي او وروسته یې د ردولو لپاره خپل دلیلونه، شواهد او موندنې بیان کړي او مخاطب ته ثابته کړي چې هغه نظر سم دی. په لاندې بېلګه کې ډاکټر مبارک علي د زرین وختونو نظریه څېړلې ده او خپل نظر یې وړاندې کړی دی.

ketabton.com - The Digital Library

زرین وختونه

تصور کېږي چې بشر په خپل تېر ژوند کې د داسې امپراطوریو طلایـي دورې هـم لرلـې دي چې ظلم، تبعیض او استثمار پکې نه وو. له افسانو سره سم، د دغو زرینو وختونو پـه زړه غوښـتونکو شېبو کې نه د خلکو په منځ کې جګړې وې، نـه کشمکشـونه. ټـول پـه سـوله او پـه اتفـاق کـې سره اوسېدل. خواړه پریمانه وو، لوږه نه وه، بېوزلي چا نه پېژندله. نه شخصي جایدادونه وو، نه حـرص او نه په کمزوریو باندې د حکومت کولو شوق. طبیعت په انسان باندې مهربان و، انسان یې په سـخې غېږه کې اسوده ژوند کاوه. طبیعت او انسان د یو بل مله وو.

خو، شواهد دغه افسانې او تصورات نه تاییـدوي. تـاریخ راتـه وایـي چـې بشر لـه پیلـه لا پـه اختلافونو او میرخیو کې ایسار و او زورورو یـې د کمزوریـو زبېښـلو تـه متـې رانغښـتې وې. لـوږه وه، کاختی وې او جګړې وې. خلکو د نس د مړولو لپاره حیوانات ښکارول، مېوې یې خـوړې او نباتـات یې ټولول. د سولې په وخت کې به زورورو په اکثرو امکاناتو خېټه اچـولې وه او کمـزوري بـه مجبـور وو چې هغه ورپاتې لږ څه په خپلو کې سره ووېشي. د نامتو مفکـر هـابس پـه قـول، ژونـد خـورا بـې خونده او وحشي و.

د زرینو زمانو اسطورې شاید د دې لپاره جوړې شوې وي چې له اوسنو مشکلاتو د خلاصـون او د هاغه زرین دوران د احیا لپاره په خلکو کې سېکه او جذبه پیدا کړي.

د زرین زمان د شتون مفکورې مورخانو ته دومره خوند ورکړی دی چـې پـه تـاریخ کـې یـې د هغې د ځایولو کوښښونه کړي دي. مـثلاً د مسـلمانانو تـاریخ د عبـاسي خلافـت د اوج زمـانې تـه د زرین دوران په سترګه ګوري او فخر ورباندې کوي. په دې دوران کې عربو لور په لور فتحـې وکـړې، ډېرې سیمې یې ونیولې او د مغلوبو ملتونو د امکاناتو په مټ یې داسې امپراطوري جـوړه کـړه چـې د هغه وخت تر بلې هرې واکمنې پیاوړې او شانداره وه. نوی پایتخت، بغداد، د تجـارت او کلچـر پـه مرکز بدل شو؛ یوناني حکمت په عربي ترجمه شـو او د یـو زر او یـو شـپې شـهکار وپنځېـده. د دغـه زرین دوران داسې په زړه وړونکی انځور جوړ شو چې را وروسته نسلونو د عربو د ویاړ د زمـانې د بیـا راتلو ارزوګانې وکړې او تر ننه پورې د یو اعلی مثال او د افتخار د وخت په سترګه ورته کتل کېږي.

په اندلس یا اوسنۍ اسپانیا بانـدې د مسـلمانانو حکومـت هـم زریـن دوران بلـل شـوی دی. ځکه په دې دوران کې له مسـلمانانو، عیسـویانو او یهـودو جـوړه څـو کلتـوري ټولنـه پـه سـوله کـې

ketabton.com - The Digital Library

اوسېده او د مختلفو عقیدو کسانو د یو بل د زغملو چل زده کړی و. دوی یو داسې فرهنګ ایجاد کړ چې اروپایانو وربانديې هغه د چا خبره زړه بایلود او په اندلس کې د لویو پوهانو په قلم لیکل شوي کتابونه یې په خپلو پوهنتونونو کې د لوستلو او زده کولو لپاره غوره کړل.

نورو ملتونو هم د خپلو وطنونو په تاریخ کې زریني زمانې په نخښه کړې او ځلولې دي. د هندوانو په عقیده د راما [هندو بګوان او افسانوي پاچا، ژباړن] زمانه زرینه وه، حال دا چې نور باوري دي چې د ګوپتا د واکمنۍ په دوران کې د هندوایزم قوانین بشپړ شول او دغه دین وغوړېد. په هند کې د آشوکا امپراطوري ته هم د مثالي دوران په سترګه کتل کېږي، ځکه آشوکا قدرت او عظمت ته د رسېدو لپاره جګړه نامناسبه وسیله وبلله، جنګ یې وغانده او د تشدد نه کولو ایدیولوژي یې غوره کړه. د هند د مغولو په دوران کې د اکبر زمانه طلایي برخه معرفي شوې ده. په دې وخت کې د مغولو قدرت پوره ټینګ او سلطنت خورا شتمن شو. مونږ د اکبر د دوران د قدرت او ثروت انعکاس د هغه د دربار په شان و شوکت او عظمت کې وینو.

دا دستور دی چې مخ په زوال ټولنه به په ماضي کې پناه اخلي او په تېر ویاړ به ځان ته تسل ورکوي. سیاستوال د زرین دوران تصورات د ځان په ګټه استعمالوي او خلکو ته وایي چې که یې دی قدرت ته ورساوه نو د سولې او عدالت هاغه له ګوتو وتلی دوران به بیا راژوندی کړي. دغسې سیاستوال په وروسته پاتې ټولنو کې ښه چلېږي.

پرمختللې ټولنه هېڅ وخت په ماضي پورې زړه نه تړي او په تېر زرین دوران پسې نه ګرځي. دوی په نن کې اوسي، د نن د بهترۍ هڅه کوي او د لا روښانه او نېکمرغې سبا فکر ورسره وي. رادیکال مفکران او انقلابیان هم د زرینې زمانې نظریه نه مني. دوی ماضي ته د ترقي په لاره کې د خنډ په سترګه ګوري او په دې عقیده دي چې د لا روښانې سبا لپاره پکار ده چې نه یوازې په پرون چلیپا راوباسو بلکې د نن ارزښتونه او دودونه هم بدل کړو. د دوی په نظر طلایي دوران په پرون کې نه، په سبا کې پټ دی او د رسېدا لاره یې دا ده چې له ظلم او استثمار سره مبارزه وشي. د مارکسیستو په اند، طلایي دوران ته هغه وخت رسېدای شو چې په ټولنه کې مساوات قایم شي. دینداره خلک په دې دنیا کې د زرینې زمانې تمه نه لري. د دوی په نظر، زرین وختونه د هغې دنیا دي او هلته به ښې شېبې د ګناهګارو نه بلکې د متقیانو په نصیب وي.

[د تاریخ سبقونه، ډاکټر مبارک علي، ژباړن اسدالله غضنفر، مازیګر کتاب پلورنځی، ۱۳۹۲]

ketabton.com - The Digital Library

لومړی فعالیت: د زرین وختونو مقاله بیا ولوله او د دغو پوښتنو ځوابونه ولیکه.

۱. لیکوال د ادعا شویو زرینو وختونو کومې نمونې یادې کړې دي؟

۲. د لیکوال په باور د زرینو وختونو د موجودیت تصور ولې پیدا شوی دی؟

۳. د لیکوال په فکر، د زرین وختونو د شتون په اړه د خلکو له باور څخه څوک ګټه اخلي؟

۴. لیکوال د زرینو وختونو نظریه په کوم دلیل رد کړې ده؟

۵. د لیکوال استدلال به مخاطب قانع کړي؟

٦. د مقالې لیکوال به دا مقاله په کوم نیت لیکلې وي؟

۷. ستا په نظر، د زرینو وختونو پر موجودیت باور ټولنې ته ګټه لري که زیان؟ خپل دلیلونه ولیکه.

دوهم فعالیت: په دریو پراګرافونو کې د مقالې خلاصه ولیکه. البته د لیکوال جملې به نه نقلوې، بلکې د وینا مفهوم به یې له خپل ذهنه او په خپل طرز لیکې.

درییم فعالیت: ستا په نظر، په تاریخ کې زرین وختونه وو که نه وو؟ د خپل نظر د اثبات لپاره شواهد او دلیلونه راټول کړه او په یوه مقاله کې یې ولیکه. شواهد دې باید مستند او دقیق او دلیلونه دې منطقي وي. دا مهمه ده چې شواهد دې له معتبرو سرچینو څخه راواخلې.

ketabton.com - The Digital Library

۴. روايتي مقاله

د روايتـي پراګـراف غونـدې پـه دې مقالـه کـې هـم ليکـوال خپلـه کيسـه بيـانوي. د کيسـې موضوع بايد په زړه پورې وي او مخاطب ته يو نوی فکر ورکړي يا دا چې د ژوند يوه تجربـه وروښـيي او بصيرت يې زيات کړي. داسې هم کېدای شي چې ليکوال يـوه ډېـره عـاطفي موضـوع د روايتـي مقالې لپاره انتخاب کړي او وغواړي چې د لوستونکو عواطف وپاروي. د نورو مقالو په شان، روايتـي مقاله هم درې برخې لري. په مقدمه کې به يې د لوستونکي د جذبولو لپـاره يـوه خـبره کېـږي او د مقالې عمومي موضوع په کې بيانېږي. ملاتړي پراګرافونه يې معمـولاً لـه درېـو تـر پنځـو پراګرافونـو پورې وي چې هر يو يې د عمومي موضوع په ګډه يوه خبره کوي. رانغاړونکی پراګراف يـې د مقـالې عمده ټکي خلاصه کوي او د ليکوال وروستۍ خبره رانغاړي. دلته به يې بېلګه وګورې.

پښتونولي

کله کله د ناهيلۍ په اوج کې داسې څه راپېښ شي چې بېرته مو هيلې راتـازه کـړي. لـه مـا سره همداسې وشول. په هغو کلونو کې چې جګړو د انسـانانو اخـلاق او ټـول ارزښـتونه پـر بـل مـخ اړولي وو، ما د پښتونولۍ ځرکونه وليدل.

د تنظيمي جګړو اوږدې ورځې وې. خوست تـه روان وو. جنګـي ډلـو د کابـل - خوسـت لاره بنده کړې وه. موږ مجبور وو چې د پېښور په لاره مېرانشاه ته او له هغه ځايه خوست ته ولاړ شـو. تـر تورخمه پورې په هر ځای کې پاټکونه وو. ټوپکوالو بـه د ډرېورانـو او سـپرليو پيسـې لـوټلې. هماغـه مجاهدانو چې د خدای او قرآن په پار يې جهاد کړی و، د موټروانانو «د خدای په پـار» نـارې يـې نـه اورېدلې. دوی يوازې پيسې پېژندلې؛ نور هر څه ځنې هېر وو .

مازديګر مهال پېښور ته ورسېدو. شپه مو په بورډ کـې د تـرور کـره تېـره کـړه. سـهار وختـي د مېرانشاه اډې خوا ته په ټېکسي کې روان شو. له مـا سره مـې مـور، خـورکۍ او دوه ورونـه راسره وو. ګورا قبرستان ته چې ورسېدو، دوو پوليسانو موټر ودراوه. يو يې دنګ ډنګـر، بـل يـې لنـډی خېټـور. لنډي پوليس پوښتنه وکړه: چېرته ځئ؟

ومې ويل: مېرانشاه ته.

- مهاجر يې؟

ketabton.com - The Digital Library

- هو.
- شناختي پاس لرې؟
- نه.

په ښي لاس کې نيولې ډنډه يې ورو ورو د چپ لاس پر ورغوي ووهله. ويې ويل: ښه نو چې مهاجر هم يې او شناختي پاس هم نه لرې اوس ته ووايه چې څه درسره وکم.

ما ورته وويل: وينې چې زنانه راسره دي. که پښتون يې نو پښتونولي راسره وکه.

پوليس ډرېور ته وويل: ځه مړه! پښتونولي چې رانه غواړي نو شابه ورځه.

ما چې د پاکستاني پوليسو د شوکو کيسې اورېدلې وې، گومان مې نه کاوه چې د پښتونولۍ پروا دې ولري. همدغه پوليس به ډېر افغانان شوکولي وي؛ له ډېرو به يې پيسې اخيستې وي؛ خو زما په دې خوښ شو چې يوازې د پښتونولۍ په پار يې خوشې کړم.

د مېرانشاه په فلاينگ کوچ موټر کې سپاره شوو. په هر سيټ کې به څلور کسان کېناستل. ما هم يو سيټ ونيو. موږ پينځه کسان وو. کلينر رټ شو چې د پينځو کسانو کرايه به پرې کوئ. په اډه کې سپرلۍ کمې وې نو کلينر غوښتل چې په دې ډول کرايه پوره کړي. موږ سره هماغومره پيسې وې چې د څلورو کرايه ورکړو. هسې هم وړکی ورور مې د اوو اتو کالو و. کلينر ته مې وويل چې هغه به په غېږ کې کېنوم؛ خو هغه همدا يوه خبره ټينگه کړې وه چې نه کېږي. له شرمه مې دا هم ورته نه شو ويلی چې نورې پيسې راسره نشته. لانجه مو سره اوږده شوه. تر گرېوانه يې ونيوم. اخر چې پوه شوم چې کلينر له پيسو نه تېرېږي نو ورته مې وويل: سمه ده پيسې به درکړم خو په مېرانشاه کې به دته خپلو ته راسره ځې. پيسې به هلته درکړم.

کلينر وويل: ولې هلته؟

ما ورته وويل چې پيسې راسره نشته. هلته مې د تره کور دی. له هغه به يې واخلم.

د کلينر د تندي گونځې ړنگې شوې. ويې ويل: مړه! خو داسې ووايه چې پيسې نه لرم. بې غمه کېنئ نورې پيسې نه درنه غواړم.

نو پښتونولي کومه لويه توره نه غواړي. په ډېرو آسانو کارونو هم خپله پښتونولي ښيیلې شو. زه هم د کلينر او هم د هغه پوليس احسان او پښتونولي منم. پښتونولي کله کله د ناهيلۍ په توره

ketabton.com - The Digital Library

تروږمۍ کې د هيلې ډېوه بلوي او کله هم د وحشت په وچه صحرا کې د عواطفو د خوږو اوبو چينه خوټوي.

لومړی فعاليت: مقاله يو ځل بيا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ورکړه.

۱. د مقالې تيسز څه دی؟

۲. د تيسز په ګټه کوم عمده ټکي راغلي دي؟

۳. پراګرافونه په کوم اساس ترتيب شوي دي؟

دوهم فعاليت: د مقالې خلاصه په يو پراګراف کې داسې وليکه چې د ليکوال جملې په کې رانه شي او يوازې د مقالې مفهوم په نويو ټکو کې بيان شي.

ketabton.com - The Digital Library

۵. د مقايسې مقاله

په دې ډول مقاله کې دوې پديدې سره پرتله او مشابهتونه او توپيرونه يې ښودل کېږي. هغه شيان چې د مقايسې لپاره غوره کېږي چې ورباندې مقاله وليکل شي؛ بايد په اصل کې سره يو وي او ځينې اساسي شباهتونه ولري؛ نه دا چې يو مخ متفاوت شيان وي؛ مثلاً: که څوک وغواړي کاغذ او ډبره سره پرتله کړي نو د دې دوو شيانو تر منځ مشترک څه دي؟ دوه براعظمونه، دوه هېوادونه، دوه سيندونه، سيند او سمندر، غر او غونډۍ، دوه يا څو اقليمونه، دوه تيږواله ژوي، دوه هندسي شکلونه ... د مقايسه کولو لپاره مناسب دي. دلته به د افغان او غربي ليکوالو د لنډو کيسو مقايسه ولولې.

زموږ او د نورو لنډې کيسې

سره له دې چې لنډې کيسې د جوړښت او تخنيک په لحاظ سره ورته دي خو زموږ د ليکوالو او د نورو ملکونو، د لنډو کيسو تر منځ ځينې توپيرونه شته. دغه توپيرونه د ليکوال په مقصد، سبک، تخيل، او همدرانگه په لوستونکو پورې اړه لري. په دې مقاله کې به دا توپيرونه وڅېړو.

زموږ او د غربي ليکوالو د لنډو کيسو يو لوی توپير دا دی چې د دوی کيسې ډېرې اوږدې دي او معمولاً د کتاب لس – پنځه‌لس او لا زيات مخونه نيسي خو زموږ اکثره لنډې کيسې تر څلورو يا پنځو مخونو نه اوړي. زموږ په کيسو کې پېښې لکه غشي نېغ د موخې (د کيسې پای) خوا ته په منډه وي؛ خو د دوی په کيسو کې تخيل لکه مست وحشي مارغه الوځي. روان د خپل منزل خوا ته وي؛ خو په لاره کې هرې خوا ته سر ورښکاره کوي؛ په هر څه باندې ټيټېږي او د هرې منظرې له ليدلو خوند اخلي. زموږ کيسې لکه هغه مسافر دي چې غواړي تر ماښام د مخه خپل منزل ته ورسېږي؛ خو د دوی لکه هغه ډله چې په مېلې وتلې وي او د ژر رسېدلو غم ورسره نه وي.

زموږ اکثره ليکوال د کيسې پيغام ته زيات اهميت ورکوي. کله چې غواړي چا ته خاصه خبره يا نصيحت وکړي، معمولاً ژر اصل مطلب ته راځي او حاشيه روي نه کوي؛ خو که خواله ورسره وکړې نو ممکن ډېرې غيرضروري خبرې هم وکړي. د نورو ملکونو کيسې تر ډېره بريده د

ketabton.com - The Digital Library

خواله کولو رنګ لري. د دوی په کیسو کې ډېرې داسې پېښې او خبرې لولې چې کېدای شي اضافي درته واېسېږي.

بله مسأله د سبک ده. غربیان تشریحي سبک خوښوي. دوی غواړي په کیسه کې ډېرې منظرې په تفصیل سره بیان کړي. لکه زموږ استاد سعدالدین شپون او نصیر احمد احمدي چې د پېښو تفصیلي او تصویري بیان ته تمایل لري. خو زموږ ډېر لیکوال د منظرو او پېښو د جزئیاتو بیان ته چندانې زړه نه ښه کوي. ښایي وجه یې نه دقت وي. د جزئیاتو موندل او بیانول دقت غواړي.

موږ چې په محفلونو او غونډو کې خپله کیسه لولو، موخه مو دا وي چې اورېدونکي زموږ ټوله کیسه واوري او پوه شي چې د کیسې په پای کې څه پېښ شول؛ خو غربي لیکوال بیا یوازې د کیسې یوه برخه لولي او داسې ښکاري چې دوی غواړي د خپل نثر او تخیل کمال وښیي، نه د کیسې پای او پیغام. له دې ښکاري چې موږ تر اوسه پورې هم «څه ویلو» ته ډېر اهمیت ورکوو او دوی «څنګه ویلو» ته.

د کیسو د لنډوالي او اوږدوالي په موضوع کې کېدای شي د تخیل قوت هم برخه ولري. د تخیل غځول او د اوږدو کیسو لیکل، مهارت غواړي. هندي سریالونه له غربي هغو سره پرتله کړئ. په ټولو هندي سریالونو کې مې یوازې یو سریال «کورنی تجارت» خوښ شوی دی. نور هندي سریالونه چې څومره غځېږي، هماغومره له منطقه لرې کېږي. که د فلم او داستان د پېښو لپاره منطقي زمینه برابره نه کړې، د لیدونکي او لوستونکي په زړه کې تېرېږي چې ته ورباندې ملنډې وهې، تا د لېوني یا د احمق ګومان ورباندې کړی دی. دغه د «کورني تجارت» سریال د ټولو هندي سریالونو بر خلاف پر منطق برابر و او ممکن وجه به یې دا وه چې قسطونه یې ډېر کم وو. البته که د تخیل غځول او پېښو ته منطق برابرول کمال دی؛ په عین حال کې په لنډ وخت کې خپل مطلب بیانول هم هنر غواړي. دغه مسأله مې د امریکا د یوې خورا لویې لیکوالې چې د لنډو کیسو کتابونو یې جایزې ګټلې دي او ایزنبرګ نومېږي، مطرح کړه. هغې وویل: «کاشکې زه خورا لنډې کیسې ولیکلای شم.»

په دې مسأله کې لوستونکي هم رول لري. موږ ډوډۍ د نس د ډکولو لپاره خورو او معمولاً ژر ژر ګوله تېروو چې ځان موړ کړو؛ خو غربیان ډوډۍ په کراره خوري او د هرې ګولې له ژوولو

ketabton.com - The Digital Library

خوند اخلي. د غرب لوستونکي هم غواړي چې د کیسې له هرې جملې خوند واخلي؛ نو دې ته یې بېړه نه وي چې ژر د کیسې پای ته ورسېږي. زموږ اکثره لوستونکي اول د کیسې مخونه ګوري چې ډېر دي که لږ ځکه چې د اوږدو متنونو د لوستلو حوصله نه لري.

البته په امریکا کې د لنډو کیسو خورا لنډې بڼې هم شته چې فلش فکشن (flash fiction) یې بولي او په دې وروستیو کې رواج شوې دي. دا ډول کیسې باید د کتاب په دوو مخونو کې ځای شي یعنې له ٦٥٠ تر ٩٠٠ کلمې باید ولري. ناشران وايي دا کیسې په دې ښې دي چې لوستونکی مجبور نه وي چې د یوې کیسې د لوستلو لپاره د کتاب پاڼه واړوي. کیسه د کتاب په دوو مخامخ صفحو کې چاپېږي او د ډیزاین په لحاظ ښکلې برېښي.

د پښتنو او د نورو ملکونو د لیکوالو په کیسو کې بل توپیر دا دی چې زموږ اکثره کیسې په پای کې لوستونکی یوې نتیجې ته رسوي؛ خو د نورو کیسې د پای په لحاظ نور ډولونه هم لري. طالب الرفاعي کویتي لیکوال دی. دی وايي: «زما اکثره کیسې په داسې ځای کې ختمېږي چې لوستونکي رانه پوښتنه کوي چې نور به څه پېښېږي؟ او زما ځواب دا وي چې نور یې ته په خپل ذهن کې جوړوه.» د ده په یوه کیسه کې سړی مین دی خو لیلا یې پرې خبره نه ده. دی له ځان سره په لانجه کې وي چې باید هغې ته حال ووايي. هره ورځ یې ذهن په همدې خبرو بوخت وي. آخر یو مازدیګر ورروانېږي. نجلۍ د سمندر په غاړه کې ناسته ده، زلفې یې د سمندر شمال ته ناڅي او پخپله په شګو کې رسمونه باسي. سړی یې خوا ته ورشي. او کیسه همدلته ختمه شي. طالب الرفاعي وايي: «زه ځکه داسې کیسې لیکم چې د انسان د ژوند کیسې نیمګړې دي؛ انسان خپلو ارزوګانو ته نه شي رسېدلی؛ ژوند په خپله نیمګړی دی او بله دا چې ژوند ختمېږي نه. موږ که ومرو له ځانه خامخا داسې یو څه پرېږدو چې زموږ د بقا تداوم ګڼل کېږي: اولادونه، جایداد، لیکنې، خاطرې ...»

نو زموږ او د نورو لنډې کیسې له ډېرو مشابهتونو سره سره، ځینې توپیرونه هم لري. دا توپیرونه د کیسو په اوږدوالي، سبک، پای، هدف او مخاطبانو کې دي چې لیکوال او لوستونکي دواړه په کې نقش لري.

ketabton.com - The Digital Library

لومړی فعالیت: مقاله بیا ولوله او د لاندې چارټ په کارولو سره د افغان او غربي لیکوالو د لنډو کیسو ورته‌والي او توپیرونه ولیکه.

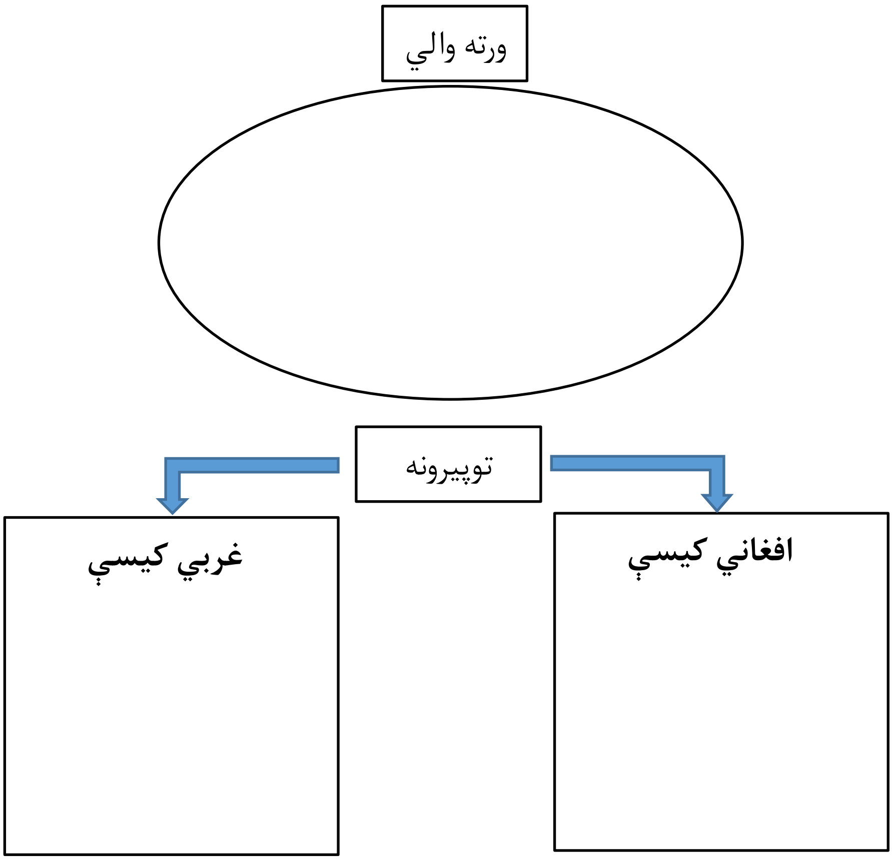

دوهم فعالیت: د لاندې موضوعګانو له منځه یوه خوښه کړه. بیا د پورته چارټ غوندې شکلونه رسم او د دواړو موضوعاتو ورته‌والي او توپیرونه جلا جلا ولیکه. وروسته د مقایسې مقاله ورته ولیکه.

- د کلي او ښار اخترونه
- رسمي او شخصي جامې
- بایسیکل او موټرسیکل
- شیریخ او آیسکریم
- باران او ږلۍ

ketabton.com - The Digital Library

٦. معلوماتي توضیحي/ Expository مقاله

معلوماتي مقاله د یوه شي یا پدیدې په اړه معلومات وړاندې کوي. دا معلومات باید واقعي او دقیق وي. د معلوماتي مقالې د لیکلو لپاره څېړنې او مطالعې ته اړتیا وي ځکه چې دا تخلیقي لیکنه نه ده چې لیکوال دې د خپل زړه او ذهن خبرې په کې وکړي؛ بلکې هره خبره یې باید مستنده وي. د علمي ژورنالونو مقالې، څېړنې، مونوگرافونه، تیسزونه، د درسي کتابونو متنونه ... ټول د معلوماتي مقالې ډولونه دي.

د هورمونونو د ناوړه استعمال زیانونه

د 2015 په مې میاشت کې دوه داسې ناروغان زموږ روغتون ته راغلل چې عمرونه یې تر دېرشو کم وو خو د زړه حمله ورباندې راغلې وه. د دې ځوانانو په کورنیو کې چا د زړه حمله نه وه تېره کړې معنا دا چې فامیلي تاریخچه یې منفي وه؛ سگرټ یې نه څکول؛ د لوړ فشار سابقه یې نه درلوده؛ د شکرې ناروغي او د زړه د ناروغیو لپاره نور مساعدوونکي عوامل (ریسک فکټورونه) یې نه درلودل. دواړه ورزشکاران (باډي بیلډران) وو. څه چې د دوی زړونه یې په دې ځوانه ځوانۍ کې خراب کړي وو، د انابولیک سټیروییدونو ناوړه استعمال و.

انابولیک سټیرویډونه هغه هورمونونه دي چې د ټیسټسټیرون په شان عمل کوي. ټسټسټیرون هغه هورمون دی چې په نارمل ډول په خوټو کې جوړېږي او په سړي کې نارینه خواص لکه پر مخ، تخرگونو او تناسلي ناحیه کې د ویښتانو شنه کېدل، د غږ ډېر کېدل او نورې ځانگړنې پیدا کوي. ځینې ورزشکاران دا هورمونونه ځکه استعمالوي چې بدني ځواک یې ورسره زیاتېږي؛ د عضلاتو وده یې چټکېږي او په کم وخت کې یې خپلو ارمانونو ته رسولی شي. ورزشکاران معمولاً دغه هورمونونه د پیچکارۍ په وسیله اخلي خو ځینې یې گولۍ خوري یا یې جېل او کریم استعمالوي.

په ټوله نړۍ کې د دې هورمونونو دا ډول استعمال ناقانونه دی او که په ورزشي سیالیو کې د ډوپنگ ټسټ په وسیله څرگنده شي چې چا هورمون اخیستی دی، جریمه او له مسابقې شړل کېږي. خو ځینې کمپنۍ په ناقانونه توگه داسې هورمونونه تولیدوي چې دغه ټسټ یې په آسانۍ سره نه شي پیدا کولی.

ketabton.com - The Digital Library

سټیرويیدي هورمونونه که د ورزشکار عضلات ژر غټوي او بدني ځواک یې زیاتوي نو ورسره ګڼ زیانونه هم لري چې ځینې یې د دوی ژوند له خطر سره مخ کوي. یو عمده زیان یې د زړه حمله ده. دغه هورمونونه هماغسې چې د بدن نور عضلات غټوي، د زړه عضلات هم غټوي. څومره چې د زړه عضلات غټېږي، هماغومره ډېرې وینې ته اړتیا پیدا کوي خو د زړه رګونه دا وینه نه شي رسولی. له بلې خوا په نابېره توګه د زړه د عضلاتو غټېدل د دې سبب کېږي چې د زړه پر وړو رګونو فشار راوړي او د وینې بهیر ته یې خنډ جوړ کړي نو همدا وي چې پر دوی د زړه حمله راځي. دغه حمله که ډېره سخته وي، انسان وژني او که په اوله حمله کې ژوندی هم پاتې شي، زړه یې له ښې ووځي او عمري ستونزې به ورته پیدا کړي.

سټیرويیدي هورمونونه د وینې پر غوړو بد اثر لري، بد کولسټرول (LDL) زیاتوي او ښه کولسټرول (HDL) کموي. بد کولسټرول د وینې د رګونو د تنګېدو سبب کېږي او رګونه چې تنګ شي، کېدای شي پر ناروغ د زړه حمله یا دماغي سکته راشي.

بل زیان یې دا دی چې پر ینې (ځیګر) منفي تاثیر کوي او ان د ځیګر د عدم کفایې سبب کېدای شي. له دې درملو سره د ځیګر د سرطان د پیدا کېدو چانس زیاتېږي.

دغه هورمونونه د وینې د کلکېدو (لخته کېدو) سبب کېږي. وینه که په هر رګ کې کلکه شي، هماغه رګ بندوي. که یو رګ پوره بند شي، وینه ځنې نه شي تېرېدای او د بدن هر ځای چې دغه رګ ورته وینه ورکوله، له مرګ سره مخ کېږي.

د سټیرويیدي هورمونونو په وجه، عضلات بې درکه غټېږي او پر پلو (وتر یا د عضلې په آخر سر کې هغه کلک پړي چې عضلات له هډوکو سره نښلوي) فشار راوړي، دغه فشار پلې شکولی شي.

د دې هورمونونو زیات استعمال نرانو ته نور تاوانونه هم لري. خوټې (خصیې) یې کوچنۍ کوي ځکه چې د ټسټسټیرون نارمل تولید ورسره کمېږي؛ د سپرم (نرینه هګۍ) شمېر یې کموي او ممکن له اولاده پاتې شي؛ د سر ویښته یې تویوي؛ تیونه یې غټوي؛ پر بدن یې دانې (ځوانکۍ) راخېژوي.

که ښځې سټیرويیدي هورمونونه وکاروي پر نورو زیانونو سربېره، نرینه خواص په کې پیدا کېږي؛ تیونه یې وړوکي کېږي؛ غږ یې ډډ کېږي؛ کلیټوریس (د تناسلي الې د پاسنۍ برخې زخه)

ketabton.com - The Digital Library

یې غځېږي چې دا بیا عمري همداسې پاتې کېږي؛ همدرانګه د بدن وازده یې وېلې کېږي او پر بدن یې ویښتان راشنه کېږي.

د دې هورمونونو بل زیان دا دی چې د هډوکو وده زیاتوي، خصوصاً د کوپړۍ هډوکي غځېږي؛ تندی مخې خوا ته راووځي؛ او غاښونه سره لرې کېږي ځکه چې د ژامې هډوکي غځېږي. که کم عمره ځوانان یا ماشومان چې لا یې طبیعي وده نه وي بشپړه شوې، دا هورمون واخلي، د هډوکو وده یې ختمېږي او په ونه ټيټ پاتې کېږي.

دا چې اکثره وګړي دا هورمون د پیچکارۍ په وسیله اخلي نو کېدای شي په هیپاتیت (تور زېړی)، ایډز او نورو ناروغیو اخته شي. همدرانګه د پیچکارۍ د لګولو ځای کېدای شي میکروبي شي او ګزک وکړي.

سټېرویېدي هورمونونه انسان ته رواني ناروغۍ هم پیدا کوي؛ مزاج یې خرابوي؛ ځیر او خشن چلند په کې پیدا کوي؛ او په هذیان او برسام یې اخته کوي. هذیان یعنې اپلتې ویل او برسام د داسې شیانو ادراک چې هېڅ نشته. مثلاً ناروغ ماران ویني، مختلف غږونه اوري خو په واقعیت کې هېڅ شی هم نه وي.

هغه کسان چې سټېرویېدي هورمونونه په دوامداره توګه اخلي، کېدای شي ورسره روږدي شي او که دا درمل ورباندې ودرېږي، ممکن ځینې ستونزې ورته پیدا شي. مثلاً د ناکرارۍ او بې وسۍ احساس، ستوماني، بې اشتهایي، بې خوبي، خلق تنګي او ژور خپګان احساس کوي او جنسي فعالیت یې کمېږي. تر ټولو خطرناک یې ژور خپګان دی چې کله کله د ځانوژنې سبب کېږي.

نو د سټېرویېدي هورمونونو ناوړه استعمال که له یوې خوا په ورزش کې غیرقانوني دی او د ورزشکار مسلکي ژوند تباه کوي؛ له بلې خوا ګڼ بدني او اروايي تاوانونه لري؛ ان تر دې چې د مړینې سبب کېږي.

ketabton.com - The Digital Library

لومړی فعالیت: مقاله له سره ولوله او:

- عمده ټکي يې نوټ کړه.
- مقاله په دې لحاظ وارزوه چې معلومات يې د عام لوستونکي لپاره واضح بيان کړي دي که نه.
- د لاندې چوکاټ غوندې يو جدول جوړ کړه. په عمودي ستونونو کې يې د غړو او سیستمونو نومونه او په افقي هغو کې يې پر هماغه غړو د سټیرویيدي هورمون ناوړه اغېزې ولیکه.

زړه	سکلېټي عضلات	...	...
- د زړه د عضلاتو غټېدل - د زړه د رګونو تنګېدل - د زړه حمله			

دوهم فعالیت: هره موضوع چې ستا خوښېږي، انتخاب کړه. په اړه يې مطالعه او څېړنه وکړه. په باره کې يې دقيق معلومات پيدا کړه او يوه معلوماتي مقاله وليکه. پام دې وي چې په هر پراګراف کې به يوازې يوه موضوع څېړي.

یادونه: معلوماتي مقاله ډېر ډولونه لري لکه:

- **توضیح او تعریف:** په دې ډول معلوماتي مقاله کې د یوه مفهوم تعریف او تشریح راځي.

– **لړۍ او پروسه:** د یوه شي د جوړېدو، د ودې بهیر، د استحصال/ استخراج پړاوونه او هغه معلومات چې د یوې لړۍ او پروسې په ترڅ کې واقع کېږي، بیانوي. مثلاً د کاغذ د جوړېدو بهیر چې «ونې پرې کېږي، پوستکی ترې لرې کېږي او بیا په ماشین میده کېږي؛ وروسته په اوبو کې خیشته کېږي چې ښه حل شي او بیا ځینې کیمیایي مواد په کې ګډېږي چې سپین شي او مقاومت یې زیات شي؛ وروسته په ماشین هوارېږي چې د ورقو بڼه خپله کړي؛ بیا وچېږي او تخته تخته پرې کېږي.» که دې بېلګې ته پام وکړې، وبه وینې چې معلومات د زماني تسلسل یا کرونولوژۍ په اساس ترتیب شوي دي؛ یعنې اول څه پېښېږي – وروسته څه کېږي – بیا ....

ketabton.com - The Digital Library

– **مقایسه:** دا دول معلوماتي مقاله مخکې تشریح شوه.

– **علت او معلول:** څنګه چې د علت/ معلول په پراګراف کې بیان شوه، مقاله یې هم هماغه ځانګړنې لري.

– **تصنیف او ډلبندي:** په دې معلوماتي مقاله کې یوه پدیده ډلبندي کېږي لکه په بیالوژي کې چې ژوندي موجودات له لویه سره په حیوناتو او نباتاتو وېشي او بیا هره ډله یې په څو نورو ډلو وېشل کېږي. یا په کیمیا کې چې عناصر په فلزاتو او غیرفلزاتو وېشل کېږي یا دا چې ژانرونه په تخیلي او غیرتخیلي وېشو او بیا هره ډله یې نورې فرعي ډلې او ډولونه لري. د شیانو یا پدیدو ډلبندي د مشترکو او متفاوتو اړخونو په اساس کېږي؛ یعنې څه چې په ځینو ځانګړنو کې سره ګډ دي په یوه ډله کې راځي او څه چې په ځینو اړخونو کې له نورو متفاوت دي، په بله ډله کې راوړل کېږي. دا چې د معلوماتي مقالې نور ډولونه مخکې راغلي دي دلته به یوازې د لړۍ او پروسې او تصنیف او ډلبندۍ د مقالو لپاره فعالیت ترسره کړې.

لومړی فعالیت: په لاندې موضوعاتو کې یوه انتخاب کړه او پړاوونه یې د زماني تسلسل پر اساس د لړۍ او پروسې په مقاله کې ولیکه.

* د تابعیت تذکره څنګه اخیستل کېږي؟
* مقاله څنګه لیکلی شو؟
* د پتنګ د ودې پړاونه
* کړایي څنګه پخېږي؟
* د کېک د پخولو طریقه
* موټر څنګه چلېږي؟

دوهم فعالیت: له لاندې لست څخه درې شیان انتخاب او ډلبندي کړه.

- کورونه
- شعرونه
- بشري علوم
- دودونه

ketabton.com - The Digital Library

- خوراکي توکي
- ټلويزيوني خپرونې
- مجلې
- انسانان د اخلاقو په لحاظ
- دينونه
- کتابونه

بله يادونه: له روايتي او تخيلي ليکنو پرته، نور د هر ډول مقالې په ليکلو کې بايد په عاطفي لحاظ خنثی نثر وکارول شي؛ معنا دا چې ليکوال بايد احساساتي او عاطفي خبرې په کې ونه کړي. البته د اقناعي مقالو ځينې ليکونکي دا کار کوي، په تېره بيا هغه کسان چې ادعا يې کاذبه وي او په واقعي او منطقي دليلونه خپله ادعا ثابتولی نه شي. دوی معمولاً داسې احساساتي خبرې کوي چې د مخاطب عواطف راپاروي او ځينې مخاطبان د دوی خبرې بې له تحقيقه مني.

لومړی فعاليت: دغه دوه پرګرافونه ولوله او هغه کلمې چې احساسات او عواطف ښرګندوي، په نښه کړه.

۱. د 2015 په مې مياشت کې دوه داسې ناروغان زموږ روغتون ته راغلل چې عمرونه يې تر دېرشو کم وو خو د زړه حمله ورباندې راغلې وه. د دې ځوانانو په کورنيو کې چا د زړه حمله نه وه تېره کړې معنا دا چې فاميلي تاريخچه يې منفي وه؛ سګرېټ يې نه څکول؛ د لوړ فشار سابقه يې نه درلوده؛ د شکرې ناروغي او د زړه د ناروغيو لپاره نور ريسک فکتورونه يې نه درلودل. دواړه ورزشکاران (باډي بيلډران) وو. د زړه حمله ځکه ورباندې راغلې وه چې سټيروييدي هورمونونه يې کارولي وو.

۲. د 2015 په مې مياشت کې دوه داسې ناروغان زموږ روغتون ته راغلل چې عمرونه يې تر دېرشو کم وو خو په خواشينۍ سره بايد ووايم چې د زړه حمله ورباندې راغلې وه. د دې ګلاليو ځوانانو په کورنيو کې چا د زړه حمله نه وه تېره کړې معنا دا چې فاميلي تاريخچه يې منفي وه؛ له ښه مرغه سګرېټ يې نه څکول؛ د لوړ فشار سابقه يې نه درلوده؛ شکر د شکرې

ketabton.com - The Digital Library

ناروغي او د زړه د ناروغيو لپاره نور ريسک فکټورونه يې نه درلودل. د حيرانۍ خبره دا وه چې دواړه ورزشکاران (باډي بيلډران) وو. خو له بده مرغه د زړه حمله ځکه وربانديې راغلې وه چې دوی بې پروايي کړې وه او سټيرواييدي هورمونونه يې کارولي وو.

دوهم فعاليت: دغه پراګراف ولوله او بيا يې له سره داسې وليکه چې احساساتي خبرې په کې نه وي.

په افغانستان کې تر ټولو زياتې وحشي ترهګرې ډلې فعاليت کوي. دغه بې رحمه ډلې په هر ځای کې د بې ګناه خلکو وينې تويوي. دوی په خورا بې رحمۍ سره په ښارونو، بازارونو، ورزشي ميدانونو، د جنازې په مراسمو او په لارو او سړکونو کې بمونه ښخوي او ځانمرګي بريدونه کوي. له بده مرغه دوی دغه وحشيانه عملونه په دين توجيه کوي. دوی د قرآن کريم مبارک آيتونه او د حضرت محمد (ص) حديثونه په خپله خوښه تعبيروي او خپلو جنايتونو ته تش په نامه ديني دليلونه راوړي.

ketabton.com - The Digital Library

دریمه برخه

۳. ادبي ژانرونه

ادبي ژانرونه له لویه سره په دوه ډوله دي: تخیلي او غیرتخیلي. تخیلي ژانرونه واقعـي پېښــې نه بیانوي، بلکې لیکوال یې پـه تخیـل کـې پنځـوي، لکـه: شـعر، لنـډه کیسـه، ادبي ټوټـه، ډرامـه، سناریو، او ناول. که واقعي پېښې هم راواخلي د لیکوال/ شاعر تخیل بـه خامخـا پـه کـې ګـډ وي او نړه واقعیت هېڅکله تخیلي ژانر نه ګڼل کېږي. غیرتخیلي ژانرونه بیا د هغو پېښـو خـبره کـوي چـې په واقعیت کې کټ مټ هماغسې پېښې شوې دي. د هرې واقعي پېښې بیانول صـداقت غـواړي او لیکوال باید له ځانه په کې څه کم یا زیات نه کړي؛ البته لیکوال کولی شي هغـه څـه تـرې وبـاسي چې د چا ژوند یا شخصیت ته تاوان رسوي. پـه غیـرتخیلي ژانرونـو کـې خـاطره، یونلیـک، خاکـه یـا طرحه، ژوندلیک او خپل ژوندلیک لرو.

۳. ۱. غیر تخیلي ادبي ژانرونه

۳. ۱. ۱. خاطره Memoir

خاطره د ژوند هغه مهمه، جالبه او په زړه پورې پېښه ده چې انسان غـواړي لـه نـورو سره یـې شریکه کړي. د هر انسان ژوند یوه بېله دنیا ده. هر څوک په ژوند کې سړې تودې وینــي؛ خـوږې او ترخې تجربې کوي؛ له نورو انسانانو او له طبیعت سره تعامل کوي او په دې منځ کې ځینې داسـې پېښې ورپېښېږي چې پر عواطفو یـې ژوره اغېـزه کـوي او همـدا د خـاطرو مـواد برابـروي. انسـان د کنجکاوۍ حس لري او غواړي چې د هر چا د ژوند په کیسې خبر شي نو همدا وجـه ده چـې د هـر چا خاطرې ارزښتمنې دي. ځینې سیاستوال، فلمي ستوري، هنرمندان، لیکوال، او پوهـان خپلـې خاطرې لیکي. خلک د دوی خاطرې د دوی د شهرت په خاطر لـولي. د چـارواکو او سیاسـتوالو پـه خاطرو کې ځینې داسې خبرې وي چې د ملت او وطـن د تـاریخ لـوری یـې بـدل کـړی وي خـو پـه رسمي اسنادو کې نه وي خپـرې شـوې نـو دا ډول خـاطرې تـاریخ لیکونکـو تـه خـام مـواد پـه لاس ورکوي. البته طبیعي ده چې اکثره سیاستوال او چارواکي واقعیتونه نه، بلکـې د واقعیتونـو تحریـف

ketabton.com - The Digital Library

شوې بڼه په خپلو خاطرو کې ليکي. دوی د خپلو غريزي غوښتنو له مخې په واقعيتونو کې انتخاب او تحريف کوي. مثلاً که د جنرال نبي عظيمي کتاب «اردو او سياست» ولولې نو ګورې چې ببرک کارمل يو ډېر مدبر، پوه، تکړه او بې عيبه سياستوال دی خو ډاکټر نجيب او نور ټول مشران سل عيبونه لري؛ همدارنګه په دې کتاب کې پخپله نبي عظيمي د يوه عالي شخصيت او وطنپاله جنرال په توګه ښکاري خو د دوی په اړه د نورو کتابونه بيا داسې نه وايي؛ مثلاً د روسي جنرال ګروموف په کتاب کې کارمل يو دايم الخمره، کمزوری او ناپوه هېوادمشر راپېژندل کېږي. ځيرک مؤرخ پوهېږي چې څنګه د دغو متناقضو او متفاوتو خبرو له منځه نسبي حقيقت کشف کړي او عام لوستونکی هم بايد خاطرې او بل هر اثر په انتقادي نظر ولولي او هره خبره يې په پټو سترګو ونه مني. د ښاغلي باز محمد عابد يوه خاطره به ولولو. د لوستلو په وخت کې هغو کلمو او جملو ته ځير شئ چې تر لاندې يې کرښې ايستل شوې دي.

له هر چا سره پنځ، خو له ما سره نه پنځ

د ۱۹۸۷ م کال خبره ده. تازه په تازه پېښور ته کډوال شوی وم. يو څه اندازه پيسې چې مې له کوره وړې وې، هغه رانه په څو ورځو کې د پښتو فيلمونو په ليدو مصرف شوې او مياشت مې لا پوره شوې نه وه چې بې خرڅه شوم. کورنۍ مې په وطن کې وه. له ماما سره په کور کې اوسېدم. بل هېڅ کار مې نه و. يوازې د کور سود سودا به مې له بازاره راوړله او نور به شپه ورځ په حجره کې پروت وم. غټ تور او سپين ټلويزيون راته لګېدلی و. هاغه وخت پاکستان کې يوازې يو چينل و چې پي ټي وي يې ورته ويلو. ډېر وخت به په کې د عمران خان د کرکټ سريز مېچونه لګېدلي وو. بې روزګارۍ تنګ کړم. په صدر شفيع مارکېټ کې زموږ کليوالو يو نيم مارکېټ کې د رختونو دوکانونه نيولي ول. د يوه کليوال په هڅو د يوه مارکېټ چې تر شلو دوکانونو پورې په کې وو، د دوکاندارانو د اوبو د ترماسونو د ډکولو او چای والو ته د چای، کاوې د فرمايش ورکولو، نوکري راته پيدا شوه. د مياشتې زر روپۍ يې راته ټاکلې وې. په کوم مارکېټ کې چې زه نوکر وم، د يوې مخې به په کې ښځينه رختونه خرڅېدل. هسې خو زه د ټول مارکېټ نوکر وم خو ډېر کار به رانه هغه کليوال اخيسته چې ما ته يې نوکري ليدلې وه. د دې کليوال د چای او اوبو د خدمت نه علاوه، د رختونو د ګزولو او خريدار سره تر موټر پورې رسولو ذمه واري هم زما په غاړه وه. دې

ketabton.com - The Digital Library

کار ته به زه ډېر خوشحاله کېدم ځکه چې د پېښور مالداره ښځې ډېرې زړه سواندې وې او چې چا سره به مې هم د رختونو غوټه تر موټره رسوله، شل دېرش روپۍ به يې راته په گوتو کې کېښودلې. د ورځې به مې تر سل دوه سوه پورې له دغه مهربانۍ له امله هم لاسته راتلې. خو دا پیسې به راسره زما کلیوال دوکاندار نیمايي کولې او دلیل دا و چې زه يې د هغه له برکته گټم. يوه ورځ يوه مالداره ښځه په دوکان کې په کرسۍ ناسته وه. ښې ډېرې ټوټې يې اخیستې وې. د صدر په دې گڼ بازار کې به هره ورځ ماسپښین درې تنه ړانده چې لاسونه به يې سره کړي کړي ول، تېرېدل او په گډ ترنم سره به يې ویل چې:

درومي حنظله، پاتې کېږي نه، غزا کوي

څومره بختور دی، ټول عالم يې تماشا کوي

درومي حنظله

زما د کلیوال په دوکان کې یوه مالداره ښځه په څوکۍ ناسته وه او ښې ډېرې ټوټې يې اخیستې وې. د مالدارې مېرمن پام يې وراړاوه، خوا يې پرې بده شوه. د سلو لوټ يې راوایسته او ما ته کړه: بچیه! دا لوټ خو دې ړندو ته ورکړه.

په دې وخت کې خدای خبر ولې ما خپل کلیوال دوکاندار ته وروکتل او هغه راته له مخې سره په سترگو کې وویل چې ورځه خو پیسې ترینه جېب ته کړه. سر مې د افسوس په ډول وښوراه. د ړندو په لور روان شوم او په سر کې چې کوم روان و، هغه ته مې په گوتو کې لوټ کېښودو او ورته مې وویل چې دا یوې ایماندارې بي بي راکړو، دوعا ورته کوئ.

ړندو یارانو ترنم پرېښودو او یو بل ته يې د سلو لوټ د لاس ته راوړلو مخابره په ټوخي کې وکړه. ماښام چې راځخه زما د جوالیتوب په پیسو کې زما کلیوال دوکاندار برخه غوښته نو اویا او که اتیا روپۍ مې ورته ونیولې. هغه يې راځخه واخیستې او راته غبرگه کړه چې پچاس روپۍ ورسره کړه.

ما وې: د څه شي؟

ویل يې: ولې، د ړندو هغه حق به ځان له هضموې؟ سوال نه پیدا کېږي، شابه پچاسې راوباسه که نه سبا ته مارکېټ ته بل څوکیدار راولم.

ketabton.com - The Digital Library

او ما له مجبورۍ ورځې مې له خپله جېبه پنځوس روپۍ چې نن یې ځای پنځه سوه روپو نیولی، د کلیوال په ګوتو کې کېښودې.

او ورسره سم یې راته کړه: دلته چې کار کوې نو ما سره به په ایماندارۍ چلېږې که نه خیر دې نشته. هر چا سره پنج، پنج خو ما سره نه پنج. څه پوه شوې؟

[د باز خاطرې، باز محمد عابد، ۱۳۹۲، خپرندوی پخپله لیکوال]

لومړی فعالیت: د متن هغه ځایونه چې په نښه شوي دي، یو ځل بیا په ځیر ولوله او د دې پوښتنو ځوابونه ولیکه:

۱. دا جمله چې د خاطرې لیکوال وایي: «یو څه اندازه پیسې چې مې له کوره وړې وې، هغه رانه په څو ورځو کې د پښتو فیلمونو په لیدو مصرف شوې.» د لیکوال په اړه څه تصور درکوي؟

۲. ولې لیکوال د خپل «کلیوال دوکاندار» نوم نه دی یاد کړی؟

۳. د «ایماندارې بې بې» عبارت ولې په نښه شوی دی؟

۴. «دلته چې کار کوې نو ما سره به په ایماندارۍ چلېږې که نه خیر دې نشته. هر چا سره پنج، پنج خو ما سره نه پنج. څه پوه شوې؟» د دې جملې تر ظاهري معنا ورهاخوا، څه معنا اخلې؟

د خاطره لیکلو اصول

- خاطره باید په زړه پورې وي.
- نثر یې روان، واضح او ښایسته وي.
- په خاطره کې باید ډېرې اضافي خبرې نه وي او یوازې هغه څه باید بیان شي چې له موضوع سره نېغه اړیکه لري او یا د کرکټرونو یا پېښې په مجسم کولو کې مرسته کوي.
- د خاطرو تر منځ انتخاب مهم دی. هغه خاطرې چې ممکن د چا شخصیت یا ژوند ته خطر پېښ کړي، د لیکلو نه دي. د ښاغلي باز محمد عابد په خاطره کې وینئ چې د هغه «کلیوال دوکاندار» سم غل دی. هغه د لیکوال د بخششي پیسو نیمایي ځان ته اخلي او ان د هغې پیسې غلا کوي چې یوې مېرمنې ړندو دروېزګرو ته ورکړې وې. خو

ketabton.com - The Digital Library

عابد صاحب د هغه نوم نه اخلي او «کليوال» يې بولي. دا د خاطره ليکونکي اخلاقي دريځ راښيي چې نه غواړي هغه رسوا کاندي.

• خاطره بايد صادقانه وليکو، لکه عابد صاحب چې وايي: «يو څه اندازه پيسې چې مې له کوره وړې وې، هغه رانه په څو ورځو کې د پښتو فيلمونو په ليدو مصرف شوې.» دی له ځانه کوم بزرگ او ولي نه جوړوي، بلکې رښتيا خبره کوي چې پيسې مې په سينماګانو کې لاړې. که څوک په خپلو خاطرو کې لکه جنرال نبي عظيمي ځان يو مخ ښه، پوره او تکړه معرفي کړي، پر لوستونکو ښه نه لګېږي. واقعيت دا دی چې هېڅوک هم پوره نه دي. هر څوک ځينې خامۍ او نيمګړتياوې لري، نو بايد ځان هماغسې وښيي چې دی. البته هر څوک ځينې داسې رازونه لري چې نه غواړي هېڅوک پرې خبر شي. لوستونکي له چا څخه دا تمه نه لري چې هره خبره دې ورته وکړي، خو دا تمه ورنه کوي چې که کومه خبره ورته کوي، صادقانه دې يې وکړي.

• که په خاطره کې مو داسې څه وي چې فکر کوئ په خاطره کې ياد شوی کس خپه کوي، له خپرولو مخکې يې ورسره شريکه کړئ او اجازه يې واخلئ. البته که د هېواد او ملت د برخليک خبره وي، که مو څوک په خيانت ليدلي وي، هغه بيا اجازه نه غواړي ځکه که اجازه هم وغواړئ، نه يې درکوي. خو ليکوال بايد اخلاقي وي او په هېڅ پسې دروغ او بهتان ونه وايي.

• ظريفې ټوکې او هنرمندانه طنزونه د خاطرې خوند زياتوي. د ښاغلي عابد په خاطره کې د هغه د کليوال دوکاندار خبره او عمل په خپلو کې ټکر لري او دغه ټکر طنز جوړوي. «دلته چې کار کوې نو ما سره به په ايماندارۍ چلېږې که نه خير دې نشته. هر چا سره پنج، پنج خو ما سره نه پنج. څه پوه شوې؟» هغه د ايماندارۍ خبره کوي خو پخپله بې‌ايماني کوي. هغه چې پخپله له هر چا سره دوکه کوي، فکر کوي چې نور به هم د ده غوندې وي. دغه تناقض ظريف طنز پيدا کوي.

• په خاطره کې مو بې‌ځايه تبصره او قضاوت مه کوئ. عابد صاحب په دې خاطره کې خپل کليوال نه غل بولي، نه بې‌ايمانه؛ هغه دا صفتونه د دوکاندار په اعمالو کې راښيي (که دې په ياد وي د کتاب په لومړۍ برخه کې دې د دې تخنيک تمرين کړی و).

ketabton.com - The Digital Library

لیکوال د خاطرې په پای کې هم کومه تبصره نه ده کړې او تبصره یې لوستونکو ته پرې ایښې ده. باز محمد عابد چې تکړه کیسه لیکوال دی، پوهېږي چې لوستونکو ته باید د فکر کولو، قضاوت او تبصرې چانس ورکړي. په دې توګه لوستونکي د کیسې یا خاطرې په بشپړولو کې ځان شریک احساسوي او لا زیات خوند ترې اخلي.

دوهم فعالیت: خپله یوه جالبه خاطره ولیکه. په خاطره کې دې د اشخاصو له پاره صفتونه لکه تکړه، سخي، کنجوس، خیرمن، غل ... مه کاروه، بلکې د هر چا صفت د هغه په اعمالو کې ونښیه.

۳. ۱. ۲. یونلیک/ سفرنامه Travelogue

یونلیک د سفر خاطرې، ګزارش او معلومات دي. سفر که لنډ وي که اوږد، لرې وي که نږدې په دې ارزي چې یونلیک ورباندې ولیکل شي. ځینو لیکوالو ان له یوه ولایت څخه بل ولایت ته د سفر یونلیکونه هم لیکلي دي. مهمه دا ده چې خلکو، ښېښو، ځایونو، او دودونو ته په غور سره وګورو. سترګور مسافر په یوه ځای کې هغه څه ویني چې عام او ځایي خلک یې نه ویني. دی په عادي شیانو کې جذابیت پیدا کوي. څه مو چې د خاطرې د اصولو په برخه کې وویل، د یونلیک لیکلو لپاره هم هماغه خبرې دي خو پر هغو سربېره، په یونلیک کې دغه موردونه هم مهم دي:

⇐ لیکوال د سیمو، ودانیو، خلکو او نورو پدیدو په باره کې معلومات هم خپروي چې دغه معلومات باید دقیق او معتبر وي.

⇐ له یونلیکونو څخه کله کله د تاریخي منبع په توګه کار اخیستل کېدای شي. نن سبا زموږ د وطن د پخواني تاریخ او جغرافیا په اړه د معلوماتو ډېره برخه د هغو چینایي زایرانو له یونلیکونو اخیستل کېږي چې زر - یونیم زر کاله مخکې دې وطن ته راغلي وو. که هغوی یونلیکونه نه وای لیکلی، نن به مو د خپل وطن په اړه معلومات لا ډېر کم وو. نو په دې لحاظ هم د معلومات او مشاهدو دقیق بیان لازمي دی.

⇐ لیکوال معمولاً هغه شیان په یونلیک کې لیکي چې د ده له سیمې، خلکو، دودونو او فرهنګ سره متفاوت وي؛ یا دا چې نوي او یا عجیب او په زړه پورې وي.

ketabton.com - The Digital Library

⇐ ښه او بد په مختلفو فرهنګونو کې متفاوت وي نو ځوک چې یونلیک لیکي، باید د کامرې غوندې عکسونه او فلمونه واخلي او لوستونکو ته یې وړاندې کړي خو قضاوت هغوی ته پرېږدي، نه دا چې پخپله د قضاوت تله په لاس کې واخلي.

⇐ وایي چې مهذب هغه ځوک دی چې په هېڅ ځای کې ځان پردی نه احساسوي. یعنې مهذب انسان دومره پراخ لید لري چې که د بل په کلتور کې هر ځومره عجیب شی هم ووینې، بد رد ورپسې ونه وایي. د یونلیک لیکوال باید مهذب وي او د هېچا فرهنګ، دین، مذهب، رنګ او بڼې ته په سپکه سترګه ونه ګوري.

⇐ که په سفر کې بل ملګری هم درسره وي، نو د هغه رازونه به نه افشا کوې. که په یونلیک کې د هغه په اړه داسې څه لیکې چې فکر کوې، هغه به خپه کړي نو لیکنه دې ورته وښیه او که یې خوښه وه، بیا یې خپره کړه.

⇐ د یونلیک د لیکلو لپاره د توصیف، صحنې، مکالمې، مقایسې او توضیح تخنیکونه په کارېږي.

ارواښاد صدیق الله رښتین چې په ۱۳۲۹ کې د پښتون جرګې په بلنه د ایران په لاره هندوستان ته تللی و، «د هند سفر» په نوم یونلیک یې لیکلی و. دلته به یې یوه برخه ولولو او بیا به یې وارزوو.

بصره

دا هغه ځای دی چې یو وخت د اسلامي تهذیب او مدنیت لوی مرکز و مګر بې له نامه نور څه نه دي ورپاتې. مونږ په بصره کې «فندق الاعیان» نومي هوټل کې دوه شپې تېرې کړې او لږ ډېر مو د بصرې وضعیت او حالت له نظره تېر کړ. په بصره کې نوی او زوړ تهذیب ګډوډ لیدل کېږي. عربي او اروپایي لباس دواړه په کې شته، دلته هم د ایران غوندې ټکسي موټرونه ډېر دي. په بصره کې ځای په ځای ځینې ښه ښه عمارتونه لیدل کېده مګر د دننه ښار وضعیت یې بې خونده او په تېره د پاکۍ نظافت په لحاظ ډېر وروسته و.

ketabton.com - The Digital Library

د بصرې په دننه بازار کې د عربو ښځې سابه او نور شیان خرڅوي او په ډېر بد حالت لیدل کېږي. سوالګر هم ډېر دي. ټکسي والا خو بیخي شوکې ته ناست دي چې یو نابلد سړی پرې پېښ شي نو پوټکی ترې وکاږي.

په بصره کې مازدیګر مهال د شط العرب د غاړې ننداره د لیدو ده. مازدیګر شط العرب غاړې ته راووتو. د ونو په منځ کې یو څو بېړۍ ولاړې وې. زمونږ د پاره له دې نه بل لوی سیل نه و ځکه چې دغسې یو عجیب شی مو کله نه و لیدلی. سترګو خو په ظاهر کې سیل او تماشه کوله مګر د زړه او دماغ په مخ کې خپګان او تأثر پر دې اوړېدې را اوړېدې ځکه د شط العرب د چپو په مد و جزر کې د اسلام د مد و جزر افسانې لوستل کېدې او داسې برېښېده چې د عربو پخوانی مدنیت او تهذیب نن د اوبو په مخ د کرښې مثال لري.

په بصره کې سینماګانې او تیاترونه هم شته. سینماګانو ته ښځې او نر یو ځای درومي. عجیبه لا دا ده چې ښځې مخ پټې هم ورځي. په دغو ورځو کې په بصره او ټول عراق کې د عراق د ملکې یعنې د موجوده دوهم امیر فیصل د مور د مړینې په وجه لوی ماتم و نو ځکه تیاترونه بند وو.

مونږ په بصره کې د سعودي عربستان قونسلخانې ته د ویزې اخیستلو لپاره هم لاړو ځکه چې د «ټي ډبلیو اي» امریکایي شرکت الوتکې له بصرې نه د ظهران په لار بمبۍ ته ځي او ظهران د سعودي عربستان په خاوره کې د الوتکو میدان دی نو په دې وجه د دغه مملکت د ویزې اخیستل هم ضروري وو.

قونسل ښه اخلاقي سړی و او زمونږ سره یې درنه وضع وکړه. د ده په ځای کې د یوه مسلم لیګي سره په بحث واوښتو. ده پاکستان یو لوی اسلامي مرکز باله او د اتحاد اسلام سندرې یې ویلې. مونږ ورته وویل چې د اسلام د اتحاد مرکز جزیرة العرب او مکه معظمه کېدای شي، نه پاکستان. په پاکستان کې د اسلامي مرکزیت صفتونه نشته نو ځکه هغه د مرکز کېدو حق نه لري. په پاکستان کې د پښتنو مسلمانانو سره ډېر ظلمونه کېږي او د دوی جایز حق نه ورکول کېږي. وخت لږ و. مونږ راپاڅېدو او دی نور غلی شو.

[د هند سفر، صدیق الله رښتین، دوهم چاپ، مومند خپرندویه ټولنه، ۱۳۹۴]

ketabton.com - The Digital Library

لومړی فعالیت: د اروابناد ربښتین د یونلیک راخیستل شوې برخه یو ځل بیا ولوله او د دې پوښتنو ځوابونه ولیکه.

۱. د بصرې په اړه کوم عمده ټکي بیان شوي دي؟

۲. د توصیفي بیان تخنیک ته په کتو سره، لیکوال د ځایونو په ښه بیانولو کې څومره بریالی دی؟

۳. د بصرې په اړه د لیکوال له خبرو څه معنا اخلې چې کابل او د هېواد نور ښارونه به هغه مهال په کوم وضعیت کې وو؟

۴. د دې متن تر ټولو ښکلې جمله کومه ده؟

دوهم فعالیت: که دې سفر کړی وي، د خپل سفر خاطرې دریادې کړه او فکر وکړه چې څه شی په کې متفاوت، عجیب، نوی یا په زړه پورې و. بیا یې په یوه مقاله کې بیان کړه. د توصیف، مکالمې او صحنې هغه تخنیکونه په کې وکاروه چې د کتاب په لومړۍ برخه کې دې زده کړي دي. همدارنګه د مقایسې او توضیحي پراګراف لیکلو چلونو نه هم کار واخله.

درېیم فعالیت: خپل لیکلی متن ولوله او دغو پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. هغه ځایونه چې ستا په متن کې معرفي شوي دي؛ د لوستونکو سترګو ته درېږي؟ د ځایونو توصیف د مخاطب مختلفو حواسو (لیدلو، اورېدلو، بویولو، څکلو، لمس کولو) ته خطاب کوي؟

۲. د اشخاصو شخیصتونه د هغوی په اعمالو کې ښودل شوي دي که په صفتونو (مېړنی، مېلمه پال، کنجوس، غوسه ناک ...) کې؟

۳. په متن کې مبهم صفتونه او ګونګ قیدونه راغلي دي؟

۴. په لیکنه کې دې د چا سپکاوی شوی دی؟

ketabton.com - The Digital Library

۳. ۱. ۳. خاکه یا طرحه/ Literary Sketch

خاکه د یو کس هنري معرفي ده چې له بایوګرافي څخه متفاوته ده. په ژوندلیک یا بایوګرافي کې د یو چا له زیږېدو څخه تر دې مهاله یا د هغه تر مرګه پورې عمده ژوند پېښې، کارونه، زده کړې، کار و بار او شخصیتي ځانګړنې سپړل کېږي خو په خاکه کې د هغه د کړو وړو او شخصیت یو کُلي تصویر وړاندې کېږي چې په دې کې د لیکوال برداشت او قضاوت هم شامل وي. یعنې د خاکې لیکوال یو څوک له خپل لیدلوري راپېژني. په دې لحاظ خاکه یوازې د هغو کسانو په اړه لیکلی شو چې کافي وخت مو ورسره تېر کړی وي او د هغوی خوی بوی رامعلوم شوی وي. د خاکي د لیکلو پر مهال هم هماغه اخلاقي ټکي چې د خاطرې او یونلیک په برخه کې یاد شول، باید په پام کې ونیول شي. د توصیف، مکالمې او کرکټر کښنې تخنیکونه د خاکې د لیکلو لپاره په کارېږي. په پښتو کې تر هر چا زیاتې خاکې استاد اجمل ښکلي لیکلې دي. دلته به د هغه د خاکو له کتاب «اوبه خلک» څخه یوه خاکه رانقل کړو.

چې څومره پاس دی، دومره لاندې دی

هئ، چې ناکردې یې یادوم، ژړا راځینه. په ونه لنډ پنډ لکه د کیکر بوټی. سترګې دومره شنې چې د سړي ترې وېره وشي خو چې درمعلوم شو، زړه به دې پرې خوږ شي.

ړیره یې دومره سوچه چې په کال کې اوبه نه ورښيي چې هسې نه سوچتوب ته یې نقصان ورسېږي. په پوکي یې ساتي. یو ځل ترې کوم ماشوم یو تار ایستی و، تر اوسه یې په زړه نېغ ولاړ دی. زه خو وایم چې که د طلباوو برادرانو حکومت راغی، ده ته به په دې ړیره تقدیرنامه ورکړي چې دا دومره دیموکراسۍ لاړې راغلې خو دا لکه ونه مستقیم په خپل مقام ده.

د ثواب له نیته خو به یې خدای خبر وي خو چې ما اورېدلي سوچه ړیره یې په دې خوښه ده چې تر آخره نه سپینېږي او اننګي دې لکه د زلمي هلک همغسې ښویه وي.

ړیره خو یې څه کوي، په فکر یې هم دې ظالمې دیموکراسۍ کرښه نه ده راښکلې. همغسې وچ زیړ ملا، اوس هم سپوږمۍ ته د انسان تګ نه مني. څرنګه چې دی غنمرنګ دی او سپینې جامې اغوندې، دغسې ورته دنیا هم بلبک اینډ وایټ ښکاري. دومره وچ کلک ذهنیت لکه د الجبر کتاب. د ۲+۲ ځواب یې په کتاب کې هرو مرو ۴ دی.

ketabton.com - The Digital Library

مذهبي نظر یې دومره نېشدار دی چې پر مـوږ غونـدې پـاکو سـپېڅلو مسـلمانانو هـم شـک کوي. تر لـس کلنـو دموکراتیکـو تجربـو؟! وروسـته هـم همغسـې کټـر تبلیغـي دی. ویـس قـرني او عبدالقادر جیلاني له عبدالوهاب او طارق جمیل صاحب سره نه برابروي.

مسلک خو یې هسې زراعت دی خو ملاییت ورته خونـد ورکـوي. پـه زراعـت کـې دومـره وارد دی چې په خرېړو کې هم ورته نر او ښځه معلـوم دي. څـو کتابـه یـې پـه دې اړه پـه پښـتو کـې پـه پارسي لیکلي دي. ما ته یې یو ځل د ابډېټ لپاره یو کتاب رالېږلی هم و. خـو زمـا وس پـرې بـر نـه شو او کتاب همغسې شیر و شکر پاتې شو.

یو ځل یې نیمه شپه په خوست کې یو پښتانه ډاکټر ته ټیلفون وکړ چې «ډاکټر صاحب امـی سوزن (ده ویل چې ګنې په دري کـې بـه هـم پیچکـارۍ تـه سـوزن وایـي) دیکلوپینیـک د رګ زده میشه یا د ګوش؟»

چې په ټوکو کې دې چو کړي، داسې لکۍ واله خنداره درپسې وکړي چې لـه زړه دې بوټـه ووځي خو چې درته چو شو، بیا یې نو ډزوه.

د سخاوت خوی یې جنډې ولاړې دي. چې موټر کې کرایه هم ورکوي، استخاره ورته کوي.

خو دوه کماله یې ټولو منلي. یو یې په علمیت کې خبره نه کېږي او بل پـه تقـوا کـې. دومـره عالم دی چې زه وایم که د کرنې وزیر شي، ملـک بـه ګـل ګلـزار کـړي او دومـره تقـوادار دی چـې د امریکا (یو اس ایډ) په پیسو کې هم خیانت نه کوي.

استاد ستار خلیل چې هر چېرته وي، زموږ یار دی. خدای دې یې راته ژوندی ګرځندی لري.

لومړی فعالیت: پورتنی متن یو ځل بیا ولوله او دغو پوښتنو ته ځوابونه ولیکه.

۱. په خاکه کې د معرفي شوي کرکټر درې عمده ځانګړنې څه دي؟
۲. د لیکوال کومه خبره جدي ده او کومه ټوکه؟
۳. د کرکټر په ځانګړنو کې کوم شیان سره په ټکر کې دي؟
۴. د متن په کومو جملو کې د طنز مالګه وینې؟

دوهم فعالیت: داسې یو څوک دریاد کـړه چـې وخـت دې ورسره تېـر کـړی وي او کـړه وړه یې درته عجیب، جالب، یا خوندور ښکاره شوي وي. د کرکټرکښنې، توصیف، مکـالمې، صحنې

ketabton.com - The Digital Library

تخنیکونو ته په پام سره هغه معرفي کړه. (که دې دا تخنیکونه هېر وي، یو ځل بیا د کتاب لومړۍ برخه ولوله)

درېیم فعالیت: اوس خپله خاکه ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. کرکټر دې د لوستونکو سترګو ته درېږي؟ د هغه ظاهري بڼه دې ښه انځور کړې ده؟

۲. د کرکټر په اړه دې هر څه سم او ریښتیا ویلي دي که خبره دې کمه زیاته کړې ده؟

۳. د کرکټر خبرې دې کټ مټ راخیستې دي که ادلون بدلون دې په کې راوستی؟

۴. خاکه به دې لوستونکو ته په زړه پورې وي؟ یوه نیمه ټوکه ټکاله په کې شته که ټوله وچې خبرې دي؟

ketabton.com - The Digital Library

۳. ۱. ۴. ژوندليک Biography

په ژوندليک کې د يو چا د ژوند کيسه کېږي خو د خاکې برخلاف، د ليکوال قضاوت او نظر په کې شامل نه وي. د ځينو کسانو ژوندليک د هغوی په ژوند کې ليکل کېږي او دا معمولاً د وخت مشهورې څېرې لکه فلمي ستوري، سندرغاړي، سياستوال، د ورزش اتلان او نور وي. ليکوال د داسې کسانو ژوندليک په دې ليکي چې خلک يې خوښوي خو دا چې هغوی پخپله د ليکوالۍ تجربه او مهارت نه لري نو په يوه تکړه ليکوال دا کار کوي. په هغو ملکونو کې چې کتابونه ښه خرڅېږي ليکوال د داسې کتابونو په خرڅولو سره ښې پيسې ترلاسه کوي او ورسره يې شهرت هم زياتېږي. د ژونديو کسانو د ژوندليک ليکل نسبتاً آسانه په دې دي چې ليکوال ته مواد او معلومات په آسانۍ سره پيدا کېږي او که هره پوښتنه ورته پيدا شي، له هغه کس څخه يې پوښتلی شي چې دی يې ژوندليک ليکي. د ځينو مهمو پخوانيو خلکو ژوندليکونه بيا کلونه او ان پېړۍ وروسته ليکل کېږي. دا کار ستونزمن دی ځکه چې ليکوال مجبور وي ډېر کتابونه مطالعه کړي؛ د هاغه زمانې چې دا کس په کې اوسېده، سم تصور په ذهن کې جوړ کړي او بايد ډېرې پلټنې وکړي چې د هغه کس په اړه معلومات پيدا کړي. له ډېرې هڅې سره سره، بيا هم ممکن د هغه کس د ژوند ځينې گوټونه تياره پاتې شي. ژوندليکونه کېدای شي لنډ او يوازې يو څو مخه وي او کېدای شي د ناول په اندازه اوږد وي. زموږ اکثره ليکوال چې د چا ژوندليک ليکي، معلومات په کې يوستوي ليکي. پلانکی په دې نېټه په دې ځای کې وزېږېد، له دې مکتب څخه فارغ شو، دغه دغه دندې يې ترسره کړې او دغه آثار يې وليکل او په دې کال کې مړ شو. د ژوندليک دا بڼه لوستونکي ستړي کوي. تکړه ليکوال بيا د چا ژوندليک له يوې جالبې پېښې يا د هغه کس په اړه له يوه په زړه پورې معلومات څخه پيلوي. دلته به د «نامتو مفکران، ليکوال او شاعران» له کتاب څخه چې کرستينه سولڅ – رايس ليکلی او آغلې اناهيتا روهي ژباړلی دی، يوه نمونه راواخلو.

ketabton.com - The Digital Library

ایمانویل کانټ (Immanuel Kant)

هڅه وکړه چې په خپله فکر وکړې

زېږېدنه : ۲۲ـ ۴ـ ۱۷۲۴ کونیگسبېرگ (اوسنی کالینگراد)

مړینه : ۱۲ـ ۲ـ ۱۸۰۴   کونیگسبېرگ

لکه څنگه یې چې ورځنۍ گرځېدا منظمه وه، همداسې یې د ژوند هر کار منظم او د ساعت له ثانیې او دقیقې سره برابر و. هر سهار به پوره پېنځلس کم پېنځه بجې (مارتین لمپه) د ده کوټې ته راننوت او دی به یې له خوبه راویښ کړ. مارتین د ایمانویل یوازینی خادم و. ده به دوې پیالې چای او یو سیگار د درس په خونه کې، ایمانویل او د ده یوه زده کوونکي ته تیار کړي وو. د دوی درس به پوره دوه ساعته دوام کاوه.

په اووه بجو به پوره سل تنه زده کوونکي د ایمانویل د کور په لاندني سالون کې راټولېدل. ده به دوه ساعته دوی ته په بېلابېلو موضوعاتو لکچر ورکاوه. په نهه بجو به د فکر کولو لپاره د کار کوټې ته ننوت. د دې کوټې پر دیوالونو یوازې د ژان ژاک روسو یو انځور راځوړند و چې د ده یو دوست ورته ډالۍ کړی و.

پوره پېنځلس کم یوه بجه به ایمانویل، آشپزې ته ورغږ کړ چې وخت درې پاوه اوښتی دی. د ده له غږ سره سم به د مېز پر سر ډوډۍ تیاره وه. د غرمې له ډوډۍ وروسته به ایمانویل تر څلورو بجو پورې مطالعه کوله. د مازیگر له څلور بجو څخه تر اووه بجو پورې به په خپله کوڅه کې کښته او پورته روان و. تر اووه بجو وروسته به یې د مهال وېش په لیدو یا له دوستانو سره کتل او یا به یې هم ځینو زده کوونکو ته درس ورکاوه. لس بجې به نوموړی پروفیسر په بستره کې پروت و.

ایمانویل کانت د خوب د کوټې اورسۍ د ورځې له خوا هم نه خلاصولې. یو وخت یې د تازه هوا لپاره کړکۍ خلاصه کړې وه. د شپې له خوا چې څملاست، ټول بالښت یې د ونو له وړو حشراتو ډک و. ده هماغه ځل مارتین ته ویلي وو چې دا ستا گناه ده ځکه چې نظافت سم نه ساتې. مارتین څلوېښت کاله د ایمانویل خدمت وکړ. که هر څومره ده ایمانویل ونازوه، خو دی څنگه چې وچ کلک ډنگر و، هماغسې پاتې و. دی نه چاغ شو او نه غټ.

ketabton.com - The Digital Library

ایمانویل په یوه غریبه کورنۍ کې زېږېدلی و. مور او پلار یې یوولس اولادونه درلودل چې شپږ یې په هماغه وړکتوب کې مړه شوي وو. ایمانویل په یوولسو خویندو وروڼو کې څلورم ماشوم و چې د ۱۷۲۴ کال د اپریل په دوه ویشتمه په کونیگسبېرگ * کې وزېږېد. د ایمانویل مور (انا ریگینا) او پلار یې (گیورگ کانت) نومېده. ده له څرمنو څخه تسمې جوړولې او د خرڅلاو له پیسو یې د خپلې کورنۍ خرڅ پوره کاوه.

ایمانویل په ۱۷۳۲ کال کې د مور، پلار او د دوی یو کشیش ملگري په ټینگار د فریدریش مذهبي جمنازیوم ته شامل شو. دا ښوونځی خورا سخت او درسونه یې ډېر وچ وو. هر سهار به درس په مذهبي مراسمو پیل کېده. د هر درسي ساعت یوه برخه به په دعاگانو تېرېده. ایمانویل د زړه په زور په دې ښوونځي کې ناست و. ده د هغه وخت خاطرې زړه بوږنوونکې بللې دي. ده د اته کلن ماشوم لپاره دومره قیودات د «ماشوم غلامي» گڼله. خو له همدې غلامۍ سره سره یې د لاتین ژبه او د بېلابېلو لیکوالو لیکنې او لکچرونه خوښېدل. په ۱۷۴۰ کال کې چې ایمانویل شپاړلس کلن و، د فلسفې، ریاضي او ساینس په برخه کې یې زده کړو ته مخه کړه. د ایمانویل مور دا هڅه کوله چې زوی یې کشیش شي. خو تر دې د مخه چې ایمانویل د خپلو زده کړو لار بدله کړي، مور یې مړه شوه.

ایمانویل د خپلو لوړو زده کړو د مصارفو د پوره کولو لپاره، نورو خلکو ته درس ورکاوه. ده د بېلیارد لوبه هم کوله. دی په بېلیارد کې دومره تکړه و چې څوک په آسانۍ دې ته نه حاضرېدل چې له ده سره لوبه وکړي. د ایمانویل یو بد عادت دا و چې ډېر الکهول یې څښل. ځینې وخت به داسې حالت ته ورسېد چې خپل کور به یې په ستونزو پیدا کاوه.

ایمانویل په ۱۷۴٦ کال کې لوړې زده کړې پای ته ورسولې او په همدې وخت کې یې پلار هم مړ شو. د ده هیله دا وه چې په کونیگسبېرگ کې پروفیسر شي. ده د راتلونکو نهه کلونو په اوږدو کې د کونیگسبېرگ په شتمنو کورنیو کې زده کوونکو ته درس ورکړ او له دې طریقه یې خپله ډوډۍ پیدا کوله. دا چې د ده ناسته او ولاړه له شتمنو او رسېدلیو کورنیو سره وه، دی هم د دوی له برکته خورا د لوړ کرکټر او عالي معاشرت خاوند شو.

ایمانویل له ونې ټیټ او له وجوده وچ و. خو د ده نیلي سترگو، منظمو جامو او عالي سلیقې د ده جذابیت ډېر کړی و. دی په خپلو خبرو ډېر حاکم و. نو ځکه یې د شتمنو کورنیو په منځ کې

ketabton.com - The Digital Library

ځانګړی ځای درلود. که څه هم ايمانويل کانت له ښځو سره د خبرو په ظرافت او نزاکت ښه پوهېده، خو په خپله يې هېڅکله واده ونه کړ. ده په خپل ژوند کې يوازې يوې ښځې ته ځانګړی ځای ورکړی و چې هغه کارولينا (Carolina Charlotte Amalie Keyserling) نومېده. کارولينا د شاهي اکاډمۍ يوه فعاله غړې وه. دې په کونيګسبېرګ کې يو ډېر ښکلی کور درلود. په دې کور کې يې يتيمان او بې سرپرسته ماشومان ساتل. ايمانويل کانت دې ماشومانو ته درس ورکاوه. کله به چې کارولينا، ايمانويل ډوډۍ ته وروغوښت، نو دی به يې خپل ښۍ خوا ته کېناوه.

کانت په يودېرش کلنۍ کې په کورونو کې درس ورکول پرېښودل. ده د دوکتورا لپاره د ميتافزيک د بنسټي پرنسيبونو په هکله او ورپسې يې په لاتين ژبه ليکنې وکړې. ده د همدې ليکنو په مرسته په يوه شخصي پوهنتون کې د استادۍ دنده ونيوه. ده ويل په ماشومتوب کې به مور راسره تر نيمو شپو ناسته وه. دې به د ستورو او آسمان په اړه خبرې راسره کولې. له هماغه وخته مې له آسمان سره مينه وه او د دوی د جوړښت په اړه به مې هر وخت فکر کاوه.

محصلينو د کانت له درسونو او لکچرونو سره مينه درلوده. دوی به په خورا لېوالتيا ورته ناست وو. کانت په هره برخه کې معلومات درلودل. ده د رياضي، ساينس، جغرافيه، الهيات، پيداګوژي او فلسفې په برخه کې تدريس کاوه. ده به محصلين فکر کولو ته هڅول. دا خبره د ده شعار ګرځېدلې وه چې ويل به يې: «په خپله فکر وکړه!» د همدې جملې پر بنسټ يې خپل تر ټولو مشهور فلسفي اثر وکېښ. کومې پيسې چې کانت له محصلينو اخيستې، د ده د خرڅ او خوراک لپاره نه بس کېدې. بالاخره په ۱۷٦٥ کال کې چې دی يو څلوېښت کلن و، د لومړي ځل لپاره يوه رسمي دنده په کتابتون کې پيدا کړه.

که څه هم دا پيسې ډېرې لږې وې، خو د دايمي کار په توګه دی ورته خوشحاله و. کانت هېڅکله خپلې هيلې له لاسه ورنه کړې. ده تل غوښتل چې په پوهنتون کې د استاد په توګه درس ورکړي. تر پينځلس کاله انتظار وروسته کانت په دې بريالی شو چې د منطق او ميتافزيک په برخه کې د کونيګسبېرګ په پوهنتون کې پروفيسور شي.

په ۱۷۸۰ کال کې کانت د اکاډمۍ غړی شو او شپږ کاله وروسته د پوهنتون د رياست مقام ته ورسېد. په ۱۷۸۸ کال کې د دوهم ځل لپاره د رياست مقام ته ونومول شو. دا نو هغه مهال و چې دی د شهرت پولو ته رسېدلی و. ده ځان ته کور واخيست. د ده کور ته نږدې په همدې سيمه

ketabton.com - The Digital Library

کې يوه بنديخانه وه. ماښام به د بنديانو د مذهبي سندرو آوازونه رالوړ شول. کانت به شکايت کاوه چې دوی مې آرامي خرابوي.

د کانت شهرت د کونيگسبېرگ له بريدونو اوښتی و. ده په ۱۷۸۱ کال کې د «نږه منطق نقد» (په الماني Kritik der reinen Vernunft) او ورپسې د ميتافزيک مورال (طريقه) وليکل. ورپسې يې د «عملي منطق نقد» او په ۱۷۹۰ کال کې «د قضا د قوې نقد» وليکه او له سره يې د انسان د شتون، پوهې او احساس په اړه فکر کولو ته لار هواره کړه.

کانت په خپلو څېړنو کې دا په ډاگه کړه چې داسې شيان شته چې انسان يې په اړه فکر نه شی کولای. لېکن دا په دې معنا نه ده چې هغه بايد رد شي او يا پکې شک وشي. نړۍ هماغه نړۍ ده خو هر انسان ورته له بېلې زاويې گوري. هر انسان بايد خپل حس تجربه او په خپل فکر او منطق سره يې تحليل او تجزيه کړي. له دې تحليل وروسته انسان په دې قادرېږي چې پوه شي چې زه څوک يم او څه کوم.

کانت څلور پوښتنې مطرح کړې وې، لومړۍ پوښتنه يې د ميتافريک د برخې وه چې: «زه بايد په څه شي پوه شم؟»؛ د اخلاقياتو د برخې پوښتنه يې دا وه چې: «زه څه بايد وکړم؟»؛ «د کومو شيانو اجازه لرم؟» دا يې د دين په برخه کې ځای کړې وه او وروستۍ پوښتنه يې چې ټولې پوښتنې په هغې پورې تړلې دي، دا وه چې «انسان څه شی دی؟» او دا يې د فلسفې برخې ته بېله کړې وه. ده ويل کله چې مو د دې پوښتنو ځوابونه پيدا کړل، پوهېږئ چې طبيعت انسان ته کوم رول ورکوي او انسان له هغه نه څنگه گټه اخلي او له ځانه څه جوړوي.

د کانت پوښتنې د مطلق امر په شان منل شوې وې. ده د همدې پوښتنو له امله د يوه ښه ښوونکي په نوم شهرت موندلی و. ده به ويل هغه څه چې ته يې نه غواړې چې څوک يې په تا ترسره کړي، ته يې هم د کړلو لپاره بل څوک مه مجبوره وه. که څه هم کانت د شهرت وزر موندلي وو، خو ده بيا هم چېرې پرواز ونه کړ. د هماغه ځمکې پر مخ يې خپلې پښې ټينگې کړې وې. کوم وخت به چې وزگاره و، هغه وخت به يې له عامو خلکو سره په بحث تېراوه.

انگرېز جوزيف گرين د کانت ډېر نږدې ملگری و. ده د نږه منطق نقد، تر چاپ د مخه ده ته د لوستلو لپاره ورکړی و. کانت به ځينې وخت خپل ملگري دوډۍ ته رابلل. د ده ملگري هم د ده د نظم په شان وو. هېڅکله يې له نهه نفرو څخه خپل مېلمانه نه ډېرول. له ملگرو مېلمنو سره يې

ketabton.com - The Digital Library

درې شیان په نظر کې نیول. لومړی: خبرې اترې؛ دوهم د یوې موضوع په اړه شکایت؛ او درېیم یې ټوکې! په دې درې واړو کې د هرڅه ویلو اجازه وه. یوازې په فلسفه یې بندیز لګولی و. د کانت د ډوډۍ پر وخت ټوکې خوښېدې. ده به ویل خندا نه یوازې د انسان په روح بلکې په معده او هضمي سیستم هم ډېره مثبته اغېزه لري. کانت ښه او صحي ډوډۍ خوښوله. د کونیګسبېرګ ښاروال چې د ده ملګری و، په ټوکو به یې پوښتل: «په ښه آشپزۍ د نقد کتاب دې څه وخت له چاپه راوځي؟»

کانت د آشپزۍ د نقد پر ځای په اویا کلنۍ کې «د دین او منطق تر منځ بریدونه» اثر باندې کار کاوه. درې کاله وروسته کانت له دندې ځان ګوښه کړ او په کور کې کېناست. دا د دې لپاره نه چې ده تقاعد ته ځان برابر کړی و. دا د دې لپاره چې ده خپل قوت او د حافظې تېزوالی له لاسه ورکړي وو. د کانت ځینې زده کوونکي به د ده لیدو ته کور ته ورغلل، خو بېرته به په ژړا له کوره راووتل. کانت تر دې حده خپله حافظه له لاسه ورکړې وه چې ډېر نږدې کسان یې هم نه پېژندل.

د کانت د وجود غړي یو پر بل پسې له کاره لوېدل. لومړی یې سترګې ړندې شوې. بیا یې د ذایقې حس له منځه لاړ. وروسته له خوراکه ولوېد او د ۱۸۰۴ کال د فبروري په دوولسمه د سهار په یوولس بجو یې خپل پور ادا کړ. په کونیګسبېرګ کې لا هم د ژمي سړه هوا حاکمه وه. ټوله ځمکه یخ وهلې وه. د قبر لپاره د ځمکې کیندل ناشوني وو. له همدې امله د فبروري تر آخره پورې د ده مړی وساتل شو. د میاشتې په آخر کې د کانت جسد د مومیایي په شان وچ شوی و. د ده د جنازې په مراسمو کې ډېرو خلکو ګډون کړی و چې له یوه نوموتي استاد څخه خدای پاماني واخلي.

*د ختیځې پروسیا (پخوانی المان) مرکز و. په دوهمه نړیواله جګړه کې تقریباً ټول له منځه لاړ. دا یو بندري ښار دی چې د بالتیک د جزیرې، پولنډ او د لیتوانیا تر منځ پروت دی. که څه هم دا ښار د روسیې له خاورې لرې پروت دی خو اوس په روسیې پورې حسابېږي. اوسنی نوم یې کالینینګراد دی.

ketabton.com - The Digital Library

لومړۍ فعاليت: د ايمانويل کانت ژوندليک بيا ولوله او دغه فعاليتونه ترسره کړه:

۱. د کانت په اړه ويل شوي عمده ټکي لست کړه.

۲. هغه جملې پيدا کړه چې د طنز او ټوکې مالگه لري.

۳. د کتابچې صفحه په دوو برخو ووېشه؛ په يوه برخه کې يې د کانت په اړه ليکل شوې مثبتې خبرې او په بله برخه کې يې منفي خبرې وليکه.

۴. که ته وغواړې د کانت ژوندليک وليکې، له کومه ځايه به يې پيلوې؟

دوهم فعاليت: لاندې د ابو ريحان البيروني د ژوند او علمي کارونو په اړه معلومات په څو پراگرافونو کې راغلي دي. له دې معلوماتو څخه په استفادې سره د هغه يو په زړه پورې ژوندليک وليکه.

- ابو ريحان محمد بيروني په ۳٦۲ قمري کال د خوارزم په «بيرون» کې زېږېدلی دی. دی چې ماشوم و، د تالندې او برېښنا په وخت کې چې نور ماشومان به کورونو ته تښتېدل، ده به ورته کتل او پوښتنه به يې کوله چې دا ولې؟ د هغه ذهن له پوښتنو ډک و. زلمکی و چې د ابو نصر منصور شاگرد شو. د هغه په مرسته يې د دربار کتابتون ته لار موندنه او ډېر وخت به يې په مطالعې تېراوه. په يوولس کلنۍ کې يې د ځمکې د نصف النهار د موندلو لپاره يوه آله جوړه کړه او په دوه ويشت کلنۍ کې يې د «نقشه کشۍ» په نوم کتاب وليکه.

- البيروني به ويل چې علم له تجربې پرته علم نه دی. يوه ورځ د شيخ عبدالرحمن په نوم يوه عالم غزنوي پادشاه ته وويل چې که انسان يا حيوان د الماس يوه وړه ټوټه هم تېره کړي، ځای پر ځای به مړ شي او د زمردو رنگ د مار سترگې ړندوي خو ابو ريحان دا خبره نه مني. پادشاه البيروني ته مخ واړاوه چې څنگه چل دی؟ بيروني وويل: خبره آسانه ده. تجربه به يې کړو. يو سپی او يو مار راولئ. ده د الماس يوه ټوټه په غوښه کې ونغښته او په سپي يې وخوړه او د پادشاه د زمردو گوته يې د مار مخې ته ونيو. پوره انتظار يې ورته وکړ خو نه سپی مړ شو او نه مار ړوند شو. پادشاه شيخ عبدالرحمن ته غوسه شو خو هغه عذر وکړ او وې ويل چې ما دا خبره په پخوانو کتابونو کې لوستې وه.

- په ۱۰۱۷ ميلادي کال چې سلطان محمود غزنوي خوارزم ونيو، ابو ريحان يې هم له ځانه سره غزني ته بوت.

ketabton.com - The Digital Library

- په ۴۴۰ قمري کال کې بیروني د ۷۷ کلونو په عمر په غزني کې وفات او هماغلته ښخ شو.

- البیروني په غزني کې په خپل لابراتوار کې د مخصوص کثافت مفهوم رامنځته کړ. هغه داسې ماشین جوړ کړ چې مخصوص کثافت یې د اعشاریې تر دریمې خانې پورې اندازه کولی شو. دغه اندازې دومره دقیقې وې چې له اوسنیو اندازو سره خورا کم توپیر لري.

- البیروني د هند په اړه په خپل زبردست کتاب الهند کې د فرهنګي بشرپوهنې (Cultural Anthropology) بنسټ کېښود. یقیناً چې تر البیروني مخکې هم د ټولنې ځیرک شاګردان شته وو. مثلاً د هیرودوت تاریخونه یا د پیلوپونیسوس د جګړې په بهیر کې د یوناني ټولنې د تکامل په اړه د توسیدیدس حیرانوونکی تحقیق. خو د هندي کلچر هغه مفصله شننه چې البیروني کړې ده، یو مخ نوی شی و. په دې اثر کې د هندیانو برم او پرتم د هغوی په ساینس، ریاضي او پخپله د دوی په کلچر کې لټول شوی دی، په تېره بیا په هندویزم کې. دا په دوو دلیلونو یو سخت چلېنج و. لومړی، دا کار د دې لرغوني، پېچلي او بدېای فرهنګ او دین په اړه ژوره پوهه غواړي. په دې اړه هېڅ کتاب نه و چې بیروني یې ولولي نو ده سانسکریت ژبه زده کړه چې د هند لرغوني اصلي کتابونه ولوستلی شي. دوهم، البیروني د هند مطالعه هاغه مهال پیل کړه چې د ده ولي نعمت، سلطان محمود غزنوي، په سومنات او نورو ځایونو کې د هندوانو معبدونه لوټل او لسګونه زره هندوان یې وژل او دا هر څه یې د اسلام په نوم کول. دا تصور سخت دی چې یو مسلمان عالم دې په دې ناوړه شرایطو کې هندي کلچر په بې طرفۍ وڅېړي او ځان سم پرې پوه کړي خو البیروني دا کار وکړ. هغه به ویل چې د بل فرهنګ د مطالعې لپاره باید خپل ټول تعصبونه یوې خوا ته پرېږدي.

- البیروني تر مدرنې زمانې پخوا، د ریاضي او منطق په یوه حیرانوونکي الوت کې، د شمالي او جنوبي امریکا د موجودیت فرضیه وړاندې کړه او ویې ویل چې دا به د هستوګنې وړ ځایونه وي. ده دغه حیرانوونکی شهکار په شاوخوا ۱۰۳۷ میلادي کال کې ترسره کړ. دغه نابغه چې تر کریستوف کولمب نیمه زریزه وړاندې یې امریکا «کشف» کړه، سمندر یې بیخي لیدلی نه و. البیروني امریکا څنګه کشف کړه؟ د هغه میتود څلور پړاوونه لرل. لومړی، کله چې هغه اسلام آباد ته نژدې په ناندانه کلا او وروسته په غزني

ketabton.com - The Digital Library

کې کار کاوه، د ځمکې د محیط د اندازه کولو یو میتود یې اختراع کړ چې د اوولسمې پېړۍ نه مخکې تر ټولو اخیستل شویو اندازو دقیقه اندازه وه. هغه د نصف النهار یوه درجه اندازه کړه چې یوازې 620 متره یا نیم فیصده تېروتنه په کې وه. دوهم، هغه په غزني کې د ځمکې یوه کُره جوړه کړه چې د هستوګنې د سلګونو ځایونو طول البلد او عرض البلدونه یې پرې ښودلي وو. ده دغه معلومات له هغو دقیقو اندازو څخه راټول کړي وو چې ده پخپله یا هغو کسانو چې ده ګومارلي وو، راخیستې وې. درېیم، د البیروني ورپام شو چې د افریقا له غربي څنډې څخه د آسیا تر شرقي څنډې پورې واټن د ځمکې د محیط له پنځو برخو یوازې دوه برخې رانغاړي. له دې سره ورته پوښتنه پیدا شوه چې ښه نو د ځمکې په دې درېو نورو برخو کې به څه وي. البیروني پوهېده چې ارسطو دعوا کوله چې پاتې ځمکه یوازې یو «سمندر» دی. خو طبیعت به ولې د هستوګنې وړ براعظمونه یوازې د ځمکې په دوو برخو کې جوړ کړي وي او د ځمکې پاتې درې برخې دې تشې وي؟ ده ولیدل چې هېڅ داسې فرضیه نشته چې د ځمکې په درېو نورو برخو کې د طبیعي قوانینو تعلیق تشریح کړای شي. دا هغه خبره وه چې ارسطو کړې وه. البیروني استدلال وکړ چې یوازینۍ منطقي نتیجه دا ده چې د ځمکې په هغه «بله» خوا کې هم باید د هستوګنې وړ یو یا څو براعظمونه وي. ده ان د دې لوېې وچې موقعیت هم ښودلی و او اوس چې له آسیا څخه د امریکا واټن اندازه کېږي، معلومېږي چې بیروني یوازې ۱۱۷ مایله غلط شوی و.

- کله چې د محمود غزنوي پر ځای د هغه زوی مسعود پاچا شو، البیروني ته یې د اوښ یو بار طلا وړاندې کړه. یو اوښ کولی شي له 175 څخه تر 270 کیلو سره زر هر چېرته ولېږدوي. د 2018 په سپټمبر کې یوه کیلو سره زر 39121 ډالره بیه درلوده. دا په دې معنا چې سلطان مسعود البیروني ته شاوخوا 6.8 تر 10.5 میلیون ډالر ورکړي وو. خو البیروني سره زر بېرته وروسپارل او د هغه پر ځای یې له پاچا څخه وغوښتل چې دی خپل تحقیق ته پرېږدي او د ده د څېړنې په چارو کې دې مداخله نه کوي.

- له البیروني څخه ۱۱۳ علمي آثار راپاتې دي چې د ستورپوهنې، جغرافیې، تاریخ، حساب، کیمیا او نورو مسایلو په اړه دي.

ketabton.com - The Digital Library

- البيروني د ځمکې شعاع او محيط اندازه کړل. ده وويل چې د ځمکې محيط ۲۴۹۰۲ مايله دی چې دا د ځمکې د محيط له واقعي اندازې څخه يوازې ۲۰۰ مايله توپير لري.

درېيم فعاليت: د کورنۍ له يوه مشر/ مشرې سره کېنه. ويې غږوه او له ماشومتوبه تر دې دمه کيسې يې واوره. يادښتونه وليکه او بيا يې ژوندليک برابر کړه. د ژوندليک پيل به يې له يوې مهمې، په زړه پورې او نادرې پېښې کوې. تر څو چې دې دغه کار نه وي کړی، وړاندې مه ځه او د کتاب پاتې برخه مه لوله.

ketabton.com - The Digital Library

۳. ۱. ۵. خپل ژوندلیک Autobiography

ځینې لیکوال خپل ژوندلیکونه لیکي. تکړه لیکوال خپل ژوندلیک لکه داستان خوندور او په زړه پورې لیکي. د ارواښاد استاد سعدالدین شپون خپل ژوندلیک «و نه و یو شپون و» د هغه د ناولونو هومره په زړه پورې دی. نن سبا موږ د تېرو مهمو او مشهورو کسانو د ژوند په اړه کافي معلومات نه لرو او ارمان کوو چې کاش دا معلومات مو لرلای. نو که څوک خپل ژوندلیک لیکي، د راتلونکو نسلونو ارمان پوره کوي. هماغسې چې د خاطرې په برخه کې مو وویل، د هر چا ژوند یو داستان دی او داسې په زړه پورې ټکي په کې شته چې په لوستلو ارزي، خو مهمه دا ده چې ښه ولیکل شي. کوم ټکي چې د خاطرې، یونلیک، او ژوندلیک په اړه وویل شول، د خپل ژوندلیک لپاره هم په کارېږي. دلته به د استاد شپون د خپل ژوندلیک څو برخې ولولې. په ښه شویو ځایونو ته یې تم شه او فکر وکړه.

- که ما دا نه انګېرلی چې په دې یادښتونو کې د لوستونکو د پاره یو څه شته، هر ګوره به مې ځان نه پرې سترړی کاوه، د هغې په ځای به مې یوه خوږه کیسه ورته جوړه کړې وای. ... د لیکوال د پاره د خپل ژوند د پېښو لیکل داسې یو عجیبه چېلنج دی چې په عمر کې یو ځلې ورسره مخامخ کېږي. **لافې ووهي که حقیقت تېر کړي**؟ که حقیقت تېروي، نو بیا کوم د ټولنې له عینکو مهم او د لوستلو وړ دی او کوم یو نه دی؟ **څوک کتاب په لیکوال باندې د زړه سوي د پاره نه لولي، بلکې د دې د پاره یې لولي چې کومه مهمه یا په زړه پورې تجربه یا سترګو لیدلی حال په کې بیان شوی که نه**. د قضاوت معیار، په اصل کې د هغو تجربو او پېښو اهمیت او په زړه پورې والی دی چې لیکوال بیان کړي دي. یو **بل چلېنج د پاړکو وېش دی**. د ژوند اوږده لیار فصل او باب نه لري، همداسې د خدای په حکم غزېدلې ده. د لاروي د پاره د دمې او سیالې پړاوونه نه دي په نښه شوي. نو د «خپل ژوند لیک» مؤلف د کتاب فصلونه څرنګ سره بېل کړي؟
- ما د خان آباد په لومړني ښوونځي کې سبق وایه. درسونه غونډ په پارسي وو خو ښوونکي او شاګردان په سلو کې نوي پښتانه. **اوس مې هم د هغې مقالې یوه فقره، چې په مانا یې سم نه پوهېدم، په یاد پاتې ده** چې د اعلیحضرت د راتګ په درشل کې یوه ښوونکي لیکلې وه او ما باید د یاده د باچا په حضور کې په شد و مد ویلې وای. لوړ

ketabton.com - The Digital Library

ماسپښين، ټول شاګردان د سړک دواړو غاړو ته څه ناست، څه ولاړ وو، چې د باچا په راتګ سره د سپورټ د ښوونکي په شپيلکي، چې موږ ورته ويسل ويل، په «تيار سئ» او «سلام کئ» نبغ ودرېږو. بې درکه يخني وه او مور پلار نه وو خبر چې بچيان يې چېرته دي، ولې کاله ته نه دي رسېدلي. څو څو ځلې ګونګوسې شو او موږ تيارسي شوو، د ترانې د ټيم مشر- پاړسي ترانه شروع کړه، چې يوه برخه مې ياده ده، «ګريان و زاري ميکنيم، ما کودکان بيگناه، نزد خدا از حب شاه» خو بيا به مو کتل چې هسې يوه لارۍ ده چې د مالګې پسې د کندوز نه خان آباد ته راځي، هرې خوا ته يې په موږ او ښوونکو د لارې خټې چيکړې شندلې. مازيګر مهال واوره په ورېدو شوه، خو دې ته خوشاله وو چې د هوا زهر مات شوي او دومره ساړه نه دي. تياره په خورېدو وه چې د سپورټ د معلم شپېلکي بيا تيارسئ کړو او د ترانې ټيم «از حب شاه» پيل کړه. د شاهي موټرو لړۍ شروع شوه. ما ته ويل شوي وو چې دربيم تور موټر د باچا دی، وبه درېږي. ښی لاس به په سلام اوچتوې او مقاله به د ياده لولې. چې دربيم موټر رانژدې شو، نو معلم د صف نه وړاندې ټېل وهلم. ما هم په لوړ غږ او د لاس په اشارو چې معلم راښودلي وو، شروع کړه: «... هيچ وقت از شکر اين نعمت که شاه جوانبخت ما بر رعايا ارزانی فرموده بدر شده نمی توانيم ...» ما ويل اوس به موټر ودرېږي او د خدای سيوری به راکوز شي، ما به په غېږ کې ونيسي او بخشش به راکړي، خو موټر خټې چيکړې راباندې باد کړې او ګړندی رانه تېر شو. ما، **لکه سپی چې د نابلده سړي پسې تر هغې غاپي چې د کلي د ټک نه يې نه وي اړولی**، همداسې خپله مقاله باچا ته ويله او لاسونه مې په ډراماټيک دول ارتول. ايله معلم ودرولم. ترغونی ماښام، **لکه ماتې خوړلی پوځ**، معلمان مخکې، موږ ورپسې، د اومه سړک د پاسه چې په همدې سهار يې د باچا د راتګ د هرکلي د پاره هوار کړی و، په نيم زنګانه خټو کې دوه ميله لرې، د بازار چوک ته روان شوو او له هغه ځايه ټول د سپيو او پيريانو ډار په زړونو کې، خيشته، د يخ وهلو پښو او لاسونو سره، کلو ته روان شوو.

- نو يوه ورځ مور رانه وغوښتل چې خپل مشر ورور منهاج الدين ته چې په کابل کې په دارالمعلمينو کې شاګرد و، خط وليکم. **ما لوستل کولی شو خو د ځانه مې تر اوسه څه شی نه و ليکلی، نو په هماغه اول مخ، بلکې په اوله کرښه کې بند شوم.**

ketabton.com - The Digital Library

له مور نه مې پوښتنه وکړه چې «ارجمندم منهاج الدین جان ولیکم که منهاج الدین خـان» د هغې خوږه خندا مې تر اوسه یاده ده چې «څوک ګرم نه دي چې تا ته ساده جان وایـي. مشر ورور ته څوک ارجمند نه وايي او نه يې نوم لیکـي. ولیکـه چـې بـرادر بزرګـوار، جنـاب معظم ګل لالا.»

● د ابا په نزد د مکتب مضامین علوم نه بلکې فنـون وو، علـم یـوازې دینــي زده کـړه وه. په تېره په جغرافیې باندې خو د کفر فتوا وه. تر دې حده چې پخپله د جغرافیې اسـتاد به ویل، **په امتحان کې به لیکئ چې مځکه غونډارې یا کـروي ده، خـو عقیـده بـه نـه پر کوئ**.

● لالا په کابل کې زموږ د یوه معتبر خپلوان په کور کې خوندي کـړم. د فیـروزې پـه رنګ یوه جوړه شوې درېشي یې راته په درزي وګنډله. د حبیبیې لیسې د داخلـې آزموینـه یې راباندې تېره کړه. شل روپۍ یې په جېب کې راته کېښودې، په ستنه خان آباد تـه روان شو. په کابل کې بس عاصي پاتې شو او دوزخ. پښتو توری ورته غواړم خو اوس حـاضر مـې یو انګریزي ټکی سترګو ته لر بر کېږي چې زما د هغه وخت د حـال تـرجمان کېـدای شي. دا ټکی Handicap نیمګړتیا، معیوبي او کم سیالی نه جوړ شوی ترکیب دی. زمـا هینـډې کېپ یـو نـه، بلکـې پـه لسـهاو و. اول رنـګ او کـړه وړه: لمـر سـېزلی مـخ، اوږده غـاړه چـې چنغړک په کې له ورایه ښکارېده چې د خـبرو سره جـګ و ټیـټ الـوځي. وچ، نـري کنګـي لاسونه چې د کالونو دوړې او خیرې یې په چاودونو کـې کنګـل شـوې وې. د پښـتنو متـل راپورې ښه لګېده چې چـاودې چـاودې پښــې، یـو مـن خـاورې پـه کـې. زمـا کوربـه زی (د کوربه زوی) هره جمعه حمام ته تلو. **کوربنه چې زموږ خپلـه وه، پـه مـا شرمېـده او لکـه چې خاوند یې هم پیغور ورکړی و چې دا څه څناور دې کور ته راته راوستی چـې پـه حجره کې مې د مېلمنو په مخکې شرمـوې.** هغـې خـوارکۍ یـو ځلـې د خپـل زوی سره حمام ته چې دا هم ما ته نوی و، واستولم. هلته مې په کیسې او سپنځړي (سـنګ پـای) د خدای وسې پرې وکړې، په شوکارې کولو مې وجود سور ککړ کړ خو خیرې ویلې نه شـوې. نوکان شنه، کنډوکپر، تر لاندې د لیسزو خیرې، خو زه د ځانه ناخبره وم.

ketabton.com - The Digital Library

- کلیوالو هر ښاري ته په ټیټ نظر کتل. **پس شا به یې صابون کوني بلل**. ویل به یې چې په صابون یې چې سغې ښویه کړې وي، د هغه به پښتو څه وي، غیرت به یې څه وي. د کلي ملا خو صابون منع کړی و. ویل یې چې د استنجا یو شرط دا دی چې تر هغې به یې منښې چې زیږوالی په کې پیدا شي نو چې څوک د سغې پرېولل په صابون کوي نو هغه ښویه شي، بیا د استنجا شرط نه پوره کېږي.
- په دې اوله رخصتۍ زه بې حده خوشحال وم چې د کابل د ګندګۍ نه خلاص شوی وم، خو دوې هفتې پس چې ډاګي د کوربه زوی خط راکړ، **د ریاضي په مضمون کې د ناکامۍ زېری په کې و**. بېرته یې ځیګرخون راواچاوه. ورسره دا وېره هم راسره وه چې تر اوسه خو مې بانه کوله چې د امتحان نتیجه نه وه راختلې، اوس به کورنۍ، په تېره ګل لالا ته څه وایم؟ بده لا دا چې کتابونه او د معلم د لکچرونو نوټونه مې هم نه وو راوړي چې پټ یې ولولم. رخصتي د سترګو په رپ کې تېره شوه. د حوت تر پنځلسمې د مخه مې د یوې بوجۍ وریژو او یوې نوې بسترې سره ځان کابل ته ورساوه. څو ورځې پس چې د بیا امتحان د پاره لېسې ته لاړم، زما په شان ډېر مشروطان د ادارې نه بهر لیکه ولاړ و. غرمه مهال مدیر راووت او **عجیبه زېری یې راکړ**. ویې ویل چې ستاسو د ریاضي استاد په حق رسېدلی نو د هغه په احترام ادارې د معلمانو په مشوره فیصله کړې چې د ریاضي د ټولو صنفونو مشروطان دې کامیاب وګڼل شي. د خوشالۍ هلالا ګډه شوه او یوه شاګرد خو له مینځه غږ کړ چې خدای دې د معلم صیب مرګ قبول کړي.

فعالیت: د استاد شپون د خپل ژوندلیک په راخیستل شویو برخو کې په نښه شوي ځایونه یو ځل بیا ولوله او فکر وکړه چې دا ځایونه ولې مهم دي. خپل دلیلونه په کتابچه کې ولیکه او بیا یې یوه ملګري ته ولوله او د هغه نظر وغواړه چې هغه هم ستا غوندې فکر کوي که بل نظر لري.

ketabton.com - The Digital Library

یادونه: خلک گومان کوي چې لوی، مشهور او بریالي کسان به فوق العاده استعدادونه، خوی خواص او ځانگړنې ولري؛ حال دا چې داسې نه ده. حتی نابغه‌گان هم زموږ او ستاسو په شان عادي خلک دي، خو ممکن په ژور فکر کولو یا ازمویلو او تجربې کولو کې یې تر نورو خلکو ډېر تمرکز کړی وي. نو هر څوک که بریاوې لري، خامې او نیمگړتیاوې هم لري. کله چې خپل ژوندلیک لیکو، باید واقعیتونه ووایو. د خپلو ناکامیو او منفي خویونو د پټولو هڅه باید ونه کړو. البته داسې کسان به بیخي کم وي چې د مهاتما گاندي غوندې پر خپلو گناهونو اعتراف وکړي او په خپل ژوندلیک کې دا هم ولیکي چې دوه وارې د جنسي- انحراف خوا ته ولاړم خو خدای بچ کړم. دومره زیات رښتیا ویل ډېر لوی زړه غواړي او هر څوک یې کولی نه شي، خو لوستونکی/ لوستونکې هم دا تمه درنه نه لري چې هره خبره وکړې. مهمه دا ده چې ځان یو مخ پاک سپېڅلی، ډېر لایقه، ډېر پاک نفسه، او ډېر اخلاقي انسان ونه ښیې. که دا کار و هم کړې، لوستونکی/ لوستونکې درباندې باور نه کوي. کله چې خپل ژوندلیک لیکې، داسې وگڼه چې د بل چا د ژوند کیسه لیکې او مثبت او منفي دواړه اړخونه یې بیانوې. په بله وینا، خپل ژوندلیک داسې ولیکه لکه له یوه ډېر نژدې ملگري سره چې خواله کوې.

فعالیت: په کتابچه کې د خپل ژوند په اړه چې هر څه دریادېږي، ویې لیکه: مهمې پېښې، په زړه پورې تجربې، بریاوې، ماتې، ناکامۍ، تېروتنې، ښه او بد کارونه او خندوونکې خاطرې. بیا یې د خپل ژوندلیک لپاره ترتیب کړه چې کومه خبره باید په سر کې راشي، کومه وروسته او همداسې تر پایه او وروسته خپل ژوندلیک ولیکه.

ketabton.com - The Digital Library

۳. ۲. تخیلي ادبي ژانرونه

۳. ۲. ۱. ادبي ټوټه

ځینې په دې باور دي چې ادبي ټوټه مستقل ژانر نه دی بلکې په نثر د غربي شعرونو د ژباړې پیداوار دی. خو دا چې زموږ لیکوالو او شاعرانو لیکلي دي او لیکي یې او د نثر دغه ډول له نورو ژانرونو متفاوت دی نو مستقل ژانر یې بللی شو. ادبي ټوټه تخیلي ژانر دی، یعنې محتوا یې د لیکوال په خیال کې پنځول کېږي. توپیر یې له لنډې کیسې هم په نثر کې دی او هم په جوړښت کې. د لنډې کیسې نثر باید ساده او د خواله کولو نثر وي خو ادبي ټوټه په هنري نثر لیکل کېږي یعنې تشبیه، تشبیهي ترکیبونه، استعارې او سېمبولونه، تشخیص (personification) په کې زیات وي [تشخیص یا شخصیت ورکول هغه چاره ده چې ونو بوټو او غیر ژوندي موجوداتو ته انساني ځانګړنې ورکول کېږي؛ مثلاً خبرې کوي، احساس لري، عاطفه لري، مینه کوي ...]. د جوړښت په لحاظ، لنډه کیسه ټکر، غوټه، اوج، او پای لري خو په ادبي ټوټه کې د دغو عنصرونو موجودیت حتمي نه وي. ځینې خلک ادبي ټوټې ته منثور شعر هم وایي ځکه چې د تخیل او هنري ژبې په لحاظ شعر ته ورته ده خو په نثر کې لیکل کېږي. د ادبي ټوټې موضوع معمولاً مینه او عاطفي پېښې دي خو کله کله ټولنیز او سیاسي مسایل هم په کې بیانېږي. دلته به د ښاغلي محمد انور وفا سمندر او آغلې اناهیتا روهي ادبي ټوټې ولولو.

ketabton.com - The Digital Library

شرم او ګناه

پلار د شرم پوستکی غاړې ته راواچاوه،

پلار چې ملا او معلم ته کښېنولم، نور هم وتړل شوم،

تن او سر او زړه او آواز تړلي او ذهن ته تړلي تړلي فکرونه راباد شول، راباد شول ...

بله ورځ مې همزولو ماشومو نجونو ته په شرم شرم ورکتل.

نجونو ته به مې چې ورکتل، يو لوی قهر به لاس په ماشه راته ولاړ و.

او دا مې هره ورځ زده کول، چې دا قهر دومره تريخ، دومره تند، دومره اورلن، دومره جبار دی، چې زه حتی هغه پېژندلی نه شم؛ نو ما هم نه ورکتل.

بله ورځ پلار په پګړۍ وتړلم، بله ورځ يې له خپلو خويندو، ميندو، سياسرو، او ټولو ښځو کلک راوتړلم.

اوس نو ذهن ويل او ما يې کاڼي کاڼي خبرې د زړه پر سر تېرولې.

آسونه کال کې يو ځل نعل کېدل او زه شېبه شېبه په زړه او ذهن نعل کېدم.

بله ورځ مې کتل چې نر غوايي، نر آس، نر خر، په هېڅ نه شرمېږي او ما تر ځان کشر- ماشومان وشړل، چې څه بد شی يې زده نه شي!

د ذهن له اورګاډي يو غږ پورته و، «شرررررر...رم»، «ګناااااااه»

د ذهن حرکت به د شرم غږ کاوه او ودرېدل به يې د ګناه په دوزخي تمځای کې و.

[د مينې کولو جنت، محمد انور وفا سمندر، ۱۳۹۴]

ketabton.com - The Digital Library

تیره او باران

له ازله دې غوښتونکې وم. خو تا نه درخپله کړم او نه هم له ځانه لرې. ډېر ځله په حق وې. خو دا ځل نه. دا وار ته خطا شوې. زه غلې وم خو ګیله‌منه نه. ما ستا د خپلولو لپاره خاموشي زده کوله. ها د غونډۍ په لمن کې پرته پلنه تیږه وینې؟ هغه په باران مینه ده. ورته پام شوی دې دی، کله چې باران سندرې وایي، دا څنګه ښکاري؟

تېر ځل یې زه خپلې خاموشۍ ته وربللې وم. د خلقت دې ننداري ته حیرانه وم. ما پخوا د خاموشۍ دومره ښکلا لېدلې نه وه. هسې خو زما د کوټې مخامخ دېوال هم ویل چې زما سکوت خوښ دی.

آه! د تیږې په رګونو کې خاموشي بل ډول وه. ساه مې هلته د آرامۍ پناه غوښتله. خو ناڅاپه باران راغی؛ سندرې یې پیل کړې. له سندرو یې د تیږې پر زړه پاسته پاسته څاڅکي راووربدل. زما د وجود هره حجره یې په خپل غږ کې لاهو کړه.

هماغه شېبه په هماغه سندریزه چوپیتا کې ته رایاد شوې. زړه مې د بې وزره مرغۍ په شان د الوتلو هڅه کوله. د تیږې رګونه مې د وجود له قفسه راتاوېدل. غوښتل مې چې په همدې وربښمینو رګونو کې وغځېږم. بیا مې پام شو چې زه به د خاموشۍ هنر زده کړم. د اور لمبو ته به ستا د سیتار په سندرو پام وکړم. د لوګي له ترخه عطره به یې وساتم. ګوندې د باران په شان یوه ورځ راباندې ببرته راووربږې. بیا به د هماغه تیږې په زړه کې له باران سره سندرې غبرګې کړو.

د باران او تیږې مینه، زما او ستا غبرګې سندرې.

[رژېدلې سندرې، د ادبي ټوټو ناچاپه ټولګه، اناهیتا روهي]

لومړی فعالیت: «تیره او باران» بیا ولوله او هغه ځایونه یې په نښه کړه چې له عادي نثره متفاوته دي. همدارنګه تشبیه‌ګانې او تشخیص په کې پیدا کړه.

دوهم فعالیت: تصور وکړه چې ته او معشوقه/ معشوق دې په یوه ځنګله/ د سیند یا سمندر غاړه/ ښکلي باغ/ یا هر ځای چې ستاسو خوښېږي، یئ. سترګې پټې کړه او د هغه ځای محیط، هوا، او طبیعت حس کړه. څه وینې، څه اورې، څه بویوې، څه لمس کوې، څه سره وایئ، د څه شي په اړه فکر کوئ ... دا ټول په ذهن کې مجسم کړه. بیا همدغه خبرې په یوه لنډه ادبي ټوټه کې ولیکه. نوې تشبیه‌ګانې به نه هېروې.

ketabton.com - The Digital Library

۳. ۲. ۲. طنز Satire/ Irony

طنز يو انتقادي ژانر دی چې د ټوکې غوندې لوستونکي خندوي خو په عين وخت کې د ټولنې يوې مهمې ستونزې ته د لوستونکو پام ور اړوي. د طنز په اړه هم دا نظر شته چې مستقل ژانر نه دی ځکه چې طنز د لنډې کيسې په چوکاټ کې هم ليکل کېږي او په شعر/ نظم کې هم. خو زموږ په ادبياتو کې ځکه د ژانر په سترګه ورته کتل کېږي چې که په نثر کې وليکل شي، له لنډې کيسې ځينې توپيرونه لري او که د شعر په قالب کې هم وليکل شي، له متعارفو شعرونو متفاوت وي. عمده توپير يې دا دی چې طنز د کيسې او شعر په پرتله د جوړښتونو او عنصرونو پروا چندانې نه کوي. يعنې په طنز کې ټکر، غوټه، اوج، پيل او پای زيات جدي نه ګڼل کېږي. زما يو طنز به ولولو.

مينه په ټيلفون کې

ياره دا سيم کارتونه خو هماغسې قيمته ښه وو. اوس چې وګورې د هر چا په جېب کې درې- څلور سيم کارتونه پراته دي. يوه ورځ په دوکان کې ناست وم چې له نابلدې نمرې راته زنګ راغی. پلار مې په دوکان کې ناست و. هغه له مشتريانو سره لګيا و. زه کرار له دوکانه ووتم. څومره ښکلی نری غږ يې و:

ـ سلام.

ـ سلام، څنګه يې؟

ـ ګرانه ته څنګه يې؟

ـ زه ښه يم. وبخښئ تاسې مې ونه پېژندئ.

ـ زه هماغه يم چې تېره هفته مې د ساري دامن جوړه درنه واخيسته. په هغه ورځ مې مور راسره وه؛ نو ما درسره خبرې نه شوې کولی.

زما دوکان ته په ورځ کې شپېته اويا ښځې او نجونې راځي؛ نو دا يوه مې وللـه که په ياد وه؛ خو ما وې هسې به يې خوشاله کړم ومې ويل: ډېر ښه. امر وکئ.

ـ هسې ما وې پوښتنه دې وکم چې څنګه يې؟

ـ ډېره مننه. رښتيا زما د ټېلفون نمره دې له کومه کړه؟

ـ ولې، تا خپل کارت نه و راکړی؟

ketabton.com - The Digital Library

ـ هو، رښتیا هېر مې و.

ـ ښه گرانه! اوس د خدای په امان.

ما چې هر څه په خپل ذهن باندې فشار راوړ، د هغې څېره مې رایاده نه شوه. تر مازدیگره مې څو وارې ورته زنگ وواهه خو ټېلفون یې بند و. سبا او بله ورځ هم همداسې تېرې شوې. نه پوهېدم چې ولې ټېلفون نه پورته کوي؛ خو شپږم حس مې راته ویل چې هغه به بیا زنگ ووهي.

درېمه ورځ ماښام یې بیا زنگ وواهه.

- سلام حمید جانه، څنگه یې؟

ـ نو ته ووایه څنگه به یم. دا درې ورځې چېرته وې؟

په ژړغوني غږ یې وویل: ته زما له حاله څه خبر یې؟ زړه مې درپسې چوي. دا درې ورځې راباندې کال تېر شو.

د هغې خبرې ډېر خوند راکړ. زړه کې مې ویل چې دا دی والله زه هم یو څوک یم چې د نجلۍ زړه راپسې چوي. دلاسا مې کړه: ولې، گرانې څه خبره ده؟

ـ دا درې ورځې په کور کې وم. د مور له لاسه د باندې نه شومه وتلې.

ـ ما خو درته ډېر زنگونه وهل. تا ولې ځواب نه راکاوه؟

ـ ټېلفون مې بند کړی و. ما ته چې زنگ راشي، بیا ټول رانه پوښتنه کوي چې څوک و؟ څه یې ویل؟

بیا یې ټېلفون یوه هفته بند و. ما په خیال کې د هغې تصویرونه جوړول چې داسې به وي، هسې به وي. د فلمونو هره نجلۍ مې یو یو وار په ذهن کې گرځېده. دوکان ته چې به نجونې راتلې، د هرې ښکلې په څېره کې هغه راته ښکارېده. بله هفته چې یې ټېلفون راغی، ویې ویل چې په موبایل کې یې کریډټ نه و ځکه یې راته زنگ نه و وهلی. عاجل مې د پنځو سوو افغانیو کارت واخیست او په اس ام اس کې مې ورواستاوه. ورته مې وویل چې ته فقط مس کال راکوه، زه به درته زنگ ووهم.

ژوند راته معنا پیدا کړه. د احمد ظاهر سندرې راباندې گرانې شوې. د زړو هندي فلمونو د سندرو په خوند پوه شوم. ټوله دنیا مې د هغې له یوې خندا او یوې خبرې سره نه برابروله.

ketabton.com - The Digital Library

په هفته کې مې د موبایل یو دوه کارتونه خامخا وراستول. یوه ورځ یې راتـه وویـل: «تـا سره ګلابي رنګ ډېر ښه ښکاري.»

زه لاړم له بوټانو رانیولې تر خولۍ پورې هر څه مې په ګلابي رنګ کـې پیـدا کـړل او وامـې خیستل. یو وار مې له ځانه سره وویل چې خلک به راپورې وخاندي خو بیا مې وویل چې هغـه غـټ چاروا کی چې همداسې رنګونه اغوندې، چا ورپورې خندلي دي.

نور نو یوازې د هغې خبرې زما د درد چاره نه کوله. ورته مې وویـل چـې خامخـا بایـد لـه مـا سره وګوري. هغه به پلمې کولې چې پلار یې نه پرېږدي چې یوازې له کوره وځي. آخر ما ورته وویـل چې که رانه شي؛ نو زه خپه کېږم.

آخر هغه ورځ هم راورسېده چې درې میاشتې ورته په تمه وم. د ښـاروالۍ څنـګ تـه پیـاده رو کې یې راسره وعده وه. د کرزي تر عکس لاندې. وعده مو لس بجې وه؛ خـو زه لـه نـه نیمـو ورتـه ولاړ وم. زما قسمت وګوره چې بـاران اوري. پـه زړه کـې وایـم کـه د بـاران لـه ډاره رانـه شي نـو بیـا؟ آسمان ته په غوسه وم چې همدا د باران وخت و؟ له سره تر پښـو پـورې لونـد خیشـت وم. د ګـلابي دریشۍ اوتو مې خرابه شوه. پر سړك باندې د نورو ورځو بېروبار نه وو. دا نو زما پـه ګټـه وه چـې بـې غمه له هغې سره چکر ووهم. لس بجې شوې خو د هغې درك نه شو معلوم. زنـګ مـې ورتـه وواهـه. ویې ویل چې د اطلاعات او فرهنګ د وزارت له مخې تېره شوې او د زېرزمینۍ خوا تـه روانـه ده. مـا پوښتنه وکړه چې څنګه دې وپېژنم؟

ویې ویل: ګلابي رنګه ګلداره چترۍ مې په سر ده. کاوبای پتلـون او کـورتۍ مـې اغوسـتي دي.

ما لاره څارله چې دا د زیرزمینۍ له زینو راپورته شوه. تاسې نو نه پوهېږئ چې ما څه حـال درلود. زړه مې ټوپونه وهل. په لاس او پښو کې مې متره نه وه پاتې. څومره چې هغه رانژدې کېـده، هماغومره مې د زړه ټکان زیاتېده. هغه راته راورسېده؛ خو همداسې ښویه له څنګه مـې تېـره شـوه. هك پك شوم چې دا څه چل وشو. ښایي پېژندلې یې نه وم. ورپسې روان شوم. غږ مې وکـړ: ګـوره! زه دلته یم.

هغې راته حیران حیران وکتل. ویې ویل: څه دې ویل؟

ketabton.com - The Digital Library

غږ يې لږ بل شان و. ما وې په ټېلفون کې خو هسې هم د سړي غږ بـل رقـم راځـي. وګـوره ګلابي چترۍ، کاوباى دريشي، ټولې نښې سمې دي.

ومې ويل: هو، ما وې باران لوند کړې يم، په همدې خاطر دې ونه پېژندم.

ـ ته څوك يې؟ زه خو دې نه پېژنم.

ـ ګوره ګرانې! نور مې مه ځوروه.

ـ څه شی؟ لېونی خو به نه يې؟

ـ ستا مينې په رښتيا لېونی کړې يم.

هغه يوه کلکه څپېړه راکړه. د ښـاروالۍ لـه خـوا دوه پوليسـان راروان وو. نجلـۍ وويـل: تـه ودرېږه چې پوليس راشي...

منډه مې کړه. زېرزمينۍ ته ورکوز شوم. اوس حيران يم چې پـر کومـه خـوا وتښـتم. يـو دم مې راياد شو چې د پارك هوټل څنګ ته د فريد دوکان دی. شا ته مې نه کتل. پـه يـوه منـډه دويـم چت ته وختم. ځان مې د هغه دوکان ته ورساوه. په دوکان کې زموږ څلور پنځه تنه نـور ملګـري هـم ولاړ وو. ټولو خندل. ما وې لکه چې زه يې ليدلی يم که څنګه. زما په ورتګ چـوپ شـول. ژر ژر مـې له ټولو سره سترې مشي وکړه او پـه دې پلمـه چـې ډېـر لونـد شـوی يـم، ځـان تـه جاکـټ لټـوم پـه کوټبندونو کې د ځوړندو کاليو منځ ته ننوتم. ما وې که پوليس راپسـې دوکـان تـه راشي چـې پيـدا مې نه کړي. شېبه وروسته د نجلۍ غږ مې واورېد: دلته دی. همدې دوکان ته ننوت.

دا وار يې غږ هماغسې و چې په ټېلفون کې يـې راسره خـبرې کـولې. وه خدايـه دا نـو څـه بيابې ده؟ لکه چې ملګرو ته مې په يوه روپۍ شوم. ساه مې پـه سـتوني کـې بنـده وه. لـه ډاره مـې ساه نه شوه ايستلی.

فريد وويل: خيريت خو به وي. څوک لټوئ؟

نجلۍ وويل: راويې باسه. هغه لوچک ملګری دې چېرته پټ کړی؟ مـا پخپلـو سـترګو وليـد چې ستا دوکان ته ننوت.

په زړه کې مې خدای او پيران وننګول چې له دې لانجې مې خـلاص کـړي. يـو وار زمـا لـه شاوخوا د کاليو کوټبندونه پورې وهل شـول. ټـول ملګـري مـې رانـه چـاپېر شـول. فريـد د هماغـې نجلۍ په غږ وويل: ويې نيسئ! همدا دی.

ketabton.com - The Digital Library

لومړۍ فعالیت: دې پوښتنو ته ځواب ووایه:

۱. د طنز کومو جملو وخندولې؟

۲. کله چې دې طنز لوسته، څه فکر دې کاوه چې پای به څنګه وي؟

۳. که همدا طنز تا لیکلی وای، څه به دې په کې کم یا زیات کړي وای؟

دوهم فعالیت: یوه خندوونکې خاطره دریاده کړه. د پېښې ځای، کرکټرونه او جزئیات یې بدل کړه او په خیال کې یې نوي کړه. په خیال کې نورې پېښې، مکالمې او صحنې ورزیاتې کړه. بیا ورنه یو طنز جوړ کړه خو داسې چې اصلي خبره یې پای ته وساتې.

ketabton.com - The Digital Library

۳. ۲. ۳. لنډه کیسه Short Story

تخیلي ادبي روایتي ژانر دی. کیسه د لیکوال په ذهن کې جوړېږي او د یوه راوي له خولې بیانېږي. لنډه کیسه باید لنډه وي؛ په کیسه‌ییز نثر لیکل شوې وي؛ ښه کرکټرایزېشن، ښه توصیف، مناسبې مکالمې، مناسب او راښکونکی پیل، تلوسه، ټکر، غوټه، اوج، او خوندور پای ولري. بله موضوع چې په داستاني ادبیاتو کې مهمه ده، لیدلوری دی.

لنډه کیسه د اوږدوالي په لحاظ له څو جملو رانیولې تر زرګونو کلمو پورې وي. کیسه‌ګۍ معمولاً په دوو – پنځو جملو کې بیانېږي. لنډکۍ کیسه (Flash Fiction) معمولاً اته – نه سوه کلمې وي چې د کتاب په دوو مخونو کې ځایېږي. لنډه کیسه بیا له زرو څخه تر زرګونو کلمو پورې وي. زموږ لنډې کیسې معمولاً یونیم – دوه زره کلمې وي خو د اوسنیو غربي لیکوالو لنډې کیسې غالباً تر دوه نیم زرو زیاتې کلمې لري. د لنډو کیسو نسبتاً اوږدې بڼې هم شته چې ممکن تر لس زره کلمو پورې ورسېږي.

د کتاب په لومړۍ برخه کې مو د راوي په هکله بحث وکړ چې راویان درې ډوله دي: اول ګړی، دوهم ګړی، او درېیم ګړی. په اول ګړي روایت کې راوي د کیسې یو کرکټر او اکثراً مرکزي کرکټر وي او هر څه چې وینې، اوري، احساسوي او فکر کوي، راته وایي. د دې راوي په جملو کې د اول شخص یا متکلم خبرې اورو؛ لکه: «کور ته لاړم. جامې مې بدلې کړې. ستړې وم. سترګې مې درنې شوې. همداسې په ناسته کې خوب یووړم.» دوهم ګړی راوي د مخاطب په خوله خبرې کوي او لوستونکي ته خطاب کوي؛ لکه: «کور ته ولاړې. جامې دې بدلې کړې. ستړې وې. سترګې دې درنې شوې. همداسې په ناسته کې خوب یووړې.» د راویت دا بڼه ډېره کمه کارول کېږي. درېیم ګړی راوي بیا د نورو کیسه کوي او پخپله په پېښو کې ګډ نه وي؛ لکه: «کور ته ولاړه. جامې یې بدلې کړې. ستړې وه. سترګې یې درنې شوې. همداسې په ناسته کې خوب یووړه.»

د لنډې کیسې نثر د خلکو د خبرو غوندې وي، نه د علمي کتابونو یا د خبریالونو ژبه. راوي د یوه صمیمي ملګري غوندې خواله کوي، نه دا چې په اصطلاح «لُغت پراني» وکړي. سره له دې چې د کیسې نثر د عامو خلکو د خبرو غوندې وي خو باید په ګرامري لحاظ سم، روان او فصیح وي.

ketabton.com - The Digital Library

د لنډې کیسې کرکټرونه باید ښه انځور شوي وي. څرنگه چې د کتاب په لومړۍ برخه کې مو ولوستل، د کرکټر ظاهري او باطني ځانگړنې باید وښودل شي چې د لوستونکو سترگو ته ودرېږي.

د ځایونو او منظرو توصیف هم باید دقیق وي او د مخاطب مختلفو حواسو ته خطاب وکړي. همدارنگه پېښې باید په جزئیاتو سره بیان شي.

په لنډه کیسه کې د ښې مکالمې لیکل آسانه نه دي ځکه چې د هر کرکټر خبرې باید د هغه/ هغې د پوهې، معلوماتو، تعلیمي کچې، اجتماعي موقف، او اروایي حالت سره مناسبې ولیکل شي. زموږ په ډېرو داستانونو کې د ټولو کرکټرونو خبرې یو شان وي او دا په حقیقت کې د لیکوال خبرې وي، نه د کرکټرونو.

د لنډې کیسې پیل باید داسې وي چې لوستونکي ته په زړه پورې وي او هغه د کیسې لوستلو ته وهڅوي. د شلمې پېړۍ د لومړیو لسیزو په لنډو کیسو کې به لیکوالو نسبتاً اوږده مقدمه د طبیعت یا چاپېریال په توصیف لیکله چې دغه یوستوي معلومات به د لوستونکو زړه تنگاوه. اوس لیکوال خپله کیسه له یوې جالبې خبرې، پېښې، یا مکالمې پیلوي.

په لنډه کیسه کې د ټکر موجودیت مهم دی. ټکر کېدای شي د انسان او طبیعت تر منځ وي لکه دا چې یو کس د شمالي قطب په کنگلو کې بند دی؛ بېړۍ یې خرابه ده؛ د ځان د تودولو لپاره څه نه لري او د هوا درجه هم منفي څلوېښت درجې ده. یا به ټکر د انسان او انسان تر منځ وي؛ مثلاً په یو چا باندې د غلا تور لگېدلی دی خو هغه غل نه دی. کله کله انسان له ځان سره، له خپلو فکرونو سره په ټکر کې وي؛ مثلاً نفس یې یوې گناه ته لمسوي خو وجدان یې مخه نیسي. د ټکر په سبب غوټه پیدا کېږي. غوټه هغه اساسي ستونزه ده چې کرکټر ورسره مخ دی او باید یې چاره وکړي. لکه هغه چې په شمالي قطب کې بند پاتې دی او له طبیعت سره په ټکر کې دی. دلته غوټه د مرگ خطر دی او کرکټر باید د خلاصون لاره پیدا کړي. د همدې کشمکش په لړ کې کیسه داسې ځای ته رسېږي چې اوج یا څوکه بلل کېږي. دا د غوټې یا ستونزې انتها ده. مثلاً په قطب کې بند سړی د ځان د تودولو لپاره یو څو اخبار او کتابونه سوځوي خو دا اور هم ژر ختمېږي او نور څه نشته چې اور پرې بل کړي. له بلې خوا یې په مخابره کې بټرۍ له کاره لوېږي. ماښام رارسېږي او د قطبي یږ آواز اوري. دلته ده چې ستونزه اعظمي حد ته رسېږي. تر دې

ketabton.com - The Digital Library

وروسته کیسه د پای خوا ته درومي او ورو ورو غوټه پرانیستل کېږي او د کیسې په پای کې ختمېږي. د کیسې پای باید له یوې خوا نابېره وي. داسې چې لوستونکي یې اټکل نه وي کړی چې همداسې به کېږي خو له بلې خوا باید منطقي وي او کله چې لوستونکی تېرې پېښې رایادوي، قانع کېږي چې هو، باید چې همداسې شوی وای. البته د کیسې پای په تصادف باید ونه شي؛ لکه په هندي فلمونو او سریالونو کې چې کرکټر له هرې خوا په تنګسه کې وي خو ناڅاپه یې یو ملګری یا پولیس یا بل څوک راورسېږي او دی وژغوري.

لیدلوری په دې معنا چې پېښو ته د چا له سترګو ګورې او د چا فکر او خیال لوستلی شي. په اول ګړي روایت کې معمولاً هر څه د راوي له لیدلوري بیانېږي یعنې څه چې راوي وینې، اوري، فکر کوي او احساسوي هماغسې بیانېږي او هغه څه چې د ده له سترګو یا د معلوماتو له دایرې بهر دي، پرېښودل کېږي. په دې ډول لیدلوري کې هر څه چې د راوي په ذهن کې تېرېږي، هم بیانېږي. په درېیم ګړي روایت کې څو ډوله لیدلوري کارول کېدای شي؛ مثلاً کېدای شي یو مرکزي کرکټر انتخاب شي او ټولو پېښو ته د هغه له ذهن او سترګو وکتل شي؛ یا دا چې عینې لیدلوری غوره شي او لیکوال پېښې داسې بیان کړي لکه کامره چې یې په لاس کې وي او له کرکټرونو سره یو ځای وګرځي او د پېښو فلمونه واخلي؛ یا هم د داستان بېلې برخې له متفاوتو لیدلوریو بیانېږي؛ او بالاخره د ټولو کرکټرونو له لیدلوري پېښو ته کتل کېږي چې دا تخنیک اوس چنداني نه استعمالېږي خو په پخوانو داستانونو کې نسبتاً زیات لیدل کېږي.

دلته به یوه لنډه کیسه ولولو او بیا به یې تحلیل کړو.

ketabton.com - The Digital Library

ډاکټر شوام

بې مطلبه نيکي مې نه منله. دا مې خپله تجربه وه، پـه کوچنيـوالي لا پـه دې پوهېـدم چـې مور مې هله نازوي چې د دې د خوښې کارونه وکړم او خبرې يې ومنم. ما که ښه کول، د دې لپـاره وو چې مور راباندې لاس تېر کړي. وروسته ملا صاحب رازده کړل چې: «صالحه اعـمال د دې لپـاره دي چې بنده د الله رضا خپله کړي او جنت وګټي». دا مـې بـاور و چـې هـر دلـبر تـر خپـل مطلبـه دلبري کا. خو د ډاکټر شوام مطلب څه و؟

ډېره موده وروسته مې اي مېل خلاص کـړ. د فـېس بـوک لـه خـوا مسـيج راغلـی و: «پـه دې اونۍ کې دې د دغو ملګرو کاليزه ده.» د اکټوبر په اتمه نېټه د ډاکټر شوام اتـه دېرشـمه کـاليزه وه. ځان ته زهير شوم. څو مياشتې کېدې چې نه مې ورته اي مېل لېږلی، نه مې ټېليفون ورته کـړی و. ژر مې د مبارکۍ اي مېل ورته وليکه. په نيم ساعت کې مې د يو څو نورو اي مېلونو ځوابونه ولېـږل. اي مېل مې بند کړ؛ بېرته مې خلاص کړ؛ د شوام ځواب نه و راغلـی. ځـان سره مـې وويـل مصروف به وي. سبا به مې اي مېل بيا وګورم.

له انټر نټ کلپه راووتم. د نادريې ليسې له څنګه تېرېدم چې درې تنـه سـيکهان مـې مخـې ته راغلل. ماشومتوب مې راياد شو. په زاړه ښار کې مې د پلار دوکان و. د علي رضـا خـان د کـوڅې په خوله کې يې بقالي وه. زه له پلار سره په دوکـان کـې کېناسـتم. د عاشـقان و عارفـان مکتـب تـه تلم. په صنف کې راسره يو څو تنه هندوان او سيکهان هم وو. دوی به د قران کريم پـه سـاعت کـې له صنفه وتل. کله کلـه بـه مـوږ ځـورول. سيکهـ ماشـومان د سر ويښـته د سر پـه څېـړۍ کـې لکـه غونډاره تړي. نه پوهېږم چا دا خبره کړې وه چې دوی په لونګۍ کې کچـالو پټـوي. زمـا زړه تـه هـم لوېدلې وه چې رښتيا به وي. د دوی لونګۍ ته به مې لاس اچاوه چې راوباسـه کچـالو دې. دوی بـه رانه تښتېدل. يوه ورځ يې سر معلم ته شکايت وکـړ. سر معلـم پـه چېـړاسي بانـدې قـف پـايي کـړم. داسې يې ووهلم چې بيا نه پوهېدم پر ځمکه روان يم که پـر سـکروټو. ان بوټونـه مـې پـه پښـو کـې تنګ شوي وو. خو سبا بيا هغه زه وم، هغه د سردار زامن.

✵ ✵ ✵

اول ځل چې هند ته تلم نو په ټوله لاره کې مې همدغه کيسې يادېدلې. انديښنې اخيسـتې وم چې اوس به هندوان او سيکهان راسره څه رنګه چلند کوي. لکه څوک چې له چـا سره بـد کـړی

ketabton.com - The Digital Library

وي او اوس يې مخې ته ورځي. په ډيلي کې مې ډاکټر جاوېد ملګری و. هغه يو کال د مخه تللی و. په سکارټېس روغتون کې يې کار کاوه. هغه د روغتون له مشرانو سره خبرې کړې وې او ما ته يې هم د زده کړې کار سم کړی و.

زه د زړه ځانګې ته ورغلم. هلته پروګرام راته جوړ شو چې اوله مياشت به په «ايکو» برخه کې کار کوم؛ بيا به کتنځي ته ځم؛ بيا عاجل اتاق ته او همداسې نورو برخو ته. دا نو اول ځل و چې د ايکو ماشين مې وليد. زموږ خلک يې د زړه ټلويزيوني معاينه بولي. ډاکټر ورته ناست و، ناروغ يې کوت. زه يې څنګ ته ورغلم د چپې اوږې شا ته يې غلی ودرېدم. ډاکټر په تريو تندي راوکتل. ويې ويل: «لرې ودرېږه!»

په دويمه ورځ لا ډاکټر نه و راغلی چې د ايکو اتاق ته ورننوتم. چپنه مې واغوسته. د ماشين سويچونو ته مې کتل چې نومونه يې زده کړم. د کوټې ور نيم کښی و. نرسه په دهلېزه کې تېرېدله. زه يې وليدم. راغله. ويې ويل: دلته څه کوې؟

زما ځواب ته معطله نه شوه. ويې ويل: ژر کوه، چپنه دې وباسه او له کوټې ووځه.

همداسې مې وکړل. په زړه کې مې راتېر شول چې تاريخ به انتقام اخلي. تا په کوچنيوالي کې هندوان او سيکهان ځورولي دي او اوس د دوی وار دی چې تا تحقير کړي. دا مې باور و چې خدای د بدو سزا هم په دې دنيا کې ورکوي، هم په بله دنيا کې.

له ډاکټر نه به مې چې يوه نيمه پوښتنه کوله، ويل به يې: «کتاب وګوره.»

هر شپه به تر دوولسو بجو پورې د روغتون په کتابتون کې وم خو زما لپاره هر څه نوي وو او په لږ وخت کې د دومره ډېرو شيانو زده کول ګران. ځينې شيان بيا په کتابونو کې هم نه پيدا کېدل. د ډاکټر چلند دومره زهير کړی وم چې په دويمه هفته مې غوښتل هر څه پرېږدم، بېرته کابل ته راشم. خو ملګري مې پرې نه ښودم. ويل يې چې کرار کرار به بلد شم. په هماغه ورځ هغه له ډاکټر شوام سره معرفي کړم. شوام مشر ډاکټر و. راته ويې ويل: که څه مشکل دې و، ما ته راځه.

سبا د ډوډۍ په وخت کې سره مخامخ شو. د ايکو په يوه درس مې هېڅ سر نه خلاصېده. ډاکټر شوام ته مې وويل. هغه موضوع راته دومره آسانه تشريح کړه چې هماغه ګړۍ مې زده شوه.

ketabton.com - The Digital Library

ده رانه يو څو پوښتنې وکړې. ځوابونه مې سم وو. د ډاکټر شوام خوښ شوم. ويې ويل: بېگاه زما مېلمانه يئ.

زه او ډاکټر جاوېد ورسره رسټوران ته لاړو. په ډيلي کې داسې رسټورانونه لږ دي چې غوښه پخوي. ډاکټر شوام همداسې رسټوران ته بوتلو. ده هم له موږ سره د چرگ او د غوايي غوښه وخوړه. ډوډۍ مو چې خلاصه کړه، په خپل موټر کې يې سينما ته يوړو. عجبه سينما وه. چوکۍ نرمې، مخې ته يې کشوه، تکيه يې قاتوه په کې اوږد غځېږه، د جوارو د پولۍ ډکه کاغذي کځوړه دې په لاس کې، موټۍ ډکوه او خولې ته يې اچوه.

کرار کرار مو له شوام سره انډيوالي جوړه شوه. هره يکشنبه ماښام به په خپل سوزوکي موټر کې په موږ پسې زموږ کوټې ته راته او چکر ته به يې بيولو. په هر ځای کې به ده پيسې پرې کولې. موږ يې مصرف ته نه پرې ښودلو. ويل يې چې تاسې مسافر يئ.

د ايکو ډاکټر چې زموږ په ملگرتيا خبر شو، هغه هم راسره نرم شو. يو کال مې هلته تېر کړ. د ډاکټر شوام په برکت مې دومره څه زده کړل چې نورو ته يې څوک په دربو کلونو کې هم نه ورښيي.

د هندوستان د خلکو يو شی مې خوښ شو. هلته څوک په چا کار نه لري. مسلمان خپل مسجد ته ځي، هندو خپل مندر ته. په هندوانو کې هم زر رنگه طايفې دي خو هغه د چا خبره «عيسی به دين خود، موسی به دين خود». د يوه بگوان کاليزه وه. د روغتون نور ډاکټران يې لمانځلو ته لاړل خو شوام له موږ سره پاتې شو. هغه په هېڅ شي عقيده نه درلوده. موږ ته يې ويل: «بې عقيدې سړی په دې ښه دی چې هېڅ څوک يې بد نه اېسېږي، له هندو سره هم يار وي او له مسلم سره هم. خو دومره ده چې عقيدې والا خلک مطمين وي، ډاډه وي. خو زه داسې نه يم. که په تاسو باندې هره ټکه ولوېږي نو زغملی يې شئ، وايئ به چې د خدای له خوا همدا مقرر وو، خو زما له پاره گرانه ده. که تاسې مړه کېږئ نو د ځنکدن په وخت به هم ډاډه ياست چې يو چېرې به ځئ؛ بېرته به ژوندي کېږئ؛ جنت به وي دوزخ به وي؛ حساب کتاب به وي؛ خو زما لپاره ډېره سخته ده. زما مرگ واقعي مرگ دی، ابدي مرگ.»

✵✵✵

ketabton.com - The Digital Library

سبا بیا انټرنټ کلب ته ولاړم. د شوام ځواب نه و راغلی. ټېلیفون مې راواخیست. زنګ مې ورته وواهه. ټېلیفون یې بند و. ما ویل له ناروغانو سره به مصروف وي. نیم ساعت وروسته مې بیا زنګ وواهه. خبره هماغه وه. سبا او بل سبا مې څو څو ځله ټېلیفون ورته وکړ خو رخ نه شو. ما ویل ممکن بهر ته تللی وي.

بله اونۍ یې بیا ټېلیفون کار نه کاوه. ډاکټر جاوېد ته مې زنګ وواهه. هغه وویل: «ته نه یې خبر؟ ډاکټر شوام غریب خو موټر وواهه، ځای په ځای مړ شو.»

ډاکټر شوام له ما سره ډېر ښه کړي وو، بې بدله ښه. ده رانه د هېڅ شي تمه نه لرله. په جنت او په دوزخ یې هم عقیده نه وه چې د خپلو ښو اجر به په بله دنیا کې ووینې. زه لا تر اوسه حیران یم چې هغه ولې راسره ښه کول؟

د کیسې تحلیل

- **راوي او لیدلوری:** د کیسې راوي اول ګړی او د کیسې مرکزي کرکټر دی او لیدلوری هم د ده دی. یعنې په کیسه کې څه چې راوي لیدلي، اورېدلي، حس کړي، او څه چې د ده په ذهن کې تېر شوي دي، لولو.
- **ژبه:** د کیسې ژبه روانه، صمیمي او د خلکو ژبه ده خو ګرامري اصول هم په کې مراعات شوي دي. نادر لغتونه، اوږدې او پېچلې جملې نه لري.
- **کرکټرکښنه:** اصلي کرکټرونه دوه دي. یو ډاکټر شوام او بل پخپله راوي چې هغه هم ډاکټر دی. د کرکټرونو ظاهري بڼه نه ده معرفي شوې. لوستونکی هېڅ نه پوهېږي چې مثلاً ډاکټر شوام په ونه دنګ و که ټیټ؛ په رنګ سپین و که غنمرنګی؛ چاغ و که ډنګر؛ ښایسته و که بدرنګی؟ همدرانګه د راوي رنګ او بڼه نه دي ښودل شوي. د کرکټرونو باطني پېژندنه د هغوی د کړو وړو او خبرو څخه معلومېږي. راوي مؤمن او معتقد انسان دی او په دې باور دی چې که څوک له چا سره ښه کوي نو یا په همدې دنیا یا په بله دنیا کې یې بدله غواړي. هغه ته خدای داسې ذات ښکاري چې د بدو سزا په دواړو جهانونو کې ورکوي او کله چې په هند کې د یوه ډاکټر او نرسې له سپک چلند سره مخ

ketabton.com - The Digital Library

کېږي، فکر کوي دا يې د هغو بدو سزا ده چې ده په کوچنيوالي کې لـه سيکهـ ماشـومانو سره کړي دي. د ده له کړنو دا هم رامعلومېږي چـې د ملگرتيـا او د ښـو خلکـو قـدر کـوي. ډاکټر شوام بيا په هېڅ دين باور نه لري. مېلمه‌پال او سخي دی. خيرمن انسان دی او بـې مطلبه ښه کوي. هغه د عقيدې په اړه فلسفي نظر لري.

• **توصيف:** په کيسه کې د کابل د نادريې ليسې سيمه، د علي رضا خان کوڅـه، د عاشقان او عارفان ليسه، او د ډيلي سکارټس روغتون، رسـټوران، او سـينما يـاد شـوي دي. خو په دې ټولو ځايونو کې يوازې د سينما توصيف هغه هم په لنډو ټکـو کـې شـوی دی او د نورو ځايونو توصيف هېڅ نشته.

• **مکالمې:** په کيسه کې مکـالمې کمـې دي. د ايکـو د ډاکټـر يـوازې دوې خـبرې «لرې ودرېږه!» او «کتاب وگوره.»؛ د نرسې دوې جملې «دلته څه کـوې؟ ژر کـوه چپنـه دې وباسه او لـه کـوټې ووځـه.» لولـو. د ډاکټـر خـبرې د هغـه لـه موقـف سره مناسـبې دي. دا خبرې هغه يو مغرور او ځيږ انسان راپېژني. د نرسې خـبرې بـه هغـه مهـال نامناسـبې وای چې دا پېښه د راوي په خپل وطن کې شـوې وای ځکـه چـې نرسـه د موقـف پـه لحـاظ تـر ډاکټر ټيټه ده او داسې څه ورته نه شي ويلی. خو هغه راوي ته داسې تونـدې خـبرې ځکـه کوي چې رواي سره له دې چې ډاکټر دی خـو د يـوه غريـب ملـک ډاکټـر او هلتـه نـابللې مېلمه غوندې دی او له بلې خوا نرسه د ايکو د ماشـين د ښـه سـاتلو دنـده لـري. د ډاکټـر شوام خبرې هـم د هغـه د پـوهې لـه کچـې او شخصـيت سره اړخ لگـوي نـو د دې کيسـې مکالمې مناسبې ښکاري.

• **پيل:** کيسه په دې جمله پيلېږي چې «بې مطلبه نيکي مې نه منلـه.» بيـا راوي د نېکۍ په اړه خپل باور په څو جملو کې بيانوي او لـومړۍ پراگـراف پـه دې جملـه ختمـوي چې «خو د ډاکټر شوام مطلب څه و؟» دغه پيل لوستونکو ته تلوسه پيـدا کـوي چـې د دې پوښتنې ځواب ولولي.

• **ټکر:** په کيسه کې راوي له خپلو فکرونو سره په ټکر کې دی. دی بـاور لـري چـې هېڅوک بې مدعا او بې مطلبه ښه نه کوي خو ويني چې ډاکټر شـوام لـه ده سره ډېـر ښـه کوي خو هېڅ تمه او مطلب هم نه لري. نه يوازې له ده څخه د خپلـو ښـو د بـدلې تمـه نـه

ketabton.com - The Digital Library

لري بلکې له خدایه هم دا بدله نه غواړي ځکه چې هغه پر خدای او بله دنیا عقیده نه لري. د همدې ټکر په وجه غوټه پیدا کېږي. غوټه دا ده چې «ډاکټر شوام نو ولې دومره ښه کول؟» د کیسې اوج هغه ځای دی چې راوي د ډاکټر شوام د مرګ خبر اوري.

- **پای:** د لنډو کیسو په پای کې غوټه پرانیستل کېږي خو په دې کیسه کې غوټه هماغسې غوټه پاتې شوې ده. غوټه دا وه چې ډاکټر شوام ولې بې مطلبه ښه کول او راوي د کیسې په پای کې وایي چې «زه لا تر اوسه حیران یم چې هغه ولې راسره ښه کول؟» او ځواب یې لوستونکو ته پرېږدي چې پخپله وربانديې فکر وکړي. د کیسې دا ډول پای مخاطب فکر کولو ته هڅوي. ممکن هر لوستونکی بېل ځواب ورته ولري خو دا چې د پوښتنې ځواب پخپله په خپل ذهن کې جوړوي نو د کیسې اثر به تر ډېره وخته پورې د هغه په فکر کې پاتې شي او هر کله چې ښه کوي یا ښه ورسره کېږي، دا پوښتنه به وریادېږي.

۳. ۲. ۳. ۱. د اوږدوالي په لحاظ د لنډو کیسو ډولونه

لنډې کیسې د اوږدوالي په لحاظ په درېو ډولونو وېشلی شو: کیسه‌ګۍ، لنډکۍ کیسې، او لنډې کیسې.

الف: کیسه‌ګۍ: کیسه‌ګۍ معمولاً یو څو محدودې جملې وي چې له دوو څخه تر پنځو یا چې ډېرې شي تر لسو جملې لري. دا د مینیمالیزم د سبک محصول دی او نن سبا چې خلک لنډې لیکنې خوښوي، ډېر مینه‌وال لري. د کیسه‌ګۍ او هر بل مینیمال اثر کمال دا وي چې لوی مفهومونه او ډېرې خبرې په کمو کلمو کې کوي. په بله وینا، تر ویلو نا ویلې په کې زیاتې وي خو لوستونکی هغه ډېرې ناویلې د لږ ویلو په مرسته په خپل ذهن کې مجسم کولی شي. دا چې په دې ډول لیکنو کې لوستونکی د فکر کولو او تخیل موقع ترلاسه کوي او د کیسې ناویلې برخې په خپل ذهن کې جوړوي، نو داسې احساس کوي چې د اثر په تخلیق کې هغه هم برخه اخیستې ده او د خلاقیت تنده یې ماتېږي. د ښاغلي فضل الحق تپاند یوه کیسه‌ګۍ به ولولو.

ketabton.com - The Digital Library

تعلیم

په ښار کې د ښځینه ډاکترې نشتون ناهیلي کړل. مېرمن او خاوند سترې د کور په طرف روان شول. د کور دروازه یې خلاصه کړه.

خاوند: دا لا څنګه ښار دی چې یوه ښځینه ډاکټره نه لري.

د لور سترګې یې په پلار ولګېدې. ژر یې زوړ کتاب او شلېدلې کتابچه تر پلاستیکي فرش لاندې کړل.

فعالیت: دغه کیسه‌ګۍ چې لولې، نورې کومې خبرې ذهن ته درځي. تر دې کیسې مخکې به څه شوي وي؟ کومې ناویلې د دې کیسه‌ګۍ په ویلو خبرو کې نغښتې دي؟ نجلۍ به ولې کتاب او کتابچه تر پلاستیکي فرش لاندې پټ کړي وي؟ د همدغو ناویلو خبرو په مټ د دې کیسه‌ګۍ په سر او منځ کې څه ورزیات کړه او لږ یې وغځوه.

ب. لنډکۍ کیسه: لنډکۍ کیسه معمولاً یو څو سوه کلمې وي. هغه بڼه یې چې فلش فیکشن بلل کېږي، باید همدومره کلمې ولري چې د کتاب په دوو مخامخ صفحو کې ځای شي، یعنې اته – نه سوه کلمې. خو تر اتو سوو کلمو کمې هم وي. په پښتو کې د ښاغلي اجمل پسرلي کیسې د لنډکیو کیسو ښې بېلګې دي چې دلته به یې یوه نمونه ولولو.

وېښته

سر یې ژر ژر خوځاوه. د نویو لنډو کړیو ویښتو څوکې یې له سره کړیو بارخوګانو سره لګېدې رالګېدې. غړۍ یې هنداري ته ورنژدې کړه. د یوې سترګې شا یې ورنګوله، د بلې یوې یې هم شنه کړه.

پر وېړو شونډو یې سور رنګ تېر بېر کړ. ورو یې یوه شونډه پر بلې لمده کړه. هنداري ته موسکۍ شوه. تک سپین غاښونه یې سره شوي وو. کاغذي دسمال یې پرې تېر کړ. د کور د بهر ور یې په ځان پسې کلک کړ. تر نورو ورځو نن د دفتر سهارنۍ غونډې ته وخته ورسېده. د غونډې

ketabton.com - The Digital Library

پر مهال يې يوه يوه ته وکتل. تر غونډې وروسته له يوه سره ودرېده، بيا له بل او بلې سره خو خبرې د دفتري کار وې.

مازديگر چې کور ته ستنه شوه، وار له واره هنداري ته تم شوه.

د بارخوگانو رنگ تللی و. سرې شونډې يې سپېرې شوې وې. د سترگو د شا رنگ هم پيکه ښکارېده. خو په ريمل کې يې لا سترگې غټې ايسېدې.

د ماسخوتن تر ډوډۍ وروسته يې ويښته په موټ کې ونيول:

«کاشکې مې نه وای کم کړي.»

د خوب کوټې ته ولاړه. سر يې پر بالښت کېښود. بالښت يې پر سر کېښود:

«ولې يوه همکار هم د ويښتو صفت ونه کړ؟!»

پښې يې له کمپلې وايستې. کمپله يې ايسته کړه. بېرته يې ځان پټ کړ:

«خپله گناه دې ده. بايد پوښتنه دې کړې وای چې ويښته مې څرنگه ښکاري.»

په اړخ واوښته، په بل اړخ شوه. د لنډو ويښتو څوکې يې ونازولې. خوب يې تښتېدلی و. پوست بالښت يې په سوک وواهه:

«ولې به مې پوښتنه کوله. دوی سترگې نه لري؟»

پښو يې سوی وکړ. يو پر بلې يې وسولوې:

«حتماً ښه نه ښکاري چې يو هم څه ونه ويل.»

ويښته يې په دواړو لاسونو جر پر کړل:

«همکاران بدنيته دي.»

«بخيلي يې کېږي، ځکه يې مبارکي نه راکوله.»

پښې يې ټولې کړې. بېرته يې ورو وغځولې. بنډوړې سترگې يې سره ولاړې. لاس يې له ويښتو وښويېده. خوب يووړه.

فعاليت: دا لنډکۍ کيسه له سره ولوله او د دې پوښتنو ځواب پيدا کړه.

۱. په کيسه کې ټکر کوم ډول دی (د انسان او طبيعت ترمنځ، د انسان او بل انسان ترمنځ، د انسان او خپل ځان ترمنځ)؟

ketabton.com - The Digital Library

۲. د کیسې غوټه څه ده؟
۳. د کیسې راوي او لیدلوری کوم دي؟
۴. د کیسې کرکټره کومې ځانګړنې او څه ډول شخصیت لري؟

ج. لنډه کیسه: لنډه کیسه له زر یو نیم زر کلمو رانېولې تر لس زرو یا لا زیاتو کلمو پورې وي. دا په دې پورې اړه لري چې موضوع څومره ده او په څومره کلمو کې یې بیانولی شو. دلته به د ښاغلي نصیر احمد احمدي یوه لنډه کیسه او د ښاغلي واحد رفیعي د یوې لنډې کیسې ژباړه ولولو.

زما د وطن جګړه

لیکوال: نصیر احمد احمدي

په خاورو کې ناستې تور سترګې ماشومې له قبره راوتلې مېږۍ چختاړې کړ. یو سیوری ورباندې راغی:

_ ودرې! پېریان به درسره ګوري.

ماشومې ور وکتل. د دې په عمر وړه نجلۍ ولاړه وه. شنې سترګې یې درلودې. څپولې ژېړ وېښته یې نېغ ولاړ ول.

په خاورو کې ناستې ماشومې بېرته قبر ته وکتل. پر یوه مېږي یې خپله بټه ګوته کېښوده. د قبر مړه خاوره را ورغړېده. ماشومې غبرګ لاسونه ورته ونېول. خاوره یې بېرته ټوله کړه.

شنې سترګې نجلۍ وویل: ملا صېب ویل چې ژېړ مېږتانه پېریان دي.

په خاورو کې ناستې نجلۍ خپل کېنږ، لوخ، چاودې چاودې مړوند ته څپېړه ورکړه. ژېړ مېږی لاندې ولوېد. په غوسه یې وویل: بد مې ایسي! زما د ابا غوښې خوري.

شنې سترګې نجلۍ ګامونه واخیستل. یوه بل قبر ته ودرېده.

ناستې ماشومې ور غږ کړل: ابا دې دی؟

_ نه! شیرین اغا!

_ تره؟

ketabton.com - The Digital Library

_ نه! پلار!

د ناستي ماشومې وړې سترګې سره تنګې شوې. په کټ کټ یې وخندل: پلار ته خو ابا وایي.

شنې سترګې نجلۍ وویل: نه! شېرین اغا وایي.

ناستې نجلۍ خپله لمنه خلاصه کړه. څو ماتې رنګارنګ شیشې یې پر قبر واچولې. ولاړې نجلۍ ته یې وکتل. شونډې یې خوځېدلې.

ناستې نجلۍ ورغبرګ کړل: څه وایې؟

_ دوعا کوم. خدایه ما وبخښې. زما مور و پلار وبخښې . ټول بوسولمانان وبخښې.

راغله. د ناستې نجلې تر څنګ ودرېده. ویې‌ویل: دا دعا مې شیرین اغا را زده کړې وه.

ناستې نجلۍ د ولاړې نجلۍ شکېدلو پلاستیکي څپلکو ته وکتل. ویې‌ویل: څپلکې دې ډېرې ارته (ازادي) نه دي؟

شنې سترګې نجلۍ وویل: دا مې د ادې څپلکې دي. ویل یې سې نن د باندې نه وځم. ناجوړه یم. ته یې په پښو که.

ناستې نجلۍ خپلو لوڅو چاودو پښو ته وکتل.

_ ما ام ډېرې ښکلې څپلکې درلودې. مازې یوه پینه یې لرله. اوبو یووړې.

نرۍ بوربوکۍ راغله. ناستې نجلۍ منډه واخیسته. په دوړو کې ورکه شوه. بېرته راغله. په لاس کې نېولی زري کاغذ یې شنې سترګې نجلۍ ته ونیو. په خوند یې وویل: دا دې خوړلي دي؟

شنې سترګې نجلۍ وویل: پاپړ نو چیشی دي. شېرین اغا به مې هر وخت د شنه پاکټ ژاولې راته راوړلې.

ناستې نجلۍ کاغذ پر چپه خوا واړاوه. ژبه یې ورته راوایسته. لاړې یې تو کړې: ایق! خاورې دي.

غلې شوه. بیا یې وویل: ابا به مې نو پاپړ راته راوړل! رنګارنګ پاپړ.

یو دم یې وخندل: اخ! تر ټولو یې اغه ترخه پاپړ ښه ول. اجب خوند یې درلود.

بېرته د قبر تر څنګ کېناسته.

ketabton.com - The Digital Library

شنې سترګې نجلۍ وويل: دې ما شيرين اغا دې نو نه و ليدلی. څو وارې يې په خپل موټر کې ښار ته ورسره بوتلم. ايسکريم به يې راته اخيستل.

يو دم يې خپله لمن تر پيڅکې ونيوله: ها! دې ته وګوره! د رنګکو کميس يې ام راته اخيستی و.

د زاړه، شکېدلي کميس لمنه يې خولې ته ور نږدې کړه. لاړې يې پرې تو کړې. پر رنګ تلليو رنګکو يې رغوی تېر کړ. تندی يې تريو شو. ويېويل: اوس يې رنګکي زاړه شوي دي. که دې اول ليدلي وای، لمر پکې ښکارېده.

ناستې نجلۍ وويل: بل کميس ام لرې؟

- نه! پيسې نشته. مور مې راته ويل چې يو څه وخت صبر وکه! د چرګې چوچوڼي به غټ شي. دوه به خرڅ کم. د رنګکو کميس به درته واخلم.

ناستې نجلۍ په خوند وويل: شکر! زه خو د رنګکو يو نوی کميس لرم.

شنې سترګې نجلۍ وويل: مور دې درته واخيست؟

_ نه! د همسايه ښځې مې مور ته خپل کميس ورکو. ويل يې چې ډېر يې نه دی اغوستی. کوچنيانو ته کالي ترې وګنډه.

غلې شوه. د پاړو زري کاغذ يې ټوټې ټوټې کړ. پر قبر يې وشينده.

شنې سترګې نجلۍ وويل: ابا دې ولې مړ شو؟

ناستې نجلۍ سوړ اسويلی وايست: ابا مې د ملک اکا دهقاني کوله! يو سهار يې په پټي کې جووې جوړولې. ټکا شوه. په منډه کور ته راغی. څو بېړيري کسان تر دېوال را واوښتل. ابا يې وډباوه. ويل يې چې دا اوږده ږېره او تور پټکی دې بې څه نه دي. ډز! زما تر مخ يې وويشت.

غلې شوه. شنې سترګې نجلۍ ته يې وکتل. ويېويل: او ستا شيرين اغا؟

_ زما شيرين اغا بيا ټکسي چلوله. يوه ورځ يې زه او مور ښار ته ورسره بوتلو. په زيارتونو يې وګرځولو! ماښام ببرته کور ته را تلو چې څو ږيرورو کسانو موټر ودراوه. شيرين اغا يې وډباوه. ويل يې چې دا سور، خرېيلی مخ او لوڅ سر دې بې څه نه دي. ډز! زما تر مخ يې وويشت.

ketabton.com - The Digital Library

فعالیت: دې پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. د کیسې راوي څوک دی؟

۲. په کیسه کې تلوسه له کومې ځایه څخه پیل شوې ده؟

۳. د کیسې مکالمې څنګه دي؟ دغه خبرې اترې د وړو، غریبو، یتیمو نجونو له حال سره مناسبې دي؟

۴. د کیسې کرکټرونه څنګه انځور شوي دي؟ ظاهري او باطني ځانګړنې یې څومره معرفي شوي دي؟

۵. د کیسې ژبه درته څنګه ښکاري؟

واورین باد

لیکوال: عبدالواحد رفیعي

ژباړه: نصیر احمد احمدي

د ژمي سړه شپه نیمایي ته نږدې وه. اسمان وریځ و. نرم باد لوڅې ونې خوځولې. په کوټه کې د څراغ کمزورې ژېړه رڼا ښکارېدله. زړه ښځه کوټې ته ورننوته. یخني لړزوله. ویې‌ویل: د لېوه انګولا راځي. نږدې دی. لکه د کلا تر شا چې ولاړ وي.

یوه ځوان سړي چې له یوې وړې نجلۍ سره یې خبرې کولې، وویل: بېچاره به وږی وی. غلی شو، بیا یې وویل: په دې ورځو کې له سپیو هم سبکه ختلې وي.

زړې ښځې وویل: له کومې ورځې چې ټک و ټوک کم شوی، لېوان هم زړور شوي دي. مخکې تر دې خلکو ټوپکې درلودې. لېوان وېرېدل. ابادیو ته نه شوای را کښته کېدای.

اسمان وریځ و. د باد چونګا راتله. کوچینۍ نجلۍ د کتاب پاڼه واړوله. پلار ته یې وکتل، ویې‌ویل: ته چې هلته وې، څه دې کول؟

پلار وخندل: لورې، مکتب ته تلم.

نجلۍ له خندا شنه شوه. په ناباوري یې وویل: نو په دومره لوینې کې مکتب ته تلې؟

پلار وویل: هو لورې. په همدې لویوالي کې مکتب ته تلم.

نجلۍ په خوند وپوښتل: قران شریف دې هم وایه؟

پلار موسک شو: هو لورې، قران شریف مې هم وایه.

ketabton.com - The Digital Library

نجلۍ هماغسې په خوند وويل: تاسو ته يې د دين اصول هم درښودل؟
پلار وخندل: هو لورې، د دين اصول يې هم را ښودل.
نجلۍ په خندا وويل: ښه نو، راته ووايه چې د دين اصول څو دي؟
پلار موسک شو: پنځه.
نجلۍ په خوشالۍ چکچکې کړې. په خوند يې وويل: اخ، جان! پلار مې د دين اصول نه‌پېژني.
پلار وخندل. پوښتنه يې وکړه: ته راته ووايه، څو دي؟
نجلۍ په شوق وويل: درې دي. توحيد، نبوت، معاد.
پلار په زوره وخندل: سمه ده لورې. سمه ده. د دين اصول درې دي.
يوه ځوانه ښځه له دهلېزه کوټې ته راغله. سترې ښکارېده. تکو سرو لاسونو يې دا ښودله چې همدا اوس يې ښېگاني لوښي پرې‌مېنځلي دي. ځوانه ښځه څراغ ته نږدې کېناسته. پرته له دې چې چا ته وگوري، ويې‌ويل: نن شپه شايد واورهووري. د باندې د قبر غوندې تياره ده.
نجلۍ په بيړه خپلې مور ته وکتل. ښځې وويل: نه پوهېږم. لېوه دي که شغال؟ خو انگولا يې نږدې ده. خدای دې وکړي چې څوک په دښته کې نه وي پاتې.
نجلۍ خپل پلار ته وکتل. په وارخطايي يې وپوښتل: ابا! لېوان ډېر بد دي؟
پلار د نجلۍ پر وېښتو لاس تېر کړ، ويې‌ويل: نه گرانې، خو کله کله له وېرې په يو چا حمله کوي. هو، که وږي وي، بد دي.
- زموږ په کتابونو کې د گيدړې عکسونه شته. گيدړه زوروره ده که لېوه؟
ـ لېوه زورور دی، خو گيدړه په اسانۍ نه شي خوړلای.
نجلۍ وويل: ولې؟
پلار وخندل: گيدړه په خپله لکۍ لېوه دوکه کوي، له لېوه لاره غلطوي.
ـ نو بني‌آدم هم لاره ترې غلطولی شي؟
ـ نه گرانې! بني‌آدم نه شي کولای چې لاره ترې غلطه کړي. بني‌آدم د گيدړې غوندې تيز نه دی.
د څراغ رڼا ورو ورو کمزورې کېدله.

ketabton.com - The Digital Library

زړې ښځې سره ساه وایسته، ویې‌ویل: څراغ تېل نه لري. باید ماښام لا له تېلو ډک شوی وای.

ځوانې ښځې په خندا وویل: اوس نو ناوخته ده. باید ویده شو. سبا به یې له تېلو ډک کم.

بوډۍ څو ځله د څراغ پلیته پورته کړه، خو د څراغ زور ختلی و. په کمزورې رڼا کې یې د کوټې دېوالونه سره بخونه ښکارېدل.

چوپه چوپتیا وه. کله کله به د باد نرۍ غږ راغی. دا وخت د انګړ دروازه وټکېده. بوډۍ ورو وویل: خدایه خیر! په دې شپه کې به څوک وي؟

خپل زوی ته یې وکتل. یو ځل بیا یې د څراغ پلیته پورته کړه. په زحمت ولاړه شوه. له دهلیزه ووته. په لوړ غږ یې وویل: څوک یې؟

د دروازې له شا یو نارینه غږ راغی: ګل‌احمد په کور کې دی؟

- هو. څه یې کوې؟ ته څوک یې؟

سړي وویل: له لوی کلي راغلم. مرکه ده. حاجي شهیر صېب یې غواړي.

بوډۍ خوله خبرو ته جوړوله چې ګل‌احمد راغی. دروازه یې خلاصه کړه. دوه کسان وو. د یخني له لاسه یې پزې پټې کړې وې. یوه ګل‌احمد ته لاس ورکړ، ویې‌ویل: ورور جانه سلام. حاجي صېب شهیر را ولېږلو. که زحمت نه وي یو ځل د لوی کلي جومات ته راشه. حاجي شهیر خو به پېژنې؟

ګل‌احمد وویل: هو، پېژنم یې.

وروسته یې دواړو کسانو ته په ځیر ځیر وکتل، ویې‌ویل: خو په دې شپه کې مې څه کوي؟ سبا به درشم.

سړي چې په خپل پټو یې خوله او پزه پیچلې وو او په سختۍ یې غږ اورېدل کېده، په خندا یې وویل: تر لوی کلي دومره لاره نه ده. همدا اوس مجلس لري. له نورو ځایونو هم کلیوال او سپین ږیري را ټول شوي دي.

ګل‌احمد په حیرانۍ وویل: مرکه د څه په خاطره ده؟

دوهم کس چې تر دې دمه غلی و، په بېړه یې وویل: د مکتب په باره کې خبرې کوي. نوی کال له یوې موسسې نوی مکتب غواړي. د ولسوالۍ نماینده‌ګان هم راغلي دي.

ketabton.com - The Digital Library

لومړي سړي وویل: حاجي صېب ویل چې که ته هم یې، ښه ده.

وړه نجلۍ د بوډۍ تر څنګ ودرېده. بوډۍ د هغې پر سر لاس کېښود، ویې‌ویل: دا شپه ګوره. خو سبا ته به یې خبرې کړې وې.

ګل‌احمد زړه نازړه وویل: ښه، یوه دقیقه ماتله شئ.

ګل‌احمد کوټې ته ننوت. ځوانه ښځه ولاړه وه. ویې ویل: څه وایي؟

ـ وایي چې په لوی کلي کې مرکه ده، ته یې هم غوښتی یې.

ـ نو اوس ځې؟ ناوخته نه ده؟

ګل‌احمد وویل: وربه شم، وبه ګورم چې څه خبره ده. سبا کومه ګیله ونه‌کړي.

د ښځې له لاسه یې کوټ ور واخیست. ښځه یې له مړژواندې څراغ سره یواځې پرېښوده.

ګل‌احمد تر خولې او پزې د غاړې دسمال تاو کړ، په دوو کسانو پسې روان شو. د مور غږ یې واورېد: ودرې زویه، تیاره ده. څراغ به درته را واخلم.

په دوو کسانو کې یوه ور غږ کړل: ادې، اندېښنه مه کوه، موږ یې خپله بېرته درته راولو.

ګل‌احمد کوټې ته وکتل، له درېڅې د څراغ وروستۍ کمزورې رڼا ښکارېدله.

دوی ګړندی روان ول. کلا ته نږدې له ګېو ونو دوه نور کسان راووتل. وسلې ور سره وې. ګل‌احمد په حیرانۍ وویل: له ولسوالۍ مرکې ته راغلي یاست؟ یوه ځواب ورکړ: هو، د قوماندانۍ نفر یو.

ټول غلي روان شول. د کاریز پر سر دوه لارې ته ورسېدل. څلورو کسانو لاره کږه کړه. ګل‌احمد ودرېد، په حیرانۍ یې وویل: لویې کلا ته خو دا لاره نه ده ده تللې.

باد تېز شو. کله کله به د ګل‌احمد پر ټنډه د واورې ساړه بخري ولګېدل. یوه کس چې تر دې دمه غلی و، له جېبه لاسي څراغ را وایست. لومړي یې د ګل‌احمد مخ ته ور واچاوه، بیا یې خپل مخ ته د څراغ رڼا سیخه کړه. ورو یې وویل: زه دې وپېژندلم؟

ګل‌احمد په ځیر ورته کتل، یو دم یې وخندل: هو، فکر کوم چې سیف الله یې. کنه؟

سیف الله په زوره وخندل، لاسي بتۍ یې مړه کړه، ویې‌ویل: هغه وختونه دې په یاد دي چې یو ځای به مکتب ته تلو؟

ګل‌احمد په ډاډه زړه وویل: هو، کله مې هېرېږي. دواړه په یوه صنف کې وو.

ketabton.com - The Digital Library

سیف‌الله وویل: ښه نو، ګامونه ګړندي که چې ناوخته نه شي.

غلی شو، مخ یې بېرته په پټو کې پټ کړ.

ګل‌احمد وویل: ښه، اوس چېرته روان یو؟

سیف الله چې ګل‌احمد ته نږدې روان وو، ویې‌ویل: دومره بې طاقتي مه کوه. یو بل کس هم باید ووینې. هله نو ژر ژر ځه.

باد تېزې کوله. پر ځمکه د واورې سپین ململ پروت و. کله کله به له لیرې د یوه سپي غپا راغله. سیف الله د مازار د غونډۍ خوا ته لاره چپه کړه.

ګل‌احمد ودرېد، په وراخطایي یې وویل: د مازار د غونډۍ خوا ته خو کومه ابادي نه شته، ما چېرته بیایې؟

سیف الله دوه ګامه شا ته ور وګرځېد. ګل‌احمد ته مخامخ ودرېد، ویې ویل: راځه. په خپله به پوه شې چې خبره څه ده. مه وېرېږه، که نه نو په زور دې بیایو.

یو دم یې ګل‌احمد د غاړې له دسماله ونیو. په شدت یې د ځان خوا ته ور کش کړ. ګل‌احمد څو ګامه بې‌اختیاره مخکې لاړ. ځان یې کابو کړ، ونه لوېد. نورو دریو کسانو ته یې وکتل، د ټولو سرونه ځړېدلي ول. هېڅ یې هم نه ویل.

ګل‌احمد په وېره وویل: سیفو خانه، څه خبره ده؟ زه مو چېرته را وستم؟ تاسو خو ویل...

پر ککرۍ یې یو څه ولګېدل. خبره یې پرې شوه. سر یې وګرځېد. کېناست. دوو کسانو تر مټو ونیو. په زوره یې ودراوه. بل پر ملا لغته ورکړه. ټیله یې کړ.

ګل‌احمد څو ګامونه واخیستل. ودرېد. زوروره ناره یې تر خولې را ووته. وروسته یې ژبون ووهل شو. لړزې واخیست. لاسونو ته یې ټکان ورکړ. غوښتل یې چې څه ووایي، خو له خولې یې غږ نه را ووت.

سیف الله لاس ور وغځاوه، د غاړې له دسماله یې ونیو او لکه پسه څو ګامه یې په ځان پسې کش کړ.

باد تېز و. لوخړې ونې پر یو بل لګېدې. وچه ټکا یې خته.

ketabton.com - The Digital Library

ګل‌احمد د مجبوري له مخې په دوی پسې روان شو. نه پوهېده چې چېرته او ولې روان دی. وېرې نیولی و. په ذهن کې یې رنګارنګ خبرې ور ګرځېدې: «نه نه، سیف الله خو شناخته سړی دی، همشین دی...»

د مکتب وختونه ور په زړه شول: «د سیف‌الله بوڅراغ ډېر خوښېدل، ما ته تنوري کلچو خوند راکاوه، تل به مو د یو بل بکسونه تلاشي کول».

واوره تېزه شوه. سړې دانې یې پر مخ ښې نه لګېدې. په نوور پسې روان و. یو دم یې وړه لورکۍ ور په زړه شوه. «ها ها ها، د پلار مې د دین اصول نه دي زده، د پلار مې د دین اصول نه دي زده، د پلار مې ...» ټول بدن یې پړک اخیستی و. مور یې په ذهن کې ور وګرځېده: «له کومې ورځې چې دا ټک و ټوک کم شوی دی، لېوان زړور شوي دي...»

د مازار غونډۍ په لمنه کې درې نور کسان ولاړ ول، لکه کمین نیولي لېوان غلي ښکارېدل. یوه یې وویل: راغلئ.

سیف‌الله له ځوابه پرته له هغو سره یو ځای شو. له یوه سره وپسنېد. روان شول. کله چې غونډۍ ته ورسېدل، سیف الله ګل‌احمد ته وویل: په یاد دې دي، څو کاله مخکې په وچه جلګه کې یو مړی وموندل شو؟

ګل‌احمد په حیرانۍ وویل: هو، خو په ما یې څه؟

د سیف‌الله ټنډه تروه شوه: په تا یې څه؟

ګل‌احمد په وېره وویل: جنازه په وچه جلګه کې موندل شوې وه، تاوان یې له ما غواړې؟ زه یې څه کوم؟

سیف‌الله د ګل‌احمد له د غاړې دسمال خلاص کړ، ساړه باد د ګل‌احمد ټټر ته ور ننوت. داسې احساس ورته پیدا شو لکه په ژوندوني چې پو ستکی ترې باسي، لړزې واخیست، غاښونه یې وکړپېدل، خو په دې حال کې یې پر تندي مړې خولې راماتې وې.

سیف‌الله د غاړې دسمال ته ور لوېدلې غوټه خلاصه کړه، ویې ویل: اوس دې نو غوږونه خلاص شول. ویې خندل، په ملنډو یې وویل: پوهېږې چې هغه جنازه د چا وه؟ هغه وخت ته دلته وې، مشر ورور دې هم همدلته و.

ketabton.com - The Digital Library

ګل‌احمد په حیرانۍ سړی ته کتل، یودم یې په وارخطایی وپوښتل: ته فکر کوې چې خدای مه کړه خیرالله موږ...

سیف الله په خبره کې ور ولوېد: یا تا، یا کوم بل چا! پر موږ یې فرق نشته، خو سړی ستاسو په سیمه کې وژل شوی و.

ګل‌احمد وویل: نو که داسې وي، زموږ کسان هم په نورو سیمو کې مړه پیدا شوي دي. د شیر زوی په شګلنه دښته کې پیدا شو، د سلیم زوی د زاړه کلي په خرابه کې مړ پروت و، د ...

سیف‌الله چیغه کړه: تاسو بې‌غیرته یاست، خو ورشئ، خپل غچ ترې واخلئ.

دا یې وویل او د ګل‌احمد خولې یې د هغه له سره لیرې وغورځوله. سړی یې تر وېښتو ونیو، په ځان پسې یې نږدې شیلې ته ور کش کړ. ګل‌احمد په وارخطایی د سیف‌الله دواړه لاسونه له بندونو نیولي وو، هماغسې پسې ښښېده. وروسته یې یو دم چیغه کړه: سیفو، څه کوې؟ وژنې مې؟

پر سر یې کلکه ضربه ولګېده، پړمخې پرېووت.

اوه کسه پرې راټول شول. د لغتو وار نه کېده. بیا یې د ټوپکو کنداغونه ورته سیخ کړل. د ګل‌احمد له تندي سرې وینې را روانې وې...

ګل‌احمد د خواست په ژبه وویل: زه نوی راغلی یم. ما څه کړي دي؟ د خدای له پاره ګناه مې څه ده؟

یوه سړي چیغه کړه: ستا ګناه دا ده چې تر اوسه لا ژوندی یې. ستاسو ګېډې چې ډکې شي، بیا د خدای بنده‌ګي نه منئ.

ګل‌احمد په سختۍ ودرېد. له هر یوه یې زړه‌سوی غوښت. زارۍ یې کولې. خو هر یوه د څپېړې یا د ټوپک د کنداغ وار پرې کاوه. دی نا امېده شو. زنګنونه یې پر ځمکه ولګېدل. د مور خبره یې په ذهن کې ورتېره شوه: «له کومې ورځې چې ټک و ټوک کم شوی، لېوان زړور شوي دي...»

سیف‌الله یو ګام مخکې راغی. ګل‌احمد یې د ټوپک پر کنداغ وواهه. د سړي له ټنډې وینو داره وکړه. ولوېد. سپینه واوره سره شوه. بېرته په زحمت کېناست. ټول قوت یې پښو ته ور ټول کړ.

ketabton.com - The Digital Library

منډه يې واخيسته، خو ولوېد. اوه کسيزه حلقه پرې راټوله شوه. هر يوه به د لېوانو غوندې جلا جلا خوله وراچوله... سرۍ بېرته پړ مخې پرېووت.

سيف‌الله تر وېښتو ونيو، ويې‌ويل: که ځان در باندې ګران وي او په خپلو اولادونو دې زړه خوږېږي، نو د خيرالله قاتل راوښيه. ووايه، ورور مې چا وواژه؟

غلی شو. د ګل‌احمد تشي ته يې لغته ورکړه. له خولې يې لاړې باد شوې: ووايه! يو خو دې ورور و، بل څوک و؟

ګل‌احمد وټوخل. سرې لاړې يې تو کړې. ورو يې وويل: د خدای له پاره! نه پوهېږم. خو مور نه وو. رحم وکړئ، اخ، لورکۍ مې...

پر سر يې ضربه ولګېده. پر ځمکه هوار پرېووت. بېرته پورته شو. پر ښۍ سترګه يې وينې را ماتې شوې... هر يوه ته به يې زارۍ کولې. پښو ته په ور ولوېد، خو ګټه يې نه کوله. په سوک يا لغته به وهل کېده. ګل‌احمد چيغې وهلې: د خدای روی منئ! ما مه وژنئ!

سيف‌الله په ملنډو وويل: که دې پرېږدو، نو په دې واوره کې د کور لاره پيدا کولای شې؟

ګل‌احمد په ناباوري وروکتل. باور يې نه راته. په هيڅ شي يې باور نه راته. زړه ته يې نه لوېده چې د خيرالله ورور، سيف‌الله دې يې همداسې خوشې کړي. ده په راوتلو رډو سترګو سيفو ته کتل. په زړه کې ور تېره شوه: نه، دا زما همصنفی سيف‌الله نه دی. سيفو به ما څنګه وژني؟ باور مې نه راځي. نه، دا زما ...

سيفو د ټوپک نلۍ د ګل‌احمد تر زنې لاندې کړه، ورو يې وويل: خپله لاره پيدا کولای شې که مور دې تر کوره ورسوو؟

يو دم يې په زوره وخندل: وبخښه! زحمت مو درکړ. اوس نو ورځه. بوډۍ مور به دې درپسې زړه ترقه شي.

ګل‌احمد په راوتلو سترګو سيفو ته وکتل. په زحمت ولاړ شو. پر ښۍ سترګه يې لستوڼی تېر کړ. ويې‌ويل: مور دواړه همصنفيان وو. داسې نه ده، مور دواړه...

سيف‌الله په خبره کې ورولوېد: ځه چې در باندې ناوخته کېږي.

ketabton.com - The Digital Library

ګل‌احمد زانګي وانګي روان شو. په زړه کې یې مرګ ورګرځېده. لینګې یې لړزېدل. ګامونه یې له اختیاره وتلي ول. یو ځای ودرېد. د سیف‌الله ناره ورپسې راغله: ورځه نو، موږ پر تا کار نه لرو.

ګل‌احمد د خپل ټول وجود قوت خپلو پښو ته راووست. د ونو خوا ته یې منډه کړه. ټک شو، ولوېد.

اوه کسان ورغلل. سیف‌الله یې پر ټټر ور کېناست. د ګل‌احمد له تشي وینو دارې وهلې.

د ګل‌احمد له بدنه سېکه ختلې وه. د ښځې خبره یې په ذهن کې ور تېره شوه: «خدای مه کړه، که څوک په دښته کې پاتې وي...»

سیف‌الله له جېبه لوی چاقو را وایست. د ګل‌احمد سترګې رډې راختلې وې. سیف‌الله د سړي پر ستوني سوړ چاقو کېښود. د ګل‌احمد سترګو ته د هغه لور ودرېده: «پلار مې د دین اصول نه پېژني، ها ها ها...پلار مې...»

باد تیز و. ونې یو پر بل لګېدلې. چونګا یې خته...

د ګل‌احمد شونډې وخوځېدې: لا اله...

د تورو جامو سړیو د دوی چارچاپېره کړۍ جوړه کړه او په اتڼ ګډ شول.

سیف‌الله په ترنم وویل: الله اکبر الله ...

چهارشنبه وه، واوره اورېده. خو د باد زور ختلی و. پر ګل‌احمد یوه لوېشت پرته واوروه یو ځای تکه سره ښکارېدله.

لومړی فعالیت: کیسه یو ځل بیا په ځیر ولوله او د «ډاکټر شوام» د کیسې د تحلیل په شان؛ د دې کیسې هر عنصر تحلیل کړه.

دوهم فعالیت: فکر وکړه چې د «واورین باد» په کیسه کې د کرکټرونو نومونه، عددونه، او ورځې به هسې تصادفي انتخاب شوي وي که بله معنا هم لري؟

ketabton.com - The Digital Library

يادونه: په تخيلي ادبي ژانرونو کې ډرامه، سناريو، او ناول هم شامل دي خو دا چې دا ژانرونه اوږده او ډېر تخصصي دي، دلته يې نه راسپړو. همدارنګه د لنډې کيسې په اړه نورې تخنيکي خبرې هم شته چې ما نه دي راخيستې او که څوک غواړي چې د دې او نورو ادبي ژانرونو په اړه مفصل معلومات پيدا کړي، دغه کتابونه دې ولولي:

۱. د نثر ليکلو هنر؛ اسدالله غضنفر؛ مومند خپرندويه ټولنه؛ ۱۳۹۱
۲. راځئ کيسه وليکو؛ نصير احمد احمدي؛ مومند خپرندويه ټولنه؛ ۱۳۹۱
۳. ماشومانو ته د کيسو ليکلو چل؛ اجمل پسرلی؛ مصور بنسټ؛ ۱۳۹۰
۴. ناول ته څنګه ليکو؛ سيد نظيم سيدي؛ مومند خپرندويه ټولنه؛ ۱۳۸۹
۵. پښتو لنډه کيسه او ادبي ټوټه؛ سيد نظيم سيدي؛ صميم ادبي ټولنه؛ ۱۳۸٦
٦. په ډرامه کې کرکټر کښنه، محب الرحمن محب؛ اسد دانش مطبعه؛ ۱۳۹۳
۷. نجيب محفوظ څرنګه کيسې ليکي، اجمل پسرلی، سالنګ خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۸
۸. د کيسو کيسې، اېمل پسرلی، سروش خپرندويه ټولنه، کابل، ۱۳۸۸

ketabton.com - The Digital Library

څلورمه برخه

۴. نقد او تحلیل

د دې لپاره چې د یوه متن په اړه سم قضاوت وکړو، باید یې د تحلیل او نقد چلونه زده کړو. د متن د تحلیل لپاره لومړی انتقادي مطالعه په کار ده. په دې برخه کې به د انتقادي مطالعې، تحلیل او نقد تخنیکونه تمرین کړې.

۴. ۱. انتقادي مطالعه Critical Reading

زه غوره ګڼم چې د «انتقادي مطالعې» پر ځای د «اغېزناکې مطالعې» اصطلاح وکاروم. اغېزناکه مطالعه په دې معنا ده چې کله یو متن لولئ، یوه شئ چې «څه وایي؟»، «ولې یې وایي؟» او «څنګه یې وایي؟» اغېزناکه مطالعه په څو پړاوونه کې ترسره کېږي.

لومړی پړاو (متن څه وایي؟): د اغېزناکې مطالعې لومړی ګام پر متن پوهېدل دي. د دې لپاره چې سم پوه شو، متن باید بیا بیا ولولو. پر متن د پوهېدلو لپاره دغه کارونه کوو:

۱. پنسل را اخلو. متن یو وار لولو او هغه کلمې او اصطلاحات چې نه ورباندې پوهېږو، په نښه کوو یې. بیا یې معنا او مفهوم له قاموسونو یا انټرنټ څخه پیدا کوو.

۲. متن بیا لولو او اساسي ټکي یې په نښه کوو. معمولاً په هر پراګراف کې یو اساسي ټکی وي چې د اثبات لپاره یې څو دلیلونه، شواهد او مثالونه وړاندې شوي وي.

۳. متن په درېیم ځل لولو او بیا یې خلاصه په خپل ذهن کې جوړوو.

۴. د متن خلاصه له خپل ذهنه لیکو. البته د لیکوال جملې او عبارتونه به کټ مټ هماغسې نه لیکو.

دلته به د ارواښاد پوهاند دکتور سید بهأ الدین مجروح «د جبر او اختیار دیالکتیک» له کتاب څخه یو متن راواخلو او لومړی پړاو به په کې عملي کړو.

ketabton.com - The Digital Library

جبريان او قدريان

معتزله د واصل بن عطا پيروان وو. واصل په خپله د حسن بصري شاګرد و او د هجري له ۸۰ تر ۱۸۰ پورې ژوندی و. اشاعره د مشهور متکلم ابو الحسن علي ابن اسمعيل الاشعري پيروان وو چې په ۲٦۰ هجري کې زېږېدلی او ۳۲۴ هجري کې وفات شوی دی.

د دې دوو فرقو منځ کې د اختلاف ټکي ډېر دي. معتزله زيات د عقلي مکتب پيروان وو او اشعريانو زيات په حديث او خبر اتکاء کوله. د جبر او اختيار په مسأله کې د دوی دواړو موقفونه داسې وو:

معتزله وايي چې: د خلقت له شروع څخه خدای انسان په خپلو کړو وړو کې مختار پيدا کړی دی او د بنيآدمانو په کار کې هره لحظه او دايمي مداخله نه کوي، ځکه که فرض کړو چې د انسان ټول کړه وړه د خدای په اراده پورې تړلي وي او د انسان اراده په کې هېڅ تاثير ونه لري، نو په دې صورت کې به د خلکو د هدايت له پاره د پيغمبرانو رالېږل، د آسماني کتابونو نازلول، خير او شر او ثواب او ګناه، مکافات او مجازات هېڅ معنا او مفهوم ونه لري.

اشاعره استدلال کوي چې: که انسان په اعمالو کې مختار وبولو، نو د خدای مشيت، قضا او قدر، لوح محفوظ، د خدای مطلق علم او مطلق قدرت مهمل او باطل کېږي. نو ځکه انسان مختار فاعل نه دی، بلکې موجب فاعل دی. د انسان رابطه له خپلو اعمالو سره داسې ده، لکه د رنګونو رابطه له رنګينو شيانو سره. څرنګه چې رنګ په شي ولاړ دی، خو د اعمالو او د انسان دواړو خالق خدای دی، د دې مسألې د حل له پاره د «کسب» نظريې څخه استفاده کوي. په دې شان چې د اشعريانو په نظر د بندګانو کړه وړه د خدای په قدرت کې دي او د بنده قدرت په کې کوم تاثير نه لري، خدای په بنده کې قدرت ايجادوي او له دې ايجاد سره سم او «مقارن» يو فعل پيدا کوي، په دې شان هر فعل خدای ابداع او خلق کوي او بنده يې «کسبوي» او له دې کسب څخه مقصد د کړو وړو «مقارنت» دی د انسان له قدرت او ارادې سره. او بنده د فعل په ايجاد کې تاثير نه لري. لهذا انسان په خپلو اعمالو کې مجبور دی او خدای په بندګانو کې اعمال خلقوي، لکه په نورو اشياوو کې. لکه چې وايو: اوبه جاري شوې؛ لمر را وخوت؛ آسمان شين شو او نور. ..

ketabton.com - The Digital Library

امربين الامرين:

د دې دوو پورتنيو لارو په منځ کې يوې بلې فرقې منځنۍ لار نيولې ده، يعنې «امر بين الامرين» يې غوره کړې او وايي: «لاجبر ولاتفويض ولکن امر بين الامرين». غزالي د دې جملې اشخاصو څخه دی چې د اوسط لار يې غوره کړې ده. د ده په عقيده جبريان د بنده له قوت څخه انکار کوي او په دې شان د يو فزيکي حرکت او يو ارادي حرکت په منځ کې تميز نه کوي او له دې انکار سره د بنده ټول شرعي تکليفونه باطلوي. د اختيار طرفداران د خدای له قدرت څخه انکار کوي او ټول افعال د بندګانو مخلوق ګڼي او په اختراع او خلقت کې بندګان له خدای سره شريکوي. وسطه لاره به دا وي چې قدرت د خدای او بنده له دواړو څخه وګڼو. د دې منځنۍ لارې بل مشهور مثال صدرالدين شيرازي دی. دی خپله د «جبر و تفويض» رساله داسې شروع کوي: «سبحان من تنزه عن الفحشأ ولا تجری من ملکه الامايشأ» په دې عبارت کې «امر بين الامرين» ته اشاره ده او وايي چې خدای د هر ډول فساد نه پاک دی او په عالم کې هر څه د ده په اراده جاري دي. د جملې لومړۍ برخه اختيار ته اشاره کوي او دويمه برخه يې په جبر دلالت کوي. په همدې رساله کې دی وايي چې د امر بين الامرين نه مراد دا نه دی چې د بنده فعل د جبر او اختيار کوم ترکيب دی. نه دا چې فعل له دواړو څخه خالي دی، يا ناقض جبر يا ناقض اختيار دی، بلکې څرنګه چې په خپله وايي «المرادانه مختار من حيث هو مجبور و اد مجبور من حيث هو مختار بمعنی آن اختيار بعينه اضطراره!» مراد دا دی چې بنده مختار دی، له دې جهته چې مجبور دی او مجبور دی، له دې جهته چې مختار دی، يعنې د هغه اختيار عيناً اضطرار دی. د ملا صدرا دا خبره ډېره نوې او تازه بڼه لري او اوسني ديالکتيکي فکر ته ډېره ورته ده.

فعاليت: ۱) د مقالې هغه اصطلاحات او کلمې چې نه ورباندې پوهېږې، په نښه کړه. ۲) د دې کلمو او اصطلاحاتو معنا او تعريفونه پيدا کړه. ۳) مقاله له سره ولوله او عمده ټکي (main ideas) يې پيدا کړه. ۴) هر عمده ټکی په يوه جمله کې بيان کړه. ۵) دغه جملې سره يو ځای کړه او د مقالې خلاصه له خپل ذهنه وليکه.

ketabton.com - The Digital Library

دوهم پړاو (څنګه يې وايي؟): په دې پړاو کې متن د ژبې، ګرامر، سلاست او بلاغت، او سبک له نظره ارزوو. يعنې ګورو چې متن په آسانه ژبه ليکل شوی دی، که په سخته او پېچلې ژبه؛ جملې يې په ګرامري لحاظ سمې دي که نه؛ متن روان لوستل کېږي که لوستونکی په کې ټکنی کېږي؛ ليکوال خپل مطلب واضح بيان کړی دی که خبرې يې ګونګې او مبهمې دي؛ او بالاخره د ليکوال سبک کومې ځانګړنې لري.

اوس به پورتنۍ مقاله په همدې ملحوظاتو ارزوو:

۱. ژبه او ګرامر: د مقالې ژبه ساده او آسانه ده خو دا چې موضوع يخپله نسبتاً سخته او انتزاعي ده نو په آسانۍ وربانديې نه شو پوهېدای. د متن ځينې جملې لنډې او ځينې اوږدې دي. د ساده جملو تر څنګ مرکبې جملې هم لري او دغه مرکبې جملې د موضوع تقاضا ده، نه دا چې ليکوال دې په لوی لاس ليکلې وي. په مقاله کې د اصطلاحاتو د پښتو کولو هڅه نه ده شوې، بلکې فارسي، عربي او انګليسي اصطلاحات هماغسې په خپل شکل راغلي دي. جملې يې په ګرامري لحاظ سمې دي، يعنې مبتدا، خبر، فاعل، مفعول، فعل، صفت او موصوف په خپلو ځايونو کې راغلي دي خو يو نيم ځای کې د پښتو پر ځای عربي/ فارسي ترکيبونه غوره شوي دي لکه «ناقض جبر» چې په پښتو کې «د جبر ناقض» کېږي. ځينې جملې يې د فارسي جملو جوړښت لري لکه: « د امر بين الامرين نه مراد دا نه دی چې ...» په فارسي کې دا جمله داسې ده: «مراد از امر بين الامرين اين است که ...» حال دا چې په پښتو کې ويل کېږي: «د امر بين الامرين مراد دا دی چې ...» يعنې دلته «د ... نه مراد» د فارسي ژبې جوړښت دی. همدارنګه په دې بله جمله کې «بنده مختار دی، له دې جهته چې مجبور دی او مجبور دی، له دې جهته چې مختار دی، يعنې د هغه اختيار عيناً اضطرار دی.» د فارسي ژبې «از اين جهت» په «له دې جهته» ژباړل شوی دی خو په پښتو کې ويلی شو: «ځکه چې/ په دې چې»، يعنې داسې يې ليکلی شو: «بنده مختار په دې دی چې مجبور دی او مجبور ځکه دی چې مختار دی.» په ځينو جمله کې سربلونه غورځېدلي دي لکه دا «د دې دوو فرقو منځ کې د اختلاف ټکي ډېر دي.» چې د «په منځ کې» پر ځای يوازې «منځ کې» راغلی دی. همدارنګه په ځينو ځايونو کې د «له» پر ځای «د» ليکل شوی دی لکه « خدای د هر ډول فساد نه پاک دی.» او په غير مستقيم نقل قول کې د شارحې «:»

ketabton.com - The Digital Library

علامه راغلې ده لکه «معتزله وايي چې: د خلقت له شروع څخه خدای انسان په خپلـو کـړو وړو کـې مختار پیدا کړی دی.»؛ حال دا چې دغه علامه په مستقیم نقل قول کې کارول کېږي.

۲. سلاست او بلاغت: د مقالې ژبه روانه ده او ان هغـې ډېـرې اوږدې جملـې یـې هـم بـې تکلیفه لوستل کېږي. د بلاغت په لحاظ هم لیکوال بریالی دی او خبرې یې واضحې دي. د هـرې جملې مفهوم د پوهېدو دی او مبهمه خبره په کې نشته.

۳. سبک: د لیکوال په سبک کې ځینې ځانګړنې په نښه کولی شو.

الف. د فعلونو تنوع: لیکوال هڅه کړې ده چې د متن د خوږلت په خاطر د یوه مفهـوم لپـاره مختلف فعلونه وکاروي. لکه «واصل له ۸۰ تر ۱۸۰ پورې ژوندی و.» او «ابـو الحسـن علـي ... په ۲۶۰ هجري کې زېږېدلی او ۳۲۴ هجري کې وفات شوی دی.» یـا «معتزلـه زیـات د عقلـي مکتـب پیروان وو او اشعریانو زیات په حدیث او خبر اتکاء کوله.» دا کار د متن خونـد زیـاتوي خـو د فعلونـو تکرار بې خوندي جوړوي.

ب. د ژبې سوچه توب ته نه تمایل: لیکوال په متن کې عربي او فارسي اصطلاحات پښـتو تـه نه دي ژباړلي. که یې دا کار کړی وای، په دومره آسانۍ بـه پـرې نـه پوهېـدو. لـه دې ښکاري چـې ښاغلی مجروح د یوه اسـتاد پـه حیـث غوښـتل چـې فلسـفي خـبرې شـاګردانو تـه آسـانه کـړي، نـه سختې.

ج: د عربي کلمو جمع: لیکوال په ځینو ځایونو کې د عربي کلمو جمع د عربي ژبـې مطـابق راوړې دي لکه «اعمال، اشاعره، اشیاوو» او په ځینو ځـایونو کـې یـې د پښـتو ژبـې لـه مخـې جمـع کړې دي لکه «اشعریان، فرقې، تکلیفونه».

درېیم پړاو (ولې یې وايي؟): د دې پوښتنې د ځوابولو لپاره باید د متن لیکوال وپېژنو چـې څوک و؛ مسلک یې څه او تعلیم یې څومره و؛ ایډیالوژیک تمایل یې درلود کـه نـه؛ نـړۍ تـه یـې پـه کومه سترګه کتل، نیت یې څه دی او .... دا خبرې مهمې ځکه دي چې هر لیکوال حقیقت تـه لـه یـوې خاصـې زاویـې ګـوري او د هـر چـا پـه لیکنـه کـې د هغـه فکـري او ایـډیالوژیک تمـایلات څرګندېږي. هر لیکوال غواړي خپل مخاطب د خپل نړۍ‌لید او فکري نظام خوا ته ورمـات کـړي نـو کېدای شي د حقیقت ځینې اړخونه پټ یا تت کړي او ځینې نور اړخونـه یـې وځلـوي. د لیکـوال د

ketabton.com - The Digital Library

شخصيت، تعليمي سويې، او نرۍ ليد په اړه معلومات راسره مرسته کوي چې پوه شو د هغـه خـبرې څومره باوري دي او کومه خبره يې ومنو، په کومه خبره يې شک وکړو او کـوم نظـر يـې مـوږ غلطـې لارې ته برابرولی شي. که يو څوک فرضاً د طب متخصص نه وي خو پـر يـوې طبـي موضـوع ليکنـه کوي، په خبرو يې ډېر باور نه دی په کـار. همدارنگـه کـه يـو ايـډيالوژيک انسـان د يـوې پېښـې يـا موضوع په اړه ليکنه کوي، هر څـه تـه بـه لـه خپلـو ايـډيالوژيکو عينکـو گـوري او د واقعيـت ځينـې اړخونه به تحريفوي يا به يې پټوي.

راځئ وگورو چې د جبريان او قدريان ليکـوال څـوک و. دا ليکنـه د پوهانـد ډاکټـر سـيد بهأ الدين مجروح «د جبر او اختيـار دليکتيـک» لـه کتـاب څخـه راخيسـتل شـوې ده. هغـه د فلسـفې، اروا‌پوهنې او بشري علومو تعليم په فرانسه او جرمني کې کړی و، پي ايچ ډي يې درلوده او د کابـل پوهنتـون اسـتاد و. مجـروح د ثـور تـر کودتـا وروسـته پېښـور تـه مهـاجر شـو او هلتـه يـې د خلـک ديموکراتيک گوند د حکومت پر خلاف مبارزه پيل کـړه. دا چـې هغـه غوښـتل چـې خلـک هـر څـه تحليل کړي او هېڅ شی په پټو سترگو ونه مني. همدارنگه يې هڅه کوله چې په افغانو کـډوالو کـې د وطنپالنې او ملي روحيه غښتلې کړي او خپل خلک د ايډيالوژيو لـه لومـو وژغـوري نـو د جهـادي تنظيمونو او د پاکستان د حکومت نه و خـوښ او همـاغـه و چـې دی پـه ۱۹۸۸ کـې پـه مرمـوز ډول وويشتل شو او شـهيد کـړای شـو. پوهانـد مجـروح «د جـبر او اختيـار ديالکتيـک» کتـاب د فلسـفې محصلانو ته ليکلی و او دا چې ده په همدې برخه کې لوړې زده کړې او کافي مطالعه يـې درلـوده، خبرې يې بايد باوري او معلومات يې بايد دقيق وي نو بـاور وربانـدې کـولی شـو. ده پـه دې کتـاب کې له يوې خوا د فلسفې يوه مهمه موضوع «جبر او اختيار» خپلو شاگردانو ته سپړلې ده او له بلـې خوا يې هڅه کړې ده چې د هغوی تحليلي ځواک او د منطقي فکر کولو قوت ورزوي نو نيت يـې د خير و.

لـومړی فعاليـت: لانـدې مـتن يـو وار ولولـه. هغـه کلمـې او اصـطلاحات چـې نـه وربانـدې پوهېږې، په نښه يې کړه او بيا يې په کتابچه کې وليکه. وروسته يـې معنـا او تعريفونـه پيـدا کـړه. بيا متن له سره ولوله او اساسي ټکي يې په نښه او په کتابچه کې يې وليکه.

ketabton.com - The Digital Library

د اخلاقو فلسفه

ليکوال: پوهاند ډاکټر سيد بهاوالدين مجروح

د انسان حکمونه او قضاوتونه درې معياره لري: (۱) يا ښکلا او بدشکلي ده چې د جمال فلسفه پرې خبرې کوي؛ يا (۲) د حقيقت او خطا ارزش دی چې د پوهې د تيوري موضوع ده؛ يا (۳) د ښه او بد (خير او شر) مسأله ده چې د اخلاقو فلسفه پرې تحقيق کوي. په هره ساحه کې فلسفه بنيادي سوال طرحه کوي. مثلاً د جمال په باره کې دا پوښتنه کېږي چې انسان د ښکلا او بدشکلۍ حکم په څه اساس کوي؟ د پوهې په باره کې دا سوال پيدا کوي چې موږ د حقيقت او خطا تميز څرنګه کوو؟ حقيقت څه ته وايي؟ همدارنګه د خير او شر په مسأله کې همدا بنيادي سوال منځ ته راځي او همدا د اخلاقو د فلسفې موضوع ده.

د اخلاقو د فلسفې لنډ او ساده تعريف به دا وي: د اخلاقو فلسفه د هغه پرنسيپونو او اساساتو تحقيق او څېړنه ده، د کومو په بناء چې انسان د يو شي په باره کې د ښو او بدو حکم کوي. د دې پرنسيپونو او اساساتو څېړنه يو ضروري کار دی. هر انسان چې ځان ته انسان وايي، بايد د ښو او بدو خپل معيار ځان ته معلوم کړي او په لاشعوري ډول په هر شي د ښو او بدو حکم ونه کړي.

که موږ د هغه ټولو اعمالو او کړو وړو يو لست او جدول جوړ کړو، کوم چې زموږ په نظر بد برېښي، نو له داسې يوې مطالعې څخه به موږ ته معلومه شي چې بالاخره زموږ د ښو او بدو احکامو معيار څه شی دی. مثلاً ولې يو قانون ته ښه وايو او يا بد؟ ولې يو عمل، يوه موسسه، يو کرکټر او يو عادت موږ ته ښه ښکاري يا بد؟ نو د دې پوښتنې په ځواب کې به ځينې خلک داسې ووايي چې: هر هغه عمل ښه دی چې د خدای (ج) له ارادې سره موافق وي او هغه عمل بد دی چې د خدای له ارادې سره مخالف دي. يو بل به وايي چې: بد هغه څه ته وايم چې له طبيعت سره مخالف وي، يعنې «غير طبيعي» وي. د يو بل چا په نظر به بد هغه څه وي چې له عقلي پرنسيپ سره مخالف وي او بالاخره ځينې به داسې وايي چې: بد هغه دي چې د انسانيت د سعادت او نېکمرغۍ پر ضد وي. دلته ګورو چې د اخلاقي قضاوتونو جلا او مختلف اساسات طرحه شول او د اخلاقو فلسفه هم هېڅ کوم اخلاقي تبليغ نه کوي او د کوم خاص قانون يا د کوم خاص

ketabton.com - The Digital Library

شي په ښو او بدو بحث نه کوي، بلکې د اخلاقو د فلسفې موضوع د پوړتنيو پرنسيپونو او اساساتو څېړنه او تحليل دی.

دوهم فعاليت: متن يو ځل بيا ولوله او د دغو پوښتنو ځواب په کې پيدا کړه:

۱. متن د څه شي په اړه دی؟

۲. د متن اساسي ټکي کوم دي؟

درېيم فعاليت: د پوړتني متن خلاصه له خپل ذهنه وليکه خو د ليکوال جملې هو بهو مه تکراروه.

يادونه: حقيقت ته د لا نژدې کېدو لپاره، په عين موضوع کې د څو کسانو ليکنې بايد ولولو. ممکن يوه ليکوال د موضوع يو اړخ ښه بيان کړی وي او بل ليکوال يې بل اړخ ښه راسپړلی وي. همدارنگه د عين موضوع په اړه بېلابېلو ليکوالو متفاوت نظرونه وړاندې کړي وي او موږ به د همدې مختلفو نظرونو په تحليل سره نسبي حقيقت ته رسېدلی شو.

۴ . ۲ . تحليل Analysis

انتقادي تحليل دا معلوموي چې يوه مقاله يا يو اثر د يوې ادعا يا نظر په وړاندې کولو کې څومره بريالی دی. دغه تحليل معمولاً د مقالو او کتابونو په اړه ترسره کېږي خو د هنري آثارو لکه فلم، داستان، تابلو ... تحليلونه هم کېږي. د تحليل پر مهال به هم د ليکوال/ هنرمند بلاغت ارزول کېږي چې خپله خبره يې څنگه کړې ده او هم يې د مقالې/ اثر مؤثريت ته پام کېږي. دلته به نقد او تحليل گام په گام زده کړې.

لومړی گام (انتقادي مطالعه): څرنگه چې پورته مو انتقادي يا اغېزناکه مطالعه تمرين کړه، لومړی به د ليکوال/ هنرمند تيسز يا فرضيه معلوموې. وگوره چې ليکوال د څه شي په گټه يا پر ضد بحث کوي. په علمي مقالو کې د تيسز معلومول د هنري آثارو لکه نقاشي، فلم او داستان، په نسبت آسانه وي. له ځانه پوښتنه وکړه چې د بحث محتوا څه ده او ليکوال به ولې د دې بحث

ketabton.com - The Digital Library

د ليکلو ضرورت احساس کړی وي. که په متن کې داسې کلمې او اصطلاحات وي چې ښه ورباندې نه پوهېږې، په قاموس يا دايرة المعارف کې يې معنا ولټوه. که ټوله مقاله د يوه نوي او نا آشنا مفهوم په اړه وي نو بيا نورې داسې مقالې بايد پيدا کړې او ويې لولې چې همدغه مفهوم يې لا واضح بيان کړی وي. له ځانه پوښتنه وکړه چې ليکوال د هرې ستونزې او مسئلې له پاره چې په خپل تيسز کې يې راوړې دي، حل لارې وړاندې کړې دي، که نه. که يې وړاندې کړې وي، دغه حل لارې واقع بينانه دي، که نه. بيا د اثر اساسي ټکي لست کړئ. په علمي مقالو کې معمولاً اساسي ټکي د هر پراگراف په موضوعي جملو کې وي (موضوعي جمله د پراگراف ليکنې په برخه کې تشريح شوې ده). وروسته مقاله په خپلو کلمو او عبارتونو تشريح کړه او لنډيز يې وليکه. کله چې د متن خلاصه ليکې، يوازې يو يا دوه پراگرافه ورته بس دي. هڅه وکړه چې خلاصه په خپلو عبارتونو وليکې، نه دا چې د ليکوال خبرې کټ مټ راواخلې.

دوهم گام (د ليکنې خطاب): وگوره چې ليکنه څه شي ته خطاب کړی دی. په ليکنو کې دريو اساسي شيانو ته خطاب کېږي چې هغه عواطف، عقل، او باور دي. عواطفو ته خطاب د مخاطب احساسات او عواطف راپاروي. هغه آثار چې تفريحي او تبليغاتي بڼه لري، معمولاً عواطفو ته خطاب کوي. مثلاً شعر، داستان، ډرامه، فلم، موسيقي او نور هنري آثار ممکن تاسو ته د خوښۍ، خپگان، خواخوږۍ، مينې، کرکې، وياړ، شرم، ... احساس درکړي. همدارنگه ايډيالوژيکي او سياسي شعارونه او ليکنې، او اکثره تجارتي اعلانونه عواطفو ته خطاب کوي او د مخاطب احساسات راپاروي. عقل ته خطاب په منطق او استدلال کېږي چې د لوستونکي نظر او ليدلوری بدل کړي. اقناعي مقالې (نظر، ترغيبي، استدلالي مقالې) همداسې دي. کله يې چې لولې، فکر کولو ته دې هڅوي او فکري نظام ته دې لوری ورکوي. باور ته خطاب لوستونکی هڅوي چې پر ليکوال/ ليکوالې د هغه/ هغې د شخصي-، مسلکي او علمي وړتيا په خاطر باور وکړي. البته ځينې ليکنې ممکن هم عقل او هم عواطفو ته خطاب وکړي؛ يا عقل او باور ته؛ او يا هم درې واړو ته. دلته به يې نمونې ولولو.

ketabton.com - The Digital Library

۱. عواطفو ته خطاب

تصویرونه، اوښکې او قاتلان

دوو تصویرونو ته به ډېرو ژړلي وي. لومړی تصویر د یوې مړژواندې نجلۍ دی چې ټپوس ورپسې دی چې کله دا مړه شي، هغه یې وخوري. دغه عکس په ۱۹۹۳ کې د سودان په دارفور کې اخیستل شوی. جګړو قحطي راوستې، وږه ماشومه خبره شوې چې هلته نږدې چېرې خواړه وېشل کېږي. دا روانه ده خو په ځنبېدو. له ډېرې لوږې او خوارځواکۍ د درېدلو او ګرځېدلو وس نه لري. ورپسې یو ټپوس روان دی. دا چې لږ شانتې ځنبېږي، ټپوس هم یو ټوپ ورپسې وهي. ټپوس دې ته ګوري چې نجلۍ به کله ساه ورکوي چې دا یې وخوري. د دې عکس عکاس ژورنالیست کیوین کارټر (Kevin Carter) ته په ۱۹۹۴ کې د همدې عکس په خاطر د پولیټزر جایزه ورکړل شوه. خو هغه د جایزې تر اخیستلو څو میاشتې وروسته ځان وواژه. ده نور د خشونت هغه صحنې نه شوې زغملی چې په افریقا کې یې لیدلې وې. ده دغه عکس اخیستی او له هغه ځایه تللی و، هماغسې چې د ژورنالیزم تقاضا ده، یعنې ژورنالیست باید یوازې مشاهد پاتې شي او پخپله په څه شي کې مداخله ونه کړي. دا چې په دې وږې نجلۍ څه بلا راغله، دی پرې خبر نه شو خو، د عکس تر چاپېدو وروسته نورو وربانديې نیوکه وکړه چې ته اول انسان یې، بیا ژورنالیست.

ژورنالیزم درته اجازه درکوي چې د دې مرګي حالې نجلۍ له څنګه تېر شې خو انسانیت دربانديې حکم کوي چې ویې ژغورې. ځینو خو لا سختې خبرې ورته وکړې: «ته او هغه ټپوس سره یو شان یئ. ټپوس د ماشومې مرګ ته منتظر و چې ویې خوري او تا یې عکس د شهرت لپاره واخیست، دواړو د نجلۍ په دې وضعیت کې خپله ګټه لټوله.» ممکن همدغو خبرو کارټر ځانوژنې ته هڅولی وي.

ketabton.com - The Digital Library

دوهم تصویر چې مور ورته اوښکې تویې کړې

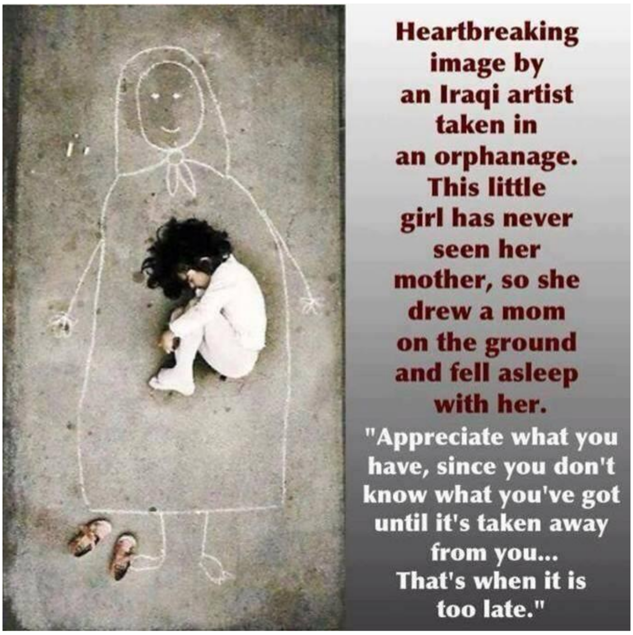

دا یوه عراقۍ ماشومه ده چې په دارالایتام کې اوسېږي. هغې خپله مور نه ده لیدلې او د مور د لیدو ارمان په خیالونو کې پوره کوي. نجلۍ پر ځمکه د مور رسم کښلی او په غېږه کې یې ویده شوې ده. ماشومې خپل بوټونه د مور د رسم له پښو سره ایستلي دي چې د هغې کالي ککړ نه کړي.

دا دوه تصــــویرونه د دوو بېلـــــو سیمو، د بېلو خلکو، د بېلو رنګونـو، بېلـو قومونو او بېلو مذهبونو حال راته بیـانوي خــو دوه شــیان پــه دواړو کــې مشــترک دي: یو؛ انسـاني درد، هغـه درد چـې ویـده وجدانونـه راویښـوي. دوه؛ د دې نـاخوالو علـت. د دواړو دردونکو صحنو علت جګړه ده. زموږ په وطن کې هم داسې کیسې کمې نه دي. په دې څـه بانـدې څلوېښتو کلونو کې به لکونه داسې دردونکې صحنې واقع شوې وي.

نو، اې قاتله! مخکې تر دې چې پر ماشه ګوته ټینګه کړې؛ مخکې تر دې چې چېرتـه مـاین پټ کړې؛ مخکې تـر دې چـې انتحـاري واسکټ واغونـدې؛ مخکـې تـر دې چـې د چـا پـر کـور بـم وغورځوې؛ دغه تصویرونه درياد کړه. د هغو وګړو ماشومان درياد کړه چې ته يې وژنــې. تـه څـه فکـر کوې، د جنت د ګټلو بله هېڅ لاره نشته؟

ته مې ګمراه بوله خو زه ستا په لاره نه درځم
ما ډېرې لیدلې د جانان کلي ته لارې دي

یادونه: دغه لیکنه پـه مخاطـب کـې د جګـړې لـه قربانیـانو سره خواخـوږي او لـه جګـړې او جګړه مارو څخه کرکه پیدا کوي.

ketabton.com - The Digital Library

۲. عقل ته خطاب

ښځې ناقص العقلې دي؟

لیکوال: محمد محق

ژباړه او لنډون: محب الله زغم

دا پوښتنه د ښځو په اړه د اسلام لید بیانوي. ځینو خلکو د هغه حدیث د ظاهر پر استناد چې په دې اړه راغلی دی، ښځې له کامل عقله او له سم تفکره محرومې ګڼلې دي او د هغوی له ټولنیز مقام سره یې مخالفت کړی دی. دوی ان د ښځو نظر او رایه نه شي زغملای او خپل دا دریځ د شرعي حکم او اسلامي لیدلوري په بڼه تبلیغوي او بابوي یې.

ځینو نورو بیا په همدې وجه، اسلام نامترقي او داسې دین بللی چې په تبعیض قایل دی او نرسالاره طبیعت لري. دوی وایي چې دا احکام له علمي او عقلي موندنو سره اړخ نه لګوي او په همدې لحاظ پر دیني ارشاداتو نیوکه کوي.

په دې مقاله کې به د موضوع د روښانولو لپاره یو څو ټکي بیان کړو. البته د موضوع د حق د ادا کولو لپاره لا اوږده لیکنه په کار ده چې له یوې خوا پر دیني نصوصو تکیه وکړي او له بلې خوا نویو علمي منابعو ته مراجعه وکړي او د دواړو تر منځ تطبیقي پرتلنه وکړي.

لومړی ټکی چې په دې اړه باید یاد شي، دا دی چې په دې اړه راغلی حدیث د محدثانو په نظر معتبر حدیث دی او د حدیث په څو مشهورو کتابونو کې روایت شوی دی او ظاهراً که آحاد حدیث معتبر وګڼو، دې کې شک نشته چې دا تعبیر د پیغمبر (ص) له خوا صادر شوی دی.

پاتې شوه محتوا او اصلي مقصد یې او هغه احکام چې د نتیجې په توګه ورنه راوتلی شي.

بله مهمه خبره د هغې قاعدې ده چې معاصرو پوهانو د هرمنوتیک او د متنونو د تفسیر په مبحثونو کې مطرح کړې ده. قاعده دا ده چې د وینااوال او د یوه متن د پنځوونکي د مقصود د موندلو لپاره باید دا متن په هماغه فضا او چاپېریال کې کېښودل شي چې په کې صادر شوی دی.

که دا قاعده په پام کې ونه نیول شي، په غالب ګومان به هغه تعبیر چې نننی لوستونکی یې له متنه اخلي، د ویوونکي منظور نه وي. که قرینې راټولې شي او د هماغه وینا د مطرح کېدو زمینې مطالعه شي، د دې تعبیر بطلان به راښکاره شي.

ketabton.com - The Digital Library

شيخ محمد غزالي (رح) همدا ټکی په څو کتابونو کې ياد کړی او په ټينګار سره يې ويلي دي چې د جعلي حديثونو او روايتونو زيان تر هغه زيانه کم دی چې د صحيح حديثونو د ناسم تعبير په وجه پيدا شوی دی.

که هغو کتابونو ته مراجعه وشي چې دا حديث يې روايت کړی او د متن سبک او سياق يې وڅيړل شي، دا به ښکاره شي چې د دې خبرې منظور د کوم شرعي حکم بيان نه دی او دا په هېڅ وجه د ښځو په اړه د اسلام ليدلوری نه څرګندوي. په وروستيو وختونو کې د دود شويو فرهنګي رواجونو په متابعت، دا ناسم تعبير هم د ښځو په اړه د ليدلوري اساس ګرځېدلی، لکه نورو غلطو مشهورونو چې يو ځل عام شي بيا څوک دا زحمت نه ګالي چې ورباندې بياکتنه وکړي.

د دې ادعا لپاره لومړی دليل دا دی چې دا خبره د نبوي رسالت په ټولو ۲۳ کلونو کې يوازې يو ځل د حضرت رسول (ص) له خولې اورېدل شوې ده. خو که دا شرعي حکم وای، د شريعت د نورو احکامو غوندې چې د نبي کريم له خوا په کراتو مطرح کېدل، بايد بيا په يو بل مناسبت کې هم مطرح شوی وای. که د دې حديث راخيستونکو کتابونو صحيح بخاري، مسلم، ترمذي، ابوداوود، ابن ماجه، مسند احمد او سنن نسايي ته مراجعه وشي، وبه ليدل شي چې ټولو دا روايت له يوه مورده او له يوې پېښې راخيستی دی. دا هغه وخت و چې مسلمانان د مدينې له ښاره د باندې په عيدګاه کې د فطر يا د اضحی اختر (راويان په دې کې شک لري) د لمانځه لپاره راغونډ شوي وو او پيغمبر (ص) د ښځو لپاره لنډه موعظه وکړه. په موعظه کې يې وغوښتل چې ښځې دې د صدقې او خيريه اعانې په ورکولو کې برخه واخلي. د موعظې په ترځ کې دوی دا جمله هم وفرمايله چې: «ما رأيت ناقصات عقل و دين بأذهب للب صاحب لب منكن»

داسې تعبير له دې پېښې پرته، نه تر دې مخکې او نه وروسته د محمد (ص) له خولې اورېدل شوی دی. حال دا چې په کراتو او په مختلفو مناسبتونو د ښځو په اړه خبره ياده شوې او دوی د موضوع په اړه خپل ارشادات فرمايلي دي خو هېڅکله يې هغه خبره بيا نه ده کړې.

که دې خبرې د شرعي حکم حيثيت غوره کړی وای، د رسول اکرم لومړنيو مخاطبانو يعنې صحابه‌وو به همدې تعبير ته رسېدلي وای او بايد يې په ټولنيزو چارو کې له ښځو سره پر همدې اساس چلند کړی وای او د خپل دريځ د توجيه لپاره يې بايد پر همدې حديث تکيه کړې وای. حال دا چې د صحابه‌وو په وخت کې نه يوازې دا چې دا نظريه خپره نه شوه او ونه ليدل شوه،

ketabton.com - The Digital Library

بلکې عملاً له ښځو سره مشورې کېدې او د هغوی نیوکو او وړاندیزونو ته پام کېده او چېرې چې لازمه وه، ښځو ته اجتماعي مقامونه هم ورکړل شوي وو.

د مسلمانانو په منځ کې د فاطمه (رض) مقام، په شرعي او علمي مسایلو کې د ځینو امهات مومنینو مرجعیت، په تېره بیا د حضرت عایشې (رض)، د راشده خلافت په ټوله دوره کې د جهاد او ټولنیزو فعالیتونو په ډګرونو کې د مسلمانو ښځو شتون او داسې نور کافي دلیلونه دي چې د مسلمانانو په منځ کې د ښځو په اړه هغسې لیدلوری نه و او یاد حدیث د شرعي حکم متضمن نه ګڼل کېده.

[د استاد محق د خبرې تأیید په دې هم کېږي چې الشفا بنت عبدالله په اوومه میلادي پېړۍ کې د طب معلمه وه. د اسلام دوهم خلیفه حضرت عمر بن خطاب ورنه وغوښتل چې په مدینه او بصره کې دې پر روغتیایي چارو نظارت وکړي او ښایي دا به په تاریخ کې لومړنۍ مېرمن وي چې دغه مقام ورکړل شوی دی. ژباړن]

له دې ورهاخوا، د حضرت محمد (ص) عملي سنت له دې لیدلوري سره اړخ نه لګوي. چا نه دي لیدلي چې هغوی دې له ښځو سره پر همدې اساس چلند کړی وي، بلکې عملاً یې د ښځو خبرو ته ارزښت ورکاوه، غوښتنې یې جدي ګڼلې او د هغوی مشورې یې عملي کولې. په عبادتځایونو، د جهاد په میدانونو او په نورو ټولنیزو ډګرونو کې یې د ښځو حضور ته هرکلی وایه او د هغوی برخه اخیستل به یې هڅول.

دا به هم نه هېروو چې د اسلام د پیغمبر ټولې وینا وې د وینا د مناسبت او د کلام د صادرولو د فضا په لحاظ سره یو شان نه دي. ځینې خبرې یې وحیاني لارښوونې نه وې، بلکې د هغوی په ټولنیز مقام پورې یې اړه درلودې. ډېرو پخوانیو او اوسنیو لویو عالمانو لکه شهاب الدین قرافي، شاطبي، ابن القیم، شوکاني، شاه ولي الله دهلوي، محمود شلتوت، محمد رشید رضا، یوسف قرضاوي او ځینو نورو په دې اړه ټینګار کړی دی او په علمي او اصولي مبحثونو یې توضیح کړې دي چې د رسول اکرم (ص) ټولې خبرې د شرعي احکامو د بیان جنبه نه درلوده او وینا وې یې پر څو ډلو ویشل کېږي.

محمد (ص) خوش‌طبع و او له خلکو سره یې ښه چلند کاوه نو د دوی ځینې خبرې – البته ډېرې نه دي- د صمیمیت د ښودلو او د سالمو ټوکو په بڼه دي. مثلاً معاویه ته د «لا اشبع الله

ketabton.com - The Digital Library

بطنه»، ابو ذر غفاري ته د «رغم انف ابی ذر»، یوه بل صحابي ته د «تربت یداک» ویل او داسې نورې بېلګې. که په دې موردونو کې د کلام د صدور فضا په پام کې ونه نیسو، فکر به وکړو چې د مخاطبانو په حق کې یې ښېرا او نفرين کړی دی. حال دا چې داسې نه ده. په همدې خاطر هېڅ مخاطب يې خپه شوی نه دی، بلکې خوشحاله شوي دي او وروسته بيا به هر يوه په فخر سره دا حکايتونه بيانول او ځانونه به يې سرلوړي ګڼل چې حضرت (ص) له دوی سره خپل محبت څرګند کړی دی. اساساً دا پخوانی دود دی چې لويانو به کله کله خپل هغه مخاطبان چې ځان ته به يې نږدې کسان ګڼل، په همدې توګه نازول.

د «ناقصات عقل و دين» تعبير چې په دې حديث کې راغلی، دقيقاً له همدې ډول تعبيرونو څخه دی. ځکه چې د دې تعبير دوهمه برخه چې د ښځو د دين نقصان يادوي، د حديث په دوام کې توضيح شوی دی چې دا نقصان د حيض او نفاس په وخت کې د لمانځه او د روژې ترک کول دي. د ټولو عالمانو اتفاق دی چې دا نقصان هغه ډول نقصان نه دی چې د تقصير او د شريعت د احکامو د بې پروايۍ په وجه رامنځته کېږي. د دين نقصان د کلمې په حقيقي معنا هغه کمی دی چې مکلف وګړی يې عمداً ترسره کړي لکه دا چې واجب ترک کړي يا حرام کار وکړي او دا ډول نقصان د خدای او پيغمبر له خوا رټل شوی دی او خطرناک منکر ګڼل کېږي.

خو هغه نقصان چې د ښځو په اړه ويل شوی، هېڅ عيب او د رټلو نه دی ځکه چې اختياري کار نه دی. ان ځينو عالمانو ويلي دي چې د حيض او نفاس په ورځو کې د لمانځه او روژې ترک کول، يو ډول عبادت دی ځکه چې دا د شرعي احکامو متابعت دی. د عقل د نقصان خبره چې په حديث کې د دين له نقصان سره جوخته ياده شوې ده، هم همداسې قياسولی او ويلی شو چې دا به د ټوکې په بڼه ويل شوې وي، نه د شرعي حکم په بڼه.

بله خبره چې بايد واضحه شي، دا ده چې په ځينو نورو مناسبتونو کې هم له هغه حضرت (ص) څخه ځينې ټوکې نقل شوې دي چې ډېر حکمتونه او درسونه په کې نغښتي دي خو دا چې د مقالې ځولۍ تنګه ده، ورنه تېرېږو. خو دومره به ووايو چې د هغوی ټوکې هسې بې ګټې نه وې او هغه مطلب به يې چې د ټوکو لپاره غوره کاوه، داسې نه و چې يوازې دې خلک وخندوي او هېڅ ډول حقيقت دې په کې نه وي پروت. د هغوی په رانقل شويو مشهورو ټوکو کې يوه يې دا ده: بوډۍ د هغوی حضور ته مشرفه شوه او هغوی د خبرو په ترڅ کې ورته وويل چې بوډۍ جنت ته نه

ketabton.com - The Digital Library

ځي. سپین سرې خپه او غمجنه شوه. وروسته بیا رسول اکرم خپله خبره ورته توضیح کړه چې په قیامت کې به ټول انسانان د ځوانۍ عمر ته ستنېږي او بیا به جنت ته ځي. د دوی دا خبره د قرآن له دې آیته اخیستل شوې وه چې: «انا أنشأناهن انشاء فجعلناهن أبكارا عربا أترابا لأصحاب الیمین.» همدارنګه بل وار یوه ښځه ورغله چې د خپل مېړه په اړه څه ورته وایي. حضرت محمد (ص) وفرمایل: ستا مېړه هماغه دی چې په سترګو کې یې سپین شته؟ دا چې له دې خبرې د سپین سترګۍ مطلب اخیستل کېده، پر ښځې ښه ونه لګېده. خو وروسته پیغمبر (ص) یې سر خلاص کړ چې د هر انسان په سترګو کې سپین شته.

هر مورد چې د پیغمبر (ص) وینا د ټوکې په بڼه روایت شوې ده، که وځیرل شي، ښکاره به شي چې خبرې یې دوه اړخونه لري، یو د وینا ظاهري اړخ او بل یې د هغوی منظور. په دې هر مورد کې د هغوی منظور یو حقیقت رانغاړي خو په داسې بڼه افاده شوی چې مخاطب ته بل مفهوم ورکوي او وروسته چې مخاطب د هغوی په منظور پوه شوی، خوشحاله شوی دی.

یادونه: په دې مقاله کې استاد محمد محق د منطق او استدلال په کارولو سره د مخاطب عقل ته خطاب کوي او فکر کولو ته یې هڅوي.

۳. باور ته خطاب

دغه کتاب د فروید د ارواپوهنې خالصه تشریح او بیان دی. ما د فروید د تیوریو د ارزونې یا نقد اراده نه‌ده کړې او نه مې له نورو تیوري‌ګانو سره په مقایسه کې د ده تیورۍ ازموېلې دي ځکه چې زما په فکر، دا به ډېر ارزښتمن وي چې **سړی مخکې له دې چې پر یو څه نقد کوي، باید ځان پرې پوه کړي**. د داسې نقدونو عامېدل چې نقاد په موضوع پوره نه‌وي پوه شوی، سړی ډاروي. داسې ښکاري چې فروید به زموږ د پېر د لویو متفکرانو په منځ کې تر هر چا زیات له داسې نقدونو څخه ځورېدلی وي. د هغه تیورۍ دومره زیاتې تحریف شوې او په ناسمه بڼه معرفي شوې دي چې د واقعیت او درواغو بېلول به یې د لوستونکو له پاره تقریباً ناممکنه وي.

د فرویدي ارواپوهنې تشریح او تفسیر آسانه کار نه‌دی. د فروید مفکورې او نظریې د هغه په ټولو لیکنو کې چې د 1890یمو کلونو له پیله د 1930مو کلونو تر وروستیو پورې لیکل شوې دي، تیت و پرکې دي. نو سړی باید د هغه **ټولې لیکنې** ولولي چې مطمین شي چې هېڅ اساسي

ketabton.com - The Digital Library

ټکی ورنه نه‌دی پاتې شوی. پر دې سربېره، زه له دې ستونزې سره مخ وم چې د ځينو تيوريکي ټکو په اړه کې د فرويد د وروستي نظر په باب پرېکړه وکړم ځکه ما نه غوښتل چې دغه کتاب د فرويد د نظريو تاريخي تسلسل راوسپړي. فرويد به د خپلو تيوريو سمول، کره کول او پراخول جاري ساتل. هغه خپلې ځينې لومړنۍ نظريې پرې‌ايښې دي او ډېرې نظريې يې تکرار کړې دي. د دغو پرېکړو له پاره مې هڅه کړې ده چې له ټولو شواهدو او له خپل قضاوت څخه کار واخلم. بې له شکه چې په قضاوتونو کې به تېروتنې شوې وې. کېدای شي ما د فرويد په ليکنو کې هغه تعبير موندلی وي چې زه ورپسې ګرځېدم خو د تېروتنې د مخنيوي له پاره به مې دا خبره تل په خپل ذهن کې ساتله چې «ممکن تېروتلی به يم». کله چې به مې فکر کاوه چې د فرويد له خبرو څخه زما تعبير داسې څه دي چې د ده په ليکنو کې نشته، نو **بيا به مې د هغه ليکنې له سره لوستلې**. هيله‌من يم چې نتيجه به يې هماغه څه وي چې فرويد ويلي دي، نه هغه څه چې ما انګېرلي دي.

د دې کتاب په ليکلو کې مې يوازې له هغو **لومړي لاس منابعو** څخه کار اخيستی دی چې د فرويد خپرې شوې ليکنې بلل کېږي. فکر مې وکړ چې بهتره ده د دوهم لاس منابعو پر ځای، د فرويد پر خپلو خبرو تکيه وکړم. هر لوستونکی کولی شي د هر فصل په پای کې راغلي ريفرنسونه وګوري او ځينې مشابه برخې په کې ولولي او په دې کتاب کې ټولې راغلې خبرې د فرويد د آثارو په مجموعه کې چې له ښه مرغه په انګليسي- کې په معياري بڼه چاپ شوې ده، وګوري.

دغه کتاب د عامو لوستونکو او همدارنګه د ارواپوهنې د محصلانو له پاره ليکل شوی دی. د دې کتاب خاکه مې خپلو شاګردانو ته ورکړې وه چې ويې‌لولي او **ما د هغوی له عملي او نظري وړانديزونو څخه پرېمانه ګټه اخيستې ده**. د دوی په مرسته مې خپلې خبرې داسې وکړې چې عام لوستونکي، چې د ارواپوهنې په باره کې په لږ څه پوهېږي، هم پرې پوه شي. هڅه مې کړې ده چې خپلو شاګردانو ته د دې کتاب په ډالۍ کولو سره، د هغوی مننه وکړم.

کالوين اس. هال
ويسټرن ريزرف پوهنتون
د ارواپوهنې څانګه

ketabton.com - The Digital Library

يادونه: دا ليکنه امريکايي ارواپوه کالوين «د فرويد ارواپوهنې» د کتاب په سريزه کې کړې ده. ټوله ليکنه يې د مخاطب باور ته خطاب کوي او لوستونکی قانع کوي چې بايد د ده پر خبرو باور وکړي. هغه عبارتونه او جملې چې بولډ شوي دي، د مخاطب د باور د راخپلولو اساسي ټکي دي.

فعاليت: لاندې د استاد محمد محق د کتاب «سترګې به پرانيزو» (چې ما ژباړلی) سريزه ولوله او بيا راغليو پوښتنو ته ځواب ووايه.

د پيل خبرې

څنګه چې له دې ملک څخه د ښېرازۍ او د ترقۍ فرصت اخيستل شوی دی، هماغسې د دې لوبې په وجه زموږ د معنوي تعالي فرصت هم له منځه تللی دی. دين کولی شول چې د خپلو اخلاقي لارښوونو په برکت د انسانانو روح او باطن تزکيه کاندي؛ خو که چېرې دين يې د قدرت او ثروت په ناولتياوو نه وای ککړ کړی. موږ له دين څخه د مينې او پخلاينې الهام اخيستی شو، نه د کرکې او خشونت.

خو زموږ د وطن واقعيتونه بل څه وايي ... ګوندې دا کرغېړنه کيسه پای نه لري چې نور د مرګونو او مصيبت، بلوا او جنايت شاهدان ونه اوسو.

درې لسيزې تېرې شوې خو لا هم د هېواد د فکر او فرهنګ په ډګر کې د بدلانه نښې نه ښکاري او لا هم د ديني بحثونو ټيکه د هغو وګړو په لاس کې ده چې ژوند ته هېڅ درناوی نه لري او آرامۍ او آبادۍ ته هېڅ اهميت نه ورکوي.

لا هم د دين په نامه بازار لګېدلی او هغه شيان په کې خرڅېږي چې د وينو بوی څنې لتېږي او له غوسې او خشونت پرته نور څه په کې نشته خو لنډ فکري او ساده‌ګان يې اخيستونکي دي.

په دې منځ کې نو د قلموالو رسالت څه دی؟ هغه کسان چې فکر خپروي، هغوی څه وظيفه لري؟

ketabton.com - The Digital Library

ایا هغه ژمنه چې خدای پاک د فکر او پوهې له خاوندانو څخه اخیستې ده، له دوی څخه دا نه غواړي چې بې له ویرې دې د جهل او جمود پردې وڅیري او د مستو زنګیانو له لاسه دې وسله واخلي چې نور د چا مرۍ پرې نه شي او د چا نس څیرې نه شي؟

د دین د داسې ښکلي تفسیر وړاندې کول چې پر عقل برابر وي او پر زړه خوږ ولګي، او د افراطي مفکورو نقد کول، یو له هغو کارونو څخه دی چې د فکر خاوندان یې کولی شي.

لیکوال دا خپله وظیفه بولي چې د قلم په زور د هغو کسانو مخې ته ورودانګي چې تیاره خپروي او کرکه او تعصب زېږوي. دا مسأله تر هغې زیاته جدي ده چې سړی دې ځان ورته غلی ونیسي او خبره په کې ونه کړي؛ ځکه چې دلته د انسانانو او د هېواد د تباهۍ او د دین د بدنامۍ مسأله مطرح ده، دلته اخلاق او معنویت تباه کېږي.

لیکوال په دې هم پوهېږي چې دغه هڅې د اوبو د یوه څاڅکي په شان دي چې په یوه وچه، سوځېدلې صحرا کې څڅېږي او دا به د ټولنې له زرګونو ستونزو څخه یوه هم حل نه کړای شي؛ خو چاره څه ده؟

هغه ربړه چې موږ ورسره مخ یو، یوازې د همدې زمانې محصول نه ده. زموږ د هېواد ځینې ستونزې په تېرو لسیزو او ان تېرو پېړیو کې ریښه لري. هر نسل یوه کارنامه درلودلې ده، یا مثبت یا منفي، یا کامیاب یا ناکامه. موږ هم په خپل وار سره یو څه مسوولیت لرو. کېدای شي زموږ نننۍ تتې هڅې د راتلونکو نسلونو لپاره ګټورې تمامې شي، د هغو نسلونو لپاره چې پر ځان به ویاړي او د دې ټولنې د بېړۍ ماڼوګان به وي.

لیکوال په همدې باور قلم راخیستی او هڅه یې کړې ده چې له خپلې وسې سره سم، ځینې مسایل مطرح کاندي. ګوندې دا بحثونه ځینې پوښتنې راولاړې کړي او زموږ په ټولنه کې د کتاب د ځینو لوستونکو په فکر کې خوځښت راولي.

د دې کتاب مقالې او بحثونه د تېر کال په بهیر کې له هغو ترخو او غمجنو پېښو سره هم مهاله لیکل شوي دي چې زموږ په خاوره کې پېښې شوې. نو د لیکوال ذهن تر ډېره بریده هغو اندېښنو په سر اخیستی و چې د محیط له واقعیتونو سره یې اړخ لګاوه او نیت یې انتزاعي- تحقیقي اکاډیمیکه لیکنه نه وه؛ خو د اکاډیمیکو هڅو د ارزښت د راکمولو نیت یې هم نه دی لرلی.

ketabton.com - The Digital Library

د دې کتاب ځینو مقالو د قلموالو پام ځان ته اړولی او سربېره پر دې چې ځینو خپل شخصي نظر راته څرګند کړی، څو تنو ځوانو قلموالو نقدونه او تعلیقونه یې هم وربانديې کښلي او له دې کار سره یې د انتقادي بحثونو سپرغۍ بله کړې ده او دا هغه څه دي چې زموږ د فرهنګي حوزې له اساسي اړتیاوو څخه دي. دا چې زه له دې تعلیقاتو او ملاحظاتو سره موافق یم که نه، بېله خبره ده؛ خو د دې حسنه سنت قدر کوم او د لیکوالو د مبارکو هڅو په درناوي، د هغوی مقالې مې د کتاب په پای کې راوستې دي.

د دې اثر تر خپرولو وروسته به هم لیکوال له دې باوره لرې نه شي چې د هغه لیکنې د انساني هڅې په توګه له خطا او سمو او ناسمو به خالي نه وي، په همدې وجه دی هر نقد ته په ورین تندي هرکلی وایي او هیله من دی چې په همدې پلمه دې د هېواد د قلموالو ترمنځ جدي او لا ژور بحثونه راپیدا شي او هغه فکري رکود چې پر دې وطن حاکم دی، مات شي. په دې تمه چې جدي او اغېزناک بحثونه پیل شي او دعوې دې د جګړې او خشونت له ډګره د قلم او لیکلو میدان ته انتقال شي. که داسې وشي په دې ملک کې به لوی بدلون پیل شي او ټولو ته به د ښه راتلونکې زیری ورکړي.

پوښتنې:

۱. د متن کوم ټکي ستا عقل ته خطاب کوي؟

۲. په دې متن کې داسې څه شته چې د مخاطب باور ته یې خطاب کړی وي؟

۳. کومې جملې ستا عواطفو ته خطاب کوي؟ د لیکنې د کومې جملې په لوستلو سره خوښ، خپه، یا غوسه شوې؟

دوهم فعالیت: د «ښځې ناقص العقلې دي؟» مقاله بیا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه:

۱. مقالې ستا مفکوره بدله کړه؟

۲. ستا په نظر د لیکوال دلیلونه کافي او قانع کوونکي وو؟

۳. د لیکوال خبرې واضحې، دقیقې او سره تړلې وې؟

۴. د لیکوال خبرې باوري دي؟ د هغه پر نیت او خبرو څومره باور کولی شې او ولې؟

ketabton.com - The Digital Library

۴. ۳. نقد Critique/ Review

د نقد د ليکلو دوه لومړني پړاوونه يعنې انتقادي/ اغېزناکه مطالعه او تحليل دې پورته تمرين کړل. اوس سره پوهېدلي يو چې د يوه متن د نقدولو لپاره بايد لومړی ځان ورباندې پوه کړو او بيا يې تحليل کړو. تر دې ځايه پورې کار د متن او د ليکوال د مهارتونو ارزونه ده خو په درېيم پړاو کې يو بل شی هم په کې ورزياتېږي او هغه د موضوع په اړه ستا نظر دی. نقد يوازې د يوه اثر د کمزوريو يادول نه دي، بلکې په نقد کې بايد د اثر مثبت او منفي ټکي دواړه ياد شي او تر منځ يې انډول هم وساتل شي. د نقد د ليکلو لپاره دغه کارونه بايد وکړو:

لومړی. تر ليکلو مخکې پړاو

۱. د دغو پوښتنو ځواب پيدا کوو: (۱) د ليکوال تيسز او عمده ټکي څه دي؟؛ (۲) په ليکنه کې د مخاطب عقل، عواطفو، که باور ته خطاب کوي او ليکوال په دې خطاب کې څومره بريالی دی؟؛ (۳) متن څومره منسجم او سره تړلی دی؟؛ او (۴) د معلوماتو ترتيب او تنظيم يې څنګه دی؟

۲. د اثر ښېګڼې او بد ګڼې جلا جلا ليکو او هڅه کوو چې دواړه په برابره اندازه راواخلو. که فرضاً مثبت ټکي مو ډېر راخيستي وي او منفي يې کم، نو د ليکنې په وخت کې به يې لومړی منفي ټکي يادوو. همدارنګه که منفي ټکي مو ډېر په کې موندلي وي، نو اول به يې مثبته خوا بيانوو.

۳. که ليکوال کومه لانجمنه موضوع، چې په اړه يې متضاد نظرونه وي، بيان کړې وي نو ګورو چې د مقابل لوري نظرونه يې هم راخيستي دي که نه. په داسې حالت کې بايد د ليکوال د نظر مخالف نظرونه هم مطالعه کړو او د نقد په ليکلو کې ورنه کار واخلو.

۴. ګورو چې متن د لوستونکو په درد لګېږي که نه. دا ليکنه به په اوس وخت کې د لوستونکو کومه ستونزه حل کړي که نه. مطلب دا چې ولې دا ليکنه په لوستلو ارزي يا ولې نه ارزي.

۵. د نقد له پاره د ليکنې خلاصه برابروو. په دې خلاصه کې د ليکنې مهم عمده تکي بايد شامل وي.

ketabton.com - The Digital Library

لومړی فعالیت: لاندې «د تاريخ سبقونه» د کتاب يوه مقاله مې بيا راخيستې ده. مقاله ولوله او ورپسې د راغليو پوښتنو ځوابونه وليکه.

زرين وختونه

تصور کېږي چې بشر په خپل تېر ژوند کې د داسې امپراطوريو طلايي دورې هم لرلې دي چې ظلم، تبعيض او استثمار په کې نه وو. له افسانو سره سم، د دغو زرينو وختونو په زړه غوښتونکو شپېو کې نه د خلکو په منځ کې جګړې وې، نه کشمکشونه. ټول په سوله او په اتفاق کې سره اوسېدل. خواړه پريمانه وو، لوږه نه وه، بېوزلي چا نه پېژندله. نه شخصي جايدادونه وو، نه حرص او نه په کمزورو باندې د حکومت کولو شوق. طبيعت په انسان باندې مهربان و، انسان يې په سخې غېږه کې اسوده ژوند کاوه. طبيعت او انسان د يو بل مله وو.

خو، شواهد دغه افسانې او تصورات نه تاييدوي. تاريخ راته وايي چې بشر له پيله لا په اختلافونو او ميرځيو کې ايسار و او زورورو يې د کمزورو زېښلو ته متې رانغښتې وې. لوږه وه، کاختې وې او جګړې وې. خلکو د نس د مړولو لپاره حيوانات ښکارول، مېوې يې خوړې او نباتات يې ټولول. د سولې په وخت کې به زورورو په اکثرو امکاناتو خېټه اچولې وه او کمزوري به مجبور وو چې هغه ورپاتې لږ څه په خپلو کې سره ووېشي. د نامتو مفکر هابس په قول، ژوند خورا بې خونده او وحشي و.

د زرينو زمانو اسطورې شايد د دې لپاره جوړې شوې وي چې له اوسنيو مشکلاتو د خلاصون او د هاغه زرين دوران د احيا لپاره په خلکو کې سېکه او جذبه پيدا کړي. د زرين زمان د شتون مفکورې مورخانو ته دومره خوند ورکړی دی چې په تاريخ کې يې د هغې د ځايولو کوښښونه کړي دي. مثلا د مسلمانانو تاريخ د عباسي خلافت د اوج زمانې ته د زرين دوران په سترګه ګوري او فخر ورباندې کوي. په دې دوران کې عربو لور په لور فتحې وکړې، ډېرې سيمې يې ونيولې او د مغلوبو ملتونو د امکاناتو په مټ يې داسې امپراطوري جوړه کړه چې د هغه وخت تر بلې هرې واکمنې پياوړې او شانداره وه.

نوی پايتخت، بغداد، د تجارت او کلچر په مرکز بدل شو، يوناني حکمت په عربي ترجمه شو او د يو زر او يو شپې شهکار وپنځېده. د دغه زرين دوران به داسې زړه وړونکی انځور جوړ شو چې

ketabton.com - The Digital Library

را وروسته نسلونو د عربو د ویاړ د زمانې د بیا راتلو ارزوګانې وکړې او تر نن پورې د یو اعلی مثال او د افتخار د وخت په سترګه ورته کتل کېږي.

په اندلس یا اوسنۍ اسپانیا باندې د مسلمانانو حکومت هم زرین دوران بلل شوی دی. ځکه په دې دوران کې له مسلمانانو، عیسویانو او یهودو جوړه ځو کلتوري ټولنه په سوله کې اوسېده او د مختلفو عقیدو کسانو د یو بل د زغملو چل زده کړی و. دوی یو داسې فرهنګ ایجاد کړ چې اروپایانو وربانديې هغه د چا خبره زړه بایلود او په اندلس کې د لویو پوهانو په قلم لیکل شوي کتابونه یې په خپلو پوهنتونونو کې د لوستلو او زده کولو لپاره غوره کړل.

نورو ملتونو هم د خپلو وطنونو په تاریخ کې زرینې زمانې په نخښه کړې او ځلولې دي. د هندوانو په عقیده د راما (هندو بګوان او افسانوي پاچا، ژباړن) زمانه زرینه وه، حال دا چې نور باوري دي چې د ګوپتا د واکمنۍ په دوران کې د هندوایزم قوانین بشپړ شول او دغه دین وغوړېد. په هند کې د آشوکا امپراطوري ته هم د مثالي دوران په سترګه کتل کېږي، ځکه آشوکا قدرت او عظمت ته د رسېدو لپاره جګړه نامناسبه وسیله وبلله، جنګ یې وغانده او د تشدد نه کولو ایدیولوژي یې غوره کړه. د هند د مغولو په دوران کې د اکبر زمانه طلایي برخه معرفي شوې ده. په دې وخت کې د مغولو قدرت پوره ټینګ او سلطنت خورا شتمن شو. موږ د اکبر د دوران د قدرت او ثروت انعکاس د هغه د دربار په شان و شوکت او عظمت کې وینو.

دا دستور دی چې مخ په زوال ټولنه به په ماضي کې پناه اخلي او په تېر ویاړ به ځان ته تسل ورکوي. سیاستوال د زرین دوران تصورات د ځان په ګټه استعمالوي او خلکو ته وايي چې که یې دی قدرت ته ورساوه نو د سولې او عدالت هاغه له ګوتو وتلی دوران به بیا راژوندی کړي. دغسې سیاستوال په وروسته پاتې ټولنو کې ښه چلېږي.

پرمختللې ټولنه هېڅ وخت په ماضي پورې زړه نه تړي او په تېر زرین دوران پسې نه ګرځي. دوی په نن کې اوسي، د نن د بهترۍ هڅه کوي او د لا روښانه او نېکمرغې سبا فکر ورسره وي. رادیکال مفکران او انقلابیان هم د زرینې زمانې نظریه نه مني. دوی ماضي ته د ترقي په لاره کې د خنډ په سترګه ګوري او په دې عقیده دي چې د لا روښانې سبا لپاره پکار ده چې نه یوازې په پرون چلیپا راوباسو بلکې د نن ارزښتونه او دودونه هم بدل کړو. د دوی په نظر طلایي دوران په پرون کې نه، په سبا کې پټ دی او د رسېدا لاره یې دا ده چې له ظلم او استثمار سره مبارزه

ketabton.com - The Digital Library

وشي. د مارکسیستو په اند، طلایي دوران ته هغه وخت رسېدای شو چې په ټولنه کې مساوات قایم شي. دینداره خلک په دې دنیا کې د زرینې زمانې تمه نه لري، د دوی په نظر، زرین وختونه د هغې دنیا دي او هلته به ښې شیبې د ګناهګارو نه، بلکې د متقیانو په نصیب وي.

پوښتنې:

۱. د لیکوال تیسز یا اصلي موضوع څه ده؟ ده ولې د دې مسئلې د سپړلو ضرورت احساس کړی دی؟ په مقاله کې کومې ستونزې ته اشاره شوې ده؟ دې ستونزې ته حل لاره وړاندې شوې ده؟ حل لاره یې واقع بینانه ده؟

۲. د مقالې اساسي ټکي کوم دي؟

۳. د مقالې په کومو کلمو او اصطلاحاتو سم پوه نه شوې؟

۴. د مقالې خلاصه څه ده؟ په خپل ذهن کې د مقالې خلاصه جوړه کړه.

۵. دغه مقاله د لوستونکو عواطفو ته خطاب کوي، که یې عقل یا یې باور ته؟

۶. د مقالې په لوستلو سره په تا کې کوم احساس پیدا شو؟ خوشحاله شوې، خپه شوې، که غوسه؛ د ویاړ احساس درته پیدا شو که د شرم یا افسوس؟ ولې؟

۷. په مقاله کې کافي دلیلونه راغلي وو چې ستا فکر بدل کړي؟

۸. د مقالې لیکوال څومره د باور وړ دی؟ ته یې پېژنې؟ د هغه د شخصیت، علمي سویې او مسلک په اړه څه معلومات لرې؟

دوهم فعالیت: مقاله بیا ولوله او بیا د کتابچې د پاڼې په منځ کې یوه عمودي کرښه وباسه. په ښي طرف کې یې د مقالې مثبت ټکي ولیکه او په چپه خوا کې یې منفي اړخونه لست کړه. وروسته د لیکوال د نظرونو مخالفې نظریې پیدا او نوټ کړه.

ketabton.com - The Digital Library

دوهم. د نقد د ليکلو پړاو

کله چې نقد ليکو، بايد لومړی د اثر او ليکوال په اړه يې خبرې وکړو. بيا خپل تيسز وړانـدې کوو او وروسته د اثر لنډيز بيانوو؛ ورپسې د اثر مثبت او منفي اړخونه راسپړو او پـه پـای کـې نتيجـه او خپل وروستی قضاوت وړاندې کوو.

۱. د اثر معرفي: د اثر عنوان، ژانر، تيسز، ليکوال، د ليکوال هدف، او د اثر اهميـت بيـانوو. البته دا برخه بايد لنډه وي.

۲. د خپل تيسز بيان: په دې برخه کې د اثر په اړه خپل کُلي نظر وايـو چـې پـه کـې د اثـر ښېګڼې او بد ګڼې دواړه رانغاړل کېږي.

۳. د اثر لنډيز: په لنډه توګه وايو چـې ليکـوال پـه دې اثـر کـې څـه ويـلي دي. دلتـه د اثـر عمده ټکي را اخلو.

۴. نقد: وروسته د اثر پر مثبتو او منفي اړخونو خپل نقد او نظر ليکـو. د مقـالې اصـلي برخـه همدا ده او د اثر له خلاصې سره په ګډه د مقالې شاوخوا ۸۰ فيصده بايد وي.

۵. نتيجه او قضاوت: د مقالې په پای کې خپل وروستی قضاوت بيانوو او همدارنګه د اثـر د لا بهترۍ لپاره خپل نظر ليکو چې که ليکوال داسې کړی وای، اثر به يې تر دې ښه شوی و.

اوس به د نقد بېلګه وګورو خو لومړی د «زرين وختونه» مقاله يو ځل بيا ولوله.

د «زرين وختونه» نقد او تحليل

«زرين وختونـه» د ډاکټـر مبـارک عـلي مقالـه ده چـې د ده د مقـالو پـه يـوه ټولګـه «د تـاريخ سبقونه» کې راغلې ده. دا کتاب چې اسدالله غضنفر ژباړلی دی، په جلال آباد کې مـازديګر کتـاب پلورنځي په ۱۳۹۲ کال کې چاپ کړی دی. ډاکټر مبارک علي پـه ۱۹۴۱ مـيلادي کـې د هنـد پـه ټونک کې زېږېدلی دی او د هند تر وېشل کېدو وروسته، له کورنۍ سره پاکستان تـه مهـاجر شـوی دی. ده په انګلستان او جرمني کې د تاريخ په څانګه کې لـوړې زده کـړې کـړې دي او دکتـورا يـې په کې اخيستې ده. دی د سندهـ پوهنتون د تاريخ ديپارتمنت مشر ـ و او تـر ۵۰ زيـات کتابونـه يـې کښلي دي. دی تاريخ په داسې ښه بيانوي چې د نـن ورځـې د سـتونزو حـل پـه کـې وينـو او درس

ketabton.com - The Digital Library

ورنه اخیستی شو. دا مقاله یې هم ځکه لیکلې ده چې لوستونکي له ناسمو باورونو راوګرځوي او د ستونزو واقعي حل ته یې وهڅوي.

ډاکټر مبارک علي په دې مقاله کې دا مسئله راسپړي چې ځینې خلک هسې فکر کوي چې په پخوا زمانو کې داسې زرین وختونه تېر شوي دي چې ټوله دنیا په کې ګل و ګلزار وه او ټول انسانان په کې خوښ او سوکاله وو. دی د ځینو مسلمانانو باور یادوي چې د عباسي خلافت دوره د اسلامي نړۍ طلایي وختونه بولي، همدارنګه یې د هندوانو عام باورونه راوړي دي چې څوک د «راما»، څوک د «ګوپتا»، او ځینې د «آشوکا» زمانې زرینې ګڼي. لیکوال ادعا کوي چې تاریخي شواهد دا رانښيي چې انسانان په هر وخت کې ستونزې درلودې، زورورو به هر وخت کمزوري ځپل، جنګونه به وو، کاختی به وې، لوږې او ناروغۍ به وې.

ډاکټر مبارک علي په دې مقاله کې پر زرینو وختونو د باور کولو علت دا ښيي چې وروسته پاتې ټولنې چې له اوسنیو ستونزو سره مبارزه نه کوي، د تېر تاریخ په ویاړونو ځان ته تسلي ورکوي. همدارنګه سیاستوال دې باور ته هوا ورکوي او خلکو ته وعدې ورکوي چې که واک ته ورسېږي نو بیا به هماغسې طلایي وختونه راولي. خو د ده په باور پرمخ تللې ټولنې بیا په تېرو وختونو ځان نه خوشحالوي، بلکې نن هلې ځلې کوي چې خپله سبا په طلایي زمانه بدله کړي.

لیکوال د زرینو وختونو نظریه ردوي او وایي چې تاریخي شواهد یې رانښيي چې داسې وختونه هېڅ کله نه دي تېر شوي خو د خپلې ادعا د اثبات لپاره یې مثالونه او شواهد نه دي راوړي چې لوستونکي وربانديې زیات باور وکړي. ده دا خبره کړې ده چې مثلاً مسلمانان د اندولس اسلامي خلافت ځکه زرین دور بولي چې هاغه مهال مسلمانان، عیسویان او یهودان په سوله کې سره ګډ اوسېدل او تر منځ یې شخړې نه وې او په دې دور کې لویو پوهانو داسې کتابونه ولیکل چې تر ډېره وخته پورې د اروپا په پوهنتونونو کې تدریسېدل. خو دا یې نه دي ویلي چې په هاغه زمانه کې کومې ستونزې وې او ولې باید هاغه دور زرین وخت و نه بولو.

په مقاله کې د رادیکالو مفکرانو او انقلابیانو نظر راغلی دی چې وایي د ښې راتلونکې له پاره باید پر پرون چلیپا وباسو. حال دا چې د تاریخ له مثبتو تجربو څخه ګټه اخیستلی شو. مثلاً عباسي خلافت ځکه نسبتاً ښه دور و چې هلته د فکر او نظر آزادي وه. دغه آزادي سبب شوه چې مسلمان پوهان ډېر علمي کشفونه او اختراعات وکړي. له بلې خوا د مامون رشید په واکمنۍ کې

ketabton.com - The Digital Library

بیت الحکمت جوړ شو چې سلګونه پوهان په کې د علم په تولید بوخت وو. همدارنګه په هاغه وخت کې معماري، صنعت، تجارت، او هنرونه ښه غوړېدلي وو. هاغه مهال د مخالفو نظرونو او فکرونو زغمل عام وو ځکه خو تشدد او خشونت په کې کم وو. نو که موږ غواړو چې له اوسنیو ستونزو خلاص شو، کولی شو د هاغه زماني له تجربو څخه ګټه واخلو.

لیکوال دا ستونزه هم یاده کړې ده چې ځینې سیاستوال هسې خلک غلطوي او تشې وعدې ورکوي چې د پلانکي دور په شان به بیا د سوکالۍ او آرامۍ وختونه راولي. د دې ستونزې حل يې دا ښودلی چې د زرینو وختونو نظریه باید و نه منو. دا ستونزه داسې هم حل کېدای شي چې له سیاستوالو وغواړو چې د تشو شعارونو پر ځای دې د ښې راتلونکې له پاره خپل پلان او خپله طرحه ووايي او بیا وګورو چې طرحه يې واقع بینانه او د عملي کېدو ده، که نه.

ډاکټر مبارک علي په دې مقاله کې زموږ یوه اساسي ستونزه راسپړلې ده. پر زرینو وختونو او تېرو وياړونو تکیه کول، انسان په لټۍ اخته کوي او له زیار او کوښښ يې يو څه راګرځوي. لیکوال د زرینو وختونو په اړه د خلکو د باورونو نمونې راوړې دي او د دې باورونو علت يې توضیح کړی دی. خو د لیکوال دلیلونه ډېر قانع کوونکي نه دي ځکه چې د زرینو وختونو د مفکورې د ردولو لپاره يې کافي شواهد نه دي وړاندې کړي. که د مقالې لیکوال د خپلې ادعا د اثبات له پاره شواهد او مثالونه راوړي وای، د مقالې اغېزه به يې لا زیاته شوې وای.

لومړی فعالیت: پورتنی نقد یو ځل بیا ولوله او بیا د دې پوښتنو ځوابونه ولیکه.

۱. د مقالې د لیکوال معرفي څنګه شوې ده؟
۲. د مقالې خلاصه او اساسي ټکي سم راخیستل شوي دي؟
۳. د مقالې کوم مثبت او کوم منفي ټکي یاد شوي دي؟
۴. تحلیلګر د مقالې د لا بهترۍ له پاره څه سپارښتنه کړې ده؟
۵. په دې نقد کې څه کمی وینې؟ د لا ښه کېدو له پاره يې څه وړاندیز لرې؟

دوهم فعالیت: اوس نو ستا وار دی چې نقد ولیکې. د استاد محمد محق له کتاب «والیل اذا عسعس» څخه دغه راخیستل شوې مقاله ولوله او د نقد لیکلو له اصولو سره سم لیکنه پرې وکړه.

ketabton.com - The Digital Library

د اخلاقو پیغمبر، له اخلاقو ناخبره امتیان

د اسلام د پیغمبر ص د پېژندنې لپاره بهترینه منبع قرآن مجید دی، ځکه چې د مسلمانانو لپاره دا یوازینۍ قطعي‌الثبوته منبع ده. مذهبي روایتونه، تاریخي داستانونه او عامیانه اسطورې کافي علمي اعتبار نه‌لري چې د هغوی په وسیله د حضرت محمد ص رښتینې څېره راوښیي.

قرآن د اسلام د پیغمبر په راپېژندلو کې د هغوی پر معجزو او خارق‌العاده صفتونو ټینګار نه‌کوي، او نه د هغوی بې حد و حصره پوهه یادوي، نه یې د لیکوالۍ او وینا هنر راځلوي، نه یې د ډېر ځواک او قدرت خبره راته کوي، نه یې د بریاوو او فتوحاتو او نه یې د هغو چارو کیسې کوي چې اسطوره خوښوونکي ذهنیتونه یې پالي. د پیغمبر ص د راپېژندلو لپاره، قرآن د هغوی پر اخلاقو ټینګار کوي. قرآن وایي: "و إنک لعلی خلق عظیم"... "فبما رحمة من الله لنت لهم و لو کنت فظا غلیظ القلب لانفضوا من حولک"... "و لقد جاءکم رسول من أنفسکم، عزیز علیه ما عنتم، حریص علیکم، بالمؤمنین رئوف رحیم".. "و ما أرسلناک إلا رحمة للعالمین..."

پخپله هغوی هم چې کله د خپل رسالت جوهر او د خپل بعثت وروستی هدف بیانوي نو په ډېرو څرګندو ټکو وایي: "إنما بعثت لأتمم مکارم الأخلاق..." او د عربي ژبې د قواعدو مطابق د "إنما" کلمه، د انحصار حرف دی، یعنې زما په بعثت کې بل هېڅ هدف هغومره مهم نه‌دی لکه د ښو اخلاقو کمال ته رسول. دلته اخلاق یعنې له انسانانو سره عنایت، پر ماشومانو شفقت، د بېوزلو لاسنیوی، د کونډو پوښتنه، د تبعیض له منځه وړل، په زړونو کې د مهربانۍ د زړي کرل، له بدو فکرونو څخه د زړونو پاکول، ... او سلګونه داسې نورې چارې چې د اخلاقو په فضایلو پورې تړلې دي.

تمه خو دا کېدله چې په منځنیو پېړیو کې به د اسلامي تمدن له غوړېدا سره د اخلاقو علم او د اخلاقو فلسفه هم د خورا مهم علم او لوړ فرهنګ په توګه وغوړېږي. سره له دې چې د مسلمانانو د تاریخ په ځینو دورو کې ځینې اخلاقي فضایل لکه مدارا، خیر، ترحم او ... د هاغه مهال د نورو ټولنو په نسبت ښه غوړېدلي وو خو دا هر څه د ظاهربینه فقهي معیشت تر اغېزې لاندې راغلل او هېڅکله اخلاق هغه مقام خپل نه کړ چې ظاهرپالې مناسکي دینداري او فقهې ترلاسه کړ.

ketabton.com - The Digital Library

په دا وروستیو پېړیو کې بیا د اسلامي تمدن له راپرځېدو سره، اخلاق تر ټولو ټیټې کچې ته راولوېدل او مسلمانې ټولنې د بداخلاقۍ او رذایلو په انبار بدلې شوې. ډېرو مسلمانانو ته د اخلاقو بل تعریف غیر له جنسي مسألې او پر ښځو د محدودیتونو له لګولو، نه و معلوم او لا هم نه دی معلوم. اکثره هغه کسان چې د مسلمانانو د وضعیت د بهترۍ لپاره لاس په کار شول، له بده مرغه ویېنه‌شول کولی چې جامع تیوري‌ګانې رامنځته کړي. دوی د اخلاقو د اهمیت په اړه یوازې کُلي خبرې کولې او د اخلاقي فضایلو د ترویج او تبلیغ پر ځای یې د مناسکي دینداري احیا ته ملا وتړله چې دا له اخلاقو سره هېڅ رابطه نه‌لري.

نتیجه یې دا راووته چې اوس یې د سر په سترګو وینو. هغه ملت چې ځان د اخلاقو د پیغمبر امت بولي، تر هرچا زیات بداخلاقه دی. دا بداخلاقي د ژوند له معمولي چارو لکه په نوبت کې له درېدلو څخه رانېولې بیا تر لوړترین اخلاقي کاره پورې چې د بني‌آدم انساني کرامت ته ارزښت ورکول دي، لیدلی شو.

همدا وجه ده چې په اسلامي نړۍ کې د دین په نامه داسې ډلې راڅرګندېږي چې پخپله د خورا لویو بداخلاقیو مظهر وي. په دې پېړۍ کې د دین په نامه داسې حکومتونه رامنځته شول چې د غیراخلاقي چارو لویې کارنامې لري او تر نازي او ستالیني حکومتونو وروسته، همدې حکومتونو د تاریخ د بداخلاقو حکومتونو نوم ګټلی دی. پر ځای د دې چې زموږ ټولنې د تسامح، بخښنې، لویي، وروروليې، مهرباني، فداکاري او د سالمې انساني ټولنې د نورو فضایلو مظهر وي، دلته تر هر ځای زیات دروغ ویل کېږي، چلبازۍ، تظاهر، ریاکاري، او بې قانوني ډېر لیدل کېږي، دلته د نورو پر خصوصي حریم تېری کېږي، دلته تعصب، تبعیض، ظلم، استبداد، خرافات، بدبیني، بدګوماني، ناروا قضاوتونه، کرکه او کینه او ډېر نور رذایل پرېمانه دي.

لا بده خو یې دا ده چې ځینې بیا غواړي د دې بداخلاقیو جبران په مناسکي نمایشي دینداري سره وکړي. دوی ګومان کوي چې که دین لري نو اخلاقو ته هېڅ اړتیا نشته. دې حال ته ژړا په کار ده. هغه دین چې سره دښمن وګړي یې سره وروڼه کړل، چې خشنو خلکو ته یې د مهربانۍ او عاطفې درس ورکړ، اوس نو د همدغه دین په نوم د بني‌آدمانو وینې تویول کېږي او عزتونه یې لوټل کېږي او د زرګونو بېګناه وګړو کورونه له خاورو سره خاورې کېږي. نه پوهېږم چې

ketabton.com - The Digital Library

موږ له دغسې وضعيت سره څرنګه په خپل پيغمبر پورې ځانونه تړلی شو؟ موږ په دې وضعيت کې يوازې د هغوی حيثيت ته لته ورکوو او د هغوی دين بربادوو او بس.

ketabton.com - The Digital Library

پنځمه برخه

۵. ژبه، املأ او انشأ

د ژبې، املأ او انشأ په هکله مې وخت نا وخته مقالې ليکلې وې. نيت مې دا و چې د دې کتاب په پای کې په پښتو متنونو کې عامې املايي – انشايي تېروتنې په نښه او بديلونه يې وړاندې کړم، خو بيا مې فکر وکړ چې ځينې مسئلې يو څه تشريح او تفصيلي بيان غواړي، نو غوره مې وګڼله چې هماغه مقالې دلته راوړم. په پښتو کتابونو کې ډېرې تېروتنې په «ی» ګانو، د کلمو تر منځ په فاصلې، د کلمو په املأ، د جملو په جوړښت، ژباړه، د سربلونو او د اضافت «د» په کارولو او ځينو نورو برخو کې ترسترګو کېږي چې په دې مقالو کې په تفصيل سره راسپړل شوې دي.

۵. ۱. په پښتو کې د «ی» ډولونه

د تلفظ او استعمال په لحاظ په پښتو کې پنځه ډوله «ی» ګانې دي:

۱. نرمه «ی» (ay) د مفردو نارينه نومونو، صفتونو او د غايب لپاره د ماضي فعلونو په پای کې راځي، تر دې «ی» مخکينی توری تل په زور لوستل کېږي.

نومونه: سړی، لرګی، سپېلنی، لوګی، زمری، زلمی...

صفتونه: مېړنی، وتلی، نوميالی، توريالی، جنګيالی، پوښلی...

فعلونه: احمد کتاب راکړی دی .

۲. څرګنده/ معروفه «ي» (i) د جمع نارينه نومونو او صفتونو، د نارينه نومونو په مغيره حالت کې، د غايب شخص د فعلونو او ځينو مفردو ښځينه نومونو په پای کې راځي، تر دې «ی» مخکی توری په زېر (کسرې) لوستل کېږي.

جمع نارينه نومونه: سړي، لرګي، لوګي، زمري، زلمي...

د مفرد نارينه نومونو مغيره حالت: سړي ته، له لرګي څخه، د زمري، په/ پر زلمي...

صفتونه: مېړني، نوميالي، توريالي، جنګيالي، پوښلي...

ketabton.com - The Digital Library

ښځینه نومونه: بیاتي،

فعلونه: دوی کار کوي. هغه ځي. اجمل خط لیکي.

۳. اوږده/ مجهوله «ې» (e) د جمع ښځینه نومونو، صفتونو، د مفرد ښځینه نومونو په مغیره او ندايي بڼه کې، د دویم شخص لپاره د حال زمانې په فعلونو کې، او په ځینو نورو ځایونو کې استعمالیږي، مثلاً:

جمعه ښځینه نومونه: ښځې، مېرمنې، دوړې، خاورې، ختې...

صفتونه: ولاړې، تیارې، تورې، سرې، سپینې، ویاړلې...

مغیره نومونه: ښځې وویل. نجیبې ته یې جزا ورکړه.

ندايي حالت: وه ښځې!، اې پېغلې!

فعلونه: څه کوې؟ چېرته ځې؟ ته ښه کار کوې.

همدارنګه په چې، مې، کې، یې، ویې، او ځینو نورو نا مستقلو کلمو کې.

۴. لنډه، زورکۍ واله، همزه واله یا امریه «ئ» (əy) د جمع مخاطب لپاره د امریه فعلونو په پای کې راځي، تر دې «ی» مخکې راغلې توری په زوره‌کي تلفظ کېږي؛ لکه:

تیارسئ، ولیکئ، مه ځئ، ودرېږئ...

۵. لکۍ واله/ د تأنیث «ۍ» د تلفظ په لحاظ د امریه «ئ» سره یو شان ده خو د مفرد مونث نومونو په پای کې راځي.

نجلۍ، کرکۍ، لورکۍ، خولۍ، نرۍ، بخارۍ ...

۵. ۲. په قتل ورسېدل، سم که نا سم؟

ډېر ځله، بلکې هره ورځ په خبرونو کې اورو او لولو چې په پلانکي ځای کې دومره کسان په قتل ورسېدل یا په شهادت ورسېدل. دا جملې د پارسي د دې جملې ژباړې دي چې وایي: «... به قتل - به شهادت - رسیدند.»

ketabton.com - The Digital Library

«به» په پارسي کې دوې ماناوې لري: «په» او «ته». کله چې وايو «بـه تـو چـي؟» معنـا يـې ده «په تا یې څه؟» خو «به تو می گویم» یعنې «تا ته وایم». دلته «به» د «ته» معنـا لـري. همدارنګـه «بـه کابل رسېد» یعنې «کابل ته ورسېد» نه «په کابل ورسېد».

«... به قتل رسید» جمله که همداسې تحت اللفظي - خو سمه - وژباړو «... قتـل تـه ورسـېد» کېږي چې منظور يې «مرگ ته رسېدل» وي. خو دغه جمله په فارسي کې هـم بـې جنجالـه نـه ده. که د منطق په تله یې وتلو، «رسېدل» د یوه ارادي عمل نتیجه ده. سړی باید حرکت وکـړي چـې یـو ځېرته ورسېږي او حرکت ارادي عمل دی؛ خو هغه کسان چـې وژل کېـږي، پخپلـه نـه غـواړي چـې ووژل شي. دوی په خپلو کارونو پسې روان وي چـې ځـانمرگی بریـد وشي او ووژل شي، يـا پـه کـور کې ویده وي چې الوتکې بمونه وغورځوي او دوی قتل کړي؛ یعنې وژل شوي کسان د خپـل مـرگ لپاره اراده نه وي کړې. ان پوځيان هم چې د جگړې ډگر ته ځي، په دې نیت نـه ورځـي چـې ووژل شي؛ بلکې نیت یې دا وي چې دښمن ختم کړي. په منطقي لحاظ داسې بیـان يـوازې د ځـانمرگو لپاره مناسب ښکاري؛ ځکه هغوی پخپله په خپـل مـرگ پسـې راوتـلي وي. نـو پـه فـارسي کـې هـم بهتره ده «به قتل رسانده شد.» وویل شي؛ ځکه د قتل فاعل بل څوک وي او هغوی چې وژل شـوي دي، په گرامري لحاظ مفعول دي.

البته په فارسي کې دا ډول «غلط معمولونـه» کـم نـه دي او فکـر کـوم چـې نوښـت او د نويـو جملو جوړولو ته تمایل دغه غلطۍ باب کړې دي. د ملي ټلویزیون په خبرونو کـې د يـو چـا د مـرگ خبر داسې راغلی و: «با تأسف اطلاع گرفتیم که ... به رحمت ایزدي پیوسـت.» د هغـه چـا پـه حـال تأسف په کار ده چې د خدای رحمت ورباندې شـوی وي؟ دا د بې‌ځايـه نوښـت نتیجـه ده چـې پـه ژورنالیست باندې یې د معنا په لحاظ غلطې خبرې کړې دي.

خو اوس دغو تېروتنو د ژباړې په برکت پښتو تـه هـم لاره کـړې ده. زمـوږ ژبـاړونکي ډېـر ځلـه مفهوم نه ژباړي، کلمې ژباړي. دوی د بلې ژبې هرې کلمې ته کلمه لټـوي او پـه هماغـه ځـای کـې يې ږدي چې د مبدأ ژبې په جمله کې راغلې وي. دا به نه هېروو چې هره ژبه ځان ته د جملـو جـلا جوړښتونه لري. موږ همدا «به قتل رسید» یا «به شهادت رسانده شد» صـفا «ووژل شـو، شـهید شـو» ترجمه کولی شو او «یک شخص را به قتل - شـهادت رسـاند.» پـه پښـتو کـې «يـو کـس يـې وواژه – شهید کړ» لیکلی شو.

ketabton.com - The Digital Library

ketabton.com - The Digital Library

۵. ۳. د خبریالانو ځینې ژبنۍ تېروتنې

په ژورنالیستیکه پښتو کې نن سبا ځینې نا آشنا خبرې اورو:

- د افغانستان خلک له جګړې ستړي او سوله غواړي.
- نیویارک ټایمز په خپلې پرونۍ ګڼې کې د افغانستان په اړه مقاله لیکلې ده او په یوه برخه کې یې لیکي: ...
- د درې تنه ملکي وګړو په ګډون، پنځه تنه امریکایي پوځیان ووژل شول.

لومړۍ جمله مرکبه جمله ده چې له دوو جملو څخه رغېدلې ده: «د افغانستان خلک له جګړې ستړي دي.» او «د افغانستان خلک سوله غواړي.» زموږ ژورنالیستان دا نمونه جملې سره یو ځای کوي، د لومړۍ هغې فعل غورځوي او د دوهمې جملې مبتدا لرې کوي. دوی دا کار د وینا د لنډولو لپاره او احتمالاً د فارسي او انګریزي ژبې په پېښو کوي. په فارسي کې دا جمله داسې راځي: «مردم افغانستان از جنگ خسته و خواهان صلح اند.» که سره جلا یې کړو نو داسې لیکل کېږي: «مردم افغانستان از جنگ خسته اند.» او «مردم افغانستان خواهان صلح اند.» دلته وینو چې د «اند» فعل په دواړو جملو کې مشترک دی، ځکه یې د لومړۍ جملې فعل غورځولی دی. خو په پښتو کې د دې مثال د لومړۍ جملې فعل «دي» دی او د دوهمې هغې «غواړي»، نو موږ دلته نه شو کولی یو فعل ونه لیکو او د بلې جملې فعل اولې جملې ته هم استخدام کړو. که دغه مرکبه جمله تجزیه کړو نو داسې شی ترې جوړېږي: «د افغانستان خلک له جګړې ستړي غواړي.» او «د افغانستان خلک سوله غواړي.» البته په فارسي کې هم د داسې تېروتنو مثالونه کم نه دي.

بله عامه تېروتنه د فعل زمانې ته نه پام کول دي. په دوهم مثال کې لولو: «نیویارک ټایمز په خپلې پرونۍ ګڼې کې د افغانستان په اړه مقاله لیکلې ده او په یوه برخه کې یې لیکي: ...» دلته لومړۍ جمله د تېرې زمانې خبره کوي «لیکلې ده» خو دوهمه د اوس مهال «لیکي». په داسې مواردو کې، ښه به دا وي چې په دواړو جملو کې د عین زمانې فعلونه ولیکو، مثلاً په دې مثال کې باید دوهمه جمله داسې ولیکو: «په یوه برخه کې یې لیکلې ده» ښایي ژورنالیستان د فعل د تکرار د مخنیوي په خاطر، د فعلونو زمانې بدلوي. لکه په دې مثال کې چې «لیکلې ده» ژر تکرار شوې ده. خو موږ د فعلونو تنوع په بله لاره هم پیدا کولی شو. د دوهمې «لیکلې ده» پر ځای «راوړې ده» به مناسب بدیل وي.

ketabton.com - The Digital Library

«د درې تنه ملکي وګړو په ګډون، پنځه تنه امریکایي پوځیان ووژل شول.» دلته «په ګډون» د انګریزي ژبې د «including» ناسمه ژباړه ده چې په فارسي کې هم همداسې غلطه ترجمه کېږي. دا جمله په انګریزي کې داسې معنا ښندي چې په وژل شویو کې درې تنه ملکي وګړي او پنځه تنه امریکایي پوځیان شامل دي. خو «په ګډون» د جمع کولو او سره یو ځای کولو مفهوم لري. په دې جمله کې ملکي وګړي او پوځي امریکایان سره یو شان ګڼل شوي دي. د جملې سمه بڼه دا ده: «اته تنه وژل شوي چې درې یې ملکي وګړي او پنځه تنه یې امریکایي پوځیان دي.» او دغه بله بڼه یې هم ستونزه نه لري: «په وژل شویو کې درې تنه ملکي وګړي او پنځه تنه امریکایي پوځیان شامل دي.»

بله عامه تېروتنه د کلمو او عبارتونو کنایي او استعاري معنا ته له نه پام کولو څخه رازېږي. «پر لاره اچول» چې د فارسي ژبې د «به راه انداختن» ټکي په ټکي ژباړه ده، په فارسي کې د «پیلولو» استعاري معنا لري. ژباړن ته بویه چې د ژبو په دې باریکیو ځان وپوهوي.

«ولسمشر له جلال آباد څخه لیدنه وکړه.» د «رییس جمهور از جلال آباد دیدن کرد.» ناسمه ژباړه ده. په پښتو کې «له ... څخه» د راخیستلو، بېلولو، او جلا کولو مفهوم لري. دا جمله باید داسې ولیکو: «ولسمشر جلال آباد وکوت.» البته ډېر ځله د «لیدل» او «کتل» توپیر هم نه کوو، حال دا چې دا دوه بېل فعلونه دي او په معنا کې یې توپیر شته. «لیدل» غیر ارادي عمل دی خو «کتل» ارادي او قصدي. موږ که وغواړو یا ونه غواړو، تر هغې پورې چې مو سترګې روغې او پرانیستې دي او رڼا شته، راته مخامخ شیان وینو او «لیدل» همدې ته وایي. خو که غواړو چې پخپله اراده یو شی وګورو، دا «کتل» دي. «ډاکټر ناروغ ولید.» له «ډاکټر ناروغ وکوت.» توپیر لري. په اوله جمله کې ډاکټر ویني چې هلته یو ناروغ دی خو په دوهمه جمله کې ډاکټر ناروغ معاینه کوي.

موږ چې د نورو ژبو معلومات را اخلو او خپلې ژبې ته یې اړوو، نو باید دې ته مو پام وي چې کلمې نه، بلکې مفاهیم ترجمه کړو.

ketabton.com - The Digital Library

۴ .۵. معیاري ژبه، اړتیا که هوس؟

د ځینو لیکوالو له غبرګونه داسې بریښي چې د «معیار» کلمه د هغوی په ذهن کې له نیولوګیزم سره غوټه کېږي. دوی اکثراً د غبرګون په توګه وایي: «موږ په هغه ژبه لیکنه کوو چې خپلو میندو رازده کړې ده.» کله چې ژبپوهان سپارښتنه کوي چې لیکوال دې د لهجو تر اغېز لاندې لیکنې نه کوي، ځینې ملګري داسې انګېري چې دوی د لهجو پر لغاتو بندیز لګوي. خو لکه څنګه چې د ښاغلي پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار د کتاب له سرلیکه جوتېږي د معیاري ژبې مفهوم «یوه پښتو ـ کره پښتو» دی. دوی یوازې د واحد ګرامر، لیکلار او لیك دود د کارولو غوښتونکي دي.

نن سبا، چې پښتو چاپي رسنۍ ډېرې شوي دي او هر څوک په ټولنیزو رسنیو کې لیکنې کوي، وینو چې په دې رسنیو کې څو ډوله لیکدود او ګرامر کارول کېږي. دا کار له هغو کسانو، چې پښتو ژبه د لیك لوست له لارې زده کوي، لاره ورك کوي.

د معیاري ژبې د پلویانو او مخالفانو ترمنځ ځینې مسئلې لانجمنې دي چې په سر کې یې د «ش» پر ځای د لوېدیزې لهجې د لیکوالو له خوا د «س» کارول دي. لکه د «شي، شوم، شوې» پر ځای «سي، سوم، سوې». البته دغه د اختلاف ټکي نسبتاً لږ دي او زما په نظر لویه ستونزه نه رامنځته کوي.

خو دلته زما مطلب دا دی چې هغه ګډوډۍ را په ګوته کړم چې د اختلاف خبره په کې نشته، خو زموږ لیکوالو یې په ناخبره توګه د لهجو تر اغېزې لاندې رامنځته کړې ده.

۱. د «له» سربل پرځای «د» لیکل، لکه:

ـ زه د کابل نه راغلم.

ـ زمری د احمد سره لاړ.

ـ پټې د ګلانو نه ډك دی.

ـ د ښوونکي نه یې اجازه واخیسته.

ـ زه د تاسو نه مننه کوم.

د دغو بېلګو سمې بڼې دا دي:

ـ زه له کابله راغلم.

ketabton.com - The Digital Library

ـ زمرى له احمد سره لاړ.

ـ پټې له ګلانو ډك دى.

ـ له ښوونكي يې اجازه واخيسته.

ـ زه له تاسو مننه كوم.

«د» يوازې په اضافي يا مُلكي تركيب كې او د تخصيص په برخه كې استعمالېږي، لكه «د احمد قلم»، «د كتاب پاڼې»، «د طب پوهنځى».

۲. بله مهمه مساله، چې استاد اسدالله غضنفر د «استادانه نثر» په مقاله كې ياده كړې ده، د «له» له سربل سره د «نه» اوستربل راوړل دي. د استاد په وينا دا كار د جملې مفهوم بدلوي. لكه دا جمله:

ـ زه له كابل نه ځم.

سړى له دې جملې هم مثبته مانا اخيستى شي او هم منفي (ځم، نه ځم). په ځينو مواردو كې سړي ته نه معلومېږي چې د ليكوال موخه څه ده، مثبته كه منفي؟ استاد غضنفر وړانديز كوي چې په دې مورد كې بايد د «نه» له خيره تېر شو او پر ځاى يې «ـه» وكاروو، يعنې «له كابله». په دې اړه پوهاند زيار صاحب هم ورته دريځ لري. د دوى په نظر پورته جمله داسې سمېږي:

ـ زه له كابله ځم. (مثبت)

ـ زه له كابله نه ځم. (منفي)

زما په ګومان كه څوك غواړي چې د «له» له سربل سره خامخا يو اوستربل وكاروي؛ نو «څخه» به تر «نه» مناسبه وي:

ـ زه له كابل څخه ځم.

ما ته په «څخه» كې پر فعل او يا مفعول باندې تأكيد او ټينګار هم ښكاري. لكه په دې جمله كې:

ـ زه له تا څخه خپه يم.

ketabton.com - The Digital Library

دلته پر «تا» باندې ټينګار محسوسېږي. که زما خبره سمه وي، نو کولی شو چې په عادي مواردو کې د استاد غضنفر وړانديز عملي کړو او کله چې غواړو پر فعل يا پر مفعول باندې تأکيد وکړو له «څخه» څخه کار واخلو.

۳. د پرتلنې يا مقايسې په برخه کې اکثراً د «تر» پر ځای «له» او يا «د» کارول کېږي. دغه بېلګې وګورئ:

ـ زه له تا نه مشر يم.

ـ کابل د مزار نه لوی دی.

ـ اېمل له اجمل نه وروسته راورسېد.

ـ الوتکه د موټر نه ګړندۍ ځي.

که چېرې دلته «تر» وليکو، هم به د معنا د التباس مخه نيول شوې وي او هم به مو ليکنه پر معيار برابره شوې وي. استاد زيار په ليکلار ښود کتاب کې همدا خبره کوي:

ـ زه تر تا مشر يم.

ـ کابل تر مزار لوی دی.

ـ اېمل تر اجمل وروسته راورسېد.

ـ الوتکه تر موټر ګړندۍ ځي.

۴. په ختيزه لهجه کې «ږ» له «ګ» او «ښ» له «خ» سره يوځېل تلفظ لري. کله کله ان زموږ لوی ليکوال هم په ليکنه کې دغه توري سره بدلوي، لکه: د «ښخ» پر ځای «خښ» او د «نږور» پر ځای«نګور/ اينګور» ليکي.

زما په ګومان که د کومې کلمې د املا په اړه شك لرو، نو بايد له ځانه سره فکر وکړو چې کندهاريان دغه کلمه څنګه ادا کوي. څنګه چې په کندهارۍ لهجه کې هر توری په خپله اصلي بڼه ادا کېږي؛ نو دغه تېروتنه د هغوی په لهجه کې نه رامنځته کېږي.

ketabton.com - The Digital Library

۵. اوسمهال اکثر لیکوال له هغو کلمو، چې «خ» او «ښ» په کې ځنګ په ځنګ راغلي وي، «خ» غورځوي، لکه: «بخښنه» چې «ښښنه» لیکل کېږي. فکر کوم چې دا به سم کار نه وي؛ ځکه چې د کندهاري لهجې ویونکي به يې (bashəna) ولولي په داسې حال کې چې سم تلفظ يې (bakhshəna) دی. زما په نظر سړی باید د لیکلو پر مهال د ټولو لهجو ویونکي په پام کې ونیسي- نه یوازې د خپلې لهجې.

٦. پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار په «لیکلار ښود» کتاب کې د کلمو د وینګ یا تلفظ پر آسانوالي ټینګار کوي او وايي چې د کلمو تلفظ باید هم پښتنو او هم ناپښتنو ته آسانه وي؛ خو موږ وینو چې ځینې لیکوال په لوی لاس ځینو کلمو ته غبرګژبیز توري ورکوي او د استاد سعدالدین شپون خبره «ټ» او «ډ» داسې کاروي چې «د ډېر شد و مد له لاسه يې د سړي کولمې شلوي.» دا کار د هغو بهرنیو نومونو په برخه کېږي چې په اصلي ژبو کې يې غبرګژبیز توري هډو شته نه، لکه دغه بېلګې: سوډان، د عراق ټکریټ ښار، کویټ، ولاډیمیر پوټین. حال دا چې په عربي او روسي کې «ټ» او «ډ» نشته.

۵. ۵. ۵. د لهجو کمال

ځینې کسان د ادبي غونډو په کره کتنو کې د معیاري ژبې په پلویتوب خبرې کوي. که یو څوك په خپل شعر یا نثر کې مثلاً د «هګۍ» پر ځای «هویه» ولیکي یا د «کمیس» پر ځای «خت» وکاروي، نو دوی ورباندې نیوکه کوي چې «هویه» او «خت» معیاري کلمې نه دي. داسې بحثونه کله کله د یوې لهجې ویونکي خوابدي کوي او ممکن د ځوانو لیکوالو، شاعرانو د بې‌لارې کېدو سبب هم وګرځي، دوی به ګومان وکړي چې دا نظر سم دی او بیا به هېڅ کله د خپلې لهجې کلمې استعمال نه کړي.

کلمې که د هرې لهجې وي، کلمې دي، معیاري او نامعیاري ګردسره په کې نشته. د هغو کلمو په باب چې په اصل کې یوه وي، خو په مختلفو لهجو کې يې وینګ بېل وي، بیا يې د املا په برخه کې د معیاري بڼې خبره کېدای شي. لکه «پښه» چې په ختیزه لهجه کې «خپه» ویل کېږي. دلته لازمه ده چې ټول د کلمې اصلي بڼه «پښه» ولیکو، ځکه چې له یوې خوا «خپه» بیا له «خپه = مرور» سره التباس پیدا کوي او له بلې خوا په لیکلو کې د ګډوډۍ سبب کېږي. یا مثلاً د خوست

ketabton.com - The Digital Library

په ځینو لهجو کې واولونه سره بدلېږي، دوی «پلار» ته «پلور» وايي او «مور» «مېر» بولي. که دوی د خپلې لهجې له تلفظ سره سم لیکل وکړي، نو لویه ګډوډي به راجوړه شي.

دغه مثالونه وګورئ: «څنډ دې وکړ» ، «تر ټولو تکړه»، «یو شخوند ډوډۍ» دا هغه جملې او عبارتونه دي چې په لوستلو يې سړی په عذابېږي. «څنډ» پخپله هم درنه کلمه ده ځکه چې په غبرګو ساکنو آوازونو (کلسټر/cluster) باندې ختمېږي، «ن» او «ډ» دواړه په کې ساکن دي او چې بیا بل ناغږن توری «د» هم ورپسې جوخت راشي، تلفظ يې لا سختېږي. «تر ټولو تکړه» کې بیا دا غم دی چې په سر کې يې «ت» ورپسې «ټ» او وروسته بیا «ت» په کې راغلي دي. د دې فقرې تلفظ خصوصاً هغو کسانو ته سخت وي چې مورنۍ ژبه يې پښتو نه ده. په «یو شخوند ډوډۍ» کې په «د» پسې «ډ» ژبه درنوي چې شخوند دې وویل، مجبور يې یوه شېبه مکث وکړې، بیا ډوډۍ ووايې. د ښه کلام یوه ځانګړنه سلاست دی، سلاست دې ته وايي چې جملې په آسانۍ سره روانې ولوستل شي او ژبه په کې بنده نه شي. پورته مثالونه که داسې ولیکو نو د سلاست ستونزه به يې له منځه لاړه شي: «ډیل دې وکړ»، «تر ګردو تکړه»، «یوه ګوله ډوډۍ»، «ډیل» په کونړۍ لهجه کې د «څنډ» معنا لري، په کندهارۍ لهجه کې «ټول» ته «ګرد» وايي، او د غزني او کندهار د سیمې خلك «ګوله» د «شخوند» په معنا کاروي.

موږ په مختلفو لهجو کې د یوه شي لپاره ګڼ نومونه لرو. څومره چې په یوه ژبه کې مترادفې کلمې زیاتې شي، هماغومره ژبه وربانديې ښکلې کېږي. ممکن په یوه جمله کې «ببړه» خوند وکړي، خو په بله کې بیا «تلوار» ښه ولګېږي او ښايي بلې جملې ته به «تادي» ښه موسیقي ورکړي.

د معنا د دقیقې افادې لپاره هم په نورو لهجو کې داسې کلمې او اصطلاحات موندلی شو چې په خپله لهجه کې يې نه لرو. موږ «زړه مې بدېږي» کله د «خوا مې ګرځي» په معنا کاروو او کله د «خوا مې ورته بدېږي» په معنا؛ یعنې زړه مې پرې سوځي. «کاڼی»، «تیږه»، «ډبره»، «کمر» او «ګټه/ ګاټه» د اندازې له نظره سره یو شان نه دي. «لوی»، «غټ» او «ستر» ته د کارونې بېل بېل ځایونه ټاکلی شو. هېڅکله نه وایو «خدای غټ دی». زه فکر کوم که موږ هر یو د هرې لهجې اصطلاحات په خلاص مټ وکاروو، نو ژبه به مو طبیعي تکامل وکړي او هرې کلمې ته به خپل نقش ورکړي.

ketabton.com - The Digital Library

داسې خبرې هم شته چې په يوه لهجه کې به نسبتاً ځېږه، خو په بله لهجه کې به يو څه نرمه وي. که يو چا ته ووايو «ته نه پوهېږې» ممکن رانه خپه شي، خو که همدا خبره ورته داسې وکړو چې «ستا سر پرې نه خلاصېږي» هغومره به پرې بده ونه لګېږي. دلته د جملو اروايي اثر هم اهميت لري. په اوله جمله کې مخاطب ګرموو، يعنې ګناه ستا ده، ته نه پوهېږې. خو په دويمه جمله کې ګناه د مخاطب د سر پر غاړه اچوو، «سر دې پرې نه خلاصېږي» داسې ضمني معنا هم لري چې ګناه خو ستا نه ده، ګناه دې د سر ده چې نه خلاصېږي. بني آدم تل غواړي برې الذمه وګڼل شي.

په لهجو کې ممکن د هغو شيانو لپاره هم نومونه ومومو چې فکر کوو، زموږ په ژبه کې به نه وي او د نيولوګيزم په مرسته ورته نوي نومونه جوړوو. يوه ورځ مې ښاغلي نذير احمد سهار ته وويل چې زه خو کله کله کلانکاري کوم. هغه وويل: «زموږ په لهجه کې کلانکار ته «ستر چارى» وايي.» د نيولوګيزم يوه ستونزه دا ده چې اکثره وخت داسې ترکيبي نومونو په کې جوړېږي چې تلفظ يې آسانه نه وي او/ يا په غوږو ښه نه لګي.

نو هره لهجه داسې څه لري چې معياري ژبې ته يې ورکولی شي. د مختلفو لهجو د کلمو او اصطلاحاتو کارول به مو نثر خوږ، ژبه غني، او د مطلب بيانول آسانه کړي.

٥. ٦. په نومونو او لوحو کې د اضافت اضافي «د»

د اضافت «د» په پښتو کې ملکيت ښيي. کله چې وايو «د سليم کتاب» معنا دا چې کتاب د سليم ملکيت دی. زموږ په اکثرو لوحو او مرکبو نومونو کې د اضافت «د» بې ځايه استعمالېږي. راځئ په دغو لوحو باندې غور وکړو:

- د حبيبيې عالي ليسه
- د کابل پوهنتون
- د آريانا افغان هوايي شرکت
- د افغان ملي بانک

د اکثرو نورو ګرامري تېروتنو په شان، دا ستونزه هم د پارسي عبارتونو د ناسمې ترجمې سوغات دی. په پارسي کې د ملکيت يا نسبت علامه د اضافت «کسره» ده چې ليکل کېږي نه؛ خو

ketabton.com - The Digital Library

په تلفظ کې ویل کېږي لکه: «قلمِ محمود» یعنې «د محمود قلم» خو په پارسي کې دغه «کسره» یوازې د نسبت علامه نه ده، دا د صفت او موصوف تر منځ هم راځي مثلاً «قلمِ سیاه» معنا «تور قلم» یا «انقلاب اسلامي» چې په پښتو کې «اسلامي انقلاب» کېږي. په پارسي کې صفت تر موصوف وروسته راځي نو که د دواړو تر منځ کسره نه وي تلفظ یې گرانېږي؛ خو په پښتو کې د انگریزي په شان اول صفت راځي بیا موصوف، دلته د تلفظ ستونزه نه پیدا کېږي؛ نو بل ادات یا آواز ته ضرورت نه وي. په عامیانه پارسي کې د تلفظ ستونزې ته په پام سره کله کله صفت او موصوف لکه پښتو کې چې دي، هماغسې راځي مثلاً «گل بچه»، «چپه کاکل»، «سیاه موی» ...

په پارسي لوحو کې که د چا نوم راغلی وي؛ نو کسره به یې د اضافت کسره وي لکه «گلفروشي احمد» چې دلته احمد د دوکان د څښتن نوم دی او په پښتو کې هم د اضافت «د» غواړي خو که په لوحه کې راغلی نوم یوازې د مکان یا موسسې د نومولو لپاره استعمال شوی وي؛ نو بیا کسره به یې د اضافت کسره نه وي مثلاً «گلفروشي کابل» دلته کابل یوازې د دوکان نوم دی، دا نوم دغه دوکان له نورو دوکانونو بېلوي.

په یادو لوحو کې راغلي نومونه د دغو موسسو د خاوندانو نومونه نه دي؛ بلکې د موسسو د پېژندگلوي لپاره راغلي دي. «حبیبیه» د «لېسې» څښتن نه دی، «کابل» د «پوهنتون» مالک نه دی، «آریانا افغان» د چا نوم نه دی چې «هوايي شرکت» دې یې ملکیت وي او «افغان» کوم خاص سړی نه دی چې «ملي بانک» دې د هغه وي، په دې ټولو کې «د» بې ځایه راغلی دی. د دې نومونو سمه بڼه دا ده:

- حبیبیه عالي لیسه
- کابل پوهنتون
- آریانا افغان هوايي شرکت
- افغان ملي بانک

البته کله چې داسې مرکب نومونه پخپله د مالک په توگه استعمالېږي یا یو شی یا کس ورپورې ځانگړی کېږي، بیا هغه مهال به په سر کې «د» غواړي لکه «د کابل پوهنتون رییس» چې دلته «رییس» په کابل پوهنتون پورې اړه لري، یا «د آریانا افغان هوايي شرکت الوتکه» چې الوتکه د آریانا افغان هوايي شرکت ملکیت دی.

ketabton.com - The Digital Library

په ډېرو مواردو کې که په لوحو کې د اضافت اضافي «د» نه وي، په پارسي کې به يې اړولو ته اړتيا نه وي. «افغانستان بانک»، «آسيا مارکېټ»، «کابل ننداري»، «انصاف هوټل» په پښتو او پارسي دواړو کې عين شی راځي بلکې؛ په انګليسي کې هم همداسې ليکل کېږي.

په دې نورو نومونو کې بيا «د» اضافي نه ښکاري:

- ✓ د کورنيو چارو وزارت
- ✓ د پاسپورټ رياست
- ✓ د پولي تخنيک پوهنتون

«د کورنيو چارو وزارت» يوازې د وزارت نوم نه بلکې د هغه د کار ساحه هم معلوموي. موږ وايو «د طب ډاکتر»، «د راډيو انجينير»، «د رياضي معلم»، په دې عبارتونو کې د ډاکتر، انجينير او معلم د کار ساحې څرګندې شوې دي. «د پاسپورټ رياست» هم همداسې عبارت دی. کله چې وايو «د پولي تخنيک پوهنتون» دلته مو د دې پوهنتون د درسونو ساحه واضحه کړه او دغه پوهنتون مو له نورو پوهنتونونو بېل او خاص کړ؛ څکه خو «د» ورسره لازمي دی.

۵. ۷. دقت، ګردان او ښکلا

استاد اسدالله غضنفر وايي چې کلمې لکه باري حيوان دي، که پر يوې کلمې د ډېرو معناګانو بار يوسو، ملا به يې ورماته کړو. موږ په ځينو موردونو کې دا کار کوو مثلاً د «ټاکل او ټاکنې» کلمې په دې مثال کې: «ولسمشر کرزي ښاغلی فضل احمد معنوي د ټاکنو د خپلواک کميسيون د رييس په توګه وټاکه. ټاکل شوې ده چې دی به د ټاکنيزو ستونزو په ټاکلو کې جدي ګامونه پورته کړي.»

دلته ټاکنې د انتخاباتو لپاره، وټاکه د مقررولو يا انتصاب لپاره، ټاکل شوې ده د «قرار است يا اټکل کېږي» پر ځای، او وروستی ټاکل د تعيينولو يا معلومولو په معنا استعمال شوي دي. په دې منځ کې دوې معناوې سره متناقضې او تر يوه بريده متضادې دي. ټاکل يو ځل د انتخابولو (to elect) او بل ځای د انتصابولو (to select) په معنا راغلی دی، حال دا چې (په دې مورد کې) انتخاب د اکثريت په رايو باندې کېږي او انتصاب د شخص او چارواکي له خوا.

ketabton.com - The Digital Library

زما په باور د «ټاکل» نسبتاً دقيقه معنا تعيينول يا مقررول دي او د انتخاباتو لپاره د دې کلمې استعمال په مشهورو غلطيو کې ګڼلی شو. موږ ته دا لانجه ځکه راپېښه ده چې غواړو خپله ژبه له عربي اصطلاحاتو پاکه کړو، که نه نو انتخابات عامه اصطلاح ده او ګومان کوم اړولو ته يې هېڅ اړتيا نه وه. ځينې ليکوال ګومان کوي چې د عربي کلماتو له شره په آسانه سره خلاصېدلی شو؛ خو دې ته فکر نه کوي چې له دې کار سره د ژبې دقت ته څومره تاوان رسوو. څومره چې په يوه ژبه کې د کلماتو شمېر زيات وي، هماغومره يې دقت زيات وي او دا چانس ورته برابر وي چې د ظاهراً مترادفو کلماتو باريکيو ته پام وکړي او تر ممکنه حده پورې هره کلمه يوازې د يوه مفهوم لپاره استعمال کړي. که دا حتمي وګڼو چې فرضاً د انتخاباتو پر ځای بله پښتو اصطلاح وضع کړو، نو فکر کوم چې «غوراوی» به يې نسبتاً ښه معادل وي؛ ځکه د معنا په لحاظ له انتخاب سره اړخ لګوي.

سربېره پر دې، عربي اصطلاحاتو زموږ ژبه نسبتاً بډايه کړې او ورسره يې د ژبې دقت رازيات کړی دی. عربي کلمې د تصريف يا ګردانولو پراخه تومنه لري خو اکثره پښتو انډولونه يې دغه کمال نه لري. که د انتخاباتو لپاره ټاکنې غوره اصطلاح وګڼو، د «منتخب» چاره به څنګه کوو؟ که موږ د «صفت» پر ځای «ستاينوم» وليکو د «موصوف» لپاره به څه وليکو او د «توصيف» او «متصف» انډول به له کومه کړو؟ له بلې خوا «ستايل» مثبت بار لري او هېڅکله په منفي معنا نه استعمالېږي، حال دا چې «صفت» ښه او بده دواړه معناوې لرلای شي. په ګرامر کې لولو چې صفت د نوم ځرنګوالی بيانوي او په ځرنګوالي کې ښېګنه او بد ګڼه دواړه راځي.

موږ په خپله ژبه کې زرګونو علمي اصطلاحاتو ته معادلې کلمې نه لرو، دې شي ته مو هله پام واوړي چې علمي ليکنې راژباړو؛ خو د دې پر ځای چې دغو علمي اصطلاحاتو ته په خپله ژبه کې مناسبې کلمې پيدا کړو، خپله انرژي د هغو عربي اصطلاحاتو په شړلو لګوو چې اوس مو راخپل کړي دي او پردي راته هډو ښکاري نه.

د نويو علمي اصطلاحاتو په برخه کې به هم دا لازمه نه وي چې هرې يوې ته يې انډول ولټوو. بيولوژي اوس زموږ په ژبه کې عامه اصطلاح ده او ضرور نه ده چې فرضاً «ژواک پوهنه» يې وبولو. ګومان کوم د هغو اصطلاحاتو لپاره بايد معادل پيدا کړو چې يا خو يې تلفظ زموږ په ژبه کې سخت وي او يا مرکبې کلمې وي. مثلاً «پواينټ آف ويو point of view» داسې مرکبه کلمه ده

ketabton.com - The Digital Library

چې استعمال یې زموږ د ژبې له جوړښت سره ټکر لري او گردانول یې سخت دي؛ خو «لیدلوری» د دې اصطلاح مناسب معادل دی څکه دقیقاً هماغه معنا ښندي، په غوږو ښه لگېږي او په آسانۍ سره گردانېږي (لیدلوری، لیدلوري، لیدلوریو). همدارنگه «سایکوانالیسز» دشېږو څپو مرکبه اصطلاح ده چې په پښتو کې یې استعمال نامأنوسه ښکاري نو بهتره ده «ارواشننه» یې وبولو. په ځینو لیکنو کې د همدې اصطلاح لپاره «ارواڅېړنه» راغلې ده؛ خو فکر کوم اروا څېړنه به یې دقیق معادل څکه نه وي چې موږ څېړنه د تحقیق (research) لپاره استعمالوو او شننه د تحلیل (analysis) لپاره. له بلې خوا «ارواشننه» په غوږو ښه لگېږي؛ خو «ارواڅېړنه» یو څه درنده ده. له دې مثالونو دا نتیجه اخیستلی شو چې د نورو ژبو اصطلاحاتو ته باید داسې معادل وضع کړو چې دقیقاً هماغه معنا ولري، گردان یا تصریف یې آسانه وي او په غوږو ښه ولگي یعنې د کاروان صاحب خبره شرنگېدلي وي.

۵. ۸. د لیکوال سبک او د ژبې ظرفیت

د شرقي او غربي متنونو تر منځ یو عمده توپیر د ژبې په دقت کې دی. البته له شرقه منظور زموږ د سیمې هېوادونه دي، نه ټول ختیځ څکه جاپان، چین، جنوبي کوریا او ځینې نور شرقي هېوادونه د پرمختگ په لحاظ اوس په غربي نړۍ کې حسابېږي.

گومان کوم چې د ژبې دقت به په دوو عمده عواملو پورې اړه لري: لیکوال او د ژبې ظرفیت.

زموږ د ټولنو ځینې لیکوال معمولاً قاطع حکمونو او یو اړخیزو قضاوتونو ته تمایل لري او دغه شی د دوی پر سبک اثر کوي. دا عیب زموږ په ټولنه کې نسبتاً عام دی. موږ او تاسې روزانه په بحثونو کې اورو چې فرضاً «د افغانستان نوي فیصده دولتي چارواکي په فساد ککړ دي؛ له ښځو سره تاوتریخوالی خورا زیات شوی دی؛ د هوا د ککړتیا یوازینی علت زاړه موټرونه دي ...» زموږ کارپوهان معمولاً د خپلو دغو خبرو لپاره سند نه لري. د اداري فساد د فیصدۍ اندازه په سروې‌گانو او احصاییو معلومېدلی شي؛ خو گومان کوم داسې عمومي سروې به نه وي شوې. «خورا زیات» مبهم صفت دی او دقیق معلومات نه شي راکولی. د هوا ککړتیا گڼ علتونه لري او زاړه موټرونه یې یوازې یو علت دی، نه یوازینی علت. د وینا همدغه طرز زموږ لیکنو ته هم لاره کړې ده؛ خو غربي لیکوال بیا معمولاً خبرې په احتیاط سره کوي او اکثراً د قاطع حکم پر ځای

ketabton.com - The Digital Library

احتمال یادوي. مثلاً د محرقې یا لویې تبې په اړه، ممکن زموږ ډاکتر ولیکي: «په لویه تبه کې د ناروغ د بدن حرارت ۴۲ درجو ته لوړېږي»؛ خو غربي لیکوال به وایي: «په محرقه کې ممکن د ناروغ تبه ۴۲ درجو ته ورسېږي.» یا مثلاً زموږ لیکوال به لیکي: «په پښتو کلاسیکو ادبیاتو کې د پاراډاکس بېلګې نشته.» خو غربي څېړونکی به همدا مطلب داسې بیان کړي: «ما په معلومو پښتو کلاسیکو ادبیاتو کې د پاراډاکس بېلګې نه دي موندلې.»

استاد محمد صدیق روهي چې «د ښوونې او روزنې عمده اصطلاحات» په کښلو کې د مېرمن ساهرې شریف لارښود استاد و، د کتاب په سریزه کې وايي: «محترمه ساهره د ضرورت په اندازه په انګریزي ژبه پوهېږي، له انګریزي قاموسونو او ځینو نورو منابعو څخه استفاده کولی شي، د ښوونې او روزنې په باره کې یې کافي مطالعه کړې ده او له دې امله په خپله تخصصي ـ څانګه کې پرابلم نه لري.»

په دې پراګراف کې استاد روهي د مناسبو صفتونو او قیدونو د استعمال او د غیرضروري هغو د نه استعمال په وسیله خپل بیان دقیق کړی دی. دی مبالغه نه کوي او نه وایي چې مېرمن ساهره شریف په انګریزي ډېره ښه پوهېږي؛ بلکې وایي «د ضرورت په اندازه» پوهېږي. دا ادعا هم نه کوي چې شاګرده یې له ټولو منابعو څخه پوره پوره استفاده کولی شي؛ بلکې احتیاط کوي او وایي چې «له ځینو نورو منابعو» څخه استفاده کولی شي.

شخصي عواطف او احساسات بل عامل دی چې د بیان دقت ته زیان رسوي. استاد روهي د مېرمن ساهرې د پلار شاګرد و او ګومان کوم چې څه نوره خپلوي به هم سره لري. که د استاد روهي پر ځای بل څوک وای، ممکن ساهره شریف به یې ډېره ستایلې وای او مبالغې ته به یې لاره خلاصه کړې وای؛ خو ده خپلو عواطفو ته اجازه نه ده ورکړې چې لیکنې ته یې لاره وکړي.

د همدې سریزې په پای کې استاد محمد صدیق روهي وایي: «محترمه ساهره کریمي [اوس ساهره شریف.] د دغې علمي تحقیقي پروژې په بشپړولو سره ثابته کړه چې په خپله ساحه کې اکاډمیک کارونه پر مخ بیولی شي. زه د لارښود استاد په توګه د دې کار او زیار مثبت ارزیابي کوم او محترمه ساهره کریمي د معاون محقق رتبې ته د ترفیع مستحقه بولم.»

خو د کابل پوهنتون د ښوونې او روزنې د پوهنځي استاد، پوهنوال محمد نادر شاه نیکیار، په خپل تقریظ کې داسې لیکلي دي: «... ما دغه اثر (د ښوونې او روزنې عمده اصطلاحات) په

ketabton.com - The Digital Library

ډېر غور او دقت سره ولوست ... په لنډ ډول ويلی شم چې محترمې ساهرې کريمـي پـه دې ساحه کې يو ډېر مهم او ګټور علمي او اکاډميک کار تر سره کړی ...»

د استاد حبيب الله تږي په «پښتانه» کتاب کې هم سړی لـه همداسـې دقيـق نـثر سره مخ کېږي چې له مبالغې، بې‌ځايه ټينګار، قاطع حکمونو او نورو عيبونو پاک ښکاري.

د ژبې ظرفيت بل عامل دی چې د متن پر دقت اثر کوي. صفتونه او قيدونه د ژبـې پـه دقـت کې اساسي رول لـري؛ خـو شرط دا دی چـې پـه مناسـب ځـای کـې اسـتعمال شي او لـه بې‌ځايـه کارولو يې ډډه وشي. په پښتو کې سړی معمولاً د دې دوو توکو له کمی سره مخ کېـږي. مـوږ د يـوه شي د مقدار يا اندازې لپاره اکثراً مبهم صفتونه «هېڅ، خورا لږ، لږ، زيات، بيخي زيات» اسـتعمالوو. دغه صفتونه د علمي او دقيق متن په درد چنداني نه لګېږي. په علمي مـتن کـې کـه وايـو چـې پـه افغانستان کې د اوبو کچه ټيټه شوې ده، بايد اندازه يې د امکان تر بريده دقيقه وښيېو چـې فرضـاً د لس کاله پخوا په نسبت اوبه نيم متر کښته شوې دي او يا دغه اندازه پـه فيصـدي وښـيېو مـثلاً د اوبو کچه پنځه فيصده ټيټه شوې ده.

د پېښو د تکرر يا فريکونسۍ د ښودولو لپاره په پښتو کـې مناسـب قيدونـه پـه آسـانه نـه شـو موندلی، خو په انګليسې کې ګڼ قيدونه شته چې هر يو يې د پېښو تقريبـاً معينـه فيصـدي ښـيي. زه چې کله کله طبي متن ژباړم، حيرانېږم چې مناسب قيد ورته لـه کومـه کـړم، مجبـورېږم د عـربي «ندرتاً، بعضاً، معمولاً، غالباً، اکثراً، عمومـاً، عمـدتاً» وکـاروم؛ خـو دا قيدونـه هـم د انګليسيـ د ټولـو قيـدونو« seldom, sometimes, mainly, often, occasionally, usually, always, generally ...» ځواب نه شي ويلی. له بلې خوا، موږ داسې اجماع نه لرو چې فرضاً «غالباً» يعنې څـو فيصـده؟ يا د «معمولاً» او «عموماً» ترمنځ توپير څه دی؟ يا دا چې «عمدتاً» زياته اندازه ښيي کـه «اکـثراً»؟ نـو که غواړو چې ژبه مو د علمي ليکنـو د ليکولـو جوګـه شي، بايـد چـې د قيـدونو پـه اړه غـور وکـړو. د قيدونو په اړه زموږ د ژبې بله ستونزه دا ده چې د حالت يا څرنګوالي قيدونه مو معمولاً يوه کلمـه نـه وي؛ بلکې د درېو کلمو ترکيب وي، مثلاً: په دقيق ډول، په مناسبه توګه، پـه بـې سـاري شـکل، پـه ښکلې بڼه ، پـه دقـت سره، پـه تېـزۍ سره، ... کـه پـه مـتن کـې ډېـرو قيـدونو تـه اړتيـا وي، دا ډول ترکيبي قيدونه د نثر ښکلا ته تاوان رسوي. زما په فکر بهتره ده چې په داسې موردونو کـې يـا خـو د قيدونو عربي بڼه وليکو، مثلاً:

ketabton.com - The Digital Library

- «په دقيق ډول» ويلی شم چې دا کار د طالبانو دی. = دقيقاً ويلی شم چې دا کار د طالبانو دی.
- د بېلګې په توګه: صابون، شامپو، پوډر ... = مثلاً: صابون، شامپو، پوډر

يا دا چې د قيد پر ځای صفت وکاروو، مثلاً:

دانش خپرندويه ټولنه کتابونه په دقت سره، په مسلکي توګه او په ښکلي بڼه چاپوي. = دانش خپرندويه ټولنه کتابونه دقيق، مسلکي او ښکلي چاپوي.

د ښوونځيو او پوهنتونونو، په تېره بيا د ښوونځيو شاګردانو ته معلومات بايد په دقيقه ژبه وليکو، ګنې له هغوی څخه به لاره ورکه شي. اکثرو شاګردانو ته هغه څه چې په مکتب يا احياناً په پوهنتون کې ورښودل کېږي، د کاڼي کربښې ښکاري، نو بايد څه چې ورته ليکل کېږي، تر وسې پورې دقيق وي. دقيقه ژبه سربېره پر دې چې شاګردانو ته سم معلومات رسوي، دوی هم له دقيق بيان سره روږدي کوي او دوی چې لويان شي، بيا به له خپلو خبرو سره احتياط کوي او زموږ د نسل د اکثرو وګړو په شان به هوايي خبرې نه کوي.

۵. ۹. فاصله

دغه کلمې به څنګه ولولئ: اوروم – اوپهنتيجه - اوناپايه اوبې – اوله

که دغه کلمې د جملې په منځ کې همداسې راغلې وي، ممکن تاسې يې د قرينې له مخې سمې ولولئ خو دا تمه له مبتدي لوستونکو نه شو کولی. زوی مې په پنځم ټولګي دی. ها بله ورځ يې په پښتو کتاب کې يو درس لوست، پوښتنه يې وکړه چې «اوښځې» څه معنا؟ حيران شوم چې دا نو څه بلا ده. که ګورم چې د «او» او «ښځې» تر منځ فاصله نشته. په هغه متن کې چې ما اقتباس ځنې کړی دی، د پورتنيو کلمو او عبارتونو سمه بڼه داسې ده: «او روم» منظور د روم ښار دی، «او په نتيجه ...»، «او ناپايه او بې ...»، «او له ...»

يوه موده د يوې مجلې ايډېټر وم. لوی جنجال د ليکوالو په ليکنو کې د فاصلې نه مراعاتول راته جوړ و. دا ستونزه په ډېرو ليکوالو او د ښوونځيو په ګڼو کتابونو کې شته. کله کله د فاصلې نه وركول يا بې ځايه فاصله د جملې مفهوم بدلوي. مثلاً د فلسفې په اړه د يوه ليکوال په مقاله کې

ketabton.com - The Digital Library

دا جمله: «د خدای رحمت محدود وي.» حال دا چې مطلب يې دا وو چې ملايان د خدای رحمت محدودوي. ده د «محدودوي» په منځ کې له بې‌ځايې فاصلې سره هماغه کار کړی و چې ملايانو غوښتل يعنې «د خدای رحمت يې محدود کړی و». په بل ځای کې يې ليکلي وو «تا ته او روم» دلته هم د «اوروم» په منځ کې، چې يوه کلمه ده، فاصله «او» «روم» جوړ کړی دی. په دې بل مثال کې بيا د فاصلې نه ورکول، معنا بدله کړې ده: «نيکي اوبدي» يعنې يو ځوک نيکي د ټوکر په شان اوبدي حال دا چې منظور يې «نيکي» او «بدي» دی.

څو ورځې د مخه مې د يوې مطبعې له ډيزاينر سره پر يوه کتاب کار کاوه. ده په ډېرو ځايونو کې د اضافت «د» له ورپسې کلمې سره نښلولی و. «دافغانستان»، «دکتاب»، «ددې» ... ما ورته وويل چې تر «د» وروسته دې فاصله ورکړي. ده ويل چې «د» خو کومه معنا نه لري چې کلمه يې وګڼو او جلا يې وليکو. دا سمه ده چې د اضافت «د» او د ربط توري مستقلې کلمې نه دي خو کله چې په جمله کې راځي، بايد جلا وليکل شي که نه نو د متن لوستل به راته سخته کړي.

اکثره ليکوال تر هغو کلمو وروسته لازمه فاصله نه ورکوي چې په «ا، د، ذ، ر، ز، ژ، ړ، و» ختمې شوې وي. دا کار به ځکه کوي چې دغه توري له خپل مابعد توري سره نه نښلي. خو په کار ده چې تر هرې کلمې وروسته فاصله ورکړو.

د فاصلو په برخه کې په پښتو کې بله لانجمنه مسئله د فعلونو او مرکبو نومونو ده. «را نه غی»، «و به نه شي» «ګل مير»، «احمد جان» ... دلته که پوره فاصله ورکوو، په اصل کې واحده کلمه په څو ټوټو وېشو او که يې نه ورکوو، ګډوډې جوړوي. دا نه معلومېږي چې د چا نوم «احمد جان» دی که نوم يې «احمد» دی او موږ له نازه «جان» ورسره ليکلی دی. پارسي ژبو د دې ستونزې لپاره نيم‌فاصله جوړه کړې ده او په عبارتي فعلونو او مرکبو نومونو کې يې کاروي خو په پښتو متنونو کې تر اوسه پورې د نيم‌فاصلې کارول عام شوي نه دي. که نيم‌فاصله ولرو، «را نه غی» داسې ليکلی شو «رانه‌غی» چې يوه کلمه راته وايسېږي او همدارنګه د «نرم والی = نرم‌والی، ليک دود = ليک‌دود، بې لاری = بې‌لاری ...» ستونزه حل شي.

ketabton.com - The Digital Library

۵. ۱۰. د فعلونو تکرار/ د اوبو د څاڅکو څټک

ويل کېږي چې د هټلر په زندانونو کې د شکنجې يو ډول دا و چې زنداني به يې د اوبو نل ته کېناوه. له نله څخه به په هرو څو شېبو کې يو يو څاڅکی د زنداني پر سر څڅېده. نل به د زنداني له سره پوره پورته لګېدلی و او څاڅکی به د سرې په سر لکه د څټک وار لګېده. دا خبره هم کېږي چې دا د شکنجې يو له ډېرو سختو ډولونو څخه و چې سړی به يې ان لېونی کړ. د دې شکنجې د سختوالي يوه وجه دا هم کېدای شي چې څاڅکي په کې په منظمو زماني فاصلو سره څاڅي او سړی يې په هماغه شېبه کې د څڅېدو توقع لري. دغه څو شېبې چې د دوو څاڅکو د څڅېدو تر منځ تېرېږي، سړی لا ډېر ځوروي ځکه پوهېږي چې بل څاڅکې به را روان وي.

په موسيقۍ کې د طبلې او ډول درزا هم په منظمو زماني فاصلو سره اورو، خو دا غږونه زموږ په غوږونو لکه د مور د للو للو آواز خواږه لګېږي. په شعر کې قافيه او رديف همداسي دي. که په رديف کې فعل هم واقع شي، نو سره له دې چې د هر بيت په پای کې هماغه فعل تکرارېږي، بد راباندې نه لګېږي، بلکې خوند هم راکوي. خو په نثر کې که يو فعل په څو پرله پسې جملو کې يا په يوه متن کې بيا بيا تکرار شي، سړی عذابوي، دلته فعل د شکنجې د اوبو څاڅکو ته ورته وي. دغه مثال وګورئ:

د پاراګرافونو د جملو ترتيب کله د زماني منطق «په اساس وي»، کله د مکاني منطق «په اساس وي» ، کله د علت او معلول د رابطې «په اساس وي» او په هنري، ادبي اثارو کې خو د راوي د روحي حالت «په اساس هم وي».

ما قصداً په دې پاراګراف کې د «په اساس وي» ترکيبي فعل څلور ځله تکرار کړی دی. د پاراګراف اصلي بڼه داسې ده:

«د پاراګرافونو د جملو ترتيب کله د زماني منطق په اساس وي، کله مکاني منطق ته اړتيا وي، کله د علت او معلول رابطه مهمه شي او په هنري، ادبي اثارو کې خو دا هم مهمه ده چې د راوي روحي حالت څنګه دی.»

دغه پاراګراف مې د استاد اسدالله غضنفر له يوې مقالې راخيستی دی. استاد د نورو لويو ليکوالو په څېر په خپلو ليکنو کې د فعلونو تنوع ته ډېره توجه کوي، ځکه خو يې نثر خوندور وي.

په دې بل پاراګراف کې هم وينو، چې استاد څنګه رنګ رنګ فعلونه کارولي دي: «په لوستونکي باندې حسي کلمې تر انتزاعي هغو زيات **اثر شيندي**. تر دې خبرې چې هغې ښکلې

ketabton.com - The Digital Library

جامې اغوستې وې، دا خبره **اغېزناکه ده** چې هغې زېړې جامې اغوستې وې، ځکه د جامو ښکلا **ذهني مفهوم دی** خو زېړوالی يې **سترګو ته درېږي**.»

استاد غضنفر په بله مقاله کې د استاد قيام الدين خادم په نثر کې همدې ځانګړنې ته اشاره کوي: «استاد خادم په خپله يوه مقاله کې چې د ملګرو ملتونو د تاسيس د لسم کال په مناسبت يې کښلې، ليکلي دي: «د ملګرو ملتو ټولنې وکولی شول چې د اروپا د جنګ د پېښېدو مخه ونيسي. په کوريا کې جګړه محدوده او په متارکه يې بدله کاندي. د هند - چين جګړه بس او ترک کړي. د يونان، ايطاليا او شرقي اروپا په اورونو اوبه واچوي، د جرمني خبره د حل خوا ته نژدې کړي. د چين او فارموسا معضله کې د وساطت او صلحې لاسونه کار کوي. د کشمير مسله غلې ده. ايران کې نن سبا ارامي ده. مصر، سوډان لږ و ډېر په ارام شول. دا خبرې د دنيا غټې واقعې وې چې د ملګرو ملتو انجمن پکې موفق دی.» دلته وينو چې استاد د متنوع فعلونو په برکت د هغه وخت د نړۍ د بېلو بېلو ملکونو د امن و ثبات د وضعيت ترمنځ ظريف توپيرونه را ښودلي دي.»

البته د فعلونو د تنوع لپاره ليکوال څو لارې په مخ کې لري. يوه يې دا ده چې له تعصبه دې تېر شي او هغه فعلونه هم وکاروي چې له عربي، له دري او له نورو ژبو پښتو ته راغلي او عام شوي دي. بله لار يې دا ده چې د لهجې له بنده دې ځان خلاص کړي. ممکن په نورو لهجو کې د خپلې لهجې مترادفې کلمې او مترادف فعلونه ومومو. مثلاً په کندهارۍ لهجه کې «پړ» او په خوستواله لهجه کې «ګرم» سره هم معنا دي. «ګرم» بيا دغه خوبي هم لري چې د «ګرمېدل، ګرمول» په بڼه د فعل کار ورکوي، لکه په دې جملو کې: «ګرموم دې نه.»، «مه مې ګرموه.» خو «پړ» بيا صفت دی او که فعل ورنه جوړوې، بله کلمه به ورزياتوې: «مه مې پړ کوه» يا په کونړۍ لهجه کې «ځنډ» ته «ډيل» هم وايي «ډيل مه کوه». که موږ د مختلفو لهجو لغات سره شريك کړو نو په ژبه کې به مو رنګارنګي راشي. استاد خادم په خپله مقاله کې دا کار کړی دی: «کاندي» د «کړي» ښه مترادف دی. دربيمه لار بيا له استعاري او مجازي ژبې کار اخيستنه ده. په پورته اقتباس کې استاد خادم وايي: «د يونان، ايطاليا او شرقي اروپا په اورونو اوبه واچوي.» اوبه اچول د اور د وژلو لپاره کنايه ده او اور د جنګ له پاره استعاره ده.

کله چې د عين مطلب د بيان لپاره ګڼ فعلونه ولرو، بيا د فعلونو په انتخاب کې بايد داسې دقت وکړو چې ښکلا او معنا سره غاړه غړۍ شي. د جګړو د بدو عواقبو په اړه داسې جملې ليکی

ketabton.com - The Digital Library

شو: په تېرو جګړو کې د افغانانو کورونه ړنګ شول، دېوالونه ونړېدل، ونې ووهل شوې، کروندې له منځه لاړې، ښوونځي تخريب شول، پلونه په بمونو والوتل، په ښارونو چور ګډ شو او سرونه خاورې شول.

دلته د ورانۍ د بيان لپاره بېل بېل فعلونه غوره شوي دي، «کورونه ړنګ شول» کور د کورنۍ، کهول او خپلخانې معنا هم لري او ړنګ د تباه په معنا هم کارول کېږي نو دلته د کورونو ړنګېدل يوازې د کورونو فزيکي ورانېدلو ته اشاره نه کوي. «نړېدل» هغو شيانو سره ښه لګېږي چې لك ولاړ وي، لکه دېوال، لکه څلی، لکه مينار او لکه غرونه. دغه جمله چې وايي «ښوونځي تخريب شول» له دې بلې چې وايي «ښوونځي ړنګ شول» توپير لري. «ړنګېدل» او «نړېدل» تصادفي ورانېدلو ته هم ويل کېږي. الوتکه بمونه غورځوي، د پيلوټ موخه مخالفان وي، خو ورسره د خلکو کورونه هم ړنګېږي. تخريبول بيا عمدي کار دی. زموږ ښوونځي په لوی لاس تخريب شوي دي نو دلته د ورانوونکو اراده په کې شامله ده. همدارنګه د پلونو الوځول قصدي کار دی، که دلته ووايو چې «پلونه ونړېدل» دا کېدای شي هغو مواردو ته هم اشاره وکړي چې د سېلابونو او زلزلو په وجه پلونه ويجاړ شوي وي.

په مسجع نثر کې د جملې په پای کې هم قافيه او ترجيحاً هم وزنه کلمې راځي. د پير روښان د مسجع نثر دغه نمونه وګورئ: «سر سايه په نور خاته واجبه ده چې وباسي ادميان، هر څوك چې له دغه وروسته يا وړاندې وزېږي يا ومري يا شي مسلمان، سرسايه يې واجب نه شي.»

په عربي کې فعل معمولاً د جملې په سر کې واقع کېږي خو په پښتو کې د جملې په پای کې راځي. دلته وينو چې پير روښان د پښتو ژبې قاعده پرې ايښې ده. دا کار څو وجې درلودلی شي. د عربي ژبې تقليد به يې يوه وجه وي او بل دليل به يې د فعلونو له تکراره تېښته وي. فعلونه هسې هم لږ دي او که د سجع په خاطر سړی مجبور شي چې د هرې جملې په پای کې هم آوازه فعلونه راوړي نو له تکراره به يې چاره نه وي. اوس خو د خدای په فضل د مسجع نثر له شره خلاص يو، خو ځينې ليکوال په عادي نثر کې هم ځان ته د رنګارنګ فعلونو د موندلو زحمت نه ورکوي او د تکراري فعلونو په څټك د لوستونکي ماغزه چيتوي.

ketabton.com - The Digital Library

۵. ۱۱. ليکنښې

د ټکي (.) د کارولو ځايونه

1. د بياني جملو په پای کې
- ژانرونه له لويه سره دوه ډوله دي: تخيلي او غير تخيلي.
2. د مخفف د توريو تر منځ
- د. ا. ا. ج. د. (د افغانستان اسلامي جمهوري دولت)
- و. ا. لينين (ولاديمير ايليچ لينين)

د کامې د کارولو مورودنه

1. د کلمو په لست کې
- کابل، کندهار، هرات، جلال آباد، او مزار شريف د افغانستان لوی ښارونه دي.
2. د جملې په سر کې، تر «هو» او «نه» وروسته
- هو، زه ورغلی وم.
3. د زمان تر قيد يا د زماني ترتيب ښودونکو کلمو وروسته، البته کله چې دا کلمې د جملې په سر کې او تر فاعل مخکې راغلې وي
- ماښام، ښاپېرۍ ډېوه بله کړه.
- په پای کې، عامرخان ببرته په فضايي ببړۍ کې سپربېږي.
- تر هر څه د مخه، زده‌کړه خواري غواړي.
- په نتيجه کې، ستونزه هماغسې پاتې شوه.
4. د مرکبو جملو په منځ کې
- ډېر خلک راغلي وو، خو هېڅوک پوه نه شول چې څه خبره ده.
- زه ولاړم، ځکه چې ستړی وم.
- کابل ته ډېر سيلانيان راځي، دا په دې چې کابل ښه مېله ځايونه لري.

ketabton.com - The Digital Library

5. کله چې د جملې مبتدا يوه فقره يا جمله وي، تر مبتدا وروسته
- په ورين تندي روغبړ کول، د ښو اخلاقو نښه ده.
- کله مو چې کېک له داشه راوايست، پرېږدئ چې سوړ شي.
- زما په نظر، ليکوالي ډېر رياضت غواړي.
- د بېلګې په توګه، ځينې ښوونکي استنباطي پوښتنې نه کوي.
- د جنګ او نا امنۍ په وجه، ډېر خلک مهاجر شوي دي.
- له بلې خوا، هېڅوک نه پوهېږي چې هغه چېرته ولاړ او څه يې وکړل.
- لنډه به يې درته ووايم، خوښه مې نه ده.

6. د عطف له توري يا عبارتونو وروسته، کله چې د جملې په سر کې راځي
- خو بيا هم، د کتابونو خرڅلاو بد نه دی.
- نو، سړی حيران شو چې دا څه کيسه ده.

7. په جمله کې تر مثال مخکې او وروسته
- ځينې سابه، مثلاً پالک، ډېره اوسپنه لري.
- دوه ژواکي، د بېلګې په توګه چونګښه، په وچه او اوبو دواړو کې ژوند کولی شي.

8. د فقرو او جملو تر منځ کله چې پر له پسې او د لست په بڼه وي
- زه هر سهار اودس او لمونځ کوم، منډې وهم، ورزش کوم، چای څښم، او کتاب لولم.

9. کله چې عدد د جملې په سر کې راځي، تر عددونو وروسته
- لومړی، دا خبره ولسمشر نه ده کړې. دوهم، دا خبره هېڅ بدي نه لري.
- متنونه د هدف په لحاظ درې ډوله دي: يو، معلوماتي؛ دوه، تفريحي؛ درې، اقناعي.

10. د جملې په منځ کې د اضافي شرحې يا معلوماتو د بېلولو لپاره

ketabton.com - The Digital Library

- مجيب الله، زما لس کلن زوی، نن يو په زړه پورې پريزنټېشن وړاندې کړ.
- نصير احمد احمدي، چې د هېواد تکړه ليکوال دی، تر هر چا زيات ناولونه يې ليکلي دي.

11. د آدرس د برخو د بېلولو لپاره
- زما آدرس دا دی: چهلستون، ۷ ناحيه، کابل ښار، کابل، افغانستان.

12. کله چې د اوږدونکو فاعل او مفعول ځايونه د تأکيد لپاره بدل شي، تر مفعول وروسته.
- اېمل، اجمل وواهه. (دلته اېمل وهل شوی دی).

13. د مأخذ د برخو د بېلولو لپاره
- غضنفر، اسدالله، د نثر ليکلو هنر، مومند خپرندويه ټولنه، ۱۳۹۵

14. په عددونو کې د هرې طبقې (درې درې رقمه) د بېلولو لپاره
- ۱،۲۰۰،۰۰۰

د «» د کارولو موردونه

1. د مستقيم نقل قول لپاره
- اجمل وويل: «زه د هر چا په خوله نه شم کولی.»
- د اېنشتين په باور: «تخيل تر پوهې زيات مهم دی.»

2. د کتابونو، تابلوګانو، فلمونو، سندرو او نورو آثارو نومونه
- «بوډا او د لېوانو پلونه» د نصير احمد احمدي ناول دی.
- د فرهاد دريا سندره «ژوند ښکلی دی» ښايسته پيغام لري.
- «درې احمقان» فلم بايد هر ښوونکی او استاد وګوري.

3. خاص اصطلاحات، کله چې په لومړي ځل په متن کې راځي؛ هغه کلمې چې ټينګار پرې شوی وي؛ هغه عادي کلمې چې په جمله کې خاص اهميت لري.

ketabton.com - The Digital Library

- اېنشتين « د نسبيت تيوري» په دوو برخو کې وړاندې کړه: عمومي او خاص نسبيت.
- ستونزه دا ده چې خلک «ديني تعبير» او «دين» سره يو شان ګڼي.
- د جملې په سر کې، تر «هو» او «نه» وروسته کامه راځي.

4. ځينې نا آشنا/ خارجي خاص نومونه کله چې په متن کې د لومړي ځل لپاره راځي او هغه خارجي نومونه چې زموږ د ژبې له کومې کلمې سره يو شان ليکل کېږي.

- «ليلي» د امريکا مشهوره ليکواله وه.
- مجيب الله «آيوا» ته تللی و.
- «آدم» په جلسه کې «سرکوزي» ته وويل ...

5. د نورو ژبو هغه نومونه، کلمې او اصطلاحات چې د پښتو خاص توري په کې وي.

- چيني زاير «هيوان څنګ» د هډې په اړه وايي ...
- «مونيښ» د جرمني مهم ښار دی.

6. د جملې په منځ کې د تورو او ليکنښو د نوم يا شکل لپاره

- په پښتو کې «و» دوه ډوله دي: معروف «واو» او مجهول «واو».
- لاندې جملې ولولئ او د هرې جملې په پای کې «.» يا «؟» کېږدئ.

سيمي کولن (؛)

1. د مسلسلو جملو د جلا کولو لپاره

- د ترغيبي متن د ارزولو لپاره بايد: د ليکوال ادعا معلومه کړو؛ وګورو چې د خپلې ادعا د اثبات لپاره يې دليلونه منطقي او واقعي دي که څنګه؛ دليلونه او شواهد يې له معتبرو منابعو څخه اخيستي دي، که نه.

2. د سره تړليو کلمو او عبارتونو د ډلو د بېلولو لپاره

ketabton.com - The Digital Library

- ځينې صفتونه د نارينه نومونو له جمعې سره نه گردانېږي خو له ښځينه نومونو سره پوره گردانېږي، لکه: ښه هلک، ښه هلکان، ښه نجلۍ، ښې نجونې؛ سپين کتاب، سپين کتابونه، سپينه کتابچه، سپينې کتابچې؛ لوی صندوق، لوی صندوقونه، لويه کوټه، لويې کوټې.

3. په گزارش کې د ترسره شويو کارونو د بېلولو لپاره، البته کله چې د بشپړو جملو په بڼه وي او که د عبارتونو په بڼه وي، په (،) يې بېلوو.

ما په تېره اونۍ کې دغه چارې ترسره کړې:

- له همکارانو سره مې د دوهمې ابتدايي دورې پر مفرداتو بحث وکړ؛
- د ليکلو د فعاليتونو پاتې برخه مې وژباړله؛
- د ليکنښو د کارونې سند مې برابر کړ؛ او
- د راتلونکې اونۍ لپاره مې ځان ته کاري پلان جوړ کړ.

شارحه (:)

1. په مستقيم نقل قول کې تر ويناوال وروسته

- پوليس وويل: «مجرم بايد په همدې نژدې ځايونو کې پټ شوی وی.»

2. کله چې د چا نظر نېغ په نېغه بيانوو

- د فرويد په باور :«د انسان شخصيت له درېو برخو څخه رغېدلی دی: اېډ، ايگو، او سوپر ايگو.»

3. د يوې موضوع د شرحې لپاره

- د ملکي تلفاتو عاملونه دا دي: د خلکو په کورونو کې د طالبانو پټېدل، پر ښارونو او بازارونو د طالبانو حملې، او په هوايي بريدونو کې نه دقت.

4. د مثالونو د بيان لپاره

- تروشې مېوې لکه: مالټه، نارنج، ليمو، کينو، او کيوي کافي انټي اوکسيډانټ لري.

ketabton.com - The Digital Library

ندائيه (!)

1. له احساسي او عاطفي کلمو نه وروسته
- وا وا! لوبه مو وګټله.
- اوه! نجلۍ ولاړه.
- اخ! بد رقم ولوېد.
- دربغه! چې وروستی عقل ړومبی وای.

2. د ندائي جملو/ فقرو په پای کې
- څه خوندوره هوا!
- څومره يخې اوبه!

3. له (؟) سره يو ځای د يوه شي پر ماهيت د شک کولو لپاره
- د پوهنتون يوه استاد؟! ويل چې دموکراسي کفري نظام دی.

4. د شعار په پای کې
- ژوندی دې وي افغانستان!
- علم به بريالی وي!

5. د مخاطب د پام را اړولو لپاره
- ګوره! داسې به يې نه وي ويلي.
- نسيمې! په ګلانو لاس مه وهه.
- پام! ها خوا ته به نه ځې.
- مه! مه کوه چې لاس به دې خوږ کړې.

سواليه (؟)

1. د سوالي جملو په پای کې
- څوک خبرې کوي؟

ketabton.com - The Digital Library

- ته ښه يې؟

2. له (!) سره یو ځای د یو شي پر ماهیت د شک ښودلو لپاره

- یو دیني عالم؟! وایي چې مسلمان په کورونا مرض نه اخته کېږي.

3. په چټ کې د «پوه نه شوم» په معنا یا د یوې خبرې د وضاحت غوښتلو لپاره

- هغه بله راغلې وه.
- ؟ (یعنې څوک؟)

یا

- د استاد خبره دې په زړه ده؟
- ؟ (یعنې کومه خبره؟)

4. کله چې پر یوې خبرې مطمین نه یو.

- چې په زړه کې دې څه عیب نه وي رحمانه/ ښکلي مخ ته په کتو کې گناه نشته (رحمان بابا؟)

سلش (/)

1. د دوو شیانو تر منځ د انتخاب لپاره او همدارنگه د مترادفو کلمو تر منځ

- کله چې د چا ژوندلیک لیکو، د هغه/ هغې د ژوند مهمې پېښې بیانوو.
- ملاتړې جملې د پراگراف د اصلي مفکورې تفصیل/ جزئیات بیانوي.

2. د «او» پر ځای

- علت/ معلول، مبتدا/ خبر،

3. د «یا» او «یعنې» پر ځای

- بهیر/ لړۍ، تېر/ ماضي، گانده/ راتلونکې

4. د «او» او «یا» تر منځ

ketabton.com - The Digital Library

- شاګردان به د موضوع په اړه استنباطي پوښتنو ته شفاهي او/یا لیکني ځواب ووايي. (دلته کېدای شي شفاهي او لیکني دواړه وي، یا یوازې شفاهي یا لیکني).

5. کله چې د شعر یو یا څو بیتونه د متن په منځ کې لکه عادي کرښې لیکو، مسرې یې په (/) بېلوو.

- استاد پسرلی د بې ځایه تقلید په اړه وايي: نورو پسې تګ سړی خر مخی کړي/ ګرد د لارې وګوره د شپون په مخ.

غبرګ سلشونه (/ /)

1. د تورو آواز یا تلفظ ښيي

- د «غ» توری درې غږونه لري: /غَـ/، /غِـ/، او /غُـ/
- ښ څلور ډوله تلفظ لري: **/x/، /ç/، /š/، /ṣ/**

2. د کلمو تلفظ په کې لیکل کېږي

- مینه/mina/ ، مېنه/mena/

هایفن (-)

1. د کلمې د څپو (سېلابونو) د بېلولو لپاره

- افـ - ـغا – نسـ - ـتان

2. د کلمې د ریښې او تاړي د بېلولو لپاره

- خپل ـ واکي، پانګه - وال

3. د دوو ځایونو، نېټو او عددونو تر منځ د «تر» پر ځای

- د کابل – کندهار په لویه لاره کې ټرافیکي پېښې ډېرې دي.
- په مېلمستیا کې ۲۰ – ۲۵ کسان وو.
- د کار وخت: سهار ۸ – ۱۲ بجو، ماسپښین ۱ – ۴ بجو.

4. په مکالمه کې د ویناوال د نوم د نه تکرارولو په خاطر

احمد وویل: سړی دې ولیدو؟

ketabton.com - The Digital Library

نجيب ځواب ورکړ: کوم سړی؟

- هماغه دله يادوم.

- ښه، د هغې پلار ښيې. نه، نه مې دی ليدلی.

5. په مکالمه کې د ترترېيتوب د ښودلو لپاره.

- نجلۍ وويل: کا – کا – کا – کابل ته تـ - تـ - تـ - تللی دی.

6. ځينې مفاهيم چې دوه بُعدونه لري او د يوه کُل په حيث يادېږي، بعدونه يې په(ـ) سره بېلېږي.

- د خدايي خدمتگارو تحريک يو ټولنيز – فرهنگي حرکت و.
- جگړې د افغانستان پر سياسي – اقتصادي وضعيت ناوړې اغېزې وکړې.

7. د کامې او سيمي کولن غوندې په لست کې د کلمو او عبارتونو د بېلولو لپاره

- ښه هلک، ښه هلکان، ښه نجلې، ښې نجونې - سپين کتاب، سپين کتابونه، سپينه کتابچه، سپينې کتابچې - لوی صندوق، لوی صندوقونه، لويه کوټه، لويې کوټې.
- کابل – کندهار – هرات - جلال آباد - او مزار شريف د افغانستان لوی ښارونه دي.
- د بولټ په حيث، کله چې معلومات په عمودي ډول لست کېږي، لکه:

د خوشحال خټک څو آثار دا دي:

- د شعرونو دېوان
- دستارنامه
- صوات نامه
- رباعيات
- بازنامه
- حالنامه

ketabton.com - The Digital Library

لينديۍ ( )

1. د کلمې يا عبارت د معنا لپاره

- قيمتي کاڼي (قيمتي ډبرې) ناقانونه ايستل کېږي.

2. په لستونو کې تر عدد يا حرف وروسته

- تخيلي ژانرونه درې ډوله دي: ١) داستاني، لکه: کيسه‌ګۍ، لنډه کيسه، ناول؛ ٢) ډراماټيک، لکه ډرامه، سريال، فلمنامه؛ ٣) شعر.
- ژوندي ساري په ټوله کې دوه ډوله دي: الف) حيوانات، ب) نباتات.
- ژوندي ساري په ټوله کې دوه ډوله دي: (الف) حيوانات، (ب) نباتات.

3. د جملې په منځ کې د اضافي معلوماتو يا معترضه جملې لپاره

- عصمت قانع (سره له دې چې ښه ليکوال دی) په فيسبوک کې هر وخت چټيات ليکي.

4. ليکنښې

- د (!) نښه په څلورو ځايونو کې کارول کېږي.

5. د مأخذ شمېره د پراګراف په پای کې په لينديو کې راځي او د کتاب يا فصل په پای کې د هماغه شمېرې مخې ته د منبع پوره معلومات ليکل کېږي.

- البته دلته د نورو ديني جماعتونو په اړه چې د سياسي اسلام تر چتر لاندې نه راځي، څه نه وايو، لکه: صوفيان، ديني روښانفکران او د نويو فکرونو خاوندان، غيرجهادي سلفيان، تبليغيان او نور، ځکه چې دوی يا خو اساساً سياست ته اهميت نه ورکوي او يا دا چې سياست د فرهنګي – اجتماعي مسايلو تابع ګڼي چې دا د ديني اصلاح او د ټولنې د معنوي تزکيې په لومړيتوبونو کې نه راځي (١).

لويې لينديۍ [ ]

ketabton.com - The Digital Library

1. کله چې ژباړن يا شرح ليکونکی/ حاشيه ليکونکی د بل چا د متن په منځ کې خپلې خبرې کوي، په همدې ليندېو کې يې ليکي چې د اصلي ليکوال له خبرو سره ګډې نه شي.

- تضمين په دوو معناوو استعمالېږي: لومړی، د يوه شي استعمال د بل شي په ضمن (ترڅ) کې، مثلاً: په ادبياتو کې چې يو شاعر د بل شاعر يوه مصراع يا بيت د خپل شعر په ضمن کې راوړي؛ خو دا معنا زموږ له بحث سره تړاو نه لري. [زموږ په ادبياتو کې پخوا دغه دود موجود و چې يو شاعر دې د بل شاعر پر غزل مخمس وليکي او د مخمس د هر بند په پای کې د هماغه غزل يو بيت راوړي، دې کار ته په ادبياتو کې تضمين وايي. ژباړن] دوهمه معنا، د يوه شي ضمانت کول او د هغه د ساتلو يا برابرولو ژمنه. ليکوال دا کلمه په همدې معنا استعمال کړې ده.

ستوری (*)

1. کله چې د يوه ټکي د توضيح لپاره په حاشيه کې اضافي معلومات ورکول کېږي، د هماغه ټکي له پاسه * ليکل کېږي.

درې ستوري (***)

1. کله چې په ډرامه کې صحنه بدلېږي يعنې د دوو صحنو تر منځ.
2. د لنډې کيسې او ناول د برخو د بېلولو لپاره کارېږي.
3. کله چې په يوه داستان کې راوي، ليدلوری، يا زمان - مکان بدلېږي.

ketabton.com - The Digital Library

درې ټکي (...)

1. کله چې د یوه متن یوه برخه اقتباس کوو او د همدې موضوع پـه اړه پـه هاغـه متن کې تر را اخیستل شوې برخې وړاندې او/یا وروسته نورې خبرې هم وي، خـو مـوږ پـرې اېښې وي، کله:

پوهاند سید بهاءالدین مجروح د واضح او مبهم سوال د مطرح کولو په اړه وایي: «... د مبهم سوال مثال به داسې وي: جهان یعنې څه؟ انسان یعنې څه؟ دا دواړه سوالونه مبهم دي، ځکه چې په هر یوه کې یو مفهوم په جلا او مجرد شکل پروت دی، بل کوم مشخص مفهوم نشته چې رابطه ورسره ټینګه کړي، ځکه: «یعنې څه» یوازې د پوښتنې علامه ده او پخپله کوم مفهوم نه دی. لومړی باید په «یعنې څه» انتقاد وشي او پوښتنه وشي چې د «یعنې څه» څخه مراد څه دی؟ فلسفي سوال هله طرح کېږي چې په مفاهیمو کې حرکت او جنبش پیدا شي ...»

2. د عفت کلام د ساتلو لپاره د ځینو ستغو کلمو یا عبارتونو پر ځای، لکه:

- دا ... سړی نه خپل پېژني نه پردی.
- دومره غوسه و چې نوکر یې د سپي تر ... وایست.

3. د یو لست د دوام لپاره، لکه:

- په قرطایسه کې دغه شیان شـامل دي: قلـم، کاغـذ، کتابچـه، پنسـل، پنسـل پاک، مارکر ...

4. په مکالمه کې هله چې د کرکټر خبرې د ناڅاپي پېښې په وجه ناتمامې پاتې شوې وي

- کریم وویل: عجب وختونه ...

ګرز شو او کریم ځای پر ځای کېناست.

ketabton.com - The Digital Library

مأخذ:

۱. د نثر ليکلو هنر، اسدالله غضنفر، مومند خپرندويه ټولنه، ۱۳۹۱
۲. ليکلارښود، پوهاند ډاکتر م. ا. زيار، دانش خپرندويه ټولنه، ۱۳۸٦
3. Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014
4. Academic Writing A Handbook for International Students, Third edition, Stephen Baile, Routledge Publications, 270 Madison Avenue, New York, NY 1001, 2011
5. First Steps in Academic Writing, Second Edition, Ann Hogue, Pearson Education, 2008
6. https://pro-essay-writer.com/
7. https://www.wikihow.com/Write-a-Critical-Analysis

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English